

Avyttrad ur
Sem. f. nord.
ortnamnsforskning

ANTIQVARISK TIDSKRIFT

FÖR

SVERIGE

UTGIFVEN AF KONGL. VITTERHETS HISTORIE
OCH ANTIQVITETS AKADEMIEN

GENOM

BROR EMIL HILDEBRAND

~~~~~
FÖRSTA DELEN

Pris: 2 R:dr Rmt.

ANTIQUARISK TIDSKRIFT

Antiqvarisk
Sem. f. nord
ornamentsforsk

F. B.

SVERIGE

UTGIFVEN AF KONGL. VITENSKAPETS HISTORIE
OCH ANTIQVITETS AKADEMIEN

1854

BROR EMIL HILDEBRAND

FÖRSTA DELEN

STOCKHOLM 1854

P. A. N. ERSTEDT & SÖNER

CONCERNBÄLLE

Denna tidskrift utgifves delvis eller häftevis, utan bestämning af viss tid.

Tryckningen af första delen börjades redan i Maj 1863, men har flera gånger blifvit afbruten genom hinder, hvilka det icke stått i utgifvarens makt att skyndsamt afhjelpa. Största hindret har varit svårigheten att åstadkomma teckningarne till Antiquitets Intendenten Säves årsberättelse, hvilka ansetts så mycket mera nödvändiga, som hans beskrifningar flerstädes äro affattade med beräkning att teckningen skall ses vid sidan. Sedan flera försök med nya metoder måst öfvergifvas såsom mindre ändamalsenliga, har Herr Gravören Ph. H. Mandels fotolithografi blifvit använd så väl för aftrycken i texten som för de bifogade plancherne. Ehuru många bland dessa afbildningar, hvilka till största delen måst, för bristande utrymme, tagas i förminskad skala, endast ofullkomligt återgifva de utmärkta pennritningarne i Hr Säves handskrift, och således icke ega anspråk på konstkännarens bifall, torde de likväl i arkeologiskt afseende vara tillräckligt upplysande att förklara texten. Mera tillfredsställande äro afbildningarne på 23:dje planchen, tagna i half storlek, äfvenledes genom fotografi, direkte från fornsakerna och sedan i någon mån öfverarbetade på stenen.

De i texten intryckta figurerna pag. 226, 234—236, 262—265, äro skurna i trä af Mamsell Adelaïde Mosell efter ritningar af Artisten C. F. Lindberg.

Till undvikande af misstag ma här anmärkas, att i de afhandlingar, som äro skrifna före år 1863, äro mätten angifna i verktum, men i de öfriga i decimaltum. För uppmätningen af kranier och andra menniskoben har begagnats Franska centimetern, emedan detta matt för dylikt ändamal numera blifvit antaget af vetenskapsmän i de flesta länder. Stockholm i Augusti 1864.

Innehåll.

Åtgärder i äldre och senaste tid viktagna till skydd för fäderneslandets fornlemningar	sid. 1.
1. Rikets Ständers skrifvelse till Kongl. Maj:t i detta ämne, af den 6 Juli 1857.....	3.
2. Riksantiquarien B. E. Hildebrands den 13 October 1857 afgifna utlåtande i anledning af Rikets Ständers skrifvelse.....	6.
3. K. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademiens underdåniga utlåtande af den 27 Oct. 1857 öfver samma skrifvelse	45.
4. Antiquitets Intendents-befattningens uppkomst	51.
5. Instruktion för Antiquitets Intendenten	52.
6. P. A. Säves utnämning till Antiquitets Intendent	56.
Utdrag af Antiquitets Intendenten P. A. Säves afgifna berättelse för år 1861	59.
Arbetsberättelse för år 1861 af Richard Dybeck	167.
Herr Richard Dybecks antiqvariska verksamhet	187.
Sveriges Fornminnesföreningar. Af B. E. Hildebrand	193.
Föreningens för Nerikes folkspråk och fornminnen berättelse om dess verksamhet under åren 1862 och 1863	201.
Berättelse om en resa och antiqvariska undersökningar i södra Sverige, af B. E. Hildebrand.....	225.
1. Samlingar i Skåne. Uppköp för Museum.....	225.
2. Besök i Köpenhamn	229.

	sid.
3. Fornlemningar vid Bäckaryd i Hammeda socken, Sunnerbo härad, Kronobergs län	230.
<i>a)</i> En grafhög fran bronzåldern på Bäckaryd östregårdens egor	230.
<i>b)</i> Grafhögar fran jernaldern på Bäckaryd norregårdens egor	242.
4. Vexjö. Samlingar	246.
5. En förstörd fornlemning på Täfvelsås norregård i Täfvelsås socken, Kronobergs län	247.
6. Västergötland. Dimbo socken. Skörstorps kyrka	253.
Berättelse om antiqvariska undersökningar i Västergötland år 1863 af B. E. Hildebrand	255.
1. Två gånggrifter i Luttra och Slöta socknar, Vartofta härad	255.
<i>a)</i> En på Luttra Knaggegårdens egor i Luttra socken	256.
<i>b)</i> En på Synnerål Lockeårdens egor i Slöta socken	266.
<i>c)</i> Resultat af dessa grifters undersökning	271.
<i>d)</i> Prof. Frih. v. Dübens iakttagelser rörande de i dessa grifter anträffade ben	278.
2. Gånggrifterna vid Karleby kyrkoby	281.
3. En gammal kristen kyrkogård vid Sjögerås i Klefva socken	283.
4. Gökhem och Ugglums kyrkor. Gudhems klosterruiner	285.
Samlingarnes tillväxt i Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet under år 1863	288.
Gäfvor till dessa samlingar	292.
Inköp för Kongl. Myntkabinettet ur en af Kammarherren m. m. G. D. Lorichs efterlemnad mynt- och medalj-samling	296.
1. Utlåtande af B. E. Hildebrand	296.
2. Biografiska uppgifter om Herr Lorichs	308.

Bidrag till fäderneslandets antiqvariska topografi genom undersökningarne för det geologiska kartverket	sid. 311.
Skrifvelse till Professor A. J. Erdmann	312.
Gåfva till Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien af Herr L. F. Rääf	314.
Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademiens skrifvelse till Kongl. Styrelsen för Statens Jernvägsbyggnader om skydd för landets fornlemningar	317.
Riksantiqvariens skrifvelse till Chefen för Landtmäteriet om afsättning af jord för fornlemningar vid delning af oskiftad mark	318.
Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademiens underdåniga skrifvelse om Antiquitets Intendenten Säves verksamhet under år 1863	321.

Åtgärder i äldre och senaste tid vidtagna till skydd för fäderneslandets fornlemningar.

Den stora mängd af minnesmärken, Sverige ännu eger från landets forntid och från den katolska kyrkan, vitnar att kristendomens utbredare och reformationens första anhängare hos oss, långt mera än i de flesta andra länder, visat fördragsamhet mot sådana föremål, som tillhört bekännarne af den tro, de sökt utrota eller omgestalta. Hvad som sålunda under religionsstriderna lemnats i fred har i en senare tid funnit mera skoningslösa fiender i den slöa likgiltigheten, det råa okymmet och den lumpna egenyttnan. Förebräelsen för våra fornlemningars vanvård och ödeläggande faller dock icke ensamt på den nyaste tiden. Redan från början af 1600-talet förspörjes klagan i detta afseende och vid medlet af samma århundrade fann Regeringen sig föranlåten att till deras skydd utfärda stränga författningar. Denna af Konungen vidtagna och af Rikets Ständer gillade lagstiftning verkade utan tvifvel till en början i någon mån återhållande; men dess kraft förlamades af den tidsanda, som under det följande seklet utbildades. Samma författningar, återupplifvade genom kongl. förordningen af den 17 April 1828, hafva i vår tid verkat fördelaktigt i vissa riktningar, men på det hela långt ifrån tillfredsställande. Lösa fornsaker hafva med berömlig omsorg blifvit tillvaratagna och aflemnade till offentliga eller enskilda samlingar, hvarigenom kunskapen om våra hedniska förfäder och de folk, som före dem bebott vårt land, vunnit betydligt både i säkerhet och omfång. Annorlunda är dock förhållandet med de fasta forn-

lemningarne. Oklara föreställningar om eganderättens omfang hafva bidragit att at enskildas vinningslystnad gifva till pris hvad som borde betraktas som statens eller hela Svenska folkets gemensamma tillhörighet och genom Konungs och Ständers beslut blifvit som sadan förklarad. Förordelsen har tilltagit i den mån de fordua byalagens gemensamma områden blifvit skiftade mellan de enskilda delegarne och till följd deraf en större omsorg egnad åt jordens odling. Aktningsvärde vetenskapsolkare och andra fosterländskt sinnade män hafva väl höjt sina röster mot detta ringaktande af forntidens minnen, men allmänheten har föga lyssnat till dem. Lagens vardare hafva med de medel, som statt dem till buds, sökt hejla det tilltagande ofoget, men i allmänhet med ringa framgång, hufvudsakligen af det skäl, att förstörelsen fortgått i tysthet och icke blifvit känd förr än det varit försent att deremot lägga hinder. Lagen, som skolat tillämpas, har dessutom varit kraftlös, emedan den väl innehåller förbud, men i de flesta fall icke bestämt något ansvar för förbudets öfverträdande. Denna lag behöfver ändras, men ensamt dermed vinnas icke ändamålet. Först när den enskilde jordegaren lärt att uppskatta fornlemningarnes värde som historiska minnen, att betrakta dem som en heder och prydnad för hans jordområde, kan man vänta för dem en omsorgsfull vard och ett säkert skydd.

Forntidens vämmor hafva anledning hoppas bättre framgång för deras önsknningar och bemödanden, sedan under de sistförflutna åren Föreningar börjat bildas inom särskilda landskap i ändamål att uppteckna, beskrifva och värna ortens fornlemningar, och sedan Rikets Ständer med värma omfattat denna fosterländska angelägenhet och hos Kongl. Majt anhallit att ny ändamålsenligare lag måtte utfärdas och andra atgärder vidtagas för att skydda och at efterkommande bevara det rika arf af forntidens minnen, vi från vara förfäder mottagit.

En redogörelse i afseende på dessa förhållanden torde med skäl väntas i denna tidskrift. Till en början meddelas här, för detta ändamål, den underdåniga skrifvelse, Rikets Ständer den 6 Juli 1857 till Kongl. Maj:t aflåtit, samt de utlåtanden, hvilka deröfver blifvit af Riksantikvarien samt Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien afgifna, jemte underrättelse om de beslut och de åtgärder, hvilka med anledning häraf vid och efter den följande riksdagen blifvit fattade och vidtagna.

I.

Rikets Ständers underdåniga skrifvelse till Kongl. Maj:t angående åtgärder till skyddande af fäderneslandets fornlemningar; dat. Stockholm den 6 Juli 1857 *).

Stormäktigste Allernådigste Konung!

En allmännare erfarenhet har vitsordat, hvad hos Rikets Ständer äfven blifvit anfördt, att, ehuru hvarje bildadt land borde älska sina minnen, och Sverige i detta hänseende egde en för andra länder afundsvärd rikedom att vårda, det likväl ej sällan inträffat, att de dyrbara fornlemningar, hvilka prydde vårt fädernesland, undergått sådan förstörelse, som, der icke egennyttan eller okynne densamma föranledt, syntes hafva sitt ursprung dels i allmänhetens bristande kännedom om forntida minnesmärkens betydelse och vigten af deras bevarande, dels ock i bristfälligheten utaf de i detta ämne gällande författningar, i hvilket sistnämnda afseende särskildt förekomme, att icke alla de i kongl. förordningen den 17 April 1828 gifna

*) Frågans upptagande hos Rikets Ständer föranleddes af en i Presteståndet af Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademiens ledamot, Herr Professoren, Riddaren F. E. Carlson väckt motion.

föreskrifter vore fullt verkställbara, äfvensom att de stadgade förbuden, utan tillika bestämdt ansvar eller med alltför obetydliga bötesbelopp, saknade erforderlig kraft. Ofullständigheten af ifragavarande stadganden röjde sig till exempel derutinnan, att fasta fornlemningars kringgräfvning eller höljande med jord, utan att de för öfrigt förändrades eller skadades, blifvit med tystnad förbigånget, de i vårt land talrikast förekommande lösa fornlemningar af jern icke blifvit omnämnde, likasa litet som de af ben, glas, med flera beståndsdelar, hvilka för kämmedomen af Sveriges forntida förhållanden synas lika upplysande, som de i författningen omförmälda fornsaker af sten och träd, hvilka dock jemväl syntes böra närmare till art och beskaffenhet bestämmas. Äfven i afseende å erforderligheten af noggranna och fullständiga förteckningars upprättande öfver sadane minnesmärken, som böra från rubbning och åverkan fredas, sättet för anmälandet, besigtningen och hembjudningen af jordfynd, felande ansvar å olofligt köp deraf, tjenligheten af ny inventering utaf kyrkornas antiqviteter, behofvet af författningens, om ock endast i lämpligt utdrag, oftare skeende kungörande å tjenliga årstider, med flere omständigheter, hvilka med detta ärende ega sammanhang, hafva anmärkningar hos Rikets Ständer blifvit framställda, jemte förslag till vinnande af nödige rättelser, sa ock att vid landtmäteri-skiften, när dervid fornlemningar förekomme af den vigt, att de borde bibehållas, den plats, der de stode, skulle från skifte undantagas och såsom samfärd tillhörighet anses, hvartill skäl förefunnes i den uti Svenska lagstiftningen från äldre tider uttryckta grundsats, det den enskilde icke egde öfver fornlemningar förfoga, utan tillhörde de det allmänna; äfvensom det vid nu förestående jernvägsarbeten syntes böra varda förbjudet att, annat än i högsta nödfall, rubba fornlemningar af värde. Deremot finge jordegaren, sedan förteckning öfver dylika fasta fornlemningar upprättats och desamma blifvit för åverkan och

rubbnings allmänneligen fridlysta. atnjuta fördelen af att i ganska många fall, der de å bördig jord befintliga minnesmärken ansåges vara af mera vanlig och obetydlig art och sålunda med skäl kunna uteslutas ur antalet af de fredade, draga nytta af sin mark och enhvar vara i tryggad kunskap om gränsen för sin befogenhet i förevarande afseende.

Rikets Ständer, som anse angeläget vara, att åt landets minnen måtte beredas det fullständiga skydd, hvaraf de, enligt ofvan uppgifna förhållanden, för närvarande befunnits vara i saknad, få alltså, jemväl i ändamål af fornforskningens befrämjande, men utan att för egen del något förslag till speciela, mera tillfyllestgörande, föreskrifter i detta grannliga ämne underdånigst framställa, härmed i underdånighet anhålla det Eders Kongl. Maj:ts täcktes i nåder utfärda ny författning till skyddande af landets fornlemningar, med stadgande af tjenliga ansvars- och vitesbestämmelser för förstöring af desamma, samt låta uppräta och sprida förteckningar å dessa minnesmärken, äfvensom i öfrigt vidtaga de åtgärder, som för deras bevarande kunna anses lämpliga, och, der Rikets Ständers medverkan för sådant ändamål finnes nödig, i ämnet aflåta nådig proposition.

Rikets Ständer framhärda med djupaste vördnad, trohet och nit

Stormäktigste Allernådigste Konung!

Eders Kongl. Maj:ts

underdånigste, tropligtigste
tjenare och undersåter

På Ridderskapet och Adels vägnar:

HENNING HAMILTON,
n. v. Landtmarskalk.

På Borgareståndets vägnar:

G. A. ASKER,
n. v. Talman.

På Presteståndets vägnar:

TH. ANNERSTEDT,
n. v. vice Talman.

På Bondeståndets vägnar:

N. STRINDLUND,
n. v. Talman.

2.

Riksantikvarien B. E. Hildebrands utlatande i anledning af Rikets Ständers den 6 Juli 1857 till Kongl. Maj:t afätna underdåniga skrifvelse angående atgärder till skyddande af fäderneslandets fornlemningar. Uppläst i K. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien den 13 October 1857 *).

Pa grund af sa väl embetspligt, som Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademiens uppdrag, åligger mig att afgifva utlatande öfver Rikets Ständers, af Kongl. Maj:t till Akademien nädigst remitterade framställning om kraftiga atgärders vidtagande, för att fran förstöring skydda fäderneslandets fornlemningar. Inan jag yttrar mig öfver de åsiter, hvilka Rikets Ständer i denna underdåniga skrifvelse framställt, och öfver de atgärder, som bäst kunna befrämja det af Rikets Ständer afsedda viktiga ändamål, anser jag det vara min pligt att i korthet framlägga en öfersigt af de mått och steg, som hittills blifvit vidtagna för vara fornlemningars bevarande. En sadan framställning anser jag så mycket mera behöflig, som förslag till en ny kongl. förordning icke kan eller bör utarbetas utan fullständig kämedom af äldre författningar samt de förhållanden, som dem framkallat, och den verkan de astadkommit.

Det blifver härvid nödigt att följa våra lagstiftningsatgärder i trene skilda riktningar, med afseende pa:

I. De fasta fornlemningarne ute pa marken, samt kyrkor och andra byggnader;

*) Da detta utlatande genom tryckning kommer att spridas till ett större antal läsare, hvilka icke alla kunna ega tillgång till här återopade äldre handlingar, har författaren trott sig böra ur en och annan af dessa meddela något utförligare utdrag, an som i den officiella skrifvelsen voro nödiga, samt i noter meddela åtskilliga upplysningar och tillägg.

2:o. Rörliga fornlemningar eller jordfynd och deras bevarande för statens samlingar;

3:o. Gamla handskrifna böcker, bref och andra historien upplysande handlingar.

l:c. Åtgärder vidtagna till skydd för landets fasta fornlemningar, kyrkor och andra byggnader.

Bland Sveriges regenter är Konung Gustaf II Adolf den som först tagit särskild vård om fäderneslandets fornlemningar, medelst inrättande af Riksantikvarie-embetet. Den berömda Johan Bureus och hans aktningssvärde efterträdare i detta embete egnade likväl nästan uteslutande sin uppmärksamhet åt uppsökande af runstenar och andra skriftliga urkunder. För de fasta fornlemningarnes skydd synes icke någon särskild åtgärd i lagstiftningsväg hafva blifvit vidtagen, ehuru klagomål öfver deras ödeläggande tidigt förspörjes, förr än under Konung Carl XI:s minderårighet.

Den Kongl. Förmyndare-Regeringen utfärdade den 28 November 1666 »Kongl. Majt:s Placat och Påbudh om Gamble Monumenter och Antiquiteter i Riket,» hvars hufvudsakliga innehåll så mycket hellre förtjenar här anföras, som nämnda placat utgör grunden för all senare lagstiftning i detta ämne. Det heter här: »Alldenstund Wi med stort misshag förnimme, huruledes icke allenast de urgamle antiquiteter, qvarlefvor och efterdömen, som, allt ifrån hedendomen, utaf framfarne Sveriges och Götha Konungars, samt andre deras förnämlige mäns och undersätars manlige bedrifter, som för detta öfver hela vårt rike, dels uti store borger, skansar och stenkumbel, dels uti stoder och andre stenar med runaskrifter ingrafne, dels uti deras grifter och ättebackar uti temmelig myckenhet bestätt hafva, med sådan vårdslöshet och olofligt sjelfsväld handteras, att de dagligen mer och mer förderfvade

och utble blifva, utan ock de monumenter, som både af Konungar, Drottningar och Förstar, samt andre förnämde af riksskapet och clerkeriet uti vare christne kyrkor, till deras helo och aminuelse, hafva varit lemnade, alldeles förslas och af andra försätligen intagas och överkas, hvilket så mycket mera står till att ogilla och afvärja, som sådane monumenter böra skattas ibland de ting, hvilka, så af sig sjelf som för instiektelsen skull, från all vaurykt och ohelgelse fri och försäkrade, jemväl till våra förfäders och hela vårt rikets ododeliga beröm märkeligen ländande äro. Ty harve Wi af den särdeles nit Wi till följe af våre förfäder Sveriges Konungar öfver allt sadant billigt böre draga, så väl till att offentligen betyga det missnöje Wi till en slik oröda, som ofvanbemäkt är, fattat hafve, såsom ock att harefter beskydda och handhafva alla sadana ting för vilare elodlig handtering, för godt och nölvändigt ansett att bjuda och befalla alla våre trogne undersätare, som detta i någon matto angä kan, efter som Wi härmed och i kraft af detta vårt allmänna placat dem bjude och befalle, först, att ingen, ehö han är, skall efter denne dag understå sig på nagrehandla sätt att nederbryta eller förstora de börger, hus, fästen, skansar eller stenkumbel, som önnu på en eller annan ort kunna vara till finnandes, ehuru ringa ock dess ardefvor vara måge, icke heller i någon matto förspilla de stoder eller stenar, som med någon runaskrift kunna vara ritade, utan han dem alldeles orubbade på sina rätte förne ställen blifva låta, tillika med alle store hopburne jordhögar och ättebackar, der mange Konungar och andre förnämde sina grafvar och hvilorum stalat hafve, eftersom Wi alle sådane gamle monumenter, som uppå någon Wår och Kronones jord, egen eller skatte, antingen den Oss än tillhörer eller för detta tillört hafver, och nu på något sätt afhänd är, belagne finnes, ifrån all sjelfviljande averkan, icke annars än voro de var enskilde egendom, alldeles frikalle,

och uti vårt konungslige hägn och beskydd anamma låte; förseendes Oss i det öfriga till Wäre trogne undersätare af ridderskapet och adeln, att om någre sadane antiqviteter på någon deras urminnes egne frälsejord belägne vore, de icke dess mindre ville om dess conservation draga den försorg, som denne War nådige intention, sakens vigtighet och deras egen heder kan vara likmätig. Sedan bjude Wi ock, att ingen, hög eller lag, andelig eller verldslig, af hvad stånd eller vilkor den ock vara må, skall vara lof- eller tilläteligt att röfva eller rana de konungslige, förstlige eller andre förnäme personers grifter, som ännu antingen uti de ödelagde eller ännu stående kyrkor och kloster kunna qvarre finnas, mycket mindre dem till sine egne grafvar att förbyta, eller på något sätt tillfoga deras gamle och rätte ägander dervid något men eller inträng; Efter som Wi der hos vele att alle kyrkor och kloster samt deras tyg, redskap, prydnad på väggar och fönster, målningar eller hvarjehanda inuandöme, som något tänkvärdigt kunne innehålla, tillika med alla de dödas och aflidnas grafvar och grafställan in uti kyrkor eller ute på kyrkogårdarne, den vardnad, frid och säkerhet bevisas må, som med deras christlige instiktelser, bruk och öfning enligt är, så att slutligen alla de ting, de vare sig så ringa som de för någons ögon synas kunna, som likväl till stadfästelse eller äminnelse af någon historisk bedrift, person, ort eller släkt lända kan, måge grammeligen tagas i akt och skötsel, och icke gifvas nagrom tillstånd det ringaste deraf att spilla eller förderfva; Och der någon skulle understa sig här emot i någon matto att göra och War befällning öfvertråda, vele Wi att den samme icke allenast dertfore, som för all annor War buds förakt och olaglig äverkau, plikta, utan ock War höga onåde undergifven vara skall; Skulle ock något missbruk, oreda eller äverkau af nagrom tillförene föröfvat vara emot något af de ting, som i detta vårt placat ihugkomue

finnas, da befalle Wi alfvarligen, att allt sadant behörligen och utan nagon anseende rättas, och uti förrige tillstånd sättas na. Hvarföre Wi och i synnerhet befalle icke allenast War Öfver-Ståthallare i Stockholm, General-Guvernörer, Guvernörer och Landshöfdingar, Stathallare, Borgmästare och Rad i städerna, Befallnings-, Läns-, Fjerdings- och Sexmän å landet, att de öfver detta Wart placat noga och alfvarligen hand hålla, utan ock Årkebiskopen, Biskoparne, Superintendenterne, Prostarne och Kyrkoherdarne öfver hela Wärt rike, att de hvar a sin ort det allmänneligen förkunna, och jemväl vakta på de ting, som i deras stifter, contracter och församlingar finnes, och af ofvanberörde art besta, till hvilken ända Wi ock befalle alle i gemen, som om slika saker någon kunskap hafva, eller ock till äfventyrs några gamla skrifter, böcker, bref, mynt eller insegel kunne hafva om händer, att de sadant hos sina Kyrkoherdar eller ock Ware Befallningsmän angifva, på det Wi igenom dem derom kungjorde, måge vidare om dess communication beställa lata. Här alle i gemen, och hvar och en i synnerhet som vederbör, hafver sig hörsamligen att efterrätta. Till yttermera visso &c.

Genom särskilda kongl. circulär af den 18 December samma år anbefalldes alla Guvernörer och Landshöfdingar samt Årkebiskopen, Biskopar och Superintendenter, att vaka öfver detta plakats noggranna efterlefnad, med särskild befallning till de andliga myndigheterna, att förma alla kyrkoherdar, det de tillika med kyrkovärldarne och sexmännen lata hvar i sina socknar och prestegäll flitigt och granneligen eftersöka och uppspana alla antiqviteter, som der kunna vara till finnandes, sasom äro allehanda runstenar och bergsruneskrifter, de vare sig stora eller sma, i hus eller ute på marken, sedan alle stora hopburne konunga- och jätte-grifter, samt andra märkeliga ättebackar, tillika med flere notable ting, som i deras kyrkor och socknar hittas, antingen der någon

kamp eller strid hafver hållits, der slott och hus fordom hafva stått, eller gamla konungs och hofgårdar, eller stenskansar och kumbel och annat slikt, så att de dem samma icke allenast uppteckna utan ock granneligen efterspörja hvad traditioner och sagor om hvarthera för sig ifrån forna tider hafva varit och ännu äro, låtandes sedan Kongl. Maj:t en förteckning och relation deraf underdånigst tillskickas» m. m., samt att bevara kongliga och andra förnäma mäns och slägters grafvar för åverkan.

Af de förteckningar och relationer, som sålunda ålades presterskapet att insända, finnes ännu på Kongl. Bibliotheket förvarad en samling, hvilken, ehuru långt ifrån fullständig, lemnar viktiga bidrag till kännedom af de fornlemningar, som funnits och till någon del ännu finnas i vårt land.

Man kan ej misstaga sig om upphofsmanen till det anförda kongl. plakatet, när man erinrar sig att detta utkom samma år som Antiqvitets-Collegium stiftades, hufvudsakligen genom bedrivande af den för fäderneslandets historiska minnen ifrigt nitälskande Grefve Magnus Gabriel De la Gardie, d. v. Rikskansler och medlem af Förmyndare-Regeringen, med biträde af Johan Hadorph, som blef Collegii förste Sekreterare *) och sedermera fick uppdrag att följa den fullmyndige Konungen på dess resor inom landet, för att underrätta honom om orternas antiqviteter, och dessutom på egen hand företog forskningsresor för antiqviteters uppdagande och beskrifvande.

Uti 1668 års riksdagsbeslut uttryckte Rikets Ständer, med anledning af förutnämnda kongl. plakat samt Antiqvitets-Collegii stiftelse, sin tacksamhet för det »Kongl.

---

*) Bland Antiqvitets-Archivets handlingar förvaras en uppsats, med Hadorphs påskrift: »Puncter som till ett Placat om Antiqviteternes conservation nödige ähre, efter Hans Hög-Greflige Excell. R. Cantzlers ordre uppsatt och öfverskickat, dher på sedan Placatet sig grundade.»

Majst hafver hela vårt fäderneslands heder och namnkunnighet latit vara sig angelägen, till att låta uppsöka de antiqviteter, som till aminnelse och bevis af våra förfäders snälla och manliga dygder och fordna bedrifter kunna tjena, jemväl dem samma i dagsljuset och allas åsyn komma låta;» förpliktande sig att hvad de efter Kongl. Majsts påbud så och hvars och ens ämne kunna gifva kunskap om, eller sjelfve hafva i sina gömmor, tidigt och troligen meddela åt dem, som Kongl. Majst detta arbete befallt hafver, och i ingen del undandraga sig att befordra ett så allmänt verk; samt att ej blott vidmakthålla de gamle Konungars och andre hedervärde mäns grifter fria för all otjenlig åverkan, utan äfven bota och vederbörligen återställa det, som efter laga ransakning kunde tilläfventyrs allaredan på en eller annan ort finnas vara handladt häremot.

Det kongl. plakatet af 1666, på anförda sätt af Rikets Ständer gilladt och stadfästadt, har salunda för all framtid förklarad rikets fornlemningar vara Kronans egen- dom, hvaröfver jordegaren följaktligen icke eger att disponera.

Ehuru denna författning har det felet gemensamt med senare utkomna förordningar i samma ämne, att icke bestämma något visst ansvar eller straff för dess öfverträdande, har den likväl utan tvifvel för en längre tid uppfyllt sitt ändamål, att skydda våra fasta fornlemningar på marken. Den kärlek, hvarmed dessa af Konung Carl XI personligen omfattades, Antiqvitets-Collegii berömliga verksamhet, Hadorphs och andra forskares kringresande i landsorterna för monumenters uppdagande, aftecknande och beskrifvande, *) samt slutligen antiqvariernas lifliga, om ock

*) Huru maktpåliggande dessa forskningsresor ansågos, och hvilken omsorg Carl XI, äfven som fullmyndig Konung, egnade åt de fosterlandska antiqviteterernas uppsökande och värd, inhemtas af följande Kongl. Majsts »fullmakt och pass» utfärdadt den 28 April 1676 för

i många fall fantastiska, drömmar om våra förfäders bragder och ära bidrogo att väcka aktning för dessa förfäders

bemälda Hadorph, tryckt i folio patent-format: Wij Carl medh Gudz Nåde &c. Göre witterligit, at såsom Wij för någon tijd sedan hafve inrättat ett Collegium Antiquitatum aff några der til tienlige Män, som sigh antagit hafwa allehanda Rijkzens berömlige Antiquiteter at vpleta och beskrifwa; Och sådant icke kan skee, vthan någon aff them vnder tijden vthreser i Landzorterne, at vpsökia och antekna, hvar något merkeligit finnas kau, vthi Runestenaar, gamle förnäme Mäns Ättehögar, Graffstenaar, Wapner och Inscriptioner i Kyrkiorne, Sigiller, gamle Mynt, Stridztyg, Manuscripter, Genealogiske Arbeten och mehra sådant; Och Wij hafwe befunnit Wår Archivi Secretarium och Assessorem Collegii Antiquitatum, Oss älskoligh, Ebrlig och Förståndigh Johannem Hadorphium til sådane sakers efterletande och vpteknande helt ferdigh och oförtruten wara, effter som han och vthi ofwanbemelte Monumenter hafwer sigh företagit någre wärk at författa til Fäderneslandzensienst; Hwarföre hafwe Wij honom dhen Beståhning i synnerheet anförtrodt. Och på dhet han så mycket bättre befordran och Assistence hafwa måtte, til ofwanbemelte Sakers vpspanande och anteknande, hafwe Wij nödigt funnit, honom medh Wår Fullmacht och Pass dher til förese, effter som Wij och med dhetta Wårt öpne Breffz kraft i Näder befalle alle Wåre Gouverneurer, Landzhöfdingar, Biskopar, Pastores och Befallningzmän, dhet the dhetta Wårket, effter dhet för dhetta publicerade Mandat, och Wårt til dhem affgängne Breff befordra, och bemelte Hadorphium och medhafwande Riktare i alla måtto beforderlige äre, vthi alt dhet som til förbete Monumenters vpspanande, affrijtande och församblande kan tarwas; Ländzmännen i hwart Härad göra dhem owägerligen föllie, och hoos Almogen på alle Byägor tilhielpa til vpsökia, hwarest Runestenaar eller andre Rijknelser til gamle Monumenter, såsom Fästen och Skantzar, Jätte- och memorable Ättehögar finnas, och i all ting så laga, at intet medh sligt vndan-döllies eller förtijgas måtte. Hwarest och någre Monnenter finnas onkulfahne, eller aff sine förre ställen rubbade, såsom mycket medh Runastenaar och gamle Familiers Graffstenaar skedt är, at dhe widh anfordran vpresa låta, och på sina förre ställen sättia, eller på ett säkert rum vpsödä, dher dhe enot förödelse conserveras kunne. Hwar til i Städerna Borgmästare och Råd, samt på Landet Almogen, måste redebogne finnas. Och såsom Ständerne på Rijkzdagen Åhr 1668. enhälligen vthlofwade, at dhetta Wårket (som lärer til Rijkzens ähra och Förfädernes äminnelse) i alla måtto styrkia och befordra, så iterere Wij ännu dhet snuma, medh Nådigh befahning, at dhe i alla måtto sådant lofligit Wårk befrämie, och hwar och en godwilleligen dher til sine Documenter, Manuscripter och Handlingar contribuerar. Och på dhet at dhe Påbudh, som Wij om Monumenterne för dhetta giordt hafwe, icke vthi förgätenheet komma måtte, hafwe Wij alle dher vthlöfwer gjorde Breff och Förordningar medh

minnen. Många förlemningar egde dessutom en stark skyddsvakt i den vidskepliga fruktan, hvarmed de af folket betraktades.

ett Vitogh aff Ständernes Försäkring å ofwanbete Rijkzdagh, på nyo sammantrycka latit, at hwar och en aff Wäre Undersatäre, kau sigh dher aff widh tilfalle paminna hwad här om stadgat är. Skulle och bemälte Secreterare Hadorphius icke alltid hinna på alle Orter sielf resa. vthan stundom nagon annan medh Rijtäre föllia lata, blifwer dhene Fulmacht lijka wichtigh, som wore hau sielf dher widh tilstades. Dhet alle som wederböre hafwa sigh at efterrätta. Til yttermehra wisso hafwe Wij dhetta medh egen Hand vderskrifwit, och Wart Kongl. Secret bekräfta latit. Datum Stockholm den 28. April. 1676.

CAROLUS.

(Sigill.)

Nedanför den kongliga fullmakten är på samma patentblad tryckt följande promemoria öfver hwad Hadorph borde under resan efterforska och iakttaga:

1. Allehanda Runestenaar och Runebärg vthe på Marcken, widh Kyrekiör eller Byarne til finnandes, vpsökes och anteknas: sampt alle omkulliggjande Runestenaar vpresas.

2. Gambla ödelagde Borgar, Huus, Fästen, Skantzar och stora Stenkummel, aff Menniskio händer fordom sammanburne, och hwad sägn om dhem aff älder warit hafwer.

3. Stora hoopburne Jordhögar och Ättebackar, dher Hedna Konungar och andre förnähme Man sina Grafwar fordom bekommit, och hwad namn dhe hafwa.

4. Gambla Offrelundar, Offrekällor, Offrestenar, eller Runda Kättlar i Bärg ingräfne, etc. ther fordom någon dyrkan hafwer warit, sampt hwad sägn om sådana ännu finnes.

5. Andra märkelige Orter hwarest någon Kamp eller Strijd hafwer stadt, eller liknelse efter Jättar, Jättegrieffter, Jättekulor, Jättebeen eller theras Swärd och Strijdztygh: sampt andra Rum, ther om nagon Historisk berättelse är.

6. I Kyrekiörne gamle förnähme Mäns Grieffter, Graffstenaar, Wapner, och annat märkeligit vthi Inscriptioner, Målningar eller Kyrkiotygh.

6. Gambla Rune- eller Munckeböcker, Munckebreff, gamla Lagböcker, Skriffne Sagor, Sigiller, och annat slijkt, anten i Kyrekiörne eller hoos förnähme Man.

8. Gambla Kampe- och Historicwjsor, som aff forna tijder nogh i Landet hafwa sungne warit, och ännu aff många siungas, at the noga efterfragas och antecknas, efter som ther vthi aff Förfadernes gamla bedriffter myckin sanning finnes.

Helt annat blef förhållandet under 18:de seklet. Regeringerna personligen byste icke vidare någon förkärlek för landets fornlemningar; de äldre antiqvariernas öfverdrifter hade bland lärdomsidkare framkallat en reaktion, som gjorde de gamla förslagsmeningarne till föremål för skämt och hån; historieforskningen tog en ny och onekligen bättre riktning: den sköna litteraturens hastiga uppblomstrande drog de bildades uppmärksamhet och sympathier till nya föremål; och fritänkeriet förjagade, utom mycket annat, äfven allmogens spökfruktan. Allt detta i förening alstrade likgiltighet för forntidens minnesmärken, hvilka sålunda blefvo gifna till pris åt egennyttan och okynnet. De vid början af innevarande århundrade införda enskiftena och jordens i följd deraf tilltagande odling bidrogo ännu mera till fornlemningarnes angripande, sedan man snart kommit under fund med att ätthögarna innehålla god matjord till åkerns förbättring och stenmonumenterna förträffliga materialier till grindstolpar och skiftesgärdesgårdar. Under hela frihetstiden vidtogs från Regeringens sida ingen åtgärd till de fasta fornlemningarnes skyddande. Det enda, man i detta afseende kan anföra, är ett af Kongl. Kansli-Collegium den 23 Juli 1753 till Consistorierna utfärdadt circulärbref, angående uppgifters meddelande om adliga familjers grafvar, samt ett af samma Collegium den 13 Maj 1760 äfven till Consistorierna aflåtet circulär, med uppmaning, att från presterskapet infordra och till Collegium insända berättelser om de märkvärdigheter, som i socknarne kunna finnas, tjenande till upplysning i

---

9. Gammalt Mynt eller annat tänkvärdigt vthi Jorden funnit, eller och elliest aff förnämnt Folck samblat och förwarat.

N.B. Hwad som vthi Num. 7. och 9. förnämlas om gamble Skriffter, Sigiller och Mynt, etc. Thet är så förstäendes, at Hans Kongl. Mayst. icke begärrar något Äganderne emot dheras willia afhända; Vthan alt hwad således til Fäderneslandzensienst meddelat warder, skal hwariom och enom troligen igen lefwereras, eller betalas.

J. H.

antiquiteterna och den äldre historien *). Nagra till följd af förnämnda bref inkomna berättelser förvaras i Kongl.

*) Det sednare cirkulärbrevet, ntskrifvet nr Kongl. Kansli-Collegii registratur, förtjenar att här fullständigt intagas.

Circuläre till samtliga Conistorierne angående Antiquiteters upptecknande af Prästerne. Dateradt den 13 Maj 1760. Högvördige etc.

Kongl. Majestäts och Riksbens Cantzlie Collegio är uppå gifwen anledning af Kongl. Antiquitets-archivo ibland annat förekommit, huru som på många ställen uti Landsorterne skola finnas gamla minnesmärken af botestenuar, grafhögar, lemmingar efter borgar och mera sådant, hwilket lit intils icke lunnit att blifwa upptecknad, sasom ock att forasagor och gamla berättelser ibland folket äro gängse, och torde tjäna till uplysning uti antiquiteterna och den äldre Historien. Och som det icke mindre är för hwar och en angenämt, än för en Landsort hederligt att hafwa allt det upptecknat, som därifrån en och annan tid kunnat sig tilldragit antingen till förfädernes äreminne eller till sjelfwa ortens märkvärdighet. Afwen som sådant kan tjäna till hjälpreda wid särskilte beskrifningars utgifwande öfwer hwar och en Landsort samt nytta för Allmenheten och heder för hela Nationen; Så har hos hela Collegium kommit uti öfverwägande, [huru] allt sådant med mesta trowärdighet och minsta kostnad och beswär skulle kunna blifwa igenom uppteckningar friat att icke med tiden raka uti allt mer och mer mörker samt omsider alldeles stadna uti glömska och förgätenhet. Kongl. Collegium har da trodt, att den närmaste utwäg skulle wara, om Prästerskapet i Landsorterna, som äger både urskillning och bästa tillfälle att utröna allt sådant, wille sig härmed något syslösätta, så att hwar och en Kyrkoherde och Präst uti dess Pastorat och Församling efterfragade och beskrefwe slike saker, såsom i synnerhet,

1:o om någre rudera af gamla Slott, Kyrkor, hus eller märkelige byggnader der finnas, med hwad som der om kan berättas af den förständigare delen af Inwånarene.

2:o Om det utwisas någre ställen, på hvilke fältslag stådt, eller adjest något merkwärdigt sig tilldragit, med utmärkande af tiden när sådant händt, jemte flere nödige omständigheter.

3:o Om någre Runstenar i Socknarne finnas, hwarest de stå samt huru många de äro, på det om de som redan icke äro afritade anstalt ma dertill kunna fogas.

4:o Om stora högar och Ättebackar med deras namn och gammal folks traditioner derwid, samt om wid uppkastande af dem något blifwit deruti funnit eller eljest på andre ställen något gammalt fynd upphittadt.

5:o Om någre historiska målningar och bildhuggerier finnas i Kyrkorna eller amorstades.

Vitterhets Historie och Antiquitets Akademiens bibliotek. Huruvida 1760 års circular föränledt någon åtgärd af Kyrkoherdarne är icke bekant.

Det embetsverk, som särskildt fått i uppdrag fornsforskningens befrämjande, från början försedt med talrika,

6:o Om någre märkwärdige Sätets och andre Gårdar äro, deras namn och hwilka Familjer de ifrån ålder och till denna tid tillhört, så långt tillbaka derom kan skaffas underrättelse, och om efter sådanne deras ägare ännu finnas någre lemningar eller annars uråldrige minnes märken; med hwad mera som kan lända till uplysning och förökande af historiska samlingar. Men som en del sådant redan är för detta uptagit uti utgifne Academiska disputationer och andra utkomne böcker och skrifter; så är mindre nödigt att i sådant fall upptaga och beskrifwa det samma å nyo, widare än att upnämna skrifterne och auctorene hos hwilka sådane beskrifningar äro att anträffa; dock om af en slik auctor antingen något wore förbigångit eller amorlunda anfördt än hwad sjelfwa minnesmärken utwisa, eller närmare uplysning sedermera erhållits, eller någon ny omständighet sig tilldragit wid en eller annan sak sedan den förra uppteckningen och beskrifningen skedde, sådant då behörigen blifwer anmärkt. Det är icke utan, att ju här igenom något owanligt arbete, besynnerligen på de orter der flera antiquiteter förekomma, torde för Prästerskapet sig yppa; Men Kongl. Collegium förwäntar sig likwäl utaf deras allmänt bekanta kärlek för witterhet och synnerliga håg att uti alla dit hörande stycken gagna det allmänna och deras Fädernesland, att de icke lära undandraga sig ett göromål, som ej mindre synes kunna förnöja dem sjelfwa än förwärfwa dem en wälförtjent heder och tacknämnlighet af Kongl. Collegio, som icke skall underlåta att å tid och ort deras derwid hafda möda ihogkomma. Och ehuru Kongl. Collegium i anseende till Prästerskapets öfrige Embets Sysslor icke will föreskrifwa någon wiss tid till dessa underrättelsers meddelande, så gör Kongl. Collegium sig likwäl det hopp, att hwar och en wid förefallaende tillfällen och under lediga stunder är deruppå betänkt, så att Collegium så snart som görligit är, deraf får del: till hwilken ända Kongl. Collegium härmed wänligen welat begära att Hr N. N. uti dess i Näder anförtrorde Stift behagade på det bästa understödja detta ärende och uppmuntra Pastorerne att deras anmärkningar uti de föreskrefne stycken författa och till Herr N. N. insända, då Herr N. N. så fort ske kan dem till Collegium lära insända, jemte hwad Herr N. N. derwid kan hafwa för egen del att påminna eller tillägga. Collegium befaller &c.

CLAS EKEBLAD.

ED. v. CARLSON. M. BENZELSTIERNA. M. von HERMANSSON.

J. I. Ekestubbe.

försvarligt aflönade embets- och tjänstemän, kringsskars smaningom ända der hän, att när detta verk upplöstes och dess äligganden öfverflyttades på den år 1786 återupprättade Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien, återstodo icke flera än två tjänstemän, Sekreteraren, som tillika var Riksantiquarie, och hans Amanuens, med lönevillkor så knappa, att man redan deraf kan sluta att deras befattningar ansågos som sinecurer *). Öfverflyttade på den nämnda Akademiens stat tyckas de fortfarande ända till 1841 hafva betraktats på samma sätt, hvaraf den naturliga följden blef att deras innehafvare måste söka erhålla någon annan mera indrägtig tjänst såsom hufvudyrke **).

*) Antiquitets-Collegium egde år 1670 en President eller Direktör, en vice President, en Assessor, tillika Sekreterare och Antiquarie, 5 andra Assessorer, en Translator, en Protonotarie och Aktuarie, 2 Amanuenser, aflönade med 4,040 Daler Smt, dessutom kopparstickare, formsnidare, ritare och en dräng på stat. Tjänstemän och anslag minskades smaningom. År 1766 upptog Antiquitets-Archivets stat: en Riksantiquarie eller Sekreterare, en Translator, en ordinarie och en vice Amanuens, med aflöning af 2,800 Daler Smt. Da Konung Gustaf III den 20 Mars 1786 återupplifvade sin moders Vitterhets Akademi, under namn af Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien, och på denna öfverflyttade Antiquitets Archivets äligganden, jemt dess återstående tjänstemän, Sekreteraren eller Riksantiquarien (som tillika är Garde des médailles) samt hans Amanuens, beständes lönen för den förre till 300 Rdr och för den sednare till 100 Rdr Specie. Genom myntförändringen i början af detta århundrade nedsattes speciemyntet till bankomynt. Först 1824 höjdes Riksantiquariens lön till 559 Rdr 24 sk. banko. Som några tumor spammal voro inbegripna under denna lön utgick den vissa år, när hög markkegang inträffade, med någon liten förhöjning. Vid 1841 års riksdag beständes Riksantiquariens lön till 1,600 Rdr och Amanuensens till 500 Rdr banko, hvilken förhöjning dock, till följd af ett vid anslaget af Rikets Ständer fastadt vilkor, icke utgick förr än med 1842 års början. Fran och med 1858 höjdes Riksantiquarie-lönen till 5,000 Rdr smt, hvarjemt till biträden samt vaktbetjening anvisades ett arligt belopp af 2,900 Rdr smt.

**)) Detta var ock förhållandet, hvad Riksantiquariatstjensten beträffar, intill 1837, da den af n. v. innehafvaren tillträdtes. Amanuensstjensten förblef fortfarande förenad med annan bättre aflönad befattning.

Hvad kyrkorna och deras antiqviteter samt förnäm-
ligare personers grafvar i och vid kyrkorna beträffar, inne-
håller redan 1666 års kongl. plakat, såsom ofvan är an-
fördt, bestämda föreskrifter, hvilka i 3:dje § af 1828 års
kongl. förordning blifvit intagna *). Ett kongl. bref af
den 12 September 1783 angående förändringar och öfver-
byggnader å grafvar i kyrkor eller på kyrkogårdar har
jemväl i nämnda kongl. förordning blifvit, såsom ännu
till alla delar gällande, åberopadt.

Vid slutet af sistförgångna och under de första åren
af innevarande århundrade började Historiarum Professorn
i Lund Nils Henrik Sjöborg genom föreläsningar och ut-
gifna skrifter väcka uppmärksamhet på våra inhemska
fornlemningar och bildade sålunda en antiqvarisk skola,
som erhöll ifriga anhängare äfven utanför det universitet,
inom hvilket han verkade.

Som en följd af hans nitiska bemödanden kunna vi
anse det kongl. circulär som den 9 April 1805
utgick till samtliga Landshöfdingar, med undantag af Got-
lands, uti hvilket Kongl. Maj:t anbefaller dem, »att vidtaga
sådana anstalter, hvarigenom märkvärdiga forntidens lem-
ningar och minnesmärken varda, på de ställen der de
finnas, fredade och bevarade». Samma dag utfärdades
särskild kongl. skrifvelse till Landshöfdingen på Gotland,
med befallning »att inkomma med underdånigt yttrande,
huru och på hvad sätt fornlemningarne i och omkring
Visby stad bäst måge kunna fredas mot åverkan och
förstöring, samt att emedlertid vid lämpligt vite allehanda
åverkan derå förbjuda» **).

*) Det ofvan omnämnda K. Kansli-Collegii bref af den 23 Juli
1753 inforrdar underrättelser om adeliga familjers grafvar, på
det Collegium må erhålla tillfälle »att utröna hvilka grafvar kunna
äska och förtjena Publici omvårdnad, samt hos Hans Kongl. Maj:t
anmäla den anstalt som erfordras, på det monumenter, som så mycket
tjena till upplysning i historien, icke måtte skingras och förloras».

**) Uppå framställning af Konungens Befalningshafvande beviljade Kongl.
Maj:t den 18 Juni 1810 ett anslag af 666 R:dr 32 sk. banko till

På hvad sätt det förstnämnda allmänna, alltför knapphändiga och obestämda circuläret blifvit af de särskilda länsstyrelserna tolkadtt oc tillämpadt, är icke bekant. Endast för Jönköpings län har jag öfverkommit en af Konungens Befallningshafvande den 20 Augusti samma år utfärdad kungörelse, hvilken stadgar ett vite af 3 Rdr 16 sk. banko, »hvertill den gör sig förfallen, som utan ägarens lof och vetskap, genom någon slags handaverkan skadar sadana förtidens lemningar och minnesmärken, som genom ägarens omsorg äro fredade och bevarade», hvarjemte anbefalles att denna kungörelse bör arligen i April manad fran predikstolarne uppläsas. Att härmed det åsyftade ändamålet icke kunde uppnås, är uppenbart. Tvertom synes den fran Konungens Befallningshafvande utgångna kungörelsen grunda det oriktiga och mot 1666 års kongl. plakat stridande antagandet, att fornlemningarne äro jordägarens egendom. Enligt Sjöborgs uppgift, lär Konungens Befallningshafvande i Malmöhus län, med anledning af det kongl. circuläret, efter hans anvisning, utfärdat »ända-

---

Visby ruiners »försättande i det tillstånd, att de för tidens vidare förstörelse i möjligaste mätta ma fredas». Da Konungens Befallningshafvande först den 20 Juli 1825 requirerade detta anslag, svarade Kongl. Statskontoret att några medel da icke funnos för berörda ändamål att tillgå. Genom Landshöfdingen M. S. von Hohenhausens berömliga nit och kraftig medverkan af enskilda personer bland Lararne vid Visby elementarlaroverk hafva dessa herrliga ruiner i senare tid fatt en bättre vard. Den 2 Nov. 1836 förordnade Kongl. Majt att Hospitals-Direktionen i Visby skulle öfvertaga närmaste varden om stadens kyrkorners och för deras underhall använda hyresmedlen för de tomter, som genom Danska Konungen Fredrik Es bref af den 11 Mars 1532 blifvit skänkta till Visby hospital. Den 27 Febr. 1863 har Kongl. Majt beviljat af allmänna medel 462 Rdr rent till istandsättande och förstärkning af stadens ringmur, samt derjemte förordnat, att Hospitals-Direktionen skall öfvertaga närmaste varden afven om ringmuren och bestrida kostnaden för dess underhall af nämnda tomthyresmedel, för hvilkas användande redovisning skall inlemnas till Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien, som skall ega öfverinseende öfver stadens samtliga ruiner och, om tillsättande af en särskild Inspektör på stallet skulle anses nödig, dertill utse lämplig person.

målsenliga kungörelser,» hvilkas innehåll jag dock icke känner *).

Genom Götiska Förbundets stiftelse i början af detta århundrades andra decennium, framför allt genom Geijers, Adlerbeths, Tegnér's och flera andras i Förbundets tidskrift *Iduna* utgifna skrifter, åstadkoms en brytning i den alltför långvariga kallsinnigheten för Nordens fornminnen. Förbundets verksamhet, dess mäktiga inflytande på sången och konsten och framför allt på den historiska

*) Det har senare lyckats författaren att öfverkomma ett exemplar af sistnämnda kungörelse, hvilken här meddelas.

ALLMÄN KUNGÖRELSE.

Uti Nädigste Circulaire af den 9 April nästl. år, har Kongl. Maj:t i Näder täckts anbefalla sådana anstalters vidtagande, hvarigenom märkvärdige Forntidens Lemningar och Minnesmärken, varda, på de ställen der de finnas, fredade och bevarade; och som af slika Lemningar och Märken, äfven i detta Län, åtskillige förekomma, samt jag förnummit, att oansedt hvad emot deras förstörande eller äverkaende tillförne stadgat blifvit och äldre Författningar, såsom Kongl. Placatet den 28 November 1666 och Kongl. Brevet den 18 December samma år, jemväl i sådant afseende innehålla, de samma dock på en del ställen af okunnighet eller egennyttia, mindre aktas och vårdas; Altså, och då till märkvärdigheter af detta slag egentligen hänföras de större rundade Högar eller Ättebackar (3: Ättebackar), som bära namn af någon der begrafven Konung eller annan stor Man. Grifter i allmänhet, Sten-dösar, Sten-kistor, Runstenar, andre upprättstående eller i jorden liggande Stenar, med inhugne bokstäfver, Rudera efter Slott, Borgar och Skantsar, med mera dylikt, som vittnar om Förfäders bedrifter och gerningar, samt tjenar till allmän nytta och heder, har jag härigenom velat erhindra Allmänheten och i synnerhet den mindre kunnoge af jordbrukande klassen, att hålla sådant allt, ehvar det finnes, i tillbörlig helgd och agtning samt deraf intet förstöra, eller till särskille behof använda, vid ansvar tillgörandes; och förväntar jag af Wördige Prästerskapet, att detsamma, med anledning af Höglofl. Kongl. Cancellie-Collegi Skrifvelse den 13 Maji 1760, icke underlåter, att utmärka och anteckna hvad deraf inom hvarje Församling kan finnas, som förtjenar, att för samtiden och efterverlden ostördt förvaras, samt, der något sådant egenvilligt undanrödjes eller rubbas, derom meddela Krono-Betjeningen i orten underrättelse, på det laga åtal emot äverkaren genast må följa. Malmö Lands-Kansli den 8 Augusti 1806.

Under Högvälb. Herr Grefvens och Landshöfd. frånvaro

P. L. CRONSIOE.

B. CENTERWALL.

forskningen hafva vi alla upplefvat och erfarit. Jag behöfver således icke derom något vidare anföra.

Professor Sjöborg var väl medlem af Götiska förbundet, men deltog föga i dess förhandlingar *). Sa mycket flitigare verkade han på enskild väg genom sin höga och mäktiga beskyddare, d. v. Statsministern Grefve Lars von Engeström.

Denne Minister afgaf till Statsrådets protokoll ett underdanigt memorial, dateradt den 28 Februari 1814, hvori han, beklagande att fäderneslandets forntidslemningar råkat i glömska och förakt och till följd deraf ofredas och förstöras, tillstyrker kraftiga atgärders vidtagande för att hindra okunnigheten och lättsinnigheten att fullkomligt ödelägga hvad som ännu kan finnas qvar. För sådant ändamal föreslås: 1:o utfärdande af en ny ändamålsenligare författning om sådana forntida minnesmärkens fredande från averkan, hvartill likväl tiden ännu icke ansågs vara inne, förr än flera nödiga förberedelser blifvit vidtagna; 2:o förordnande af en särskild embetsman, som får sig uppdraget att befrämja kännedomen om ännu befintliga forulemningar, och att öfver deras vård hafva vederbörlig uppsigt, hvartill föreslås Professor Sjöborg, som till en början borde erhålla två års ledighet från professionen, med bibehållande af dess lön, och af allmänna medel såsom respenningar årligen uppbära 200 Riksdaler banko.

Ett förslag till ny förordning om skydd för rikets forulemningar, uppsatt af Professor Sjöborg, lär, oaktadt H. Exc. Grefve v. Engeströms ofvannämnda reservation i afseende på tiden för utfärdandet, vid samma tillfälle hafva

*) I Förbundets tidskrift *Iduna* (5:te häftet) intogs Sjöborgs förut i bifång till *Lunds Tidning* år 1813 tryckta berättelse om »De i Danmark adagalagda bemödanden och vidtagna författningar till Antiquitetens upptäckande, vård och bibehållande, jemförde med Svenskers atgärd vid denna del af Nordens Historia», afgifven på befallning af H. Exc. Statsministern och Akademi-Kansleren m. m. Grefve L. v. Engeström.

blifvit framlagdt och öfverlemnadt till särskild granskning af H. Exc. Justitiæ Statsministern Grefve Gyllenberg och Statsrådet Friherre Adlerbeth. Förslaget förkastades på grund af dessa granskares anmärkingar, afseende dels formen och ordalagen, dels förnämligast följande omständigheter: att äldre lagstadgande i ämnet icke blifvit samlade och uppgifna, hvarförinnan man ej kan bedöma och afhjelpa deras brister genom ny lag; — att upplysning saknas om de resor och andra åtgärder till förlemningars undersökande och upptäckande, som på Regeringens bekostnad eller med dess vetskap blifvit i fäderneslandet verkställda; — att förteckningar öfver förlemningarne i landsorterna förut måste upprättas; — att en fullständig beskrifning med säkra kännetecken på förlemningar, som kunna förtjena bevaras, bör till allmänhetens ledning allmängöras m. m.

Den sednare delen af Hans Exc. Grefve v. Engeströms förslag vann deremot Regeringens bifall, så att redan den 23 Mars samma år förordnande utfärdades för Sjöborg att hafva uppsigt öfver fäderneslandets antiqviteter, enligt för honom utfärdad instruktion, hvarjemte den 20 påföljande April Consistorierna genom ett kongl. circular anbefalles »förståndiga presterskapet att lemna Sjöborg, under dess utöfning af nämnda befattning, allt möjligt biträde och honom med alla nödiga underrättelser tillhandagå,» och skulle till efterrättelse för presterskapet, vid upplysningars meddelande om de inom hvarje pastorat befintliga märkvärdigare antiqviteter, hvarje kyrka erhålla ett exemplar af den uppgift på förlemningars kännetecken, som Professor Sjöborg fått befallning att utarbета.

Sistnämnde dag afgick äfven skrifvelse till Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien med befallning, att i allt hvad på Akademien ankommer iakttaga hvad Kongl. Maj:t i detta ämne förordnat.

Hela denna anordning hade mellertid blifvit vidtagen, utin att Akademien eller Riksantikvarien blifvit hörda. Professor Sjöborg hade sökt att undvika all beröring med Akademien *) och af sådan anledning föreslagit att han, med afseende på sin nya befattning, måtte blifva ställd under Kongl. Kansli-Collegium och få till detta arbetsverk inlemna sina uti instruktionen anbefallda redogörelser, hvilket dock af Kongl. Maj:t ogillades **).

Den för Professor Sjöborg utfärdade kongl. instruktion, ***) hvartill han sjelf uppgifvit ett förslag, som af d. v. Protokolls-Sekreteraren Jak. Adlerbeth granskades och ändrades, bestämde för honom, i egenskap af Antiquitets-Intendent, följande hufvudsakliga åligganden.

1:o Att utarbета en fullständig uppgift på de säkra kännetecken, hvarigenom en fornlemning kan urskiljas.

2:o Att företaga resor i landsorterna, särdeles der enskiften äro verkställda eller under beredande, för att uppsöka, afteckna och beskrifva förut okända minnesmärken, besörja fridlysning af dem, som sådant förtjena och utan jorlegarens förfång kunna bibehållas.

3:o Att upprätta förteckningar, i ordning efter län, härader och socknar, på alla hittills upptäckta alderdoms-
qvarlevor, som böra bibehållas, och såunda utarbета fullständiga antiqvariska topografier.

4:o Att öfvervara och tillse, att, hvar det sig göra låter, förstörda monumenter af betydligare värde återställas i sitt ursprungliga skick, — hvilket dock icke får ske utan föregången anmälan hos Kongl. Vitterhets Historie och

*) Prof. Sjöborg hade icke blifvit kallad till ledamot af Akademien, hvars Sekreterare, Riksantikvarien Hallenberg, i afseende på den antiqvariska forskningen hyllade åsikter, mycket skiljaktiga från Sjöborgs.

**) I ett Kongl. bref af den 11 Maj 1814 erhöi Akademien befälning att till Kongl. Maj:t inkomma med underdanig anmälan om den berättelse Sjöborg, efter fulländad resa, borde aflemna.

***) Fastställd den 27 April 1814.

Antiqvitetens Akademien, emedan sådana arbeten skola på Kongl. Maj:ts och Kronans bekostnad verkställas.

5:o Att tillhålla civila och ecclesiastika embetsmän att fullgöra hvad dem i afseende på rikets antiqviteter blifvit eller blifver ålagdt; hos vederbörande till bestraffning anmäla skeende åverkan; föreslå nödiga förbättringar och tillägg i författningarne angående fornlemningars vard och allt hvad dermed kan ega gemenskap; tillse att vid kyrkoreparationer inga i kyrkorna eller dervid varande antiqviteter förstöras.

6:o Att samla och till Antiqvitets Archivet aflemna gamla dokumenter, upplysande historien, samt i jorden eller annorstädes anträffade antiqviteter och märkvärdigheter, som kunna erhållas, och ifall lösen för sådant fynd skulle ifrågasättas derom genom Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien göra anmälan hos Kongl. Maj:t.

7:o Att bese och skaffa förteckning öfver innehållet af alla allmänna och enskilda historiska samlingar och kabinetter i riket.

8:o Att brevexla med rikets embets- och tjenstemän och utrikes lärde i ämnen, som med nordiska antiqviteterna ega gemenskap, och i synnerhet underhålla litterär förbindelse med Antiqvitets-Kommissionen i Danmark och med Norska lärda samfund.

9:o Att årligen för sina embetsgöromål redovisa inför Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien och dit ingifva antiqvariska topografier, teckningar, beskrifningar och fridlysningslistor.

10:o Att antingen i någon periodisk skrift eller särskildt eget arbete meddela allmänheten nyttiga anmärkningar öfver de märkvärdigheter, som under resor och forskningar kunna förekomma.

Denna sammandragna öfversigt af den temligen oredigt uppsatta iustruktionens innehåll visar att Sjöborg, i egen-

skap af Antiqvitets-Intendent, förbehållit sig och af Kongl. Maj:t fått i uppdrag både vidsträckta och ansvarsfulla aliiganden samt en icke obetydlig maktfullkomlighet.

Utgången visade likväl att de förhoppningar, man tyckes hafva fäst vid denna Regeringens åtgärd, icke i allt blefvo uppfyllda.

Den anbefallda uppgiften på fornlemningars kännetecken utarbetades af Sjöborg och blef, efter förutgången granskning af Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien, från trycket utgifven år 1815. Så ofullkomlig den är, har den likväl sedermera fått nya upplagor.

Onekligt är dock, att de resor Sjöborg under de första åren efter det mottagna uppdraget verkställde, stundom med biträde af unga forskare, åstadkommit något godt för det åsyftade ändamålet. Många märkliga fornlemningar blefvo hos Konungens Befallningshafvande anmälda till fridlysning, med utfästade viten för åverkan, och fridlysningslistorna inlemnades till Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien. Dessa åtgärder blefvo dock, mer eller mindre fullständigt, vidtagna endast inom vissa trakter i Malmöhus, Christianstads, Blekinge, Halmstads, Göteborgs, Skaraborgs, Kronobergs, Jönköpings, Örebro, Nyköpings, Upsala och Stora Kopparbergs län. På begäran af Biskoparne i Lund och Skara utarbetades, till ledning för presterskapets uppgifter, ett schema för topografier och sockenbeskrifningar.

Några antiqvariska topografier, ordnade, på sätt instruktionen föreskrifver, efter häradet och socknar, blefvo aldrig upprättade, så framt man ej som sådana vill betrakta de till Akademien inlemnade fridlysningslistorna för ofvan anförda län. De temligen knapphändiga redogörelserne upptaga äfven underrättelser om några enskilda samlingar, t. ex. Rålambska biblioteket på Strö, Postmästaren Risbergs myntsamling i Skara, Professor Flormans och Hofintendenten Thams samlingar af antiqviteter. Sådana redo-

görelser synas icke vidare hafva blifvit inlemnade efter år 1818. För den följande tiden saknas, med ett enda undantag, som strax skall anföras, officiell underrättelse om de åtgärder Sjöborg vidtagit, och mot slutet af hans lefnad *) tyckes det honom gifna uppdraget både af auktoriteterna och af honom sjelf lemnats utan afseende.

Under dessa senare år har han likväl nedlagt frugten af sina mångåriga forskningar i sina med offentligt understöd utgifna »Samlingar för Nordiska fornålders älskare» — ett arbete, hvilket med alla sina stora brister, så väl i afseende på teckningar som text, vitnar om författarens aldrig svalnande kärlek och nit för Nordens fornlemningar.

Den sista officiella åtgärd af Professor Sjöborg, så vidt jag känner, är en, med anledning af instruktionens föreskrift, utarbetad »plan till en förnyad författning om antiqviteters vård,» daterad den 12 Juli 1827.

Deuna plan innehåller i hufvudsaken ej annat, än förslag till förnyande och sammanförande af äldre stadganden, med något utförligare anvisning på de fasta fornlemningarnes beskaffenhet och kyrkornas märkvärdigheter, hemställen om straffbestämmelser för författningens öfverträdande samt tillstyrkan att landtmätare måtte åläggas på egendomskartor upptaga fornlemningar och att för sådant ändamål landtmäteri-elever måtte få någon tjenlig undervisning om de tecken, **) hvarpå fornlemningar kunna igen-

---

*) Professor Sjöborg dog i Stockholm den 1 Juli 1838.

**) Alligandet för landtmätare, att på sina kartor upptaga eller åtminstone vid sina undersökningar anteckna fornlemningar, har sedan lång tid tillbaka varit anbefalldt. I K. Landtmäteri-Kontorets bref af den 14 Mars 1699 föreskrifves: »Ättehögar, på hvad orter belägne, samt deras circumferene eller diameter och höjd &c., Ruinestegar sammaledes, som ha någon beskrifning, eller andre store Stenar, som äro obeskrifne, annoteras til deras form, storlek och betydelse efter gamle Männers utsago.» — Kongl. Maj:ts »Instruction, hvarefter så

kännas. Handlingarne upplysa icke huruvida detta Professor Sjöborgs förslag blifvit taget i betraktande vid utarbetandet af den kongl. förordningen om förntida minnesmärkens fredande och bevarande, som följande året, på hemställan af Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien, utfärdades, hvori 1 och 2 paragraferne innehålla föreskrifter rörande de fasta fornlemningarnes bevarande.

Innan jag anför något vidare om denna kongl. förordning, torde det tillåtas mig i korthet framställa hvad som förut blifvit lagstiftadt och i öfrigt vidgjordt för att undan förstörelse bevara jordfynd och andra rörliga fornlemningar.

— — —

väl Landtmätare i gemen, som hvar och en i symmetri, hafva sig at regulera och rätta,» gifven den 20 April 1725, stadgar i tillägget, § 7: »Alla gamla Monumenter, som äro Ättehögar och grifter, Rudera af gamla Städer, Slott och Kyrkor, samt Ruinestonar, som äro uppsatte, eller och Runor i stora Berg inluggne, i Kyrkor och andre murar inmurade eller i Stenbroar nederlagde, måste också af Landtmätaren annoteras.» — Instruktionen af den 27 Oct. 1747, § 8, föreskrifver: »Alt det måste ock antecknas, som med säkerhet kan tjena til uplysning i Historien, Geographien och Antiquiteten.» — I Kongl. Majts ännu gällande stadga om skiftesverket i riket, af den 4 Maj 1827, förordnas i 3dje §, 4 mom., att å landmätares kartor skola jemväl utmärkas »fornlemningar samt andra inom egorna belägna märkvärdigheter.» — Med återopande af detta stadgande meddelade Kongl. Majt den 17 April 1828, i skrifvelse till Ofver-Direktören vid Landtmäteriet, befallning att landtmateri-elever skola i sin examen göra behörig reda för innehållet af Professor Sjöborgs uppsats om fornlemningars kametecken, för hvilket ändamål exemplar af nämnda uppsats, enligt nadig befallning, af K. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien lemnades till bemalde Ofver-Direktör. — Ett kongl. bref af den 29 Sept. 1848 föreskrifver ytterligare att landtmateri-examen skall omfatta äfven de första grunderna i läran om fornlemningars kametecken. — Ännu större vinst för faderne-landets antiqvariska topografi har man att vanta af Herr Professorn och Riddaren A. J. Erdmanns välvilliga åtagande, att vid de geologiska undersökningar, hvilka under hans ledning utföras, låta omsorgsfullt anteckna alla anträffade fornlemningar, hvilka sedan å de geologiska kartorna utmärkas med särskilda tecken.

2:o. Åtgärder vittagna till bevarande af jordfynd och andra rörliga forulemningar.

Konung Kristofers Landslag, likasom förut Magnus Erikssons eller den s. k. Medellagen, har upptagit den fordna Östgöotalagens stadgande om fynd. I Landslagens tjuftva-balk, 32 kapitlet, föreskrifves om fynd i allmänhet, att om sådant anträffas och, efter skedd lysning, ingen egare anmäler sig inom natt och år, Konungen deraf tager två lotter och hittaren den tredje; samt i 36 kapitlet om bottenfynd, att under förutnämnda vilkor Konungen tager hälften mot hittaren.

Dessa lagstadgande, likasom det redan i Calmar recess 1474 och särskilda kongl. plakat intagna förbudet att nedsmälta Kronans mynt, hade naturligtvis endast en ekonomisk grund. Först sedan Riksantiqvarierne i början af 17:de seklet blifvit utsända att samla allt, som kunde sprida ljus öfver fäderneslandets häfder, och i synnerhet sedan Antiqvitets Collegium, bland andra åligganden, äfven fått uppdrag att grunda ett förvaringsrum för de forntids-skatte, som kunde i jorden upphittas, fann man nödigt, att äfven ur vetenskaplig synpunkt yrka ett strängare handhafvande af fyndlagarne.

Af sådan anledning utfärdades den 5 Juli 1684 »Kongl. Maj:ts Placat angående allehanda gammalt Hittemynt, och Fynd, vthi Guld, Sölff, Koppar och Metall-Käril, samt andra rare Stycker, som mycket upfinnes och undandöllies,» hvori stadgas, med åberopande af de ofvan anförda kapitlen af Landslagen och Konungens deri förbehållna rätt till två tredjedelar mot hittaren samt ofvannämnda Calmar recess, att de som sådant mynt i silfver och guld eller annat slikt uppfinna, ingalunda må fördrista sig något deraf att undandölja, förskingra, försmälta eller på annat sätt förvandla, utan, så snart de sådant upphitta, strax antingen

Kongl. Maj:t sjelf eller dess Guvernörer och Landshöfdingar det tillkänna gifva; skolande desse strax på sådan erhallen kunskap förpligtade vara till Kongl. Maj:t afgifva en omständlig berättelse både om sjelfva fyndet och orten der det funnet är, da Kongl. Maj:t utan dröjsmål vill föranstalta att hittarens andel må honom aflöst blifva, men Kongl. Maj:ts och Kronans efter lag förbehallen; viljande Kongl. Maj:t, när hittaren befinnes hafva ingenting undandöljt utan allt redeligen upptäckt, utom den anpart honom efter lag tillkommer, honom jemväl med något nådetecken ihogkomma. Men den som finnes så förgäten af sin pligt, att han sådant hittadt gods antingen alldeles förtiger, försmälter eller annorstädes här och der i riket försäljer, eller ock utrikes förskickar, skall aktas och hållas för en sådan, som Kongl. Maj:ts och Kronans rätt söker att försnilla, och fördenskull, såsom detta kongl. påbuds öfverträdare, strängeligen efter lag straffad varda. Slutligen anmanas Öfver-Stathallaren, General-Guvernörer, Guvernörer och Landshöfdingar, Häradshöfdingar, Befallningsmän och andra Kongl. Maj:ts och Kronans Betjente att årligen hvar å sin ort noga efter sådant spörja, på det slika underslef måtte företagas och sådana gamle och loflige ting till fäderneslandets heder, så ock för curiositet skull, bibehållne varda *).

---

*) För att bereda läsaren fullständigare künneedom om detta fyndplakats innehåll, meddelas här sjelfva ingressen, innehållande motiverna för deri intagna stadganden: »Wi Carl &c. Göre witterligt, at emedan Wij förnimme på åtskillige Orter i Rikket, icke allenast gammalt Mynt vthi myckenheet esomöftast finnes, vthan at Sölff- Gull- och Koppar, sampt allehanda Metall-Kärl och andre rare Stycken som fordom, anten widh infallne Feigdetijder, eller andre wädelige handelser i Jorden nidsatte äro at förwaras, men sedan antingen genom agandernes Dodzfall, eller aff hwariehanda annor orsak förgätne, och i Jorden quarstaendes lempnade varda; Sammaledes och Botnynd i Siöar och Siö-trander, här och ther i Rikket öfverkommas, som doch hoos Oss eller Ware Betiente intet angifwen warder, vthan strax aff dem, som dem påfinna, anten försmältas, eller til andre bortsäddas, at Wij icke förr än långt ther effter komma i kundskap der aff, da sadant anten således är förskingrat, at lijtet hoos en eller

Uti den 2:ne år derefter af Kongl. Maj:ts utgifna Kyrkolagen stadgas i 26 kap. 6 §, att rörligt gods, kyrkan tillhörigt, såsom guld, silfver, böcker, bref &c eller något annat, som till de urgamlе tidens ihogkommelse tjenar skall ingalunda till någon privat aflåtas; och om sådant allaredan vore skedd, skall Kongl. Maj:ts Archivum der om berättas, att det med egarens goda nöje kan tillbaka skaffas.

Oaktadt hotelsen i 1684 års fyndplakat, att fördöljning af hittegods skulle straffas som försnillning af Kronans egendom, var likväl frestelsen allt för stor för hittaren att söka åt sig behålla fyndets hela värde. Antiquitets-Collegii Museum vann därför icke betydlig tillväxt, och hvad som erhöles måste vanligen genom rättegång af hittaren utkrävas.

Med anledning af en sådan rättegång hade redan 1707 Riksantiquarien Joh. Peringskiöld fäst at Kongl. Maj:ts nådiga uppmärksamhet på behofvet af en för hittaren mera gynn-sam lagstiftning, men hans påminnelser blefvo utan påföljd intill 1734, då Rikets Ständers Sekreta Utskotts Deputa-

aman öfrigt finnes, eller och aldeles borto och uhr vägen är, hwilket sträfwär twert emot Sweriges Lag, som biuder at all Fynd vthi och på Jorden, sammaledes och Botnfynd, skal Lagligen angifwas och vplysas, och ther icke någon wiss ägare som thet mist hafwer kommer, och med sanna Jerteknom och tweggia Manna witnom, innom Natt och Åhr til sigh känner, få taki Konunger två Luti, och tridning then som hitte: Warandes således nogsampt klart, at den som sådant hittar och ey tilkänna gifwer, han vudandölier Konungen och Chronan sin deel, och fördenskull öfwer sigh drager det Straff som Lagen i sådane måhl dem brotzligom pålägger, för hwilket hwar och en rätt betänckt billigt sky dragandes och sig til wara tagandes warder. Dessföruthan förbiuder och Calmare Recess aff Åhr 1474 och andre sedermera vthgångne Stadgar, at ingen må smälta Rijkzens Mynt widh hårdeste Straff tilgörande. Hwarföre i ansende til den rätt och rättigheet, som Sweriges Lag Oss i så måtto tillägger, wele Wij här med och i detta Wårt Pabudz Krafft alfwarligen befallat och äthwarnat hafwa alla dem som sådant Mynt, i Sölfwer och Gull, eller annat slijkt som förberördt är vpfinna,» o. s. v. på sätt här ofvan anfördt är.

tion den 29 September hos Kongl. Kansli-Collegium begärde, att »Kongl. Collegium ville lemna någon anledning, på hvad sätt vare tid efter annan tillupphimmande Antiqviteter kunde upprigtigt framkomma, da de tid efter annan upphittas, hvartill genaste vägen torde vara Fynd-plakatets upphäfvande, hvaremot lösen kunde Kronan emot $\frac{1}{2}$ öfverbetalning förbehållas.»

Riksantikvarien Helin, hvars utlatande Kansli-Collegium infödrat, tillstyrkte den af Sekreta Utskottets Deputation föreslagna åtgärden, så mycket hellre, som erfarenheten visat huru ganska litet Kronan blifvit riktad genom den at henne förbehållna andelen i fynden: hvarjemte han hemställde: 1:o att den hittare, som, oaktadt en sådan honom beviljad fördel, ändå något undandöljer, måtte straffas; 2:o att de äldre förbuden mot gammalt Svenskt mynts uppsmältande måtte förnyas, och guldsmederne i Stockholm åläggas, att när gamla mynt och medaljer till dem utbjudas, hänvisa säljaren till Kongl. Antiqvitets Archivet, eller om de redan inköpt sådana, erbjuda dem till inlösen mot $\frac{1}{2}$ förhöjning; 3:o att dessa förslag måtte delgifvas Kongl. Lagkommissionen, att derefter inrätta Sveriges allmänna lag.

Till följd häraf erhöll 2:dra § i 48 kap. missgerningsbalken i den samma år antagna Sveriges Rikes Lag följande lydelse: »Af nedgrafven skatt, botnfynd, eller annat slikt, ther ej fins ägare till, tage jordägaren halft, och halft then som hitte. Ar thet gammalt mynt, gull, silfver, koppar, metal eller andra konststycken, da bör han thet Konungen biuda. Löser Konungen thet ia, gifve honom fulla värdet, och en attonde del ther till: then lösen behålle han, som hitte.» — Något straff för undandöljande af dylikt fynd blef dock icke i lagen uttryckligen stadgadt: ty hvad som i samma kapitel's 5:te § föreskrifves om dubbla böter för den, som hittar något och ej later lysa, kan icke, åtminstone efter ordalydelsen, tillämpas på undansnillande

af fynd, som bordt Kongl. Maj:t och Kronan hembjudas, ehuru i en senare kongl. författning en sådan tolkning blifvit gjord.

Detta välbetänkta stadgande i den nya lagen hade till naturlig följd, att antalet af hembjudna fynd småningom ökades. Men det dröjde dock länge innan allmogen kunde bringas från den föreställningen att Kronan egde utan lösen taga $\frac{2}{3}$ af värdet för hembjudna fynd, och af sådan orsak föranleddes ännu mången att söka undandölja de skatter han hittat.

Med anledning af en rättegång vid Maria och Reso sockens häradsrätt och i Åbo hofrätt rörande ett sålunda förskingradt betydligt fynd af silfvermynt, utfärdade Kongl. Maj:t den 20 Augusti 1755 till samtliga Landshöfdingar i Finland ett cirkulär, som borde från predikstolarne en gång om året uppläsas, hvori, med åberopande af 1684 års plakat och de ofvan anförda 2:dra och 5:te paragraferna i 48:de kapitlet missgerningsbalken, föreskrifves, »att om någon finner gammalt mynt, guld, silfver, koppar eller andra konststycken, det vare sig uti eller på jorden, i sjöar eller sjöstränder, så skall han det strax, antingen genom kronobetjente eller ock sjelf, Konungens Befallningshafvande tillkännagifva, hvilka strax på sådan erhållen kunskap skola förpligtade vara Kongl. Maj:t derom i underdånighet tillskrifva och berättelse göra både om sjelfva fyndet och orten der det funnet är, då Kongl. Maj:t utan dröjsmål vill sig utlåta om Kongl. Maj:t vill det inlösa, i hvilken händelse den som hitte kommer att undfå fulla värdet och en åttondedel dertill. Men den som sådant fynd icke således angifver, utan försmälter, undandöljer eller till andra bortsäljer, så att Kongl. Maj:t icke förr än långt derefter kommer i kunskap deraf, då det antingen är förskingradt, så att litet hos en eller annan öfrigt finnes, eller ock alldeles borta och ur vägen, en sådan

skall utan lösen mista det han hitte, samt böta dubbelt så mycket som han deraf förteगत eller försnillat hafver.»

Ehuru detta cirkulär aldrig blifvit inom det egentliga Sverige till efterlefnad kungjordt, har det likväl blifvit intaget i Jusleens Samling af Kongl. Bref och hos oss städse som allmänt gällande författning aberopadt, hvilket särskildt bestyrkes deraf, att en kongl. förklaring af den 23 Mars 1807 bestämmer, att den, som ej förmår betala de i nämnda kongl. bref af den 20 Aug. 1755 utsatta dubbla böter för uraktlatet anmälande af fynd, skall efter straffbalken undergå kroppsplikt, svarande mot $\frac{2}{3}$ af det hittade och förteगade godsets värde.

Kongl. förordningen af den 17 April 1828 har i 6 § i afseende på fynd upptagit alla dessa här ofvan anförda stadgande.

3:o. Åtgärder vidtagna till uppsamlande och bevarande af gamla handskrifter, som lemna upplysning till fäderneslandets historia.

De af Konung Gustaf II Adolf och hans närmaste efterträdare utnämnde Riksantikvarier hade, enligt för hvar och en af dem utfärdad instruktion, i första rummet fått uppdrag att efterspana forntidshandlingar, hvaraf historien kunde hemta nagon upplysning, äfven hos enskilda personer, samt att söka förskaffa sådana skrifter »in originali eller åtminstone copialiter» till Rikets Archivum. Med anledning häraf utfärdades redan den 16 Dec. 1628 af Årkebiskop P. Kenicjus ett cirkulär, hvori samtliga presterskapet anbefalles »att i församlingarne ransaka efter gamla monumenter, böcker, bref, skrifter, runstafvar &c. och lata dem komma Johanni Buræo till handa, som är af öfverheten pålagd att uppsöka alla gamla monumenter och lata dem komma på tryck, vår nation till ära och beröm.»

Uti kongl. plakatet af den 28 Nov. 1666, och särskildt i cirkuläret till Ärkebiskopen och Biskoparne m. fl. af den 18 Dec. samma år, förordnas med afseende härpå, »att om hos en eller annan, som i socknarne boende äro, eller ock i sjelfva kyrkan finnas några gamla manuskript, ehvad namn de hafva kunna, myntesorter, sigiller eller annat sådant, så vele Wi ock i lika måtto derom blifva informerade, att Wi sedan måge låta handla med eganderna att få communication och copior deraf der de kunna vara dess värde.»

Kort efter den nya allmänna lagens antagande utfärdades den 20 Mars 1735 en kongl. förordning af följande hufvudsakliga innehåll: »Emedan det ej mindre nödigt är, att gamla skrifter och handlingar, hvaraf historien och antiqviteterne något ljus eller riket någon heder kan tillflyta, varda framskaffade, än gammalt mynt, guld, silfver m. m., hvarom i den nya utkommande lagen finnes stadgadt; fördenskull, samt uppå Rikens Ständers underdåniga begäran, vele vi härmed i nåder hafva förordnat, att de, som sådana skrifter och handlingar, som förberördt är, hafva eller och uppfinna kunna, skola dem samma angifva, och derföre hafva att åtnjuta en skälig vedergällning, hvilken, efter handlingarnes värde, af vårt och rikens Kansli-Collegio till vårt nådiga ompröfvande kommer att projekteras.»

Den för Professor Sjöborg såsom Antiqvitets-Intendent utfärdade instruktionen ålade honom, såsom redan blifvit omnämndt, att äfven undersöka och meddela underrättelser om dylika handlingar förvarade i enskildas samlingar.

Särskilda kongl. förordningar af den 24 Nov. 1663, den 27 April 1695, den 10 Juli 1706, den 3 Maj 1782, äfvensom Öfverståthållare-embetets kungörelse af den 11 Aug. 1817, föreskrifva stränga straffbestämmelser för vanvård eller förskingrande af Kongl. Maj:ts och Kronans handlingar.

Kongl. förordningen af den 17 April 1828 har i 4:de och 5:te paragraferna intagit föreskrifter grundade på ofvan anförda stadganden rörande skriftliga fornlemningar och offentliga akter.

Det återstår endast att nämna, att sistnämnda kongl. förordning af den 17 April 1828 angående forntida minnesmärkens fredande och bevarande, hvilken upptagit det viktigaste af ofvan anförda äldre stadganden, blifvit föranledd af Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademiens den 2 Januari 1827 till Kongl. Maj:t ingifva underdaniga hemställan om atgärders vidtagande för att å efterverlden bevara de ännu återstående lemningar af forntida minnesmärken. Förslag till denna af behofvet högt pakallade kongl. förordning uppsattes af Akademiens ledamot, den genom sin kärlek för våra fornminnen och sina uppoffringar för deras undersökande och bevarande högt förtjente Förste Expeditions Sekreteraren Friherre Jakob Adlerbeth och antogs med åtskilliga jemkningar, efter särskild granskning af Justitiæ Statsministern Grefve Gyllenborg, Statsrådet Grefve Rosenblad och föredraganden Stats-Sekreteraren Danckwardt.

Denna kongl. förordning, hvars innehåll är allt för väl bekant, för att här behöfva anföras, är i allt hufvudsakligt att betrakta endast som ett sammandrag af äldre utfärdade stadgar, för hvilka jag i föregående historiska öfversigt sökt redogöra. De nya föreskrifter här blifvit tillagda inskränka sig till förordnandet huru jordegare må kunnat erhålla laglig tillåtelse att för tillämnadt byggnads- eller odlingsföretag borttaga eller förändra ett forntida minnesmärke (2:dra §), befallningen om inventariers upprättande öfver kyrkornas märkvärdigheter, hvilken utan tvifvel med större skäl hade bordt utgöra föremål för ett särskildt kongl. cirkulär (3:dje §); vidare uppdraget åt Konungens Befallningshafvande att på anmälan af Konungens Riksantikvarie eller den person, som öfver rikets

antiquiteter derjemte tillsyn och vård kan blifva uppdragen, äfvensom af enskilda jordlegare, eller af annan förekommen anledning, för vissa bestämda minnesmärken fastställa vitesförbud från 10 till högst 50 riksdaler banko, angifvarens ensak (7:de §); samt slutligen åliggandet för Riksantikvariern att, då han finner denna förordning i någon måtto vara öfverträd, sådant till åtalan hos vederbörande anmäla (7:de §).

Onekligt är att denna kongl. förordning haft ett välgörande inflytande, företrädesvis på de rörliga fornlemningarnes eller jordfyndens tillvaratagande och hembjudande åt Kongl. Maj:t och Kronan, hvarom statens historiska museum lemnar ett glädjande vitnesbörd. I denna del inser jag ej att några mera ändamålsenliga föreskrifter kunna meddelas.

För de fasta fornlemningarnes skydd har deremot förordningen föga eller intet kunnat uträtta, hufvudsakligen af det skäl, att stadgandet i afseende på dessa mera har formen af en önskan eller uppmaning än af en lag, enär fornlemningarnes förstörande väl förbjudes, men icke något straff bestämmes för öfverträdelsen; så framt man ej som sådant vill anse föreskriften att det förstörda minnesmärket skall återställas i sitt förra skick. Detta stadgande innebär dock i de flesta fall en orimlighet, ty det låter sig icke göra att återställa i sitt förra skick en ättehög, hvars krossade urna, brända ben och aska blifvit med jorden och gruset utströdda på åkern eller landsvägen, eller en sönderslagen runsten, hvars bitar blifvit förskingrade, eller en nedbruten ruin, hvars murbruk användts till åkerus gödning och hvars stenar blifvit förbrända till kalk eller använda till andra ekonomiska behof. Den ringa plikt, som åverkaren, på grund af något för ett visst monument utfärdadt vitesförbud, kan blifva dömd att erlægga, betyder för honom föga, då materialerna i den förstörda fornlemningen måhända lemnat en vinst vida öfverstigande ett

sådant bötesbelopp, som ej kan utfästas högre än 50 Rdr. Dylika vitesförbud kunna dessutom icke på en gång utsträckas till en större samling af fornlemningar, t. ex. en hel sockens, utan måste särskildt begäras för hvarje särskildt minnesmärke. Erfarenheten har äfven visat att dessa partiela förbud vanligen efter få år rakat i glömska och salunda förlorat sin skyddande kraft.

Om den städse mera tilltagande förödelsen af våra fasta fornlemningar skall kunna stäffas, måste de alla, utan undantag, af lagen fridlysas medelst ansefliga vitesförbud. Atskilliga lagstiftare hafva hyst och torde ännu hysa betänklighet vid att stadga ett sådant allmänt vitesförbud, hufvudsakligen på grund deraf, att man icke hos allmogen kan förutsätta säker kämmedom om hvad som är fornlemning eller icke, måhända ock, efter hvad man sagt mig, af någon tvekan huruvida icke ett sådant stadgande kunde vara ett ingrepp i jordegarens rätt. Med afseende på dessa betänkligheter tillater jag mig, på grund af 20-årig erfarenhet, nämna, att våra fornlemningar förstöras icke blott af allmogen utan äfven, och icke sällan, af personer, hvilkas högre bildning eller tjenstebefattning förutsätta att de kunnat urskilja det förstörda monumentets betydelse och antiqvariska värde. Bland talrika exempel må jag endast anföra, huruledes en kronofogde på Öland för några få år sedan företog sig att sönderspränga och till gärdesgård använda stenarne i öns vackraste domarring, samt att en landtmätare vid en skiftesförrättning i Angermanland, icke länge sedan, åt alla skiftesegarne förbehöll gemensam rätt att från en flock af större ättechögar bortföra högarnes goda matjord på deras afskiftade tegar. Vid de undersökningar och åtal, som på Akademiens eller min begäran blifvit af Konungens Befallningshafvande eller domare anställda, har ock städse visat sig att åverkaren rätt väl känt det olagliga i hans förfarande och således

icke af okunnighet öfverträdt lagens förbud *). Föreställningen, att allmänt bestämda böter skulle vara ett ingrepp i jordegarens rätt, står i strid mot 1666 års plakat, hvilket, enligt hvad jag ofvan anført, uttryckligen förklarar fornlemningarne vara statens och icke den enskildes egendom. Då Kongl. Maj:t eger rätt att tillåta utsättande af vitesförbud för åverkan å en särskild fornlemning, så bevisar ju detta att jordegaren icke har dispositionsrätt deröfver; och då detta gäller för enskilda fall, måste väl samma skyddsåtgärd kunna lagligen erhålla en allmännare utsträckning.

Men då erfarenheten visat att böter ensamt icke förmå i detta afseende bereda ett tillräckligt värn mot egenyttans och okynnets angrepp, blifver det nödigt att i tid vidtaga äfven andra mera verksamma åtgärder till våra fornlemningars bevarande, om icke inom få tiotal af år vårt fädernesland skall blifva lika fattigt på ålderdomsminnesmärken, som många andra länder, der man nu för sent beklagar den liknöjdhet och efterlåtenhet, hvarmed äldre släkten tillatit deras utrotande.

Den mest ändamålsenliga åtgärden i sådant afseende är utan tvifvel den af Rikets Ständer föreslagna, att, jemte utfärdandet af en ny förordning med stadgande af tjenliga ansvars- och vitesbestämmelser för fornlemningars förstöring,

---

*) I den kongl. förordningen af den 17 April 1828 föreskrives i 8:de §: »för att hos allmänheten bereda nödig kännedom af hvad sålunda i detta ämne stadgadt är, befalle Wi att denna vår nådiga förordning, jemte de med anledning af nästföregående §» (till skydd för särskilda fornlemningar) »utsatta vitesförbud, skola i April månad hvartannat år i rikets kyrkor uppläsas.» Genom ett sådant uppläsande har allmänhetens uppmärksamhet blifvit fästad på värdet af landets fornlemningar. Det är dock beklagligtvis känt, att denna paragrafs stadgande icke allestädes blifvit iakttaget. Det hufvudsakliga innehållet af den kongl. förordningen har med Kongl. Vetenskaps Akademiens tillåtelse blifvit intaget i några årgångar af de små almanachorna.

lata upprätta och sprida förteckningar öfver dessa minnesmärken.

En ny kongl. förordning i detta ämne anser jag böra i allt hufvudsakligt grunda sig på 1828 års förordning och äldre lagbud, hvilkas innehåll jag här ofvan sökt framlägga, med det viktiga tillägget af böter eller, i brist af tillgångar, andra motsvarande straffbestämmelser, som kunna afskräcka från författningens öfverträdande. Deri bör äfven upptagas hvad som genom det på Akademiens underdaniga hemställan den 7 Dec. 1840 utfärdade kongl. cirkuläret till Consistorierna blifvit föreskrifvet rörande kyrkornas fornsaker och presterskapets aligganden med afseende på äldre kyrkors ombyggande eller reparerande *). Uttryckligen bör äfven såsom grund för lagstiftandet bestämmas den i äldre författningar, särskildt i 1666 års kongl. plakat, uttalade

*) »Carl Johan &c. Vår ynnest &c. Genom skrifvelse af den 10 nästlidne November har Vår Vitterhets Historie och Antiqvitetes Akademi, uppå anförda skäl, i underdanighet hemställt, det Oss täcktes i nåder förordna, att, innan någon äldre kyrka utdömmes, eller förslagsritning till dess förändring eller ombyggnad af Vår Öfverintendent meddelas, noggranna och fullständiga uppgifter måtte från vederbörande pastor och kyrkoråd införas om kyrkans och dermed möjligen sammanhängande byggnaders ålder och arkitektur, om beskaffenheten af de målningar, hvilka i hvalf eller å väggar och innanrede kunna förefinnas, samt om de grafminnesmärken, prydnader, altarskåp från katholska tidehvarvet, bilder, vapen och rustningar m. m. hvilka kunde komma i fråga att föryttras, förstöras, eller till andra förvaringsrum flyttas, på det att Akademien, häröfver hörd, måtte komma i tillfälle att sig yttra, hurvida den gamla kyrkobyggnaden eller deri befintliga målningar och ornament er ägde den märkvärdighet, att de förtjenade aftecknas och närmare beskrivas, samt i öfrigt måtte kunna tillse, att Vår nådiga förordning af den 17 April 1828, angående kyrkornas flyttbara prydnader och märkvärdigheter, blefve noga iagttagen; hvarjemte Akademien slutligen föreslagit, att ifrågasatte afteckningar, så vida de ej kunde af någon i orten boende ritare verkställas, måtte få af Öfverintendenten besörjas, samt, i den mån de inkomma, med de af Akademien vårdade forlemningssamlingar förenas.

Med hufvudsakligt gillande af hvad Vitterhets Historie och Antiqvitetes Akademi såunda hemställt, vilje Vi härigenom hafva Eder anbefallt att förständigade de under Eder lydande Kyrkoherdar att, vid inträffande ombyggnad af kyrkor, eller större reparationer

åsigten. att fornlemningarne äro statens, icke jordegarens egendom. Beskrifningen af särskilda slags fornlemningar måste göras något utförligare, än i den nu gällande förordningen, hvarvid de af Rikets Ständer i deras underdåniga skrifvelse gjorda erinringar böra iakttagas. Upptagandet af det i samma skrifvelse omnämnda förslag, att vid enskiftesförrättningar från skifte särskildt afsätta sådana platser, der märkvärdigare fornlemningar finnas, skulle vara af stor vikt, blott dervid uttryckligen tillägges att fornlemningar, belägna å redan skiftad mark eller i allmänhet å enskildes egor, böra i lika måtto vara från åverkan fredade. Äfven torde, i öfverensstämmelse med det hos Rikets Ständer väckta förslag, särskildt böra stadgas att vid jernvägsarbeten inga fornlemningar må angripas för att hemta grus eller sten till bankars, broars anläggning, m. m. samt att banans riktning icke, utan i nödfall, må så dragas att något betydligare ålderdomsmärke derigenom måste undanröjas*).

En sålunda på Rikets Ständers begäran utfärdad ny kongl. förordning, upptagande de hufvudgrunder, som i Ständernas underdåniga skrifvelse uppgifvas, skulle undanröja en af de väsendtligaste bristerna i 1828 års kongl. förordning. Många lagtolkare och domare hafva nemligen öppet förklaradt att de anse sistnämnda författning sakna gällande kraft, emedan den utan Rikets Ständers med-

---

derå, hos Eder upgifva, huruvida några målningar eller andra minnesmärken der förefinnas, som förtjenade att bibehållas, i hvilken händelse J bören låta ombesörja deras afteckning och dessa ritningar drefter till Oss i underdånighet öfverlemnna. Vi befalle &c. Stockholms Slott den 7 December 1840.

C A R L J O H A N.

S. Grubbe.

*) I skrifvelse af den 9 Oct. 1855 till chefen för statens jernvägsbyggnader har Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien anhållit om nödiga föreskrifter åt vederbörande, att de fynd, som under gräfningar för jernvägsanläggningar anträffas, måtte tillvaratagas och insändas.

verkan blifvit utfärdad. Denna lagtolkning lemmas i sitt värde: men icke destomindre har jag hört den ifrigt förfäktas ej blott af praktiska jurister, utan af rättslärd, äfven bland senaste Lagkommitteens ledamöter, i förening med den grundsatsen att domare ej är pliktig tillämpa andra förordningar, än dem han anser hafva i laga ordning tillkommit.

Tiden har icke medgifvit att nu framlägga ett utarbetadt förslag till en sådan ny kongl. förordning. Äfven om detta hinder icke förefunnits, skulle jag hafva ansett mig icke böra med ett sådant förslag framkomma, då Akademien inom sig eger flera utmärkta lagkunniga män, åt hvilka ett så grannliga uppdrag med större förtroende kan öfverlemmas.

Jag anser ock nödigt att ännu något dröja med ett sådant lagförslags utarbetande, emedan ett ganska viktigt moment i den blifvande kongl. förordningen är beroende på de åtgärder, som af Kongl. Maj:t och Rikets Ständer komma att vidtagas för att tillvägabrinda den viktiga af Rikets Ständer yrkade åtgärden, att låta upprätta och sprida förteckningar å fäderneslandets förutida minnesmärken.

Till att upprätta dylika förteckningar fordras nya arbetskrafter och nödiga statsanslag. Riksantikvariens och hans närmaste biträde äro redan så öfverhopade af embetsgöromål och vetenskapliga arbeten, så väl inom Akademien som vid statens historiska samlingar m. m., att för dem icke är möjligt att företaga några vidsträcktare forskningsresor i landsorterna. Under senare åren hafva visserligen med det lilla anslag till resekostnader m. m., som vid 1840 års riksdag på Akademiens stat uppfördes, äfvensom genom särskilda af Kongl. Maj:t, på Akademiens underdåniga förslag, af andra statsmedel i nader beviljade understöd, stipendiater blifvit utsända i landet för antiqvariska forskningar, med uppdrag att

afgifva berättelser om de fornlemningar, som af dem blifvit upptäckta eller undersökta. Dessa åtgärder hafva dock endast i mycket ringa skala kunnat vidtagas och måhända icke alltid i detta afseende blifvit krönta med den framgång man varit berättigad att önska och hoppas. Akademien har äfven genom utsatta täflingsämnen och utfästa prisbelöningar sökt framkalla förteckningar och beskrifningar öfver fornlemningarne inom något mer eller mindre begränsadt område, åtföljda af ändamålsenliga antiqvariska kartor; men har endast för Dalsland och Svartsjö län fått emottaga sådana beskrifningar och kartor, som ansetts motsvara ändamalet och sålunda kunnat af Akademien prisbelönas *).

Nödvändigt blifver därför att dessa forskningar ordnas efter en bestämd plan och att särskilda sakkunniga personer till deras verkställande antagas och förses med så försvarlig aflöning, att de kunna åtminstone under en längre tid af året odeladt deråt egna sitt arbete. Om företagets fulländande icke skall uppskjutas till en alltför aflägsen framtid, och då skyndsamma åtgärder äro nödvändiga, om det åsyftade ändamålet skall vinnas, anser jag minst tre forskare böra genast med nästa års början sättas i verksamhet. För hvar och en af dessa anser jag behöfvas ett årligt arfvode af 2,000 R:dr riksmünt samt dessutom till resekostnader och andra extra utgifter en summa af 3,000 R:dr, ställd till Akademiens disposition, att efter behof för ändamålet användas. För att åstadkomma enhet i nämnda forskares arbeten, böra dessa utföras efter en af Akademien utfärdad instruktion.

---

*) Med Akademiens stora prismedalj belönades år 1851 »Försök till en antiqvarisk topografisk beskrifning öfver landskapet Dal,» af Kontraktsposten, Kyrkoherden i Kila, Ledamoten af K. W. O. Anders Lignell, och 1852 »Försök till en antiqvarisk topografisk beskrifning öfver Färentuna härad,» af Victor Dahlgren, Kommissionslandtmätare i Stockholms län, båda åtföljda af antiqvariska kartor.

Då det icke är tillräckligt att erhålla förteckningar och beskrifningar på de fornlemningar, som för närvarande äro i behåll, och förslag på dem, som företrädesvis böra åt efterverlden bevaras, utan jemväl blifver för all framtid nödigt att personer finnas, som kunna i landsorterna kringresa, för att tillse huru dessa fornlemningar värdas samt äfven för att uppspana sådana, som vid den första undersökningen kunna hafva blifvit öfversedda, måste för detta ändamål tillsättas åtminstone två om ej tre ordinarie tjenstemän med lön på stat.

Men då det icke är antagligt att Rikets Ständer vid innevarande riksdag, sedan den ordinarie statsregleringen redan blifvit inom Stats-Utskottet uppgjord och snart inom Stånden torde blifva afslutad, skulle vilja eller ens hinna uppföra dessa ifrågasatta anslag på ordinarie stat, tillåter jag mig hemställa, om icke Kongl. Akademien, i händelse mitt ofvan vördsamt framställda förslag godkännes, skulle finna skäl att, i öfverensstämmelse med Rikets Ständers i den aflåtna underdåniga skrifvelsen uttalade anhållan, hos Kongl. Maj:t underdånigst föreslå nådig proposition redan till de nu församlade Ständerne på nämnda anslag, att utgå tills vidare under den nya statsregleringsperiod, som med nästinstundande år tager sin början; hvarefter det torde tillåtas Akademien, att före nästa riksdag inkomma med underdånig hemställan om de anslag för ifrågavarande ändamål, som anses böra komma i fråga att i Kongl. Maj:ts nådiga framställning om statsverkets behof upptagas till uppförande i den ordinarie statsregleringen. Någon aman åtgärd, än den nu föreslagna, anser jag för närvarande icke kunna vidtagas, äfven af det skäl att Akademien nu icke lär vara i stand att uppgifva förslag på tjenliga personer till ordinarie befattningar med fasta löner, enär Akademien ännu icke eger någon visshet hvilka bland de män, som härtill kunna komma i fråga, äro sinnade att en sådan ordinarie tjenstbefattning antaga.

Vidare tillåter jag mig vördsamt föreslå, att Akademien må i samma underdåniga skrifvelse anföra, att Akademien, så snart underrättelse erhållits om nämnda anslagsfrågas afgörande hos Rikets Ständer, skall till Kongl. Maj:t inkomma med det underdåniga förslag till ny kongl. förordning om forntida minnesmärkens fredande och bevarande, som Kongl. Maj:t vid den nådiga remissens meddelande af Akademien äskat. Stockholm den 13 October 1857.

BROR EM. HILDEBRAND.

3.

K. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademiens underdåniga utlåtande öfver Rikets Ständers underdåniga hemställan om åtgärder till bevarande af fäderneslandets fornlemningar.

Stormäktigste Allernådigste Konung!

Med nådig föreskrift, att afgifva underdånigt utlåtande och förslag till ny kongl. förordning, har Eders Kongl. Maj:t behagat till dess Vitterhets Historie och Antiquitets Akademi remittera Rikets Ständers den 6 sistledne Juli aflättna underdåniga hemställan om nödiga åtgärder till skydd för fäderneslandets fornlemningar.

Uti denna skrifvelse hafva Rikets Ständer anført huruledes erfarenheten visat, att förstörandet af landets fornlemningar haft sin grund icke blott i egennyttan och okynne, utan jemväl dels i allmänhetens bristande kännedom om forntida minnesmärkens betydelse och vigten af deras bevarande, dels ock i bristfälligheten af gällande författning-

gar, enär de i kongl. förordningen af den 17 April 1828 gifna föreskrifter icke alla äro fullt verkställbara och de stadgade förbuden, utan tillika bestämdt ansvar eller med alltför obetydliga bötesbelopp, sakna erforderlig kraft: hvarjehnte åtskilliga andra brister i nämnda kongl. förordning blifvit antydda. För att afhjelpa dessa olägenheter och sålunda åt landets fornminnen bereda fullständigare skydd, samt jemväl i ändamal att befrämja fornforskuingen, hafva Rikets Ständer derföre, utan att för egen del framställa förslag till speciela, mera tillfyllestgörande föreskrifter, underdanigst anhällit, att Eders Kongl. Maj:t måtte täckas i nåder utfärda ny författning till skyddande af landets fornlemningar, med tjenliga ansvars och vitesbestämmelser för förstöring af desamma, samt lata upprätta och sprida förteckningar å dessa minnesmärken, äfvensom i öfrigt vidtaga de åtgärder, som för deras bevarande kunna anses lämpliga, och, der Rikets Ständers medverkan för sådant ändamal finnes nödig, i ämnet aflata nådig proposition.

Akademien, som under sina ferier fått emottaga denna nådiga remiss, har deröfver infördrat Riksantikvariens embetsutlåtande, hvilket i Akademiens första ordinarie höstsammankomst blifvit afgifvet, da äfven frågan blifvit af Akademien till afgörande företagen.

Alldenstund Rikets Ständers underdåniga anhällan afser tvenne hufvudsakliga åtgärder, en ny författnings utfärdande samt upprättande och spridande af förteckningar å landets fornlemningar, har Akademien trott sig böra öfver hvardera af dessa åtgärder afgifva särskildt underdånigt utlåtande.

Akademien har åt utsedda kommitterade bland sina ledamöter uppdragit att utarbета förslag till ny kongl. förordning, med iakttagande af de önsknigar och anmärkningar Rikets Ständer i sin underdåniga skrifvelse framställt. Sa snart detta förslag blifvit fulländadt och af Akademien pröfvadt, skall Akademien detsamma, enligt

nådig föreskrift, till Eders Kongl. Maj:t i underdånighet afgifva *).

Men då den andra af Rikets Ständer föreslagna åtgärden af flera skäl erfordrar ett hastigare afgörande, och då den nya kongl. förordningens innehåll i någon mån torde blifva beroende af de beslut, Eders Kongl. Maj:t och Rikets Ständer komma att fatta i afseende på nämnda förslags verkställande, har Akademien funnit sig förpligtad att deröfver genast afgifva särskildt underdånigt utlåtande.

Redan för tvåhundra år tillbaka, då Sveriges Regering med berömlig omsorg började stifta lag till skydd för fäderneslandets fornlemningar, insåg man vigten af sådana förteckningar, hvilkas upprättande Rikets Ständer nu föreslagit, och anstalter blefvo redan då för detta ändamål vidtagna och hafva äfven sedermera förnyats; men verkställigheten har städse hindrats genom brist på medel att dem fullständigt genomföra.

Åtskilliga sådana förteckningar, upprättade dels på grund af Kongl. Maj:ts den 28 November 1666 utfärdade nådiga plakat och påbud om gamla monumenter och antiqviteter i riket, dels i följd af Kongl. Kansli Collegii cirkulär af den 23 Juli 1753 och Kongl. Maj:ts instruktion af den 27 April 1814 för Professor N. H. Sjöborg, som hade fått särskildt nådigt förordnande att hafva inseende öfver fäderneslandets antiqviteter, förvaras ännu i Kongl.

*) Underdånigt förslag till ny kongl. förordning, utarbetadt i full öfverensstämmelse med de önsknings, Rikets Ständer i deras här ofvan intagna skrifvelse framställt, och på grund af mångårig erfarenhet, afgafs af Akademien den 12 Juli 1859. Sedan Justitiæ Kanslern uti infördadt underdånigt utlåtande bland annat anförde, att "det ingalunda torde vara öfverensstämmande med nu varande begrepp om egande rätt, att den ena eller båda statsmakterne helt enkelt förklara sådant vara statens egendom, som enskilde personer innehafva och anse dem tillhörigt", har Kongl. Maj:t den 17 Maj 1861 till Akademien återremitterat handlingarne, med nådig befallning, att "efter öfvervägande af anmärkningarnes innehåll och med ledning af hvad senare tidens erfarenhet må gifva vid handen", till Kongl. Maj:t inkomma med förnyadt förslag.

Bibliotheket samt i Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademiens archiv. Men dessa förteckningar, ehuru värdefulla och väl förtjenta att af forskare rådfrågas och framför allt att vid nya förteckningars upprättande be- gagnas, äro dock, bade till innehåll och omfattning i lokalt hänseende, alltför ofullständiga, att motsvara det afsedda ändamålet.

Sedan Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Aka- demien vid 1840 års riksdag erhöll på sin stat ett litet anslag af 566 R:dr 32 sk. banko till resekostnader jemte Akademiens öfriga extra utgifter, hafva årligen stipendiater, med understöd från detta anslag, äfvensom med särskilda af Eders Kongl. Majt, på Akademiens underdåniga hem- ställan, af andra statsmedel i nåder beviljade understöd, blifvit utsända i landet för antiqvariska forskningar och städse med uppdrag att afgifva berättelse om fornlemnin- gar, som af dem blifvit upptäckta eller undersökta. Dessa åtgärder hafva dock endast i mycket ringa skala kunnat vidtagas och hafva måhända icke alltid blifvit krönta med den framgång, Akademien varit berättigad att önska och vänta. Akademien har äfven genom utsatta täfflingsämnen och utfästa belöningar sökt framkalla förteckningar och be- skrifningar öfver forntida minnesmärken inom något mer eller mindre begränsadt område, åtföljda af ändamålsenliga antiqvariska kartor; men har hittills endast för Dalsland och Svartsjö län fått i detta ämne emottaga täfflingsskrifter, som ansetts motsvara ändamålet och kunnat af Akademien prisbelönas.

Nödvändigt blifver derföre att dessa forskningar må kunna anställas efter en bestämd och utförligare plan, samt att till deras verkställande antagas särskilda sakkunniga personer, försedda med så tillräcklig aflöning, att de, åt- minstone under största delen af året, må kunna deråt ute- slutande egna sitt arbete. På det detta företags fullän- dande icke må uppskjutas till en aflägsen framtid, och då

skyndsamma åtgärder äro så mycket mera nödvändiga, som ett betydligt antal fornlemningar årligen ödeläggas, anser Akademien sig böra underdånigst föreslå, att minst tre forskare må, genast med nästa års ingång, för sagda ändamål sättas i verksamhet. För att åstadkomma enhet i deras arbeten, böra dessa utföras efter en gemensam instruktion, hvilken det torde tillåtas Akademien att utfärda.

På detta sätt skulle man inom få år kunna erhålla en fullständig antiqvarisk topografi öfver fäderneslandet. Ett arbete af denna art skulle icke blott blifva af utomordentligt stor vigt för den archæologiska vetenskapen, utan jemväl bereda det säkraste medlet att från förstörelse bevara de fornlemningar vårt land ännu eger i behåll.

Det skulle härigenom blifva möjligt att till hvarje församling sprida och på lämpligaste sätt kungöra förteckningar på alla inom församlingen befintliga forntida minnesmärken och sålunda på dem fästa Jordegarnes uppmärksamhet samt undanrödja den verkliga eller föregifna okunighet, hvilken vanligen förebäres som ursäkt för deras ödeläggande. Sedan fornlemningarne på detta sätt blifvit noga betecknade, skall man lättare och med hopp om större framgång kunna vidtaga nödiga skyddsåtgärder, hvarigenom åtminstone de märkvärdigaste skola åt kommande släkten bevaras.

Men hvarken förteckningar eller skärpta lagstadganden blifva tillräckliga att bereda nödigt skydd åt våra fornlemningar, om icke derjemte tillfälle beredes att förordna särskilda tjenstemän, med åliggande att kringresa i landsorterna för att vaka öfver fornlemningarnes vård och efterlefnaden af de författningar, som till deras fredande och bevarande utfärdas, samt till laga åtal annäla skeende öfverträdelser m. m. Dessa tjenstemän böra äfven hafva till åliggande, att under resor vidare uppspana fornlemningar, som vid den första allmänna undersökningen kunna hafva

blifvit öfversedda, efterforska äfven sådana fornminnen, som endast i den muntliga traditionen äro bevarade, med annat mera, som till den antiqvariska forskningens befrämjande kan bidra.

Riksantiqvarien och hans närmaste biträde äro redan så öfverhopade af embetsgörömal och vetenskapligt arbete, så väl inom Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien, som vid Statens rika, ständigt vexande historiska museum och kongl. myntkabinettet, att för dem icke någon tid blifver öfrig, att företaga längre och regelmessiga forskningsresor i landsorterna. För detta ändamål anser Akademien inom vårt vidsträckta land behöfvas åtminstone tvenne ordinarie tjänstemän, ställde under Akademiens öfverinseende och försedde med kongl. instruktion, hvartill Akademien, om förslaget af Eders Kongl. Maj:t i nåder godkännes, är beredd att afgifva underdånigt förslag.

På grund af hvad sålunda blifvit anfördt, tillåter Akademien sig underdånigst föreslå, att tvenne ordinarie tjänstemän, med benämningen Antiquitets-Intendent, måtte antagas och förses med en fast årlig lön af 2,000 R:dr riksmünt hvardera, samt att dessutom måtte på ordinarie stat, till bestridande af resekostnader och andra extra utgifter, uppföras årligen 2,000 R:dr samma mynt, ställda till Akademiens disposition att efter behof användas.

Dessa tjänstemän böra till en början uteslutande egna sin verksamhet åt upprättandet af ofvan omnämnda förteckningar och beskrifningar öfver fäderneslandets fornlemningar, hvilka förteckningar, för att tjena till framtida efter rättelse, skola öfverlemnas till offentlig vard i Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademiens archiv.

Men som Akademien, af redan anförda skäl, anser det ligga stor vikt uppa att upprättandet af dylika förteckningar och beskrifningar ma, så vidt möjligt är, fortskyndas, har Akademien trots sig böra jemväl i underdånighet föreslå att till en början ännu en tredje person måtte få dermed

tills vidare sysselsättas, intill dess detta förberedande arbete kan blifva fullbordadt, och för sådant ändamål förses med ett extra arfvode till lika belopp med den lön, som för hvardera af de ordinarie Intendenterna blifvit föreslagen; hvarjemte, så länge hans uppdrag varar, skulle till resekostnader och andra extra utgifter ytterligare erfordras ett årligt anslag af 1,000 R:dr riksmünt.

Akademien hemställer underdånigst till Eders Kongl. Maj:ts nådiga pröfning, huruvida de till Eders Kongl. Maj:ts höga disposition ställda statsmedel kunna bereda tillgång att i egenskap af arfvoden bestrida dessa årliga anslag, uppgående till ett belopp af 6,000 R:dr för 2:ne ordinarie tjänstemän och 3,000 R:dr för ett extra biträde under de första åren, således tills vidare 9,000 R:dr riksmünt, eller om icke Eders Kongl. Maj:t skulle finna skäl att, i öfverensstämmelse med Rikets Ständers i den härjemte återgående underdåniga skrifvelsen uttryckta önskan, till Rikets Ständer aflåta nådig proposition på beviljande af härtill behöfligt statsanslag, hvarigenom den förmån skulle vinnas att de föreslagna tvenne Intendentsbefattningarne kunde genast på ordinarie stat uppföras.

Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien framhärddar med djupaste vördnad, trohet och nit

Stormäktigste Allernådigste Konung!

Eders Kongl. Maj:ts

underdånigste tropligtigste
tjenare och undersåter

H. REUTERDAHL.

Stockholm den 27 October 1857. *Bror Em. Hillebrand.*

Med anledning af Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens i detta underdåniga utlåtande framställda förslag om anställande på ordinarie stat af 2:ne

Antiquitets-Intendenter m. m., täcktes Kongl. Maj:t, med förklarande »att redan mycket kunde anses vunnet om en tjänsteman finnes med de af Akademien antydda åligganden och att någon erfarenhet borde sandas, innan större kostnader gjordes.» i nådig proposition till Rikets Ständer vid början af 1859 års riksdag begära på ordinarie stat 2,000 R:dr rmt till lön åt en Antiquitets-Intendent, »hvars åliggande skulle vara att vaka öfver värden af fornlemningar m. m.,» samt 1,000 R:dr »till bestridande af resekostnader och andra extra utgifter, som med Intendentens åliggande egde gemenskap», hvilka anslag af Rikets Ständer beviljades, men endast för den nästföljande statsregleringsperioden eller åren 1861—1863.

Genom nådig skrifvelse af den 29 December 1860 behagade Kongl. Maj:t lemna Akademien underrättelse om detta Rikets Ständers beslut, med föreskrift, att till bestridande af Antiquitets-Intendentsbefattningen lämplig person må utses och förordnas af Akademien, som jemväl eger att för denna tjänsteman utfärda instruktion, samt att den berättelse, Antiquitets-Intendenten bör årligen afgifva, skall af Akademien till Kongl. Maj:t insändas med förslag på hvad sätt den bör offentliggöras.

I öfverensstämmelse med denna Kongl. Maj:ts föreskrift utfärdades af Akademien den 7 Maj 1861 följande

INSTRUKTION

för

ANTIQUITETS-INTENDENTEN.

1.

Antiquitets-Intendentens åliggande är, dels i allmänhet att hafva vård om fäderneslandets fornlemningar samt tillse att dessa, och framför allt sadana, som ega större märkvärdighet, icke i oträngdt mål skadas eller förstöras,

dels ock särskildt att eftersöka, anteckna och beskrifva fornlemningar, som hittills icke varit af forskare kända.

2.

För sådant ändamål skall Antiquitets-Intendenten, i den mån behovet påkallar och tillgångarne medgifva, årligen företaga resor inom fäderneslandet. Derjemte skall han hvarje år inom någon viss landsort anställa noggranna specialforskningar och affatta socknevis upprättade förteckningar öfver der befintliga fornlemningar, med angifvande af dem, hvilka företrädesvis böra åt efterverlden bevaras. I dessa förteckningar bör äfven, när sådant kan ske, intagas uppgift på ålderdomslemningar, som veterligen funnits, men nu mera äro förstörda.

3.

Finner Antiquitets-Intendenten någon fornlemning af större märkvärdighet vara af särskild anledning blottställd för rubbning eller förstöring, skall han sådant hos Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien eller hos Riksantikvarien anmäla, hvarvid fornlemningens beskaffenhet och läge angifves så noggrannt, att något misstag derom icke kan uppstå, på det åtgärder må, om så pröfvas nödigt, vidtagas till dess skyddande.

4.

Finner Antiquitets-Intendenten Kongl. Maj:ts allmänna Förordning om forntida minnesmärkens fredande och bevarande öfverträdd, och anser han någon rättelse genom anställdt åtal kunna vinnas, må han sådant jemväl, i enlighet med föregående §, anmäla.

5.

Fornlemningar, som genom tidens åverkan eller af annan orsak blifvit rubbade eller skadade, bör han, der

han finner sådant nödigt, söka i sitt fordna skiek återställa, om detta utan stor kostnad kan ske. Vigtigare och kostsammare åtgärder för detta ändamål skall han, på ofvan föreskrifvet sätt, anmäla till den åtgärd, Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien kan pröfva nödig och, med afseende på tillgängliga medel, verkställbar.

6.

Vill Antiqvitets-Intendenten för fornlemningars undersökning anställa gräfvningar, må sådant, sedan han dertill af jordens egare eller innehafvare begärt och erhållit tillstånd, vara honom medgifvet, särdeles med afseende på sådana fornlemningar, som redan förut blifvit till någon del skadade: och skall han om hvarje sådan undersökning afgifva noggrann beskrifning. Men dylika undersökningar af större omfång och vigt böra på förhand hos Akademien anmälas och dess bifall inhemtas.

7.

De fynd, hvilka vid sådana undersökningar anträffas, skall Antiqvitets-Intendenten tillvarataga och till Statens Museum inlemna. Om han i öfrigt under sina resor anträffar lösa fornsaker, gamla vapen och rustningar eller andra föremål, som förtjena förvaras i nämnda Museum eller andra offentliga samlingar, bör han söka förvärfva de samma, eller, ifall en betydligare lösesumma skulle sättas i fråga, om deras inköp göra hemställan.

8.

Öfverallt skall Antiqvitets-Intendenten bemöda sig att bland allmänheten sprida kunskap om fornlemningarnes betydelse och värde, om det skydd lagen för dem stadgar, samt om pligten och jemväl fördelen för den, som anträffar jordfynd, att sådana Kongl. Maj:t och Kronan till lösen hembjudas.

9.

Kyrkor och andra äldre monumentala byggnader samt ruiner af sådana böra äfven undersökas och upplysning meddelas om deras märkvärdighet i afseende på byggnads-sätt och ålderdomslemningar, såsom målningar, bilder, kyrko-kärl, möbler och andra inventarier, med förslag på sådana föremål, som förtjena intagas i Statens samlingar, och med underrättelse huruvida vederbörande äro sinnade att dem afyttra.

10.

Antiqvitetens-Intendentens uppmärksamhet bör äfven egnas åt sådana forntidsminnen, som ännu qvarlefva hos folket i form af sägner, folkvisor, vallsånger och lekar med tillhörande melodier, vidskepelser, huskurer, märkedagar, ordspråk m. m.; och bör han af sådana uppteckna och Akademien meddela hvad han kan öfverkomma.

11.

Dokumenter på pergament eller papper från medeltiden och andra i något afseende märkvärdiga handskrifter bör Antiqvitetens-Intendenten efterforska och anteckna, samt derjemte meddela underrättelse, om sådana kunna få in-köpas eller åtminstone utlånas till afskrifning.

12.

Med all frihet för Antiqvitetens-Intendenten, att i det värf, honom blifvit uppdraget, handla efter egen insigt och öfvertygelse, inom de gränser gällande lag och författningar samt denna instruktion utstaka, skall han vara pliktig att ställa sig till efterrättelse de sarskilda föreskrifter, som i ett eller annat fall, antingen omedelbart af Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitetens Akademien, eller, å Akademiens vägnar, af Riksantiqvarien wara honom meddelade.

13.

Då Antiqvitets-Intendentens befattning uteslutande afser resor och undersökningar i landsorterna, må det stå i hans fria val att bestämma, hvar han vill tillbringa den del af året, då sådana resor och forskningar icke kunna företagas.

14.

Vid hvarje ars slut skall Antiqvitets-Intendenten till Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien aflemna de sockenförteckningar öfver fornlemningar han upprättat, de fornsaker m. m. han insamlat, samt en utförlig till Kongl. Maj:t ställd underdånig berättelse om sina under året anställda forskningar och vidtagna åtgärder, hvilken berättelse, enligt nådig föreskrift, af Akademien till Kongl. Maj:t skall inlemnas med förslag huru den må allmängöras.

Sedan Akademien den 4 Juni 1861 till Antiqvitets-Intendent under tre år (1861—1863) utsett och förordnat Adjunkten vid Visby högre elementarläroverk, Riddaren af K. Vasa-orden Per Arvid Säve, som under flera år af Akademien uppburit stipendier för antiqvariska forskningar och till Akademien inlemnat ett stort antal förträffligt utförda teckningar af Gotlands fornlemningar med skriftliga förklaringar och upplysningar, utfärdades den 18 i samma manad cirkulär till samtliga Konungens Befallningshafvande och Stifts-Consistorier med underrättelse om det uppdrag, som blifvit Herr Säve lemnadt, och anhållan om medverkan och förord till befrämjande af hans företag; hvarjemte exemplar af instruktionen lemnades att utdelas till samtliga fogde- och proste-archiv.

Med Juli månads början anträdde Herr Säve sin forskningsresa inom Östergötland, der under den återstående delen af sommaren och hösten 116 socknar besöktes. Hvad

han under denna resa i afseende på fornlemningarne iakttagit och vidgjort, inhemtas af hans i början af följande året inlemnade Berättelse. Denna berättelse, upptagande 196 foliosidor, innehåller beskrifningar öfver ett stort antal fornlemningar, till en del upplysta af omkring 300 med symmerlig omsorg och skicklighet i texten utförda pennritningar, en lista på upptecknade egendomliga ord i Östgöta folkspråket jemte ordstäf och några märkligare ortnamn, samt talrika anvisningar i afseende på personer och lokala förhållanden, till ledning för Akademiens åtgärder till fornlemningarnes vård och samlingarnes förkofran. Sedan Akademien den 15 April 1862 till Kongl. Maj:t inlemnat berättelsen, med vitsordande af det utmärkta nit och den berömliga omtänka, hvarmed Antiquitets-Intendenten fullgjort sina åligganden, och Kongl. Maj:t i nådigt svar den 25 April s. å. bifallit Akademiens förslag, att berättelsen må i Akademiens archiv förvaras, samt att ett urval af hvad, som företrädesvis eger vetenskapligt värde eller allmänt interesse, må af Akademien från trycket utgifvas, har Akademien uppdragit åt sin Sekreterare att besörja ett sådant utdrag till införande i den antiqvariska tidskrift Akademien beslutat utgifva. Det hade visserligen varit önskvärdt att alla de teckningar, berättelsen innehåller, hvilka åt denna gifva ett ökad värde, kunnat vid tryckningen återgifvas; men då detta skulle hafva medfört större kostnad, än Akademien förmår bestrida, har Akademien funnit sig nödsakad stanna vid meddelandet af några få prof, utförda af Gravören Ph. Henr. Mandel genom fotolithografi, en ny method, hvilken utan tvifvel, i den mån uppfinningen genom nya försök vinner större fullkomlighet, kommer att blifva af stor vigt, såsom beredande mycken lättnad, fullkomlig trohet och minskad kostnad vid ritningars allmängörande.

Det må slutligen här nämnas, att Antiquitets-Intendenten Säve år 1862, under sin andra resa, besökt

omkring 40 socknar i Ostergötland och 77 socknar i Vestergötland, samt att han, efter slutade forskningsresor nämnda ar, på Akademiens anmodan ater begifvit sig till Ostergötland, för att ur tormuren vid Röks kyrka utbryta en ovanligt stor och i hög grad märklig runsten, hvars mycket aldrig och svårtydda inskrift genom den i senare tid verkställda inmurningen i väggen gjorts till en stor del oätkomlig. Detta med flera svarigheter förenade företag blef lyckligt utfördt, utan att stenen eller tormuren i något afseende skadades, hvarefter stenen upprestes på fri plats å kyrkogården. Af runskriften, som upptager icke blott stenens båda sidor utan äfven en del af kanten tog Herr Säve trogna afbildningar i naturlig storlek, hvilka förvaras i Akademiens archiv, sedan de blifvit meddelade Professoren i Nordiska språken Herr Carl Säve i Upsala samt varit utlemnade till Professorn vid Köpenhamns universitet Herr G. Stephens att begagnas för det arbete öfver Nordens äldsta runmonument, som af honom beredes till utgifvande.

Under år 1863 fortsätter Antiqvitets-Intendenten Säve sina forskningar i Vestergötland.

Utdrag af

Antiqvitets-Intendenten P. A. Säves afgifna berättelse för år 1861.

Då det behagat Kongl. Akademien, att, enligt beslut och förordnande af den 4:de sistlidne Juni jemte vederbörlig instruktions meddelande, uppdraga åt mig den af Kongl. Maj:t och Rikets senast församlade Ständer nygrundade Antiqvitets-Intendentsbefattningen för tre år, har jag härmed äran till Kongl. Akademien i största ödmjukhet aflemla de förteckningar, jag under min resa i Juli, Augusti och September inom Östergötland socknevis upprättat öfver der befintliga fornföremål, som befunnits af värde, jemte berättelse om mina anställda forskningar och vidtagna åtgärder.

Som Antiqvitets-Intendentsbefattningen är nybildad, och således dervid någon ledning af föregångares erfarenhet och verksamhet icke funnits, har jag, så vidt jag förmått, ställt mig till efterrättelse den meddelade instruktionen, som dock medgifver nödig frihet, samt efter bästa förstånd och vunnit erfarenhet af alla de omständigheter, som under tiden tedt sig, försökt utföra mitt värf, hvilket varit ganska mångsidigt, stundom rätt gramlaga och nästan alltid mycket mödosamt. Fullväl inseende mina krafters otillräcklighet för detta hedrande förtroende, öfverlemnar jag, med förhoppning om öfverseende med bristerna, berättelsen om företagets utförande åt Akademiens upplysta och milda bedömande.

Årets forskningsresa börjades med Juli månad i Östergötland, sedan jag ytterligare inhemtad närmare kunskap om denna landsort dels ur tryckta skrifter, dels ur de

hos Akademien förvarade presterskapets uppgifter (1830), ransakningar om antiqviteterna (1667—1684) m. fl. För att vinna nödiga upplysningar samt uppmärksamhet, aktning och skydd för vara fornsätter, vände jag mig alltid, då det var möjligt, först till vederbörande myndigheter och tjänstemän, såsom landshöfding, biskop, prester, landtmätare, män af jägeristaten, kronobetjening, folkskolelärare o. s. v. i hvarje ort, samt uppsökte enskilda personer, samlare och fornälskare, hvilka närmare kände landskapets fornväsende och dithörande förhållanden: hvarjemte jag städse sökte beröring med vettiga dannemän och folk af alla stånd och åldrar. För alla försökte jag, på olika sätt, framställa vigten och hedern af ortens minnesmärken, dem jag, så varmt och allvarligt jag det förmädde, alltid öfverlemnade åt hvars och ens vördnad och tjänsteskydd. Då till våra fornlemningars fredande ett fiskaliskt anklagande helt säkert är långt mindre verksamt, än upplysning och lämpliga föreställningar om sakens vigt samt bevekande uppmaningar och bemödande att anslå känslorna för det rätta, egen landsorts heder och fäderneslandets ära, har jag allrahelst och oftast sökt samtal i denna anda med förståndiga bönder, ungdom, samt alltid med skolläraren på hvarje ställe; och detta, som jag hoppas, med så mycket större nytta för forntidslemningarnes bevarande, som vårt folk, oaktadt moderniseringshågen i flera fall, dock i grunden är ganska forntidskärt och stolt öfver våra gamla hogkomster och minnesmärken, dem det väl känner. Endast på detta sätt kan man, innan fornkunskapen allvarligare grundlägges i folkskolorna, till det unga släktet sprida sinne för och kärlek till forntidens ädla verk. I första rummet besökte jag kyrkorna, för att se deras märkliga gamla bohag och inhemta allehanda underrättelser. Icke blott allt gammalt af vigt, som för tillfället var åtkomligt och påträffades, utan ock hvarje sak, som är nämnd i äldre underrättelser, eftersöktes och antecknades. För att var-

aktigare lifva hogen för det forna, lemnade jag stundom teckningar af minnesmärken och inskrifter äfvensom runalfabetet åt jordegaren på stället. Presterne besöktes vid kyrkorna, då omständigheterna det medgäfvö. Klockarens närvaro äskades alltid, då tillfället begagnades att inhemta och meddela hvarjehanda upplysningar samt lämpligen inskräpa hans åliggande att, enligt pligt och ed, noga taga vara på all kyrkans urgamla egendom utan undantag, huru förstörd och värdelös den kan tyckas vara. Alla folkskolelärare vidtalades om vigten af deras kall i allmänhet och i synnerhet deras tydliga skyldighet, att, jemte religionen och öfriga läroämnen, genom lefvande undervisning i fäderneslandets geografi och historia, samt medelst ständigt hänvisande på socknens minnesmärken och genom att visa vigten och hedern af dem för orten, vända ungdomens uppmärksamhet på förfädrens verk och storhet, väcka kärlek och vördnad för det forna, samt sålunda lifva hogen att detsamma städse vårda och väl bevara.

Då, efter min öfvertygelse, detta väckande af sinne och beredande af skydd för det gamla, borde blifva den viktigaste och bästa frukten af resan, har jag trott att ett hastigare öfverfarande af ett landskap skulle vara nyttigare för saken, än långa dröjsmål inom ett mindre område för specialarbeten, hvilka må uppdragas åt personer, särskildt utskickade för detta ändamål. Ehuru ständigt aktande på instruktionen, uppmärksam på allt af större vikt rörande ortens fornväsende och alltid meddelande lämpliga underättelser till en hvar, har jag af det gamla blott tagit vara på och antecknat det förnämsta, helst sådant som närmast syntes hotadt af förstörelse; men icke ritat alla obetydliga sjunkna stensättningar, förut rätt lästa runstenar o. s. v. Icke heller har jag kunnat företaga tidsödande, möjligen resultatlösa gräfningar; än mindre hunnit göra vidlyftiga insamlingar af fornspråk, sägner, folkvisor m. m.; ty, så önskligt detta hade varit, kan man dock icke hinna

allt. Likväl har jag äfven i detta fall sökt inhemta åtskilligt, som kan åt Akademien lemna nyttiga anvisningar.

Huru jag forskat, samtalat med folk af alla samhällsstånd, hvad jag erfarit, funnit och lyckats rädda från förstörelse eller för vara offentliga samlingar, det behagar Kongl. Akademien, med välvilligt öfverseende, inhemta af följande berättelse, upplyst medelst lätta penritningar, hvilka, ehuru föga fullkomliga, det tid och bristande förmåga förbjudit, noggrannt framställa fornföremålen i afseende på läge och mått.

Norrköping.

Hedvigskyrkans gamla altartafla är simpel. Den af Hörberg (Davids tempelorchester) var nedtagen och låg hoprullad på kyrkvinden, och kan, efter Prosten A. Grevillii förmodan, erhållas för National-museum.

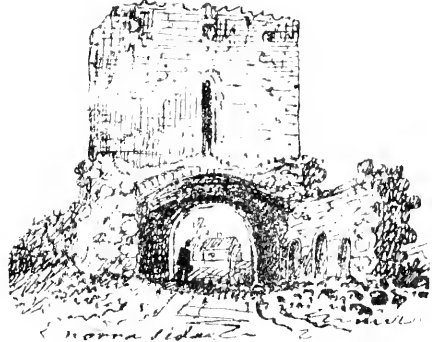
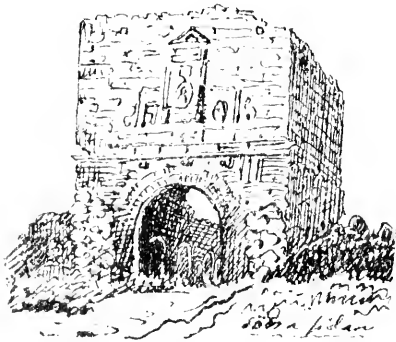
S:t Olavi- eller stadskyrkan har vid ingången till tornet på ett slags propylé, nymodig och osmaklig, äfvensom på tornets solvisare, moderna runinskrifter. — Gamla altartaflan är af ringa ålder och föga konstvärde. — En oblatdosa af silfver, i form af ett hus, är modern, men har till fötter 4 vackra lejonbilder, hvilka säkert hört till något äldre arbete. — En dopfunt af messing, åttkantig, 1 alm 12 tum hög, 1 alm 7½ tum i tvärmått vid skalens öfra kant. Deröfver hänger en kupa, på hvars nedra kant är en omskrift med vanliga uncialer. (*) — En chorkapa, rödbottuig, trasig, med sirater, englar och helgon, men utan inskrift och årtal. (*) — En annan

*) Sadana försaker som i berättelsen finnas aftecknade, utmärkas här med en stjärna. — Berättelsen innehåller omkring 300 teckningar, hvilka icke alla kunnat här omnämnas, än mindre i tryck återgifvas.

dylik, gammal, trasig, hvitbottnig, med $\frac{1}{2}$ aln bredt rödbottnigt bräm och figurer. (*) — Två gipstafvor, försilfrade, 16 tum höga, 12 tum breda, den ena något skadad, innehålla föreställningar af Kristus bärande korset och korsfästelsen.

Johannisborgs slottsruin är alledeles oförändrad sedan 1858, då jag ritade den. (*)

Angen och åkern deromkring äro, sedan 1840, utarrenderade till Bryggaren E. Nilsson, som väl förvarar ruinen, hvilken med borggård och vallar är under Landshöfdingens boställsrätt, enligt utslag af den 16 Mars 1838.

Östra Eneby.

Kyrkans gamla altartafla hänger på väggen i choret, äfvensom porträtt af Kyrkoherden Er. Exing och hans tvenne hustrur. — Dopfunt af trä, modern. — Pfeifs och hans hustrus (Liljemarks) vapen, $\frac{1}{2}$ aln i fyrkant, väl skurna. — Gammal sångbok med fyra-radig notskrift och latinsk text derunder, 96 octavblad, defekt men dyrbar. Kontraktsposten Sjögren lofvade att de lösa bladen skola

inbindas. — I sakristian ett skåp af valuöt-trä, 3 alnar 17 tum högt, med utmärkt listverk och skönaste sniderier af figurer och blomster; på kransen en genius med ymnighetshorn samt lejonhufvuden; på dörrarne sinnebilder af arstiderna, som blott svagt kunnat antydvas. (Se Pl. 7, n. 1.)

Af Ringstaholms grusade fäste finnas endast obetydliga ruiner, här och der svagt utmärkande borgens grundplan, stenhöpar, oregelbundna mursträckningar samt en 3 alnar hög, grof grästensmur. Öfver allt detta sades jernvägen skola läggas. Det vore väl om vederbörande ingenjörer anmodades, att vid de gräfningar, som da företagas, afteckna borgens blottade grundmurar och läge.

Hällristningar vid Himmelstalund, i norr och söder, på norra ändan af »Bondbacken». n. v. från gården, å en urgröpt, åt norr sluttande grästenshäll. Nästan alla figurerna (skepp, fyrbenta behornade djur, fyrekriga hjul, fotsålor) äro inhuggna i riktning från norr till söder, vanligen följande de rullstensfäror som i urtiden tillkommit. Ristningarne äro tecknade i 8 grupper på båda sidor om vägen, som går n.n.v. öfver berget. Om mossan bortrensas, finnas troligtvis flera mindre ristningar å samma berg norr om Himmelstalund, der abyggningen legat, då stället ännu var bondgård. (*)

Qvillinge.

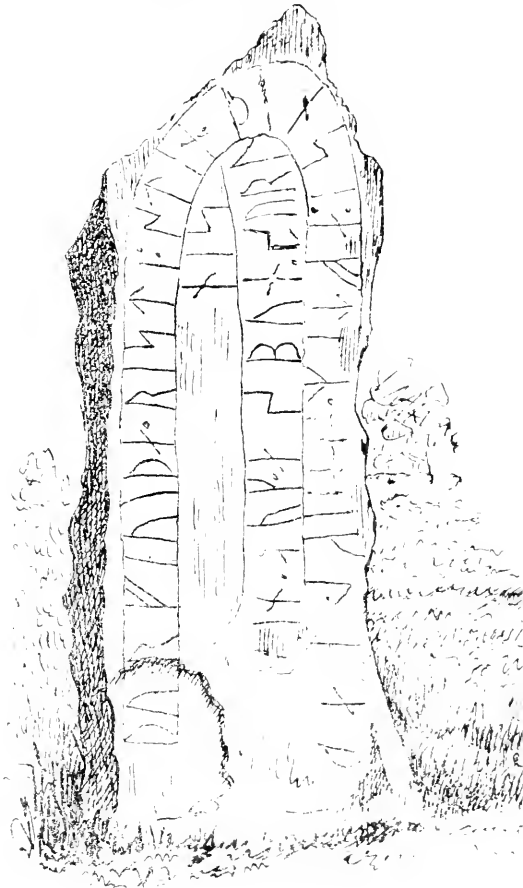
Kyrkan. På en liksten, afbruten i ena hörnet, på stora gangen, är afbildad en kalk med inskrift: L (runligt bomärke) M OAA. (*) — Dopfunt af messing från år 1664. (*) — Primklocka, 3 tum hög, utan inskrift. — Alnmått (likare) af messing från 1751. — En värja, 1 aln 19½ tum lang, utan inskrift, med simpel handbygel. (*) — Gamla altartaflan, modern, förvaras på läktaren. (*)

I Enhagen, under Ringsta, en bautasten, utan inskrift, 2 alnar hög.

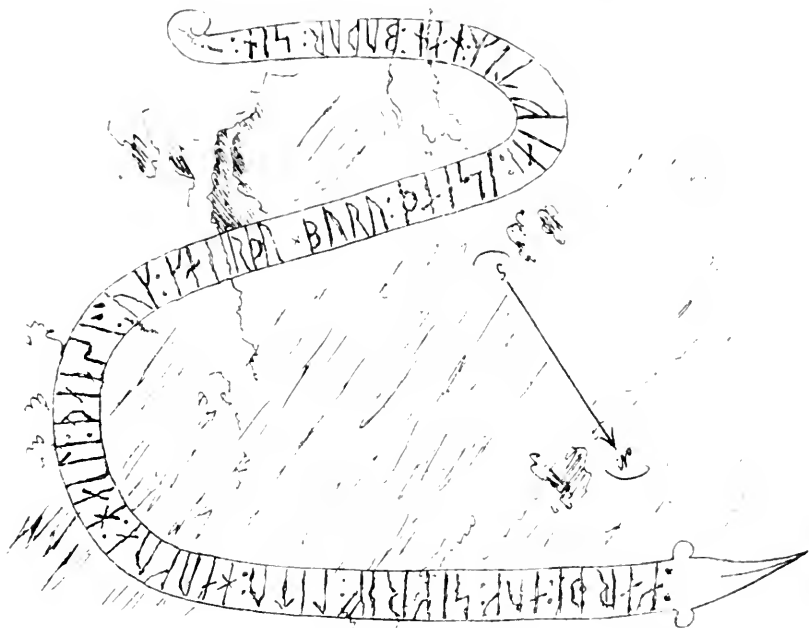
Vid Hults bruk skulle finnas hållristningar, som dock voro endast bergsremnor.

Vid Herrstaberget och en vattenrännil i Ströbo äng 3 runstenar, öster om allmänna landsvägen och n.o. om Stenbro. — N. 1 är 2 alnar 18 tum hög, 19—21 tum bred, 15 tum tjock, vid rännilen, 25—30 steg öster om vägen. Omskriften, något ofullständig, synes kunna läsas: *ÞURRIÐ ÞÆ. RIHTN : HTNÆ . ÞHTI : FTNA . . . . ITT . VIT . . . . HT. FTÆ. HTÆHT. HTÆHT (?) HT.* Se bifogade teckning. —

N. 2, omkring 55 steg öster om N. 1, 4 alnar 12 tum hög, 2 alnar 21 tum bred, tjockast 12—14 tum, temligen slät, avsluttande å öfra ändan, svart, liksom bränd, öfver nästan hela ormslingan, eljest grönhvit, full med hvita kristallklumpar. Ligger nu upplagd på stockar inom en bugt af bäcken. Inskriften ses i Liljegrens Rumrökunder n. 1092: men första ordet är *HTÆHT* (icke *Vibiurn*). (*) — N. 3, 10 å 12 steg från N. 1, 2 aln. 16 tum hög, 1 aln 7 tum bred, af samma grönhvita gry som N. 2, har ingen inskrift, blott ett likarmadt kors. (*) Ligger i gräset. Grosshandlaren Ringborg på Herrstaberget lofvade att resa de båda sistnämnda stenarne.

Runristning å en berghäll vid Björnsnäs, omkring 40 steg vester fran bron, inne i tröskhuset, under eller jemte draghjulet. Hällen, af gråaktig bergart, sluttar åt n.v. och är temligen slät. Ormslingan (»draken i berget»)

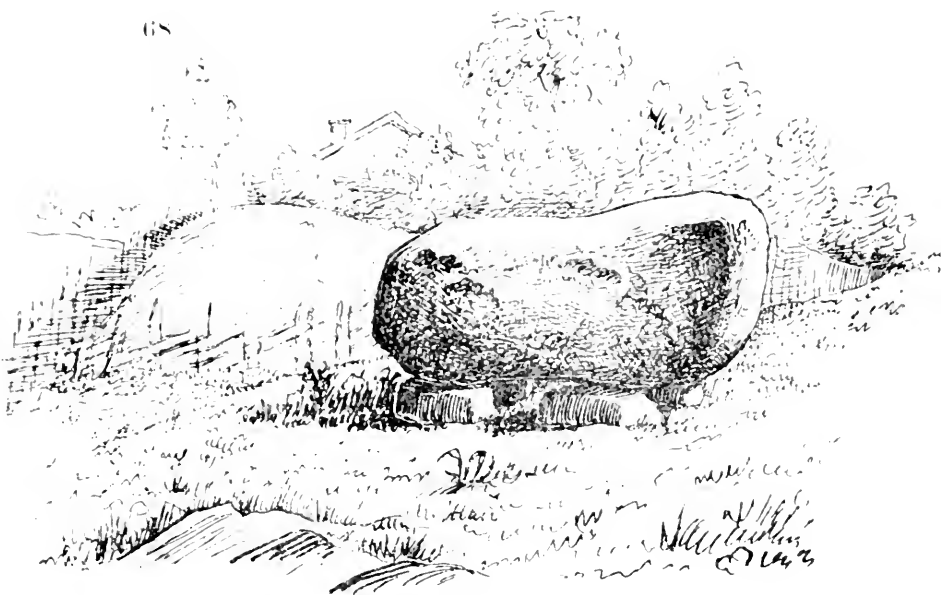
är 3 alnar 6 tum och 2 alnar 14 tum vid; allt noga skyddadt af egaren, Grosshandlaren H. Troselli. Inskriften är:
 FERD : ANY : HIRIK : ITN : HIRNF : HHI : DHI :
 NY : FHRDN × ERDN : DHI : HIRIK : HI : ERDN HIR :
 Jfr. Liljegrens Runurk. n. 1091.

Hos Jägmästaren C. H. Lundborg på Tuna sågs en samling af gamla stenvapen och uppstoppade foglar.

Borg och Löt.

Kyrkan byggd 1803, då de gamla kyrkorna refvos.
 — Gammalt altarskåp (dörrarne saknas), 3 alnar 6 tum

»Domaresten», 3 alnar lång, 2 alnar 6 tum bred, 1 alm tjock, å Klinga egor, vid torpet Vallen, tätt söder om landsvägen. (Se ofvanst. teckning).

Kullersta.

Kyrkan. Hvalfvvet i choret, högkyrkan och förhuset gammalt, med nedspringande korsbågar och upphöjda rosor i deras högsta förening. — Rosenstråle-vapnet, stort, på en lans: ett annat dylikt. — En stympad träbild. Fjorton adliga vapen på stänger, ett söndrigt skepp, S:t Olofs bild samt ett gammalt skadadt altarskåp med många bilder — bland tjärtumor och skräp i klockstapeln. *) — På kyrkogården ligger en rund, slät dopfontsskål, söndrig, (*) och en fyrkantig fot. (*)

*) Bilden och altarskåpet hafva inkommit till Statens Historiska Museum, skänkta af församlingen genom Herr Prosten P. J. Könsberg.

Runsten af svart-gråbrun gråsten, 2 alnar 21 tum hög, står lutande, n.o. om vägen, 12—15 steg från bron öfver Kullersta-bäcken, ej långt från kyrkan, funnen vid brobyggnaden 1856. Runorna lättlästa. På stenens yta äro omkring 15 sådana hål eller punkter, som pläga finnas på hållristningsytor. Se pl. 19, n. 1. Jfr. Dybecks Runurkunder 2: n. 58. (Läs Þ|Þ| (icke Þ|Þ|). (*))

Kimstad.

Runsten i kyrkans chörvägg, 2 alnar 17 tum lång, 21½ tum bred, med få olikheter i runtexten hos Liljegren, Runurk. n. 1655.

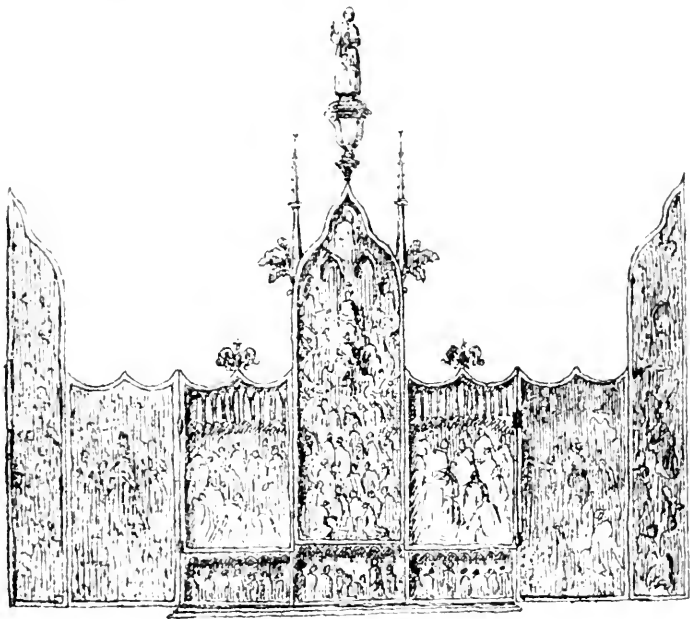
En annan runsten (Liljegr. n. 1126), hvaraf $\frac{1}{3}$ eller spetsstycket till höger är försvunnet, ligger i sockenmagasinets stenfot. Det återstående stycket är 2 alnar 15 tum långt, 18 tum bredt. Första ordet är $\text{HÞ!k} \times$.

Biskop Brasks slottsruin, vid Norsholm, 23 alnar i fyrkant, med 3 alnar tjocka murar af kullersten, på sina ställen 9 alnar höga, öfverallt kring- och öfvervuxen af träd samt berberis och krusbärsbuskar. Inuti är en grop bildad af runda gråstenar (*).

Skärkind.

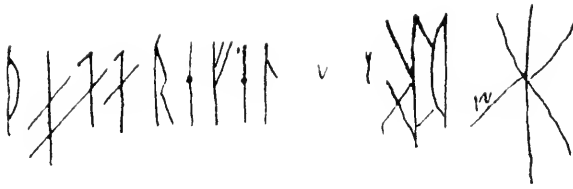
Då den nuvarande kyrkan (i vanlig modern salongstil) ombyggdes på ny grund, bibehöll D:r Broman med berömlig omtanka en del af den gamla kyrkan, hvilken inreddes till grafchor. Der uppsatte han alla kyrkans flyttbara märke-

liga fornskatter, af hvilka de flesta hafva stort konstvärde, och bildade sålunda der, till landets och egen heder, ett dyrbart forn-museum. Följande saker förvaras här. Ett gammalt altarskåp, omkring 6 alnar högt och (utom

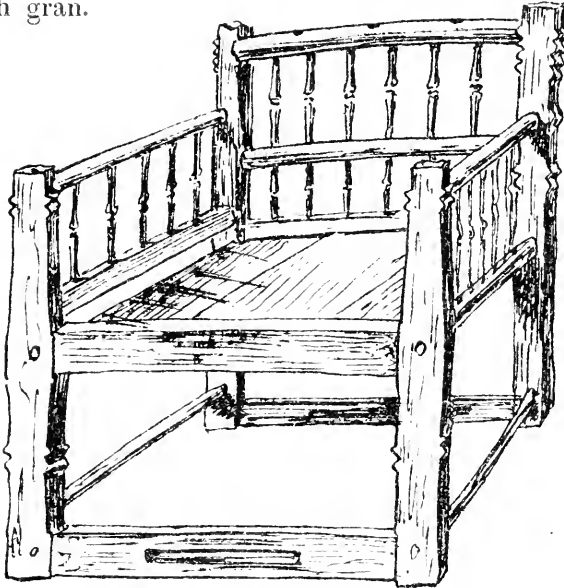
dörrarna) 4 alnar 12 tum bredt, af skönaste snideri, rikaste förgyllning och mer än 80 bilder. Dörrarne hafva malade taflor. — En dopfont, gammal och pryddlig, som visserligen icke har något årtal (MCC=1200) på öfversta plattkanten, utan ordet FECHT. Det föregående är blott några svarttydda strek. (Se Mag. Bromans Disp. de par. Skär-kind). — Ett helgonskåp med förgyllda och ypperligt snidade bilder, äfven i dörrarne, men mycket skadadt, omkring 3 alnar högt. (Hufvudfiguren är Jungfru Maria med barnet på knät och ett äpple i handen (se pl. 14, n. 1). — Ett reffben »af en jätteqvinna» rätteligen af Delph. orca! (Se Mag. Bromans disp.), 1 aln 7 tum långt. På inre och yttre sidan äro följande runor ristade:

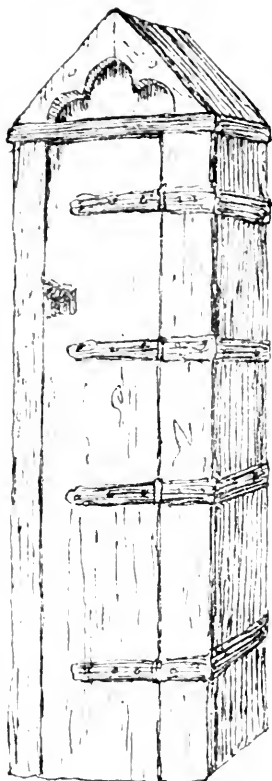

En fana, omkring 1 aln 6 tum i fyrkant, på lång stång, med en riddare, förgylld och grann, stridande mot ett sjötroll (*).

Den s. k. Braskens stol, 1 aln 11 tum hög, 1 aln 2½ tum bred, i sätet 18 tum hög, groft arbetad af björk och gran.

Skåp af ek (för kyrkvin), gammalt, groft med grofva jerubeslag, nära 4 alnar högt, 1 aln 5 tum bredt.

23½ tum djupt. (Se vidstående fig. — Ett dubbelhufvud af sten, till minne af en »Kaning Tvehufvud» (omkr. 12 t. i fyrkant) är uppsatt utvändigt a grafchorets östra gafvel (*).

En Runsten, 5 alnar 11 tum lang, 1 aln 6 tum hög, 17—22 tum tjock, ligger på gamla kyrkogården, v. om grafchoret (*). (Jfr. Mag. Bro-mans disp.). Inskr. är rätteligen:
 I N I R : N I : F H I N I F H : N I : F N R I :
 N I : R N H N I : P I F H : K I H I N : H I I F :
 P I F I : H I F H : H I I B I : F I P N R : H I F :
 I N P H

Gista.

Kyrkan höll just på att nybyggas. Som det mesta af murarne redan var nedrifvet, kunde föga läsas af den gamla inskriften, 14 tum hög, anbragdt på kalken a muren uppom förra sakristidörren, nu förstörd: G . . : SCRIPSI G (?) : IOHA . . S : SO . . . . . S . . . Sd . . . (*)

Dopfont af kalksten, 1 aln 10 tum hög, skålen 1 aln 8 tum vid, bra och fint huggen. (Se nästa sida.) — Dopfontsfot af trä, med hopplister, omkring 1 aln 12 tum hög, (*) med skål af messing. — Kyrkdörr, på södra sidan af gamla kyrkan, söndrig, liggande på marken, 3 alnar 9 tum lang, 1 aln 16½ tum bred, under jernbeslaget klädd med läder (*).

Vid kyrkans rifting (i Mars 1861) fanns i n.v. hörnet af hennes grund en runsten, omkring 4 alnar 12 tum lang, 1 aln 12 tum i fyrkant, med omkring 2 alnar läng,

lättläst runskrift; men stenen vardt sönderslagen, »apterad»,
finhuggen och i skilda delar inlagd i grunden af det nya
tornets båda vestra hörn. (*)

Törnevalla.

I kyrktornets grundval, på södra sidan, är inlagd en
runsten, $\frac{1}{2}$ alnar 20 t. lång, på hvilken kan läsas endast:
... F N H : H H (?) F F : F H D R : H . . . (*)

En runsten, öfverbyggd af läktaren, var oåtkomlig,
men sades vara läslig. — På ett runstensfragment, 21
tum långt, 14 tum bredt, i trappan till komministers-
byggningen, återstå endast dessa runor: F N H : F . . . (*)

Runstenen å Stratomta (se R. Dybecks Runurkun-
der 2: n. 59) i södra gärdet, v. om gården, är 2 alnar 20
tum hög, nära 1 aln bredast, 14 à 15 tum tjock, med ett
skepp samt runor på bägge sidor, hvilka äro svårlästa,

men af Herr Dybeck rätt tolkade. Jorlegaren, Kronolänsman E. J. A. Löfgren, har väl vardat minnesmärket.

Östra Skrukeby.

Kyrkan är en af de få, som ännu prydas af ett mycket högt spetsigt torn, men torde för sitt bofälliga tillstånd snart komma att ombyggas. (Se pl. 4 n. 2).

Kyrkdörren, omkring 4 alnar 12 tum hög, 1 aln 20 tum bred, är jernbeslagen och fullhängd med jernringar af 2 tums tvärmått.

I Ribbing-Spensiska grafchoret vackra värjor och vapen.

Lillkyrka.

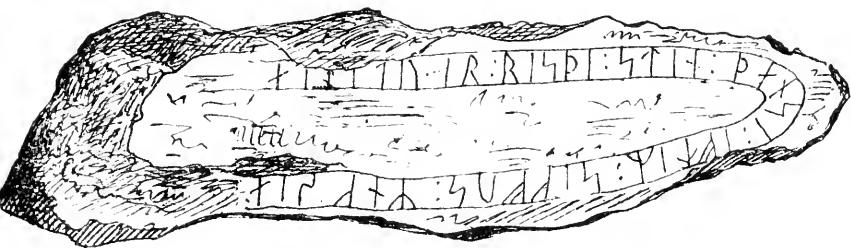
Kyrkan gammal, rucklig, liten och mörk, redan sluten för gudstjenst, lär snart skola rifvas (se pl. 4 n. 1). — En runsten lär finnas under kyrkans n.v. hörn.

Altarstakar af malm, 13 tum höga, två stycken, af utscende, som närstående teckning.

Gamla altarskåpet, af simplare slag, är upphängdt på väggen öfver kyrkans vestra dörr. Konung Gustaf II Adolfs porträtt, ypperligt arbete, på en skadad tafla å norra chörväggen.

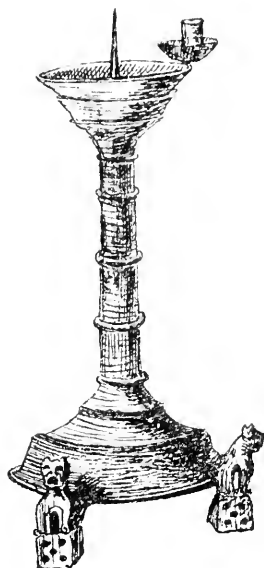
En oordnad krets, omkring 20 steg i tvärmått, af 12 stora gråstenar (fordom låg en sten i midten) på ett kalt berg å hustomten vid Ränufjälla gård. Några stenar ligga längre ned för berget. I gården en hög jordkulle.

Runsten på Lundby gårde, 4 alnar 17 tum lång, 1 aln 6 tum bredast, prismatiskt trekantig, kullfallen. (Jfr. Liljegrens Runurkunder n. 1200. Der står verkligen $\Psi\Pi$ (icke ΨH)).

Kyrkoherden Fischer och Skolläraren Brinkman lofvade uppresa stenen.

Högsberg, en tvärbrant bergskuöl, långt från sjön, har näppeligen varit en ättestupa, såsom det uppgifves. — Stenen på berget, vanlig, utan inskrift.

Östra Harg.

Kyrkan gammal, vidbyggd i bada ändar. På södra sidan en rundbågig smal port.

Norr om Rogsta, i Asphagen, flera låga kullar med stensatta rundlar omkring, i en krets bevuxen af ekar och aspar. I hagens n.ö. del en stor sten, 2 alnar 18 tum hög. — Öster derifrån ligger Spångbrobacken helt full af stensatta ringar, hvilka här och der äro omgifna af mindre dylika ringar.

Rystad.

Kyrkan ombyggd 1783, moderniserad. Inne i kyrkan är på norra muren med förståndig aktsamhet uppsatt en stor pryddlig liksten öfver Otto Mornerus (Mörner, Landshöfding).

I Gerstads by (egentligen i Näsby socken), östergården, finnas å en bergshäll inne på gårdstomten hållristningar på en sträckning af omkring $7\frac{1}{2}$ alnar, i vester och öster (rätt tecknade djur, fyrekriga hjul eller korsringar, små runda hålör m. m. samt ett skepp). En del deraf ses pl. 16, n. 1.

Stenen på Bålsta gårde, med mindre stenar omkring utan ordning (jfr. Widegren, Beskr. om Östergötland, 1: 554), är icke någon forlemning. — Den s. k. Vikingaborgen (Widegren, l. c.) å Ladholmen, vid Stångåns utlopp, fanns icke, utan endast några oordnade stenrundlar och sägnen om en källare, som ej sags till. — Der Näsby kyrka statt (till 1781), norr om Näsby gård, var nu blott en grön kulle, utan vidare tecken.

Linköping.

Domkyrkan, som väl är det skönaste och dyrbaraste byggnadsmonnment i fäderneslandet, och som af

andra blifvit med största kännedom och noggrannhet beskrifven och tecknad, besöktes under flera dagar. Dess vindar, skrymslen och förvaringsrum genomsöktes. Inom en afskrankning under orgelverket funnos dyrbara återstoder, dock mest fragmenter, af en mängd målade och brända glasrutor. Besåg kyrkans klenodier. Kyrkans reparation utföres på ett förtjenstfullt sätt efter Professor Brunii plan, »att allt som repareras skall återställas utan minsta ändring.» Profstenar bevaras för framtiden.

Under tiden samtalades med Landshöfdingen Herr Frih. af Ugglas, Biskopen Dr. Bring, Domprosten Dr. Laurenius, domkyrkans Syssloman och Kantor, med flera embetsmän och enskilda personer om förväsendet i Östergötland, om länstjenstemännens, presterskapets, skolungdomens och öfriga befolkningens lifvande för bevarandet af landets forntida minnesmärken, så väl i kyrkorna som på fältet m. m. Med vederbörande rådgjordes om ett bättre ordnande af det inom skolungdomen bildade *Sällskapet för forntida minnen och historien*, till vidsträcktare och mera fruktbringande verksamhet för fornminnenas bevarande, samlande af teckningar, jordfynd m. m., upptecknande af folkspråkets egenheter, folkmelodier, sägner, gamla seder och fornbruk m. m. — Med Musikdirektör J. F. Törnvall samtalades om bildandet af ett musikaliskt sällskap för Östergötlands folkskolelärare, orgelmister m. fl., för samlandet af ortens melodier och folkmusik. Åt flera af ungdomen meddelades anvisningar och råd rörande folkspråkets upptecknande. Hos Förste Landtmätaren Wiman och underordnade tjänstemän anmäldes ortens minnesmärken till noggrann eftersyn och vård vid egoskiften, utflyttningar m. m.

Slaka.

I kyrkan ett gammalt altarskåp, 2 alnar 15 tum högt, 1 aln 22 tum bredt, 5 tum djupt, förgylt. vackert,

med många figurer (Frälsaren på korset mellan Maria och Johannes, Apostlarne m. fl.): blott en fattas. (*) — En Maria-bild med barnet samt en större helgonbild. — Ett crucifix, i kroppsstorlek, sades vara uppbrändt.

En runsten ligger, till en del i jorden, inlagd i södra kyrkogårdsmuren, 4 alnar 10 tum lang, 1 aln 12 tum bred till nedra runraden. Under ett litet likarmadt kors läses: . . . . ERDR . RIRN . HIR . RIR . RIR . RIR . RIR . RIR . RIR . RIR . RIR . Se pl. 19, n. 2.

En annan runsten (Liljegr. Runurk. n. 1137), 2 aln. 19 tum lang, ligger i samma mur, vester om den föregående. Skriften som hos Liljegren, utom: RIRN . RIR . RIR . --- RIRIR. (Inom skriften ett likarmadt kors på en smal fot, å hvilken ses spar af runskrift. Se pl. 20, n. 1.

Utå Asdymlingen (nu häradsjorden), nära i sydost om kyrkan, två stensättningår, den ena rundt aflång, bestående af 7 höga klumptonar (se pl. 9, n. 2); af den andra återstå endast 3 stenar (pl. 9, n. 3). Längre i s.v. ligga flera mindre stenar.

Många jordhögar i Snusgärdet vid Lilla Åby sergeantboställe, dem Kantor Carl Rydgren lofvat afteckna.

Skeda.

I kyrkan ett crucifix, figuren af messing 9½ tum hög. — På kyrkogården lag en dopfunt, rund och slät, af gråsten, 1 aln 8 tum vid, omkring 1 aln djup. (*) Foten saknas.

Vid Anvåga sades vara 3 höga bautastenar, af hvilka v. Pastorn Chatteringius och Skolläraren Petterson lofvade att meddela teckningar.

Wikenstad.

I kyrkan en helgonbild, dålig, 18 tum hög samt en dopfunt af furu, målad, 1 aln 20 tum hög, foten och skålen 12½ tum i tvärrmått. Dylika, nära liknande, finnas i Nykils och Orlunda kyrkor.

Lilla tornklockan har följande inskrift (bokstafven **g** i »gracia» är upp- och nedvänd): **help maria gracia.**

Bankebergs-stenen (samt en annan) i Nämndemannen Anders Joussons tomt (Bankeberg, vestergården) synas icke hafva några runor på uppsidorna. (Jfr. Liljegrens Runurkunder n. 1156). Den nämnde jordegaren samt Nils Ersson i mellangården, hvilka fingo afskrift af runalfabetet, lofvade taga vara på stenarne och resa dem samt lemna underrättelse om runor finnas på undersidan.

En bautasten, af svart-gråblå gråsten, 3 alnar 3 tum lång, 1½ aln bred på midten, samt minst 18 tum tjock, ligger på storängen, Sköldsta egor, omkring 60 steg från vägen, utan inskrift på öfversidan, omplanterad med unga löfträd (*).

De omtalade runorna eller figurerna på kullringen i vester af bergsbacken i Sköldsta kyrkgärde, v.s.v. om kyrkan, i långa rader å hällen, snedt ned åt norr, äfvensom på de högsta bergskullarne, äro endast naturliga bergsprickor, vanligen omkring 3 tum höga.

En korstecknad runsten i Bo äng, 2 alnar 20 tum hög, 23 tum bredast (jfr. Liljegrens Runurkunder n. 1155). Inskriften, svårläst, är: **1 1 1 1 . R 1 1 1 . 1 1 1 1 . 1 1 1 . 1 1 1 1 1 1 1 1 . 1 1 1 1 .** Stenen berättades en gång hafva varit bortsläpad till Rakeryd, att inläggas i en bro; men som folket alls

icke fick någon ro efter detta arbete, måste stenen åter föras dit, der den ännu står. (Se pl. 10. n. 2).

En runsten på Nybble egor, söder om landsvägen, vid smeden J. Ringströms stuga, är slagen i två delar: den större 1 aln 14 tum i kärnlinien, den mindre, som ligger ut med vägspåret, 1 aln 2 tum lång ofvanpå, ned-sjunken, skadad med få runor i behåll, ... III × I . . . . .
 F . . . II . . . II III . . . (*). Jfr. Liljegrens Runurkunder n. 1157.

Kärna.

I kyrkan ett rökelselkar af malm, 6½ tum högt, med träfot. (Se pl. 6, n. 2). — En dopfuntsfot, 1 aln 2 tum i tvärmått, 12 tum hög, af grusaktig grå granit, med vackra bladornamenter (*).

En runsten, 3 alnar 12 tum hög, stor och pryddig, förträffligt uppsatt och bevarad på kyrkogården vid vestra porten. Riktigt läst i Liljegrens Runurkunder n. 1144.

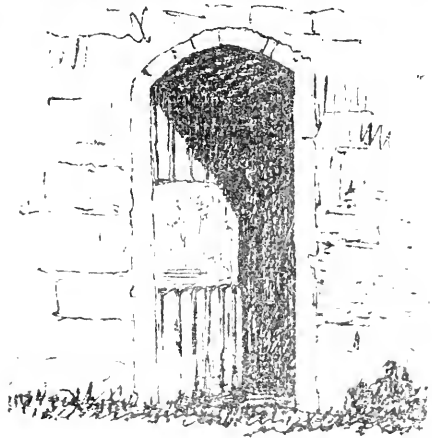
Kaga.

Kyrkan, af gammal byggnadsart, med högt torn och vacker toruspira, finnes afbildad på nästa sida.

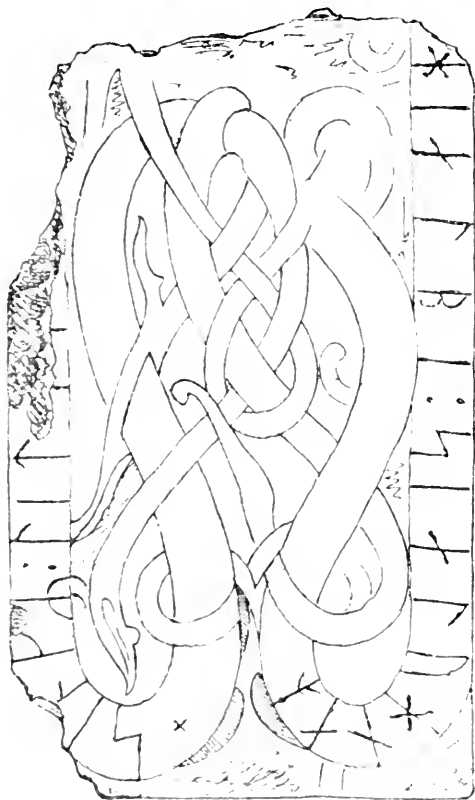
Af »våkkenhus»-
dörren (vapenhusdörren)
meddelas äfven teckning.

A kyrkvinden finnas
väggmålningar, märk-
liga och konstnärliga, på
murarne öfver hvalfven i
hela choret och större de-
len af högkyrkan. Figu-
rerne (helgon, riddare) äro
stora; öfver och omkring
är en hög arabesk. —
Dörrar af gamla altar-

skapet, med bilder, samt flera andra helgonbilder finnas förvarade. — I södra chorfönstret två rutor, 4 och 6 tum i fyrkant, af maladt, brändt glas, innehållande vapensköldar, n. 1 en ryttare på en half häst ridande i en eldsluga med underskrift: HANS MARTENSSON GARI ANNO 1646; n. 2 ett kvinnoporträtt och CHRISTINA ASSERS D. (*) Dessa markars grafsten, af kalksten, stor, vacker och väl huggen, med mannens vapen öfverst mellan figurerna, är uppsatt på ytterväggen af deras grafchor (det Gylleuamska).

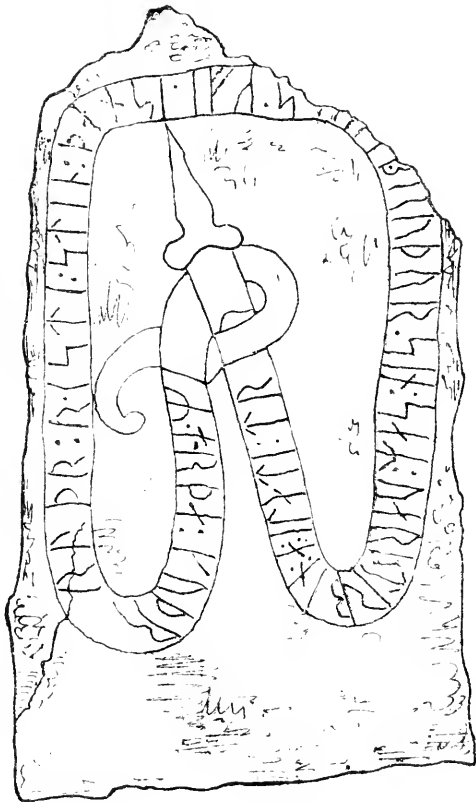
På en grändstolpe a kyrkogarden är uppsatt en hufvudlös biskopsbild, med kräkla och bok samt högra handen lyftad till välsignande, 1 aln 11 tum hög, af kalksten. Under honom ett liggande lejon med tillbakavändt hufvud. (Se ofvanst. teckning).

Runsten af kalksten, 1 aln 11 tum lang, 1 aln 1 tum bredast, 3 tum tjock, funnen 1860, liggande omvänd i prestgardstrappan. (Se bifogade teckning).

Vid Sätuna en ättekulle och stensättningar. Då folk gräfdde der, sades det, föll det igen om nätterna. Sedan lade Per Persson en stengärdesgård deromkring, med ledgrind, hvilken handling af förnård vore värd någon utmärkelse.

En bautasten, minst 1½ aln hög ofvan jord, stod, enligt berättelse, förr vid Gillberga, men borttogs omkring år 1855 och lades i Bokhandlaren Sahlströms fähusgrund på Gillberga.

På samma gårds åkergräde, i Rackegatan, ligger en runsten (Liljegrens Runurkunder n. 1145), 3 alnar 18 tum lång, 1 aln 22 tum bred, ej längesedan afslagen på ena hörnet, emedan den för arbetsfolket var hinderlig vid gårdslingsarbetet.

Vreta.

I kyrkan ett vanligt crucifix af trä. Den s. k. bönestolen är en vanlig kyrkbänk. — Kristusbild af malm, vacker, 12 tum hög (utom de uppsträckta armarne), på ett träkors. (*) — En grafsten, 3 alnar 3

tum lång, smalare i ena ändan, ligger vid södra sidan i choret. Inskriften kring kanten till det mesta utnött. På en kors prydd cirkel i midten af den bredare ändan läses: :M^o: CCC^o XL°: III° X^o KAL . . . . OBIT: SOROR MARIA. Se pl. 21, n 1.

Ättechögen vid Sjögestad har blifvit skadad genom grushemtning. Öfverst är en grön flat kulle af 14 stegs tvärmått i krönet, samt der en fördjupning, i hvilken förr legat stenar. Hela kullen består af sandmylla, är oregelbundet stensatt i ytterkanten och skadad på n.n.o. sidan genom utgräfning. Omkring 20 alnar derifrån, nära stugan, står en rest sten, 2 alnar 13 tum öfver marken, 4 alnar i omkrets. I backslutningen nedanför är en stor grop, ur hvilken sand tages till tegelbruket. Man har der funnit en grafurna, brända ben m. m. Häradshöfding Rudling lofvade välvilligt att hafva tillsyn öfver stället förenlemningar. Förvaltaren på Ljung anmanades att icke låta taga sand nära kullen, samt att tillvarataga och till rikets samlingar inlemna de fornsaker, som möjligen kunna hittas.

Leberg.

I kyrkan ett gammalt altarskåp med dörrar och bilder (i midten Kristus på korset mellan modren och lärjungen), 2 alnar 7 tum högt, 2 alnar 9 tum bredt. (*) — Ett crucifix af trä, 1 aln 18 tum högt, rödmåladt, i midten blått, samt på korsarmarne blå ringar med förgyllda rundlar. (*) — Ett annat crucifix, af trä, 2 alnar 12 tum högt, mycket simpelt. — Dopfunt af trä, simpelt.

I nordöstra hörnet af kyrkogården en runsten, 4 alnar 7 tum hög, 1 aln bredast, 12 tum tjock. Figurerna matta och runorna oläsliga. Båda sidorna äro lika skrofliga och otydliga. (Jfr. Liljegrens Runurkunder n. 1146). Närstående figur visar södra sidan^{*)}.

Lebergshögen (se pl. 12, n. 2), ej långt från kyrkan, stor, präktig och beherrskande hela trakten, den vackraste ort för folkmöten, är nu kringgnagad

af odlaren, och länge sedan skadad af ett mulitag i s.v. Bonden, berättas det, som derifrån bortfört jord, fick ingen säd på sin åker, och hustrun vardt sängliggande i 30 år. Ett stort lager af kol finnes i högen. En smed tog deraf, men ådrog sig sådant väsen i smedjan, att han icke vågade förnya tillgreppet. Högen har gräsvall ända till toppen, der i en fördjupning en stång är uppsatt.

*) Stenen låg i kyrkans gamla sakristias mur; uttogs af församlingen och insattes i bodgårdsmuren. Genom Konungens Befallningshafvandes utslag på Riksantikvariens anhållan, förordnades 1852 att stenen derifrån skulle åter uttagas och på K. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademiens bekostnad resas å kyrkogården; hvarjemte utsattes ett vite af 33 rdr 16 sk. bko för den som derå gör någon åverkan.

Björkeberga.

I kyrkan, hvars utseende visas af nedanstående teckning, finnes en ljuskrona af trä, armar och pipor af

malm, omkring en aln hög, enligt berättelse och inskrift, hemförd från 30-åriga kriget i Tyskland af Ryttaren »Berie Person i Gamelstorp», som 1640 skänkt henne till kyrkan. (*) — Rökelsekar, gammalt, simpelt.

Rappesta.

I kyrkan förvaras ett bref af Riksföreståndaren Sten Sture den yngre från år 1519.

I komministersgardens trädgård finnas tre helgonbilder, (*) på auktion sålda från Sjögesta kyrka.

En uppat spetsig sten, 1 aln 6 tum hög, utan inskrift, står nära vägen vid Slycke, öfvergarden. (*)

Vesterlösa.

Runstenen vid kyrkdörren (Liljegrens Runurkunder n. 1656) af kalksten, längesedan slagen i tu, är lättläst, ehuru genom tramp mycket sliten. Vice pastor Brogren lofvade att någonstädes vid kyrkan bättre bevara den.

En runsten (Liljegrens Runurk. n. 1148), flyttad från Linds egor till Egeby och Liljas grenadiertorp, alltid svår- läst, men nu dertill sönderslagen, just i kanten der runorna stodo, enligt uppgift, för att få stenpligg till foten under byggningen, der han ligger.

Normlösa.

I kyrkan, framför altaret, en grafsten i två stycken, oriktigt lagda mot hvarandra, med inskrift: ✠ SUB: HAC: PETRA: TEGITUR: CORPUS: INGONIS: PETRI: CUIUS: ANIMA: REQUIESCAT: IN: PACE. — Ett altarskåp, förstördt, i kras. Blott dörrarne samt 2 fasta och 14 lösa bilder återsta.

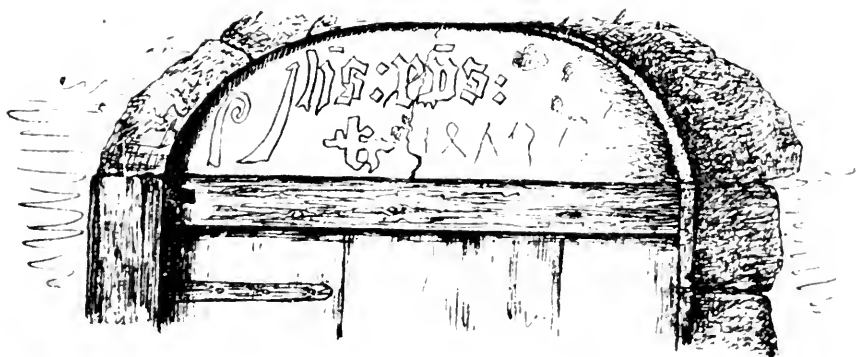
Lillklockan har denna omskrift, med minuskelskrift: **Arom efter gydz byrd ✠ M. d. XXXII ihesvs maria son ✠ vlf.** Mellan orden en liten människofigur. (*) Storklockan har modern inskrift.

Vestra kyrkdörren med jernbeslag, (se pl. 16 n. 3). — Dopfont, rund, nedat afspetsad, af kalksten, 1 aln 4 tum i tvärmått, omkring 18 tum hög. (*) Fotstycket fattas. —

Rökelsekar, gammalt, simpelt. — En värja, med prydlig handkafvel och fästekorg, af smidigaste stål, 1 aln 19 tum lang, har på hvarje sida 3 små stämplar, innehållande två korslagda nycklar under en krona. (Se pl. 14, n. 2).

En runsten, fragment, af röd kalksten, bildar nedersta trappsteget till vinden i gamla klockarebyggningen. Af skriften ses blott: × IIIII × I × IIII . . . P (*).

Den s. k. »Braskens källare», i biskopsgården i Normlösa, är 9 alnar lång, 7 alnar bred och 4½ aln hög under tunnvalfvet, och ligger till hälften under jorden. På hvalfstenen, som är brusten, 1 aln 18 tum lang, 13½ tum hög, 2—3 tum tjock, är en svårläst inskrift: jhs: xps: (Jhesus Christus) . . . samt årtalet, som synes vara 1475. Se figuren.

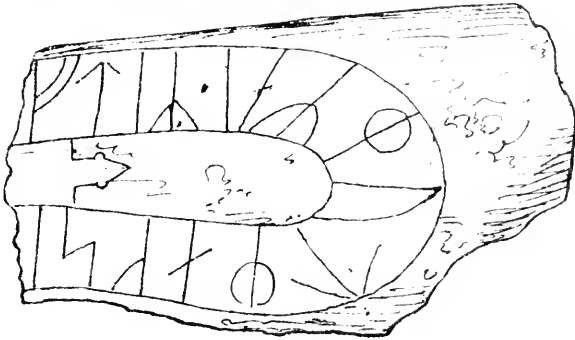

Härberga.

I kyrkans sakristia en grafsten, 3 alnar 6 tum lang, 1 aln 21 tum bred, med inskrift: SUB: HAC: PETRA: TEGUNTUR: CORPORA: RAMBORGIS: ET: INGEBORGIS: ET: FILIO: (sic) SCO: JOAN: QUARU: AIE (quarum anime) (sic) I (in) PACE.

En gammal chorkapa, röd, med upphöjdt sydda figurer, trasig.

En runsten, 2 alnar 18 tum lång, 1 aln 16 tum bredast, i tröskeln vid vestra kyrkdörren. Runorna äro mer än half alnhöga.

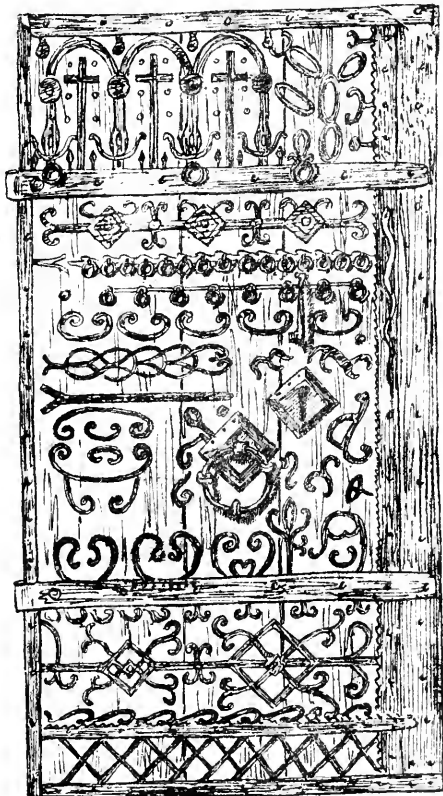
På väggen i tornet är uppsatt ett altarskåp, starkt förgylt, mycket skadadt (Kristus på korset mellan Maria och Johannes), 2 alnar 12 tum högt, 1 aln 17½ tum bredt, 6½ tum djupt. (*)

Sakristidörren prydligt jernbeslagen, med många små lösa ringar.

Under murbruket i s.v. hörnet och vestra väggen af högkyrkan är inrappad en runsten, som uppgifves hafva tydliga runor.

Veta.

En runsten å östra sidan och s.ö. hörnet af

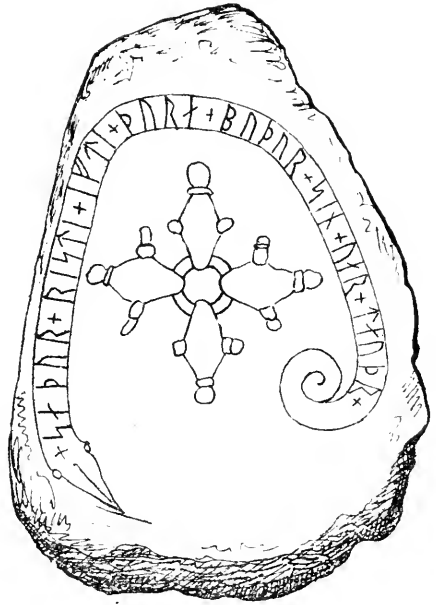

Sjögesta.

Kyrkan höll på att nybyggas. Förgäfvdes efterfrågades någon ritning af den nedrifna. — En gammal dopfunt af trä, grof, var förvandlad till fattigstock. — Ett groft crucifix. — Målningar i hvalfkuporna i gamla eller vestra delen af kyrkan. — Altarskåp, 1 aln 12 tum högt, 1 aln 14 tum bredt, 5 tum djupt, med figurer och enkla dörrar, samt öfver midten ett litet crucifix af metall.

På kyrkogården ligger en vacker runsten, 4 alnar 10 tum lång, 3 alnar största bredden, 20 tum tjock. Läsningen hos Liljegren riktig, utom ordet [P]P[P] (icke [P]P[P]!). Kantor A. Palmgren lofvade att resa stenen i kyrkogårdsmuren.

En dopfuntsfot och ett mellanstycke, det sednare med slingsirater, af kalksten. Skålen fattas. (*) — Om kyrkans försålda helgonbilder, se här ofvan, pag. 87.

Östra Tollstad.

Kyrkan har på norra sidan en tillbyggnad af trä, och kommer kanske snart att ombyggas. Se pl. 22, n. 1. — Gammalt ekeskåp, groft, 3 alnar 6 tum högt, 20 tum bredt. (*) — Altarskåp, 2 alnar 9 tum högt, 2 alnar 6 tum bredt,

i midten Mariæ himmelsfärd), på östra väggen i träkyrkan. (*) Dörrarne dertill, med 12 bilder (Kristus mellerst och högst), äro hopfästade uppsatta å vestra väggen. — Crucifix, simpelt, blott rysligt.

Jättekullen, en stensättning å Brackstads gårde, se pl. 12, n. 1. Af de fem (egentligen 6) minnesstenarne är midtstenen 3 alnar 6 tum hög, 1 aln 6 tum bred. Den deri stående jättetalen häller, $1\frac{1}{2}$ aln öfver roten, i omkrets 6 alnar 2 tum.

De omtalade runorna och figurerna å Gubbekullen, n.o. om Höke (jfr Videgrens Beskr. 2: 402) äro endast naturliga sprickor och kvartsgångar i gråberget, men ingalunda runor eller hällristningar.

Sya.

I kyrkan ett gammalt altarskåp, 2 alnar 6 tum bredt, 2 alnar 14 tum högt, 6 tum djupt. I midten ses en riddare till häst, med svärdet afskärande ett stycke af sin kappå af en tiggare, som går på klampar. Å dörrarne: 1 Mariæ bebådelse, 2 Jesu födelse, 3 Jesus välsignas af Simeon, 4 Mariæ död. Förgylt, men sämre arbete. (Se pl. 7, n. 3).

På runstenen vid kyrkan (Liljegren n. 1168), 3 alnar 20 tum hög, 2 alnar 7 tum bredast, 14 tum tjock, kan nu endast läsas . . . I III . II . Allt öfrigt, äfven sidolinierna, är utplanadt.

Sörby.

I kyrkogårdsmuren, der kyrkan fordom stått, ligger en runsten, till en del i jorden, 4 alnar 12 tum lang, med vänderunor, mycket tydliga (Liljegr. n. 1170, — läs: $\text{R}\text{H}\text{R}\text{H}$). Se pl. 20, n. 2.

Mjölby.

Kyrkan modern, utan alla fornsaker. I kyrkogårdsmuren ligger, utåt landsvägen, en mycket stor sten, 6 aln 12 tum lång, huggen i öfra kanten. Kanske har den runor på insidan. (*)

Å Östra Eldslösa egor, v. från kyrkan, på en backe i en hage, stå 10 stora stenar i en ring, samt finnas många platta jordkullar, mer eller mindre skadade genom potateskällares anläggande.

Vestra Harg.

Kyrkan modern. Allt gammalt försålles 1815 på auktion.

En ek vid vägen, norr om kyrkan, håller 10 alnar 12 tum i omkrets.

Garpeslott (på Kilarps egor) ligger i Kilarpssjön på en holme, om våren kringfluten. Tornet, invändigt omkring 18 alnar djupt i n.v., omkring 15 alnar i tvärrmått, är byggdt af gråsten. Utvändigt är muren somligstads tydlig, fastän utfallen, omkring 12 alnar hög. I öfrigt är det egentliga slottet till utseende af en grön kulle, trädbevuxen, omgifven af en djup uppgrundad graf. Der utanför är en vall, rasad och öfvervuxen. Der sades vexe många ovanliga buskar och örter.

Gammal-Kil.

Kyrkan modern. Nattvardskalk, gammal, sexkantig. På det sexkantiga handtaget står i särskilda rutor bokstäfverna IHESUS (Ihesus); på foten: ✠ Ave maria

gracia plena dominus tecum benedicta tu in mulieribus. — En lykta, sexkantig, 1 aln 3 tum hög, af vackert arbete. (Se pl. 15, n. 2).

På prestgården (fördom på kyrkogården) ligger en korstecknad runsten, 3 alnar 22 tum lång, 2 alnar 6 tum bredast, med inskrift: .... $\mathbb{H}\mathbb{I}$. $\mathbb{H}\mathbb{I}\mathbb{I}$. $\mathbb{P}\mathbb{I}\mathbb{H}$: $\mathbb{H}\mathbb{N}\mathbb{H}$: $\mathbb{I}\mathbb{H}\mathbb{N}$ ..... Prosten Lindal, v. Pastor Broqvist och Skolläraren E. Berggren vidtalades om stenens resande.

Ny-Kil.

Kyrkan modern. — Gamla altaret, af trä, stort, simpelt. — Dopfunten lik den i Wikenstad, men med änglahufvuden på skalen. — Crucifix och en Mariabild af ringare konstvärde. — En pryddig rund tafla af ek, 1 aln i tvärmått, har i midten Jungfru Maria, stående med barnet på armen, inom en krans af blad och rosor:

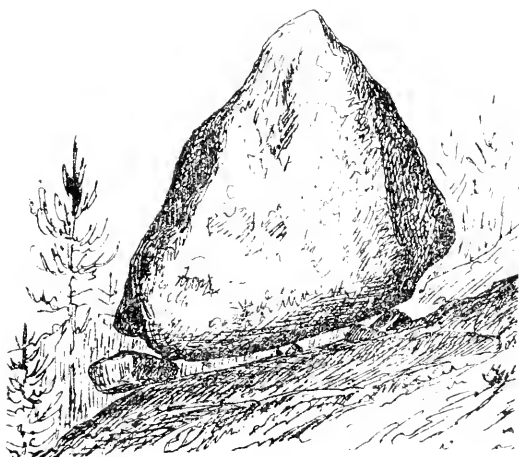

allt skulpteradt; deromkring en inskrift med vauliga medeltids bokstäfver: **Sub honorabili: viro: dno: (domino) Wernerō: archidiacono licop̄se (licopensi) ?**. — Ljusstake af messing, stor och präktig, men nyare, med 4 armar och 5 ljuspipor, 19 tum hög, 1 $\frac{3}{4}$ aln öfver piporna; på sidan en stor sköld innehållande 2 mindre adliga vapensköldar. Se pl. 3, n. 5.

Ulrika.

Kyrkan af trä, byggd 1737 och 1797, med hög trästapel. — Gamla altartaflan, öfver stora gangen, dålig. — Altarskåp, 1 $\frac{3}{4}$ aln högt, 1 aln 16 tum bredt, förgylt, vackert draperi och snidarbete. I midten Kristus mellan Johannes och Maria; på hvardera sidan en helgonfigur; på dörrarnes insidor bibelsprak: utvändigt intet. (*)

Vid Emtefalls qvarn, i en särdeles vild och ödslig trakt, ligger på sluttande berget ett 7 alnar högt stenblock, hvilande på några sma understenar, ditkastadt, enligt folksägnen, af jättarnes händer.

*) Denna tafva skänktes år 1862 till Statens Historiska Museum af Nykils församling genom dess Pastor, utnämnde Kyrkoherden C. F. Wahlberg. — Archidiaconus Vernerus Nicolai dog år 1524.

Kisa.

Vid dikesgräfnng under odling af Storgölsmossen, $\frac{1}{4}$ mil söder om Tubbetorp, träffades (år 1857) två till tre lager sotstubbar, det ena öfver det andra, under da vexande skog. Dessa stubbar och de »lågor», som voro i dyjorden nedbäddade, vitna om flera föregående generationer af skog. I förbindelse med denna mosse star Storgölen, vid hvars sänkning påträffades, på ungefär två alnars djup under marken, på dybotten i det nedra stubblagret 3 batar eller s. k. ökanoter, af hvilka 2 voro temligen väl bibehållna, arbetade af furustammar, $5\frac{1}{2}$ —6 alnar långa, mot fören något spetsade. Botten vid aktern omkring 18 tum bred; dess tjocklek 2— $1\frac{1}{4}$ tum. Sittklossen 1 aln lang, 8 tum öfver botten. Tapphållet 1 aln derifrån, $1\frac{1}{2}$ tum i tvär-mått. (*)

Under gräfnng af Kända bätled hittades flera sten-vapen, bland annat en omkring 10 tum lång flintlaus, hvilken finnes i Grefve Falkenbergs ego på Brokind¹⁾.

Vestra Eneby.

Kyrkan modern. — Alarskåp, 2 alnar 19 tum högt, 1 aln 21 tum bredt, vackert, något skadadt, men alla bilderna finnas (Kristus på korset mellan Maria och Johannes; derunder i midten 2 krönta sittande figurer; på sidorna helgon). (*) — Crucifix af trä, med Evangelisternas

1) En af dessa batar, mycket grundt urholkad, skänktes år 1862 till Statens Historiska Museum af gårdens egare Herr Kommissarien i Riksgäldskontoret, Riddaren af K. N. O. Oscar Arehn.

2) En samling af här funna stenredskap m. m. insändes år 1862 genom Herr Bibliothekarien L. Wiede, att hembjudas åt Statens Museum, der endast 2:ne stenhammare behölls. Resten återställdes att inköpas till Läroverkets samlingar i Linköping.

sinnebilder på vanligt sätt, väl smidadt, 2½ aln högt, 1 aln 14 tum öfver korsarmarne. — Målningar på bräder, innehållande Nils Dackes historia, från Hofby, efterfrågades. De hade för några år sedan på Herr Mandelgrens uppmaning blifvit skiekade till Stockholm, men förstörts på vägen. — Stycken af ett vackert epitaphium öfver Nicolans Petri Past. & Præp. Enebuensis och dess hustru Elin Jonsdotter, »bekostadt anno 1647», borde åter uppsättas. — Vapen med namnen »Charlotta Palmstierna» och »Carl Cronhjelm» lågo i kras. — I tornet ligga 5 stycken af ornament, nyare, som förmodligen tillhördt någon altar- eller familjtafla, med praktfulla bladsirater. Prof ses å pl. 5, n. 2, a, b, c. Snideriet är 1¼—1½ tum djupt; på 2 a genombrutet. N. 2 a är 2 alnar 17 tum lång, 15 tum bredast, 1 tum tjock; n. 2 b, öfverstycke, 3 alnar 2 tum lång, 1 aln 6 tum hög, 2 tum tjock; n. 2 c., sidostycke, 3 alnar 12 tum hög; två dylika finnas, men af de fyra derå anbragta bilderna återstår blott en. Ett understycke har ornament som 2 c och i midten ett stort hjerta. — Kyrkans märkeligare chorkåpor hade blifvit tecknade af Herr Mandelgren. — Kyrkobok af år 1597.

Prosten i församlingen, A. G. Loebom, har under resor i ungdomen, i sällskap med Lektor Wallman, samlat folkmelodier, dem han lemnat till Professor Drake. Af sådana meddelade han nu tvenne.

1:o Melodi till visan om Axel och Walborg.

2:o Polska af en till döden dömd musikalisk bonde-dräng, i Blekinge, komponerad aftonen före hans afrättning.

En gammal ek, norr om kyrkan vid Adlerskog, är 10 alnar 6 tum vid på smalaste stället af stammen.

I en grafhög å Malma gårde hade man 1854 funnit en trekantig sten, $1\frac{1}{4}$ aln hög, stående på en flat häll, 3 alnar lång, $1\frac{1}{2}$ aln bred, 6 tum tjock, hvilande på 4 stenkubbar, samt derunder i strid sand ett helt, 3 alnar långt, människoskelett, allt under grästorfvan, omgifvet af kolstybbe, blandad med bitar af brända grafkrukor: enligt uppgift af Musikdirektör J. F. Törnqvist. (*)

En bautasten, kallad »Skäecten», 3 alnar 19 tum hög, 1 aln 16 tum bred, utan inskrift, står vid Smedstorp.

Tjärstad.

Kyrkan modern. — Gamla altartaflan, med kolonner, enkel men pryddig. — Ett vapen, stort (lejon i ett torn) samt v. Stedingska vapnet ligga i sakristian.

Källstad.

Kyrkan modern, reparerades n. och yrkades att man mötte bibelbilla i oförändradt skick altaret samt de i det platta taket anbragta plafonderna (Kristi uppståndelse, förklaring och himmelfärd). Inskrifterne voro redan öfver-

målade. — I sakristians tak en plafond: Den förlorade sonens återkomst. — På orgelläktaren: Frälsaren och de fyra Evangelisterna. — Altaret sexkantigt (nattvarden). Deröfver sitter den gamla altartaflan (korsfästelsen). — Ett rökelsekar af vanlig form. — Porträtt af Leder, »retatis suæ 36, anno 1659,» med en särdeles pryddlig stuckatvårja, förmodligen hemförd från Tyska trettioåriga kriget. Det berättas att denne man, som bodde en mil från kyrkan bort i skogen, var så fruktad eller vördad, att man i Källstad icke vågade börja gudstjensten, förr än han kommit till kyrkan.

Två bitar af Kettil okristens s. k. hufvudskal förevisas i kyrkan. Benet har öfver 3 tum's tjocklek. (*) Sägna förmåler att Kettil och Häger, två forntida kämpar, byggde vid sjön hvar sitt gudahus (Källstads eller Kettilstads och Hägerstads eller Hårstads kyrkor), hvarvid de brukade en gemensam hammare, hvilken de uuder arbetet kastade till hvarandra. Slutligen blefvo de oense, och stod striden emellan dem vid sjön, som deraf ännu kallas »Strien» (striden).

På en hög sandbacke u. om kyrkan äro många låga ättekullar. Orörd skulle denna ätteplats i värdighet likna Lebergshögen; men sedan 30 år har alltför mycket blifvit bortgräfdt och skadadt genom grustag, äfvensom genom odling till trädgård och åker, der stora stenar ännu finnas. Enligt sägen har der varit ett domställe. Derinvid har man för 10—12 år sedan hittat en »hjälm», en grafurna och en skära, insända till K. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien. Gamla mynt, funna på samma ställe, hade blifvit inköpta af Herr Mandelgren. Åtskilliga små silfversirater, funna af Glasmästaren G. Bergqvist hade blifvit skänkta till förre Prosten Segersten och sedan förkommit. Under en tunn stenhall i samma backe hade vidare anträffats en multnad grafurna med brända ben och kol, samt i en förrostad »jernhatt» ett 4½ tum långt,

groft arbetadt jernkors, hvilket af mig inköptes för Statens museum.

Vid Petersbergstorp gick gamla Rimforsavägen genom en öppning mellan stora stenblock, kallad Helfvetesport, der man fordom offrade smasten, bark, pinnar m. m. (*)

Hägerstad.

Kyrkan liten, gammal och rucklig. — Altarskåp, 2 alnar 22 tum högt, 1 aln 19½ tum bredt, med dörrar, rikt förgylldt, finaste snideri (*). — Ett annat altarskåp, hvars dörrar saknas, 2 alnar 4 tum högt, 2 alnar 4 tum bredt (Maria sittande med barnet m. fl. figurer), är groft arbetadt men rikt förgylldt. (*) — Takmålningar (bibliska föreställningar) i attkantiga rutor, 15 i hvarje rad, från öster till vester, samt 4 dylika rader i bredd, således tillsammans 60 målningar, med qvarstående båggesimser kring väggarne, der man ännu på flera ställen ser märken af målningar under hvitlimningen. Borde noga aftecknas innan kyrkan, kanske snart, maste rifvas och ombyggas. — Dopfont, rund, med trind fot (understenen fattas), af granit, 1 aln 8 tum hög, med rundbågar kring skålen; ligger upp- och nedvänd på kyrkogården. Se pl. 18, n. 1.

Sundet mellan Hägerstad och Vestra Eneby kallas Ulfvesund, enligt sägen, efter Drottning Ingrid Ylfva, som här segrade och med sina öfvervunna fiender red öfver sundet.

*) Församlingen har på allmän sockenstämma den 13 Nov. 1862 beslutat öfverlemba detta altarskåp till Statens museum, så snart den nya kyrkan (hvars grund lägges 1863) blifvit färdig och invigd.

**) Enligt uppgift af Herr Mandelgren, äro dessa målningar, från 1500-talet, af honom aftecknade. En af taflorna har föreställa Döden spelande på gitarr för Adam och Eva.

Hycklinge.

Kyrkans altartafla (Kristi korsfästelse) anses i alla afseenden vara Per Hörbergs bästa komposition.

I midten af stora gången i kyrkan ligger en grafsten, 3 alnar 13 tum lång, 2 alnar 16 tum bred, med följande inskrift: ANNO: D^o (domini): M^o: C^oC^o: X^oX^o: III°: E:: (ego) BOTOLPHVS: IOONS. S^o: (son): OBII: QUIQS: (quisquis) ADES: Qⁱ: (qui) MORTE: CADES: STA: PLEGE: (perlege) PLORA: SV: (sum) QD: (quod) ERIS: Q^oD: (quod) ES: IPSE: FVI: PRO: ME: PRECOR: ORA:

En bautasten, 3½ aln hög, å Härna egor i en åker vid vägen, utan inskrift. (*)

Kisa.

En gammal träbyggnad, med utskjutande loft och trappa utanför huset, se pl. 9, n. 1.

Djäknegränsen, vid vägskalet i Kisa, är 6 alnar 6 tum i omkrets 1½ aln öfver marken.

Horn.

Kyrkan modern med gammalt torn, enligt uppgift 99 alnar högt. Se pl. 17, n. 1.

Tirsrum.

Kyrkan af trä, spånklädd, med klockstapel. (Se å följande sida stående teckning). Öfver ostligaste fönstret på s. sidan af högkyrkan är årtalet 1771 med spån utlagd.

Förhuset, som nu står på vestra ändan, stod till 1860 på södra sidan, då det, enligt uppgift, öfvertäckte årtalet MCCL (1250) i spån anbragt öfver då varande porten, der nu är ett fönster. Nämda årtal skall ännu sitta kvar under spånklädnaden. — Rökelsekar af mahm, 10 tum högt, se pl. 15, n. 1: a, b. — Två värjor, simpla. — Ett »munkskap» groft.

Norra Vi.

Kyrkan modern, stor och pryddig. — Crucifix, litet, vanligt. — Gamla altartaflan, nyare arbete, i sakristian, der en pryddig grafsten öfver Prosten L. Kraft Lison (under hvars tid och genom hvars möda kyrkan blef nybyggd) är uppsatt på väggen.

Svinhult.

Kyrkan af trä, med klockstapel. Se pl. 8, n. 1. — Öfver sakristidörren är uppspikadt ett litet fragment af ett gammalt, i öfrigt försvunnet, altarskåp. — Rökelsekar af jern, $7\frac{1}{2}$ tum högt, klotrundt, med en tupp öfverst. Se pl. 6, n. 4: a, b. — Dopfat med Tysk inskrift från år 1644. Sex hufvuden af små bilder, som sutit på predikstolen. Fyra större bilder, den ena med verldsglob eller riksäpple i handen.

Vestra Ryd.

Kyrkan af gråsten, gammal, med rakt bräddtak och hög klockstapel. — Locket till ett rökelsekar. Å läktaren granna, bondpräliga målningar. — Flera vapen öfver familjen Boek. — Två stora bilder af trä på kyrkvinden.

Sund.

Kyrkan modern, dock med bättre torn. Altartaflan (Kristi törnekröning) af Per Hörberg, dugtig tafla. Nattvardskalken, som ej var åtkomlig, begagnas icke mer.

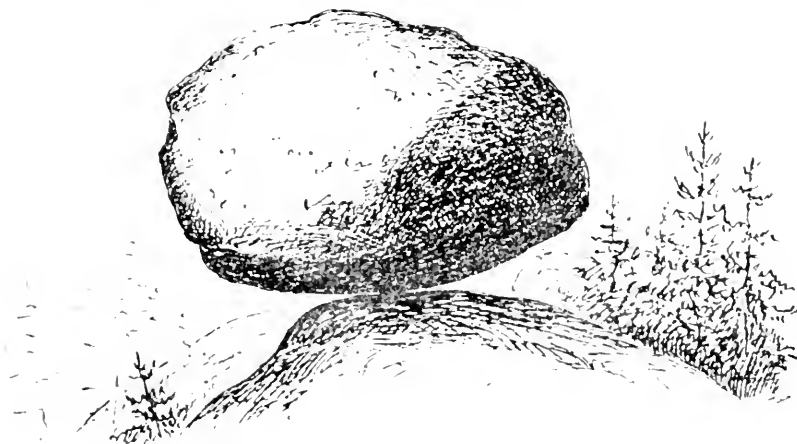
Asby.

Kyrkan modern, med klockstapel.

Stensättningarne vid Norrby besöktes i sällskap med Dr. Hedner. Man kunde ej tydligen upptäcka annat än flera försjunkna stenrundlar, en högsta midtsten, $1\frac{1}{2}$ aln hög, samt några oregelbundna stenrader, som skulle der-

ifran utstråla. För några ar sedan skall detta allt hafva varit mycket mindre sjunket och obetydligt. — I östra sluttningen af kohagen (nu intagen i Norrby park) äro på bada sidor om vägen stora högar och kullar, med flera tydliga mindre jordkullar deromkring, af hvilka somliga äro dels stensatta, dels med tydlig fotkedja försedda. De mindre kullarne ligga i en fördjupning, omgifna af en vallkant i öster. För några ar sedan fanns der ett större memiskoskelett.

I Asby prestgårds östra kohage ligger en stor klumpformig sten, 5 alnar hög, af minst 20 alnars om-

fang, hvilande på ett kullrigt berg och allenast ett helt litet botteplan.

Torpa.

Kyrkan af sten, ombyggd till korskyrka, i norr och söder af trä, med klockstapel. — Prydliga grafstenar öfver Assessor Torpadius och Friherre Lindhjem; en tredje

utsliten. — En större, vacker oljefärgstalla, Kristus, å väggen i södra korsarmen; en mindre öfver samma ämne i norra korsarmen. — Vapen öfver Korporalen Jonas Ulff † 163-. Göran Fanehjelm † 1654, en annan Fanehjelm; ett annat med 3 strömar i blått fält; ett med en grå räff i gult fält; ett öfver Per Gabriel Gyllenstal, — allt uppspikadt i kyrkoboden.

En ek 10½ alnar vid, 1½ aln öfver marken, står i prestgårdens kalflage.

Malexander.

Kyrkan gammal, af trä, spånbeslagen, med klockstapel. — I chortaket gammal, dålig målning. — Två taflor i högkyrkans tak samt å vestra väggen i norra kyrkan äro nu försvunna eller öfverkalkade. — Allt kyrksilfret bortstals för några år sedan. — Vapen öfver And. Rosen-sabel † 1669, Peder Svensson Lindeskyld † 1673, Göran Armeskyll, Suzem Lindeskyld † 1664, och Kapten-Löjtn. Olof Göransson Armskyldh † 1686 — hänga uppspikade i det oansenliga förhuset.

Trehörna.

Kyrkan ombyggdes just nu, af trä, på den gamla grunden, — enligt uppgift, utan anmälan hos vederbörande auktoriteter. Den gamla kyrkan finnes aftecknad i prestgården. — Två altarskåpsdörrar, 2 alnar 9½ tum höga, 1 aln 5 tum breda, malade med olja på trä (nattvarden m. m.) båda med en 12 tum hög arabesk inunder. — Crucifix, 11½ tum högt, 6½ tum bredt, ⅓ tum tjockt, af messing, väl emaljeradt. (*) — Korsplåtar, 7⅓ tum höga och breda, (lejonet och örnen) i guld, ypperliga (den med

oxen är skadad och den med ängeln förkommen), hvilka tillhört ett crucifix, som skall hafva kommit från Vadstena. Men detta kors, 2 alnar 1 tum högt, är af daligt,

Kristusbilden af medelmättigt arbete. — Tva bilder, Johannes och Maria, 1 aln 5 tum höga, väl gjorda, hafva förmodligen, likasom korset, hört till ett altarskap, som liknat det i Härberga. Biskopsbild af trä, med vapensköld (3 voglar på en gyllene balk, derunder en biskopsstaf, 13 tum hög, fordom på predikstolen.

Runor förmodades skola finnas på en slät bergshäll i Trehörna säteris kalfhage: men raden, 13 alnar lång, 7 — 8 tum bred och af $\frac{1}{2}$ tums upphöjning, är endast en kvartsgång i berget med naturliga sprickor.

Rinna.

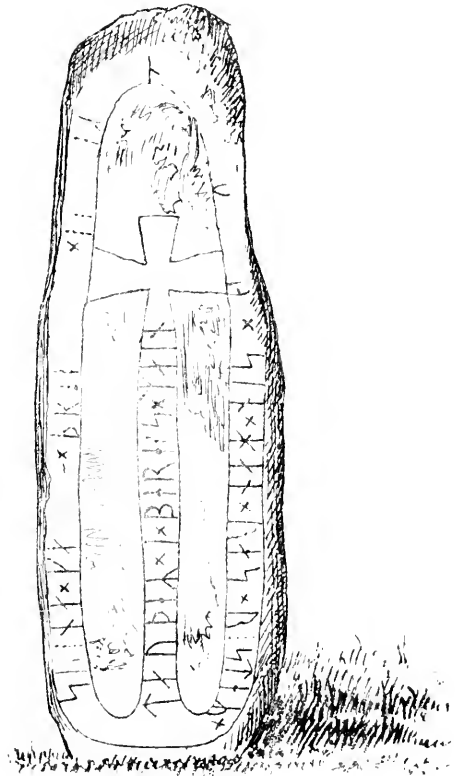
Kyrkan modern. Altarförhänge, gammalt, af schagg eller sammet, med fasoner. — Crucifix, 3 alnar högt, hänger i tornet. — Dopfont, omkring $1\frac{1}{2}$ aln hög, helt smal, af rödgrå kalksten, modern, med väl tecknade plattupphöjda figurer, djur, blomslingor m. m. (*) Fontar af detta slag äro vanliga i hela Östergötland. — Värja med prydligt stalfäste, 1 aln 16 tum lång, spetsen afbruten. Se pl. 15, n. 4. — På stora klockan en sköld innehållande Bondevapnet (en båt) under bokstäfverna M. B. (Magnus Bonde). (*) — På den mindre klockan står: SVMTIBVS TEMPLI WADSTENENSIS.

Ekeby.

Kyrkan modern, vacker. — Porträtt af Dr. M. Luther, ganska bra. — Fyra Ribbingsvapen. — Predikstol, vacker med de 4 Evangelisterna siddade. På predikstolen en statlig fyrarmad ljusstake af malm; vid trappan 2 trepiga, gamla och prydliga ljusarmar. — I tornkammaren äro väl och förståndigt förvarade 36 Ribbinska vapensköldar, fäderne och möderne, en Mariabild med barnet, helt förgyld men ful, ett stort crucifix, dåligt arbete. Högre upp i tornet en gammal trätafla, som föreställer Kristi uppståndelse. — Storklockan har Ribbingsvapnet. — En kalkstensbit, 9½ tum lång, förmodligen

af en grafsten, funnen inne i kyrkomuren vid reparationen 1860, är prydligt uthuggen, visande en del af kappan, ringkragen och mustachen af en ridare. Vid sidan synes spar af en inskrift. Se pl. 16, n. 2. — Dopfunt af grof sandsten, 2 alnar 15 tum hög, rund med 4 figurer samt spetsbågar och spiralvridna rundstafvar, förvaras i kyrkboden. Se pl. 18, n. 4.

En runsten, 2 alnar 17 tum hög, 23 tum bredast, låg på kant med runsidan utåt i högkyrkans nuvarande stor-dörr på södra sidan, intill 1860,

da den uttogs och upprestes i nordöstra hörnet af kyrkogården. Runor finnas öfverallt i slingan, men äro till det mesta oläsliga, emedan de äro fyllda af det granitharda murbruket, hvare stenen legat. Stenen är af grusig, löskornig granit, som snart förvittrar. Se figuren å föregående sida. Är icke den runsten, som finnes i Bautil n. 878 (Liljegrens Runurkunder n. 1188).

Församlingens Kyrkoherde A. A. Aurelius är en god fornforskare och särdeles aktsam vardare af sin kyrkas fornsaker. Vidtalade Kantor L. A. Nydahl, som samlat folkmelodier at Professor Drake.

Asbo.

Kyrkan modern. — På södra väggen i högkyrkan hänger gamla altartaflan, som är mycket bättre än den nu varande öfver chorfönstret uppsatta. — Två gamla chörkapor, den ena af blatt siden med gult kors och deri en Kristusbild i upphöjdt arbete; den andra af guldbrokat, statlig, men söndrig. På en pryddlig grafsten vid vestra dörren, med många vapen, står nederst: OMNIA TRANSIBUNT SIC IBIMVS IBITIS IBVNT. — I sakristian förvaras en dopfunt af täljsten, $1\frac{1}{2}$ alm hög, rund och slät, med fyrkantig utarbetad fot (se pl. 18, n. 2), en gammal tafla (Kristus på korset) samt 3 vapen (2 Strahle, en Germund Somæ 1621). (*)

En runsten, 3 alm hög, 1 alm 7 tum bredast, som förr stod i Mell-ängen, nära vägen, ej langt från Svartån, på Grönlunds säteris egor i Asbo socken, har 1856 flyttats

in i parken af jordegaren Grefve Otto Klingspor. Den är tydlig och rätt läst i Liljegrens Runurkunder n. 1190.

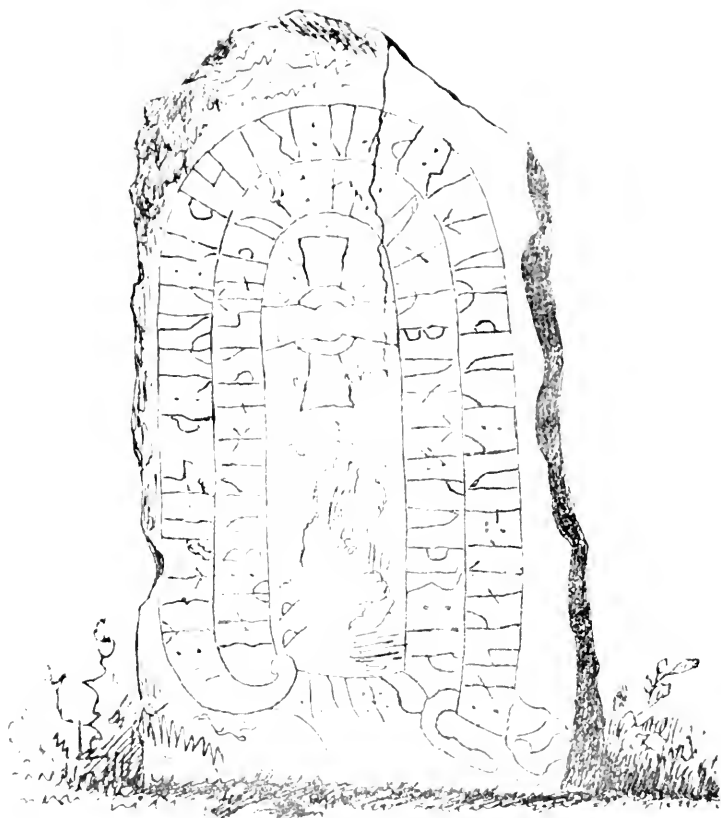
Harstad och Väderstad.

Kyrkan (Oscar Fredriks), modern, sammanbyggd för båda församlingarne. — Två altarskåp, det ena äldre och bättre, 1 aln 23 tum högt, 2 alnar 3 tum bredt, har många figurer, alla i behåll, väl skurna och förgyllda. Bakom figurerna stå vissa tecken, såsom en nyckel, kalk, yxa, spjut. (***) — Prydlig fyrarmad altarstake, 21½ tum hög, 1 aln 15 tum bred, af messing. (*) — Dopfont af kalksten, skålen rund och kupig med smala ovala facetter, 1½ aln hög, (*) ligger på kyrkogården. — I tornet förvaras 2 större och 2 mindre crucifix, en gammal predikstol, 4 värjor, af hvilka 3 äro afbrutna, 2 med parerkorgar, en hjälm med visir, 2 stålhandskar, 2 vapensköldar (Gripenschöld † 1696) samt många träsnidade ornamentsstycken.

En bautasten, utan inskrift, i en åker vester om kyrkan, blef 1856 upprest vid vägen.

Runstenen på Väderstads öfvergifna kyrkogård (Liljegren, n. 1187) fanns nu icke der.

Runstenen på Harstads öfvergifna kyrkogård (Liljegren, Runurkunder n. 1184, för den orätt till Hogsta socken), omkring 3 alnar 9 tum hög, 1½ aln bred, svår-läst, äfven sedan en stor ask och deri inväxta gråstenar med mycken möda voro undanröjda. Till jämförelse med den hos Liljegren, efter Bautil, anförda läsningen bifogas här en teckning. Se nästa sida.

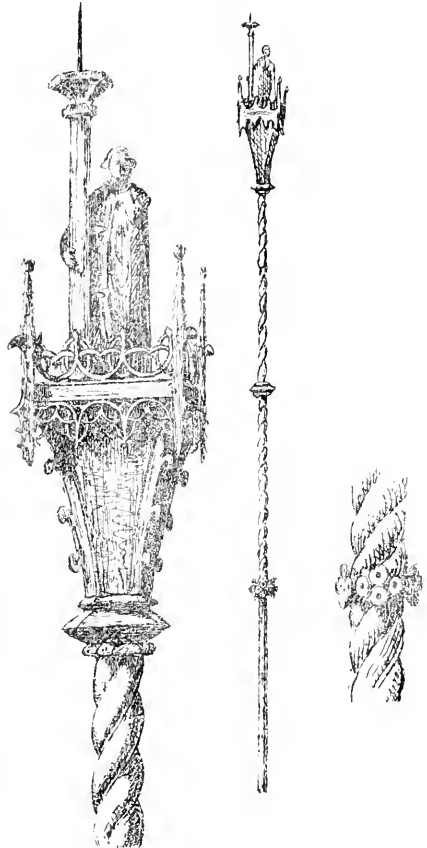
En runsten, som varit nästan rund, $3\frac{1}{2}$ till 4 alnar lang och bred, anträffades år 1861 i en bäck på Bosgards egor, omkring 100 famnar från Harstads fordua kyrka, men blef af arbetsfolket söderslagen och inlagd i jordegarens, f. d. Riksdagsmannen Gustaf Peterssons nya byggning. Nu ser man endast ett stort bredarmadt kors med en omslutande ring i korsvinklarna, samt i kanten dessa runor: $\Pi \times \Pi \times B \dots$ (*)

Af Herr Kronofogden Hugo Lindberg emottogos 5 gamla pergamentsbref, det äldsta från 1300-talet, som gifva till K. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien.

Hogstad.

Kyrkan gammal med modernt torn. — Predikstolen gammal, vackert snidad. — En hel och vacker Mariabild med barnet, 2 alnar 5 tum hög, samt en annan kvinnobild sittande på en stol, med 2 barn i skötet, 1 alm 10 tum hög. — Altarskap, 2 alnar 10 tum högt, 2 alnar 8 tum bredt, helt, med vackra bilder och sniderier (i midten Kristus på korset mellan Maria och Johannes, vid sidorna och på dörrarne 6 bilder. (*)) — Två Ljusstafvar (kandelabrar), 4 alnar 10 tum höga, kronan $9\frac{1}{2}$ tum i fyrkant, skönt snidade, söndriga, men reparabla, bestående af en smal spiralvriden stång, på hvars öfra ända å en med architektursirater ornerad platt står en mansbild hållande en kolonn, i hvars öfra ända sitter en ten för vaxljusets fästade. (*)) — Tre kolossala Ljustakar af malm, $18\frac{1}{2}$ tum och deröfver höga, stå på altaret. — I tornet förvaras ett dåligt crucifix, en fullstor figur med en snäcka på hufvudet samt 2 vapen, snidade, det ena med en ödda.

Kyrkan skall snart ombyggas. Af chorets bågsirater på yttre sidan lemnas här en teckning.

Storklockan har en inskrift i vanlig minuskelstil och vid sidan en riddarefigur, 4 tum hög, på sätt följande teckning visar. *)

X^o pleh. Subora.
 Sutras xotm.
 nictung. Ortal.
 omis. r. m. m.
 od. om. X^o yset.

*) Inskriften, som måste läsas baklänges, är: X Anno domini millesimo quatragesimo quinto X Sanctus iacobus help os (således af år 1405)

En dopfunt, skålen rund, med 4 menniskofigurer och rundbågar, 1 aln 8 tum vid, foten 17 tum i tvärmått; mellanstycket fattas. Se pl. 18, n. 3: a, b.

Skolläraren C. A. Andersson har börjat afteckna stiftets orgelverk.

Bjälbo.

Kyrkan modern, tornet gammalt. Se pl. 8, n. 2. — Altarskåp, 3 alnar högt, $2\frac{1}{2}$ aln bredt, med sköna figurer på rikaste gyllene grund. Målningarne utanpå dörrarne äro förstörda. (*) Förvaras i tornet. — Dopfunt, vanlig, med delar af foten på kyrkogården. — Vackra jernbeslag på kyrkdörren. — Tafla, korsfästelsen, i sakristian.

En runsten, 8 alnar 6 tum lång, 1 aln 5 tum bred, funnen 1850 i grunden af gamla sockenstugan, der nya skolhuset sedan uppbyggdes, ligger nu på kyrkogården, utmed tornets södra sida, men öfversmord af tjära och beck, att den, åtminstone för tillfället, var alldeles oläslig. (*).

En runsten, omkring 7 alnar lång, 1 aln 3 tum bred, ligger i norra sakristiväggen, somligstads öfverrappad, mossslupen och svåräst. (Se Liljegrens Runurk. n. 1183).

Den af Liljegen (n. 1559) ommämnda »runstoden» finnes icke.

Appuna.

Kyrkan med helt och hållet gammal anordning af chor, skepp, tornrum, pelare och hvalf. — Altarskåp, 2 alnar 9 tum högt, 1 aln 16 tum bredt, alldeles helt, vackert med rikt förgyld botten. Figurerne (17 st.) i två afdelningar, öfverst i midten Kristus på korset. (*) —

Tafla (Jungfru Mariæ bebadelse) norr om altaret; annan dito i tre afdelningar (yttersta domen, Pingstdagens händelser, Babyloniska skökan); annan tafla, snidad i upphöjdt arbete af gammal hallning (1655). »Isaks offring», ful men märklig. — I choret en gammal grafsten med utnött uncialskrift. — Dopfuntsfot i tre delar, i sakristian. — Pelikan af trä, 15 tum hög, i vestra tornfönstret (*). — Chorkapa, grön, af gammalt, utmärkt arbete i teckning och broderi, i allmänhet med sköna ansigten och proportioner. — Rökelsekar, gammalt, och primklocka. — Atskilliga helgonbilder m. m. i vapenhuset och tornkammaren. — Målningar å väggar och chorets hvalf framskynta här och der under rappningen, men tyckas vara simpla och grofva. I högkyrkan på triumfbägens mur finnes nu endast Moses med taflorna, omgifven af blomsterslingor, simpelt arbete. — På dörren till högkyrkan vackert jernbeslag.

Kumla.

Kyrkan modern, liten, utan torn. — Altarskåp, 2 alnar 9 tum högt, utom öfverstycket, med 8 snidade bilder. Dörrarne hafva målningar ut- och invändigt (Mariæ bebadelse, Jesu födelse, hudflängningen, törnekröningen m. m.), allt drapligt, skönt och rikt förgyllt. På öfverstycket öfver taflans midt föreställes Treenhheten medelst 3 figurer, satta i triangel och förenade genom spraklister. Allmogén sätter så stort värde på denna altartafla, att man, enligt uppgift, vill påkosta ny förgyllning. — Rökelsekar, helt, groft. — Dopfuntsfot, prydd. Ett mindre altarskåp, 2 alnar 6 tum högt, 1 alm 14 tum bredt, af ett enkelt brädes tjocklek, gammalt, endast målade bilder (Kristus på korset mellan röfrarne samt Maria och Jo-

hannes, uppståndelsen m. m.), helt, teckningen mindre god. — Bibeln af 1541 med plancher, vårdad och hel.

I Enängen vid Tyttorp, i och vid en bäck, äro 2 runstenar, den större omkring 3 alnar lång, 2 alnar 6 tum bred, afslagen i öfra ändan, för öfrigt till det mesta under jorden och i vattnet; den andra mindre, äfven nedsjunken. Af runskriften kan endast obetydligt ses. (*) En tredje sten, utan synliga runor, ligger nedfallen i bäcken.

Svanshals.

Kyrkan moderu, vacker, med en mycket långhalsad svan som flöjel. — Altartafla, 3 alnar 8 tum lång och blott 1 aln 1 tum hög, skönaste arbete i haut-relief, med djupaste draperier, helt förgylt, med figurernas händer och ansigten endast målade; skall, efter uppgift, hafva kommit från Stockholms slott efter en brand (1697?) — Predikstolen modernt vacker, men med gamla bilder af Gud Fader och Evangelisterna samt Petrus på skranket vid trappan. — Crucifix, litet, i sakristian. — I tornet förvaras porträtter af Frälsaren, Paulus och de 12 Apostlarna, stycken af adliga vapen och diverse ornamentsdelar. — På storklockan står: IHS ANNO CHRISTI MDCXXXIV: MAGNVS PETRI O PAST. LOC. — Mag. Erics Hemmingi o. Math. Norbergs grafsten uppsatt på kyrkans södra yttervägg.

I parken vid Herr Axel Dicksons egendom Kyleberg står en dopfunt, 1½ aln hög, med djurfigurer i rundbågar, troligtvis kommen från Svanshals kyrka). Se pl. 3, n. 1. — På Kyleberg förvaras äfven en gammalmodig länstol, som verkligen tillhört Carl v. Linné, inköpt af en Frih. Cederström. (*)

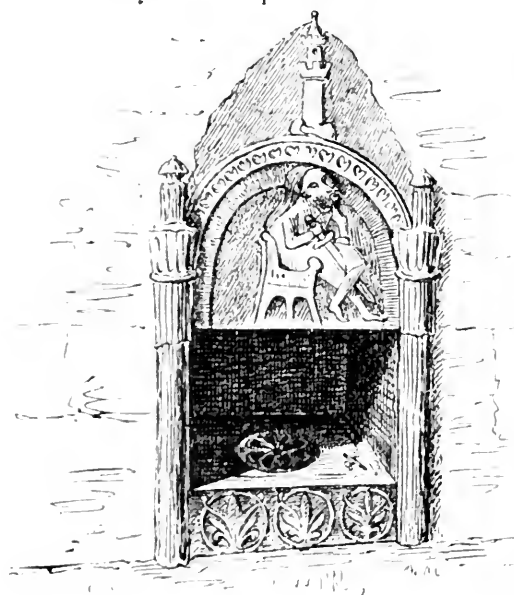
) Denna dopfunt har af Herr Dickson blifvit insänd som gåfva till Statens Historiska Museum (1862).

Rök.

Kyrkan modern. Teckningar af både gamla och nya kyrkan förvaras i sakristian. — En dopfunt af kalksten, skalformig, slät, 1 aln 10 tum vid (mellanstycket fattas), förvaras i tornrummet. (*) — Atta snidade bilder (S:ta Anna med Maria och Jesusbarnet, m. m.) — Nio vapen för släkterna Gissler, Raukman, Snoilsky, Lejonsten m. fl. — Den märkliga runstenen, i senare tid inmurad i vapenhusväggen, afritades ¹⁾. — På storklockan läses med götisk minuskelstil: † **Año: domi:** (domini). **M: ed: lxxx:** Ave. maria g.

Heda.

Kyrkan reparerad af Professor Brunius, som dervid

fullkomligt bibehållit den gamla vördiga formen, hvilken för öfrigt nu är så sällsynt i Östergötland. — Dopfunt af sandsten, cirkelrund, på de raka sidorna prydd med enkla rundbågar; skålen 1 aln 10 tum vid, 22 tum hög, mellanstycket fattas; plinten af täljsten. Se pl. 18, n. 5. — Två crucifix. — I kyrkomagasinet förvaras delar af gamla altartaflan. — Vigvat-

*) Denna runsten har sedermera af Herr Säve blifvit utbruten ur tornmuren, uppsatt på kyrkogården och fullständigt aftecknad. Se ofvanför, pag. 58.

tenskärl, 1 aln 20 tum högt, 1 aln bredt. Se teckningen å föregående sida. — Päder Ericssons grafsten, pryddigt uppsatt på väggen.

Två runstenar (Liljegren n. 1193 och 1194), den förra svårläst, den sednare mycket tydligare, sitta inmurade högt upp på kyrkans östra yttervägg.

Disene-kulle, i Kullängen, under Disene (Diseved) gård, hög, gräsbeklädd och vacker, omgifven af fem ekar, nedsjunken i toppen och rörd af skattsökare på norra sidan.

Ödeshög (Össjö).

Kyrkan modern. — I norra sakristiväggens utsida ligger inmurad en runsten, minst 3 alnar 20 tum lång, 2 alnar 10 tum bred (Liljegren n. 1197). Namnet är $\mathfrak{H} \mathfrak{H} \mathfrak{H}$ icke $\mathfrak{H} \mathfrak{H} \mathfrak{H}$. (*)

En runsten, 1 aln 12 tum hög, 2 alnar bred, står tätt vid väggkanten, söder om Häggestad, der ock flera vackra kullar och högra bautastenar finnas. Af stenens inskrift, som icke fullt öfverensstämmer med Liljegrens uppgift (n. 1198) efter Bantil, var nu åtkomligt att läsa: . . . . R : R:R:R:R : R:R:R:R : R:R:R:R : R:R:R:R . . . . R : R:R : R:R:R:R : . . . . (*)

Komministern C. R. Siegbahn (sedan Kyrkoherde i Vanga) hemmastadd i folkspråket och traktens ortnamn, väl bekant med de märkliga förhållanden vid läroverket å Visingsö, det han i dess senaste dagar bevisat, lofvade härom göra anteckningar, samt om de åldriga folksederna m. m. i Risinge och Vanga-ängden.

Åby.

Kyrkan modern. — Altarskåp, 3 alnar 12 tum högt, 2 alnar 21 tum bredt, 8½ tum djupt, yppersta arbete i snideri och förgyllning (Mariæ himmelsfärd samt många helgonfigurer). Se pl. 14, n. 3. — Dopfont, 1 alm 16 tum hög, skalen 1 alm 6 tum vid, med djurfigurer i rundbogar m. m. Se pl. 3, n. 2. Bordet i sakristian är en grafsten af ar MDCXLIII.

Prosten Rudebäck har en ganska stor och vald samling af oljefärgstafflor.

Vestra Tollstad.

Kyrkan modern. I sakristian förvaras teckning af den gamla kyrkan, som hade det utseende figuren visar. Gamla predikstolen samt 2 större bilder och 4 mindre förvaras i kyrkomagasinet. —

De grafstenar med runor, som anföras i Liljegrens Runurkunder, n. 1663—1665, äro försvunna.

Alvastra klosterkyrkas ruiner.

(I V. Tollstads socken).

Af detta förstörda tempel, som stundeligen hotas af ytterligare förstörelse, meddelas på pl. I en planteckning, der, för att taga fasta på byggnadens få kvarstående delar, höjdmattan på murar och pelare äro utsatta. Fyra

pelare på södra sidan qvarstå ännu, sinsemellan och med mellanskeppets vestra del genom hvalf förbundna, samt likaledes den vestligaste pelaren på norra sidan. Äfven qvarstå de två vestligaste hvalfkuporna i sidoskeppen, hvalfbågarne öfver ingången till de tvenne sidokapellerna söder om choret, samt kyrkans vestra gafvelvägg med ett stort lågspetsbågigt fönster i mellanskeppet. Konung Sverkers s. k. grafhvalf har qvar sitt hvälfda tak. Till planritningen meddelas följande förklaringar.

A. Ulf Gudmarssons grafhäll, af kalksten, afbruten, 3 alnar 15 tum lång, 1 alm 15 tum bred, särskildt afritad, se pl. 10, n. 3°.

B. Konung Sverkers s. k. grafhvalf, öfvertäckt af en jordbacke, stenbråte och ett slags brådtak, tycktes vara deladt i två rum, men var alldeles uppfyllt af bränvinsfat och hvarjehanda hushållsskräp samt derigenom icke lätt åtkomligt.

C. Skålig vigvattenssten i en nisch.

D. Vigvattenssten, till hälften förstörd.

E. Vigvattenssten i en nisch med förstörd åttablädig fördjupning, bredvid hvilken, närmast åt norr, stå i en mursten inhuggna två bokstäfver **bo** (**b** är 3 tum högt).

F. Vigvattenssten i en nisch. I dörröppningen, närmast öster om denna, står på dess norra sida, 2½ alm öfver tröskeln, inhugget: OLA⁹ (Olaus) M.

N. 1 och 2 jordkullar; 3 och 4 stenhopar; 5 en ask; 6 en sälg; 7 en appel; 8 en ask; 9 almar; 10 och 11 askar; 12 en lös sten, huggen, 20 tum lång; 13 dubbelgrind till det ruinen omgifvande, 2½ alm höga trästaketet, samt omkring 36 steg s.s.o. bort från punkten vid 14

*) Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien har fogat anstalt att denna grafhäll, som vid den af Kammarjunkaren Rääf år 1827 och 1828 besörjda rensningen af ruinen, uppgräfdes ur gruset, och nu mera icke intager sitt ursprungliga rum, blifver upphemad att förvaras i Statens Historiska Museum (1863).

en grof stenvmur, i norr och söder, omkring 12 alnar lang, 5 alnar tjock, 6 alnar hög, sannolikt en del af nagon betydlig klostrets byggnad, nu beröfvad alla yttre, förmodligen huggna täckstenar, samt med ett afträdes-skjul der invid.

Ungefär 50 steg ännu längre bort från klosterkyrkan, åt söder, är i senare åren uppförd en stor ladugårdsbyggnad, då säkerligen flera rudera eller grundvalar försvunnit. Utanför denna byggnads södra mur är nu gödselstad, der ännu omkring år 1849 en eller flera pelare ståt, hvilka med domkraft, hemtad från Borghamn, blifvit nedbrutna, hvarefter stenen i grunden blifvit upptagen. Här qvarstod en murklump, 2 pelare med hvalf förenade, hvardera omkring 3 alnar i fyrkant, med vid pass 6 alnars höjd under hvalfvet, allt slätthugget på insidan; men utsidorna syntes hafva sammanhängt med annat murverk. Detta allt nedrefs 1860, enligt uppgift af smeden Fr. Lundin. Söder om nya ladugårdshuset stod vid samma tid i gödselu upprest en stor fyrkantig häll med en 2 tum djup rämma längs efter kanten och i midten ett i mynningen 3 tum vidt, koniskt hål.

Tvenne teckningar af ruinens utseende, tagna, den ena från sidokapellet närmast norr om högchoret, den andra visande ingångarne till två sidokapeller och den s. k. Konung Sverkers graf, bifogas på pl. 2.

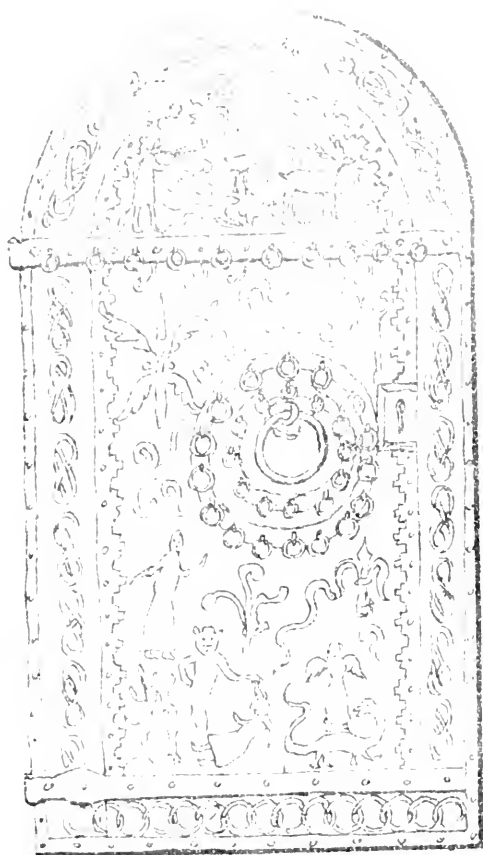
Eluru de af Herr Kammarjunkaren Rääf, enligt K. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademiens uppdrag, med mycken sakkännedom och möda verkställda gräfvningarne beredt konsthistoriens vänner den fördel, att man nu så temligen kan se hela kyrkobyggnadens ursprungliga anordning och plan, är dock aublicken af dessa ruiner högst sorglig; ty de äro ej blott rysligt förstörda, utan deras hela omgifning är det fordom heliga rummet alldeles ovärdig: bränvinsbränneri, afträde, en hotande kalkugn, gödselhögar, ladugårdsbyggnader samt all dertill hörande ekono-

Rogslösa.

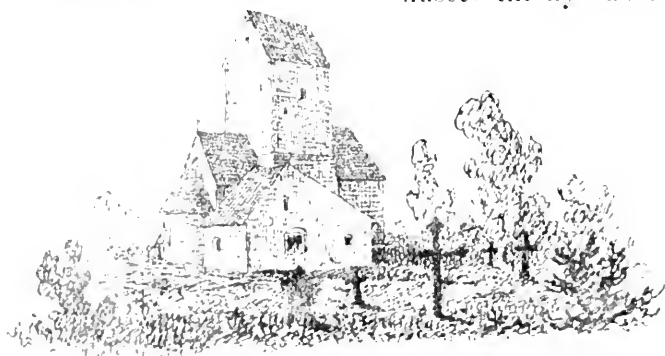
Kyrkan, korskyrka, med gammal inredning.

Kyrkans jernbeslagna dörr visar en jakt, djefvulen, som släpar en kvinna vid håret; en ängel som trampar på en drake m. m. (Se teckningen). Dörren har, enligt folksägen, kommit från »Drottning Ammas borg i Omberg».

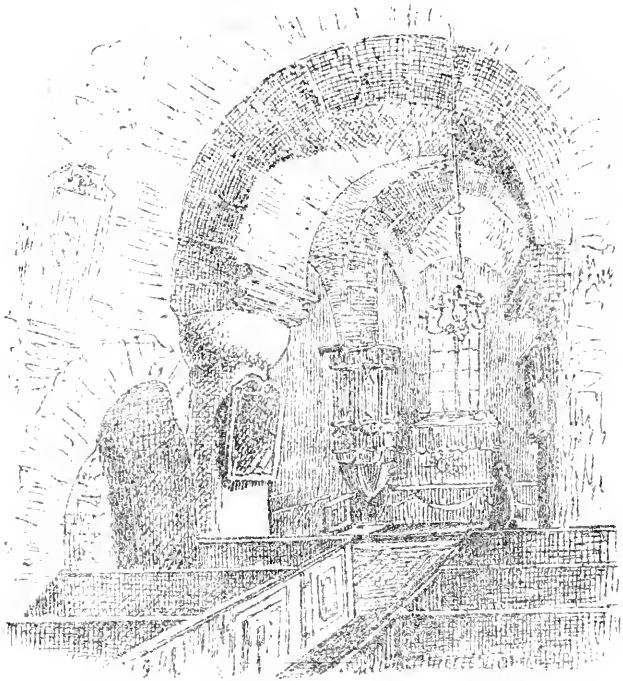

Källstad.

Kyrkan gammal och liten, af eget utseende. Vid ingången från det lilla »vakkenhuset» till kyrkan ett

fast rundbågshvalf med runda sidopelare. Se nedanstående teckning. — Dopfunt, af kalksten, rund, 1 aln 6 tum hög, utan ornament, ligger på kyrkogården.

Herrestad.

Kyrkan gammal till torn, hvalf m. m. — Altaret i öfvergångsstil från de gamla altarskåpen, med 12 snidade bilder i lika många nischer, men af nyare och sämre arbete. — Mariabild, 1 aln 6 tum hög, sittande, med sonen, lika stor som modren, utsträckt öfver knät.

Strå.

Kyrkan modern, nu reparerad. — Gamla altartaflan (på södra väggen) med två vridna sidokolonner, simpel.

— Gammal, ornerad tafla, skadad, öfver sakristidörren. Crucifix och en änglabild, sma, daliga. — Primklocka, 6½ tum vid.

Hof.

Kyrkan modern — Altaret högt, i tre etager, pryddigt, med upphöjda bilder och arabesker, temligen bra arbetade, i nagon likhet med de gamla altarskäpen. — En tafla (Kristi korsfästelse), god teckning, på norra chörväggen. — Rökelsekar, vackert, nästan helt. Se pl. 15, n. 3. — Drakfigur i upphöjdt arbete, snidad å en ekestock, som är 2 alnar 16 tum hög, 18 tum bred, stående under läktaren.

Tva runstenar med vackra ormslingor, men nästan utplanad skrift, i vapenhusets golf. (*) Tva fragmenter af runstenar framför trappan på skolhusgården. (*)

Skeninge.

Stadskyrkan ansenlig och ålderdomlig, med högt torn; östra gäfveln prydd med nicher. I det inre många märkeliga grafstenar. På

en af dessa läses: **Hic: iacet: gotstauⁿ: matbus: miles: qvi:
obiit: Anno: doi** (domini) **M C (?) d: sexto: feria: III:
post: martini: epi** (episcopi) . . . **vna: cv: (cum) filio:
quor(um): anime: reqviescant: in: pace: Amen.** Se pl. 21, n. 3.
På ena sidan är skriften utnött. Stenen, 4 alnar 4 tum lång,
2½ aln bred, afslagen på midten och vestra hörnet, med
två utnötta vapensköldar och svaga tecken af 2 figurer,
ligger på stora gången. — I södra mellanskeppet en graf-
sten, 3 alnar 14 tum lång, 2 alnar 5 tum bred, med en
uthuggen riddarefigur, som har på bröstet en sköld tecknad
med ett djur, och inskrift: ✠ **LAPIS: DNI (domini): IIIKKO-
NIS: DE: FITZEN: MI|LITIS| . . . ANNO: DNI: MILLESIMO:
C D: SEXTO: SUB: QU . . QUIESCER. INTENDIT: CUPⁿ: AĪA
(anima): EQU (requiescat).** (*)

Helgonsäte (Maria med barnet), 3 alnar 18 tum
högt, vackert men mycket skadadt. Se pl. 6, n. 1. —
— Altartaflan, stor, vacker, liknar den beryktade dyr-
bara i Linköping. — Många sköna epitaphier (bland
andra ett icke fullbordadt öfver Kyrkoherden Pollett af
sculptor Schenander, af skönaste och djupaste snideri). (*)
Dessa och de vackra grafstenarne borde alla aftecknas.

Förstörelsen af det fornåldriga har här varit särdeles
verksam, och det i senare tid. År 1826 försåldes många
grafvårdar, altaren och andra kyrkans prydnader, och vid
golfvets omläggning förstördes en stor mängd grafstenar,
enligt Kantorns berättelse. En chorkåpa, prydd med en
Kristusbild af silfver, såldes 1853. — Några ruustenaar
sågos ej till.

Högby.

Kyrkan gammal, med spetsigt torn och fornåldrig
inredning. Se pl. 13, n. 1. — Altarskåp, 1 aln 21 tum
högt, 2 alnar 21 tum bredt, med många bilder. (*) —

Vackert jernbeslag under den rundbagiga kyrkoporten i vapenhuset. — Runstenen, på utsidan af sakristians vägg, är riktigt läst i Liljegrens Runurkunder n. 1180.

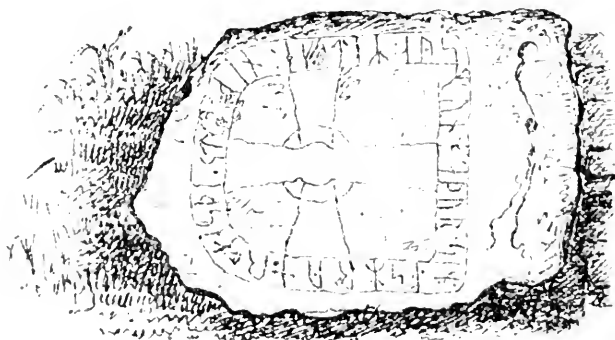
Vestra Skrukeby.

Kyrkan gammal. Två små helgonskåp (*) och en Mariabild med barnet, den sednare väl snidad. (*)

Flistad.

Kyrkan gammal. (*) — Altarskåp, 2 alnar 9 tum högt, 2 alnar 8 tum bredt, med många vackra bilder (i midten nederst Kristi inridande i Jerusalem), helt och hållet förgylt (i förhuset). (*)

På kyrkogården, vid norra ingångsluckan, står på kant mot en jordvall en runsten, 2 alnar 14 tum lång, 2 alnar 2 tum bred, 18 tum tjock, särdeles skråflig och svårläst.

Klockrike.

Kyrkan nedbruten och jemte Brunnby sammanbyggd i den nya Josephiua-kyrkan. Endast ett stycke af kyrk-

muren, bestående af grofva gråstenar, omkring 8 alnar hög i vester, finnes kvar (se pl. 22 n. 3), jemte några spridda delar af grundvalarne och ringmuren kring kyrkogården, samt en grafvård öfver Eleon. Fred. Splittdorff och en grafsten öfver Befallningsman Magn. Wahlberg.

I den nya (Josephina)kyrkan förvaras omkring 20 bilder och figur-grupper, som tillhört ett gammalt altarskåp i Klockrike kyrka. — I sakristian förvaras 3 »deg-ännen» (runda gråstenar), om hvilka folksägnen förtäljer: »Då man berättade för Helgebjörns hustru, under det hon stod och bakade, att hennes frånvarande man dött, sade hon: om dessa degännen nu blifva sten, så är han ock verkligen död; — och de förvandlades straxt till stenar.»

Lönsås.

Kyrkan modern. — Prydligt jernbeslag å »våkkehhus»-dörren.

Om lemningarne af Löndevåldsås stad meddelades af Klockaren P. Jansson följande folksägen (Jfr. C. F. Broocmans Beskr. om Östergötland, p. 153, och Videgren, 1: 466). »Gammalt folk berättar, hvilket man ock kan se af många tecken, att här vid kyrkan varit en stad, som i forntiden varit anlagd af Kung Löndevåld. Så finner man ännu stenläggning efter gator på 5 till 6 tums djup under marken, i synnerhet på fjerdingmans krono-bostället, öster och norr om kyrkan, sträckande sig öster ut ända till Gillarpebacken. Staden låg rundt omkring kyrkan, men mest öster om densamma. De omnämuda stenläggningarne äro så mycket märkligare, som ingen kullersten eljest fins här i denna sandiga trakt. Fordom var det sjö på Hyeklinge egor, söder om kyrkan, der man hittat sporrar och annat krigsdon, samt uti Hyeklinge kärr skeppsvrak och båtkölar. Der låg ock på kronojorden en skans, omgifven

af en graf, som ännu heter Djupedal, der skepp gått fram. Och räckte sjön den tiden allt ifran Lönsås kyrka, förbi Skeppsas och Fornasa, ända bort till Elfvestads kyrka, der nu öfver allt är torrt och oöladt land; och har vattnet da troligen norr ut hängt ihop med Born (Boren) och söderut, sasom nämndes, gått till Skeppsas, der skeppen lago under den höga asen, och ända till Svartan. En by i Elfvesta, der den forluna sjön började, heter ännu För-sjö. Sa var Löndevalds stad i gamla dagar belägen. Sydost om Djupedal lag Kampen (nu åker), der man fordom kamperat (exercerat). Der voro två torg, af hvilka det ena var »körkörtorget», öster om kyrkan, der omkring de största byggnaderna lago samt slottet, hvarest man för en tio år sedan fann vid källan en ekesyll af Kungens bryggerhus, hvilken var 20 alnar lang, 18 tum hög på kant och 14 tum tjock. Det större torget låg på Gillarpebacken. Fran kyrkörtorget gick stora kyrkogatan i öster och vester at slottet. Andra gator voro murgatan, dödkryparegatan, som var 12 alnar bred och gick utmed norra kyrkogårdsmuren, samt »kör-sakta-gatan», hvilken, lang, krokig och förmodligen farlig, gick fran kyrkörtorget i en rundel ned till sjön. Rudbrunnar (i Bondarp och Skene) funnos ock, dervid Kungens ladugårdar voro, samt en stor hage, deri hans hästar gingo i bete, och ännu heter kungshagen. Närmast vester om kyrkan funnos för omkring 40 år sedan lemmingar efter tingshuset, som ännu står utsatt på Lönsås bys karta, och dervid var galgbacken, som ännu heter så. Utom annat gods, har man vid kyrkan ock hittat guldmynt. En tomt (till Skedvi), nu åker, heter skrifvarehumpen. »Murlyekan» är nu en åker, under Bondarp, och »mindre murlyekan», söder om kyrkan, kallas ock en åker under Lönsås frälsegård. — Kung Löndevald byggde staden och dog der, hvarefter Kung Waldemar I egde den. Men Konung Magnus Ladulas intog Löndevalds, brände och förstörde staden, hvar-

efter den blef en bondby, och bönderne i socknen fingo dela den förra stadens tomter och kronojordar.»

Brunneby.

Den gamla kyrkan, öfvergifven och försäld till n. v. egaren af Brunneby säteri Kapten Tigerclous fader för 300 riksdaler, står ännu qvar, 30 alnar lång, 15 alnar 6 tum bred och 9—10 alnar till takfoten. Under takutsprånget på tornet står: Anno 1782. På norra sidan, midt på väggen, ett bredt fönster (såsom på södra och vestra sidorna) samt längst bort åt öster en liten rundbågig dörr, der sakristian förr varit. A östra sidan finnes intet fönster, utom en liten glugg på kyrkvinden. Torn, toureller och tak äro spånlagda, men allt är nu osmordt och grått. Invändigt ett enda tomrum, som haft två halfpelare på hvarje långvägg och en i hvart hörn (icke sammanmurade med väggarne), hvarigenom taket varit indeladt i tre hvalfkupor. På norra sidan ett litet trebladigt fönster, der den ena halfpelaren varit uppdrägen. — Kyrkan, nu uppfylld med hvarjehanda ekonomiska föremål, har dock så tillvida blifvit underhållen, att det höga, vackra tornet, som börjat sjunka, blifvit understödt af dugtiga bärbockar. — Folksägnen berättar, dels att kyrkan blifvit uppbyggd af elfva bröder, hvarför hon ock har 11 spiror, dels att hon blifvit byggd af en torpare, som för sin möda icke tog annan betalning, än en grafplats på kyrkogården, vester om kyrkan, der han skall hvila under en kalkhäll med inskrift. De sex små spirorna skola angifva antalet af hans barn.

Fornåsa.

Kyrkan (se pl. 17, n. 2), gammal till inredning och anordning af hvalf, väggpelare m. m. — En Kristusbild,

mycket väl snidad och helt förgylld, på det moderna altaret. — Ljusstake, trearmig, lik den i Ny-Kils kyrka (pag. 94). — De fyra Evangelisterna på chorbänken. — Crucifix samt lösa bilder, skilderier m. m. — Heliga föremål samt atskilliga diablerier m. m. på orgelläktaren, målade. Jernbeslag, särdeles prydligt, å kyrkans kassakista, i sakristian. — Gallerskåp, 1 alm 3 tum högt, 1 alm 2 tum bredt (se pl. 6, n. 3), i sakristians vägg, med 5 blad liknande liljor eller snarare en vase öfver karmen. (*) — Dopfont, rund, af kalksten, 1 alm 7 tum hög, simpel. (*) — Fragmenter af grafstenar med gamla, nu ofullständiga, inskrifter, en med en pryblig runslinga, i golfvet. — Vapen af Otto Johan Torneer, i i högkyrkan.

En afslagen runsten (grafhäll), 1 alm 13 tum lång, 1 alm 3 $\frac{2}{3}$ tum—23 tum bred, af grå kalksten, framför sakristidörren, med mycket tydliga, unga runor, men utan all vidare teckning. (*) Se Liljegrens Runurkunder n. 1685, der följande ord böra rättas: $\mathfrak{H}$ — $\mathfrak{H}$ — $\mathfrak{H}$ — $\mathfrak{H}$ (samma bundna) — $\mathfrak{H}$. De tre sista orden hos Liljegren saknas nu.

En runsten, omkring 7 alnar hög och 5 alnar 9 tum vid kring roten, står söder om Bobergs by. På södra hörnet är en 23 tum lång runrad med 14 till en del ottydliga runor, 6—7 tum höga, hvilka synas kunna läsas sålunda: $\mathfrak{H}$ $\mathfrak{H}$ $\mathfrak{H}$ (Jkuab=Jacob) $\mathfrak{H}$ $\mathfrak{H}$ $\mathfrak{H}$. (*) — Ett stycke derifrån, vid qvarnarne, på åkergärdet »Högåra» (Högårne) står en bautasten, omkring 7 alnar hög, 4 alnar vid kring roten, utan runor. (*) Omkring 40 steg i söder från denna sten är en rundel, 18 steg vid, bestående af 17 i jordytan försjunkna stenar samt många ättebackar och högar söder ut. — Brukspatron J. Vilh. Grill på Bona eger flera fornsaker här hittade, sasom grafurnor, jernyx, värja, spänne och en äggformig dosa af bronz. — At jordegaren, husbonden Carl Andersson,

som egde Strinnholms Svenska Folkets Historia, Östergötlands karta, m. m., lemnades runalfabetet samt afteckning af runstenen vid hans gård.

Skeppsås.

Kyrkan gammal, med hvälfdt chor och sexkantigt, spånadt torn. — Altarskåp med dörrar och bilder, men nytt och bondmåladt samt ett crucifix deröfver. — Mariabild med barnet, 2 alnar 5 tum hög, dåligt skuren. — Porträtt af en Carolin under taket i högkyrkan. — Grafstenen med runskrift (Liljegren n. 1684) fanns icke.

Elfvestad.

Kyrkan modern. — Altarskåp, $2\frac{1}{2}$ aln högt, 2 alnar 16 tum bredt, vackert arbete, men förgyllningen skadad (Kristus med de visa och de fåvitska jungfrurna m. m.) (*) — Altartafla i 6 fält, gammal, ej illa målad, framställer bebådelsen, nattvarden, korsbärningen, korsfästelsen samt Jesu död och himmelfärd. — Prydliga ljusstakar af malm. (*) — Dopfunt af messing, omkring 2 alnar hög, en skål på en smal pelarfot, fästad i ett träkors. (*) Tafla, föreställande Jesu död, på norra väggen.

Järstad.

Kyrkan gammal i anordningen. Dess altarskåp har blifvit skänkt till Statens Historiska Museum. — Messhake af grön sammet, gammal, med Kristus på korset och många helgon i broderi, nedtill skadad. — Värja, gammal, lång, förrostad.

Runsten (Liljegren n. 1178) på kyrkogården, i vinkeln mellan vapenhusets östra och kyrkans södra vägg, der trappan fordom gick upp i tornet, kullrig at kanterna, minst $3\frac{1}{2}$ aln lång, omkring 2 alnar bred. — Hvarken Järnstad (som matte vara tryckfel) eller runstenen derstädes (se Liljegrens Runnrkunder n. 1179) fanns.

Vallerstad.

Kyrkan modern. — Altarskap med dörrar och 16 bilder i två rader, 2 alnar 20 tum högt, 2 alnar 4 tum bredt, $5\frac{1}{4}$ tum djupt. — Flera epitaphier, ett dåligt crucifix, 4 små bilder, 3 gamla värjor. — Runstenen i sakristiväggen (Liljegren n. 1151) fanns icke.

Hvarf.

Kyrkan var under nybyggnad, vacker i modern stil. — Altarskap med dörrar, från gamla kyrkan, (den korsfäste Frälsaren och 16 andra bilder i 2 rader), 2 alnar $10\frac{1}{2}$ tum högt, 2 alnar bredt, förvaras på skollärarens vind. På södra väggen är uppsatt en från gamla kyrkan hitflyttad pryddig grafsten öfver General-Major Päder Andersson Linderoth. — I kyrkoarchivet fins en gammal series pastorum från år 1354. — Af den gamla kyrkan återstå blott några sprängda murlemningar (se pl. 13, n. 2), jemte ringmuren af grasten och några lutande grafkors.

Styra.

Murarne af församlingens ödekyrka qvarstå ännu. (Se pl. 13, n. 3.) Högkyrkans två hvalf hafva hvilat på

2 väggpelare och 4 hörnpilastrar, som icke äro sammanbyggda med murarne. Högkyrkan är utvändigt 19 alnar 20 tum lång, 14 alnar 18 tum bred; — choret 7½ aln långt, 1 aln 21 tum på vardera sidan smalare än högkyrkan; — det halfrunda choret eller altarstaden 3 alnar 8 tum långt, 12 tum smalare på hvarje sida än det egentliga choret. På chorets norra sida var sakristian 9 alnar 9 tum lang, 6 alnar 3 tum bred.

Fifvelstad.

Kyrkan gammal, med s. k. munktegel på chortaket. — I storgången ligger ett stycke af en sten med mångdubbel och vacker runslinga.

På storklockan star denna inskrift: **Vlf. mek. kopte. gude. tel. lof. ok. iomfrv. maria. i. vardogaste. fader. biskops. † hansa † tid † arom * efter * gvdz. byrd † m † dxxv.** (1525), samt Jungfru Maria med barnet, 5 tum hög. Mellan några ord finnas i st. f. punkter små meniskofigurer. Se pl. 21, n. 2.

Sadelmakaren, Fabrikören P. H. Ahlstrand på Tjärtorp eger en liten samling af mynt, Svenska, Romerska m. fl.

Orlunda.

Kyrkan gammal. — Dopfunt af trä, liknande den i Vikenstad. — Mariabild med barnet, 1 aln 6 tum hög, simpel. — Crucifix stort, rysligt fult och skadadt. — Runsten, (*) nästan alldeles utsliten, till en del understucken kyrkdörrens tröskelsten, kanske någon af Liljegrens n. 1657 eller 1658. Någon annan runsten fanns icke här.

Örberga.

Kyrkan gammal, fornaldrig och vacker i alla afseenden, samt egendomlig genom spiraltrappan, som är byggd

utanför tornet. — Skåp af furu, 3 alnar 12 tum högt, 24 tum bredt, 18 tum djupt, likt det i Ö. Tollstad (pag. 91); men med tecken efter ornamentering af löfverk och änglahufvuden i kalk, i blekrödt eller blekgrönt med svarta konturstreck, skadadt. — Ett »jätteben» (förmodligen af en hval), begagnadt till allehanda skräck, var nu utlemnadt från kyrkan till undersökning af Professor Lovén. — Altarskap, med 6 figurer och Kristus på korset, sitter infattadt i en nyare altarprydnad med korinthiska sidokolonner.

Nässia.

Kyrkan gammal, till någon del ombyggd. — Litet altarskåp med dörrar och målningar, utan snidade bilder. — Gammalt rökelsekar.

En stensättning (Tingsställe) i Nässja, bestående af 24 stenar, se pl. 10, n. 1, och grundplan deraf, pl. 11, n. 1. Denna herrliga och storartade fornlemning har den skönaste belägenhet för ett folkmöte, på en hög landtudd bland nu ypperligt odlade fält, med fria utsigter öfver Vettern och Vestergötlands höjder i vester, samt mot öster öfver en djupt ingående vik, deri Vadstena stad med slott, hus och kyrktorn speglar sig, och der bakom Östergötlands vexlande ängder, med Tåkerns lugna yta och Ombergets skogsklädda kulle längst åt söder. Kretsen af stensättningen är omkring 56 steg lång och 19 steg bred. Några af stenarne hafva 3 till 4 alnars höjd och omkring 11 alnars omfång. Anblicken af det hela gör ett öfvermåktigt intryck på åskådaren. Teckningen är tagen från nordost. Vid den stora stenen *a* (på planteckningen), ligger en mindre sten och omkring 12 steg längre bort åt öster en stor kullersten. (Jfr. Sjöborgs Samlingar för Nordens fornälskare, 3:dje Tomen, p. 179 och fig. 66). Jordegaren Gust. Lundberg har planterat en syrenhäck kring det åldriga monumentet. Dessutom är hela trakten norr och söder om Nässia kyrka full af märkvärdiga minnesvårdar, bauta-stenar, stenkretsar, smärre kullar m. m.

Omkring 54 steg i öster från ofvan anförda tingsställe är en stensättning, nära fyrkantig, 9 steg lång och ungefär lika bred, med 20 stenar, de 4 hörnstenarne störst (omkring 2 alnar höga) och i midten en grop. (*) — Om alla dessa fornlemningars skydd vidtalades folket i Nässja kyrkoby och andra kringboende personer.

Vadstena.

I få ord kan ej mycket sägas om denna minnets och fromkänslans hufvudstad i Norden, der så mycket stort och ovanligt timat, der så mycket spärlost försvunnit, mycket märkeligt i sin förstörelse ännu återstår, der så mycket ännu kan räddas för konsten och fäderneslandets historia.

Stadens kyrka, den s. k. »Blakyrkan», kvarstår, i det hela ännu orörd. De skönaste och dyrbaraste altarskap (af hvilka ett a sido stäldt var rysligt förstördt), de vackraste målningar samt vapen och epitafier öfver vara äldste ätter sägas der. Hela golvet bestående af grafstenar med inskrifter af historiskt värde, dem man samerligen blyges att beträda, nu mest utnötta, borde snarligen läggas i karta och noggrant aftecknas. Många stympade bilder, helgonskap och helgonsäten funnos ock, mycket förfallna; äfven ett porträtt af S:a Birgitta. I södra kyrkogårdsporten lag, bland mycket annat, en skönt huggen och ornerad grafsten (öfver en prest) utvrukt.

Elhuru utau närmare kännedom om saken, inventerades på det noggrannaste S:a Birgittas och S:a Catharinas ben. I skrinet funnos 5 lårben, af hvilka ett par 17 tum långa, en tredje lårpipa, förvuxen genom sjukdom, 16½ tum lång, samt 2:ne, af hvilka den ena är afbruten, 20 tum långa; — ett hällben, 2 särskilda delar af bäcken, 4 fragmenter, 5 — 7 tum långa, af ben- eller armpipor; 6 underbenspipor, af hvilka en är vida större än de öfriga (17 tum lång); — 4 öfverarmsben, en klenare underarmspipa, 10½ tum lång; öfra delen af en öfverarmspipa (7 tum lång), — öfra delen (till öronen och ögonbrynen) af ett cranium (S. Catharinas?) och blott öfre hufvudskalen (utom tinningbenen), som enligt uppgift varit S. Britas, — således tillsammans 26 särskildta ben, och

derjemte en mängd gamla tyglappar. Dessa ben borde undergå medico-legal besigtning och deröfver vederbörligt intyg utfärdas.

I sällskap med Öfverläkaren Doktor Hjertstedt, som med upplyst nit vårdar äfven det fordna klostrets byggnader och öfriga forntida tillhörigheter, besågos hospitalstomterna samt därhusets alla åtkomliga våningar och rum, ända upp på vindarne. I Sita Britas cell finnas flera fornäktade kvarlefvor, såsom en mycket gammal ornerad, snidad kista, en bönpall m. m. Ett der befintligt skåp synes dock vara mycket yngre, åtminstone dess målning.

I klostrets fordna trädgård, nu åter pryddigt och väl värdad, står en runsten (*) (Liljegrens Runurkunder n. 1172), om hvilken Lektor Wallman lemnat utförlig beskrifning i Iduna, 9:de häftet p. 334.

Vadstena slott har någorlunda takbetäckning; användes till magasin och har boställsrum för Magasinsförvaltaren, som skall hafva vård om byggnaden. Blott i några af de stora och många öderummen sågos obetydliga återstoder af forntida verk eller några grofva freskoteckningar i somliga fönstersmygar, några arabesker i »stolpsalen» samt i rummet n. 55.

Hos Kyrkoherden Dr. Kinnander och Hospitalskamereraren Jacobsson efterfrågades förgäfves de i hospitalet fordom förvarade pergamentsbrefven.

Hagbyhöga.

Kyrkan gammal med modernt torn. Altaret, från 1697, pryddigt repareradt i guld, hvitt och blått. — Gamla altartaflan, liten, på södra väggen. — Predikstolen med vackra sniderier (»Fadren» och de fyra Evangelisterna). — Kristusbild, dålig, i sakristian.

På »Solgläntan», å Hagbyhöga kyrkobys skattegårds egor, träffades 1859, vid gräfning i en dy, på ungefär 2½ alnars djup, just öfver en stark källader, hela skelettet af en elg, hvars benknotor och horn dock blifvit förskingrade.

Vestra Stenby.

Kyrkan byggd 1812 för de sammanslagna socknarne Sten och Kjälvesten på platsen, der den sednare församlingens kyrka stätt. — En tafla, Jungfru Maria med barnet, på södra väggen. — I sakristian en liten, klen värja. — En runsten, tröskel i vestra dörren, utsliten, med tydliga ormslingor, men blott få märken efter runor, är kanske den af Liljegren under n. 1173 upptagna. Ingen annan runsten finnes der nu.

På lillklockan star följande inskrift: *)

1173. A. T. R. O. T. H. M. V. E. L. T. S. U. N.
 I. M. O. D. A. M. L. J. A. R. Y. D. I. R. A.
 M. F. A. S. E. B. I. R. G. L. V. M. D.
 M. I. O.

Stens öfvergifna kyrkogård är nu blott en stenbacke för kobete, utan alla minnesmärken.

*) Skriften, som måste läsas baklänges, börjar vid de fyra punkterna och innehåller englahelsningen: Ave . maria . gracia . plena . dominus . tecum . benedicta . tu . in . milieribus.

Vinnerstad.

Kyrkans hvalf gamla. — Altarskåp, 2 alnar 10 tum högt, 3 alnar 1 tum bredt (Kristus på korset och helgonbilder), af sämre snideri, samt en dopfontsskål (se pl. 3, n. 4) med korsirater i vapenhuset. Bilder (Jungfru Maria med barnet, S:t Göran och draken) och ett crucifix af dåligt arbete, på tornhvalfvvet och i sakristian.

Ask.

Kyrkan gammal. På kyrkdörren, ornerad med gammalt, söndrigt järnbeslag, sitter, på sidan åt vapenhuset, ett crucifix af messing, 6 tum högt, med stympade armar på kors och ring, rödmålade. (*) — Altarskåp, 1 aln 2 tum högt, 1 aln 4 tum bredt (Maria med den törnkrönte sonens kropp öfver knät och 2 helgon med kläden i händerna), utan dörrar. — Två antika, vackra stolar (se pl. 7, n. 2) samt äldre bilder, i sakristian.

Ekebyborna.

Kyrkan gammal i hela sin anordning, med högspetsigt, upptill åttkantigt trätorn. — På en grafsten i choret, 3 alnar 1 tum lång, 2 alnar 5 tum bred, läses: † SUB HAC PETRA TEGITUR CORPUS CRISTINE MATRIS DNI ARWIDI CURATI IN ECHBY QUE OBIIT ANNO DOMINI M^o CCC XC REQUIESCAT IN PACE. (*)

En annan vacker grafsten i choret uppgifves hafva runskrift, som dock endast består af monogrammer och bomärken. (*) — En grafsten öfver Hogenschild Bielke är uppsatt vid södra väggen af högkyrkan, jemte 6 stentaflor, 4 alnar höga, med upphöjda vapen och figurer. —

Crucifix, bra snidadt, förgylt, öfver sakristidörren. — Vackert jernbeslag a dörren at vester på den tillbyggda »nykyrkan.»

S:ta Birgittas bönkapell, 8 alnar 12 tum långt i öster och vester, 4 alnar bredt och omkring 6 alnar högt, med tunnhalv, fyrkantig dörröppning med stenkarm och ett litet fyrkantigt fönster at vester.

Krigsberg.

Kyrkan har takmalningar. I högkyrkan: Jakobs stege, syndafallet, flykten ur paradiset, David med sin harpa, herdarne vid Kristi födelse, Israeliternas vandring i öknen: — i choret: arken, Kristi lidande, himmelfärd, kopparormen samt en mängd mindre medaljonger och plafondstycken af heliga ämnen: — i södra korsarmen: Jesus med fem lärjungar, »din tro hafver frälst dig», fadren med den förlorade sonen, döden med lian, en arm från höjden framräckande en krona. Figurerne af sämre slag: arabesker och listverk bättre malade. — Predikstolen med daligt listverk, men med särdeles vacker krona samt en pryddlig rik grupp af många förgylta bilder. — Crucifix, stort, daligt, samt åtskilliga bilder. — Altaret smakfullt och pryddligt med Kristus och en ängel på hvarje sida, hvita vackra figurer.

Motala.

Kyrkan modern. — Två grafstenar, hvardera med en kvinnofigur, uppsatta i väggarne vid altaret. — Gamla altartaflan med vridna sidokolonner, af 1724, simpel. — Den nya, »korsfästelsen», af Z. Blackstadius, vacker.

Nykyrka.

Kyrkan modern; klockstapeln under byggnad. — Kristusbild, 1 aln hög, ypperligt snidad, förgyld. — Th. Bergmans epitaphium med porträttmedaljong i gips. — En Gyllenstjernas porträtt, stort knästycke. — Kristus- och Mariabilder nedvräpta i kyrkoboden.

På Bona bruk sågs Brukspatrou J. V. Grills betydliga samlingar af stenredskap, jernvapen (en gammal kask och en pålyxa afritade), rustafvar, familjporträtter, petrifikater, foglar m. m.

Godegård.

Kyrkan modern. — Litet crucifix af messing, 2 tum högt, (*) hörande till en monstrans. — Dopfunt, 1 aln 16 tum hög, af messing. (*) Stympade bilder i klockstapeln.

Tjellmo.

Kyrkan modern. — Altarskåp, 1 aln 17 tum högt, 1 aln 22 tum bredt, 5 $\frac{2}{3}$ tum djupt, i midten 2 krönte figurer m. fl. bilder (äfvén på dörrarnes utsida), med förgylda glrior och skönaste sniderverk på insidan. (*) — Tafla, 1 aln 12 tum hög, med skilderi af Treenigheten, i upphöjdt snidverk, dock yngre och sämre arbete. (*) — Crucifix, stort, med Evangelisternas sinnebilder och namn på armarnes ändar. (*) — Dopfunt af messing på 3 fötter.

Hällestad.

Kyrkan gammal, med tillbyggnader i norr och öster samt klockstapel. — Dopfunt af messing, 1 aln 16 tum

hög (utom locket), liknande den i Qvillinge kyrka. —
 Prestporträtter i sakristian.

Regna.

Kyrkan modern. Der förvaras en ringbrynja af jern,
 söndrig.

Skedvi.

I kyrkan en utklippt del af ett antependium, 15½
 tum högt, med den korsfäste Frälsaren mellan modren
 och lärjungen, broderadt med silfver och guld på siden. (*)
 — Gamla altartaflan (på södra väggen), med vridna
 sidokolonner, vacker, nu helt hvitmålad.

På Lyttersta-mon under Säfstaholm i V. Vingåkers
 socken i Södermanland, vid sjön Tisnaren, midt emot Ruda
 i Skedvi, står, något lutande, en korstecknad runsten, 4
 alnar lång, 1 aln 12 tum bredast (Liljegrens Runurkunder
 n. 905). Se pl. 11, n. 2. — Omkring 8 steg s. v. derifrån
 står en 2 alnar hög sten, och vid pass 50 steg söder om
 denna en dylik, sönderfallen, bada utan rumor (i Sjöheden).

Simonstorp.

Kapellkyrkan af trä, liten. — Vid Myckelmåse kvar-
 står ännu, enligt sägen, en loge, uppsatt af vallherdar i
 Konung Gustaf I:s tid.

Krokek.

Kyrkan byggd 1749. — Dopfont af messing. —
 Gamla altartaflan (fottvagningen) ej illa målad. — En
 »Ecce homo» på flatt trä skuren och målad, dålig. —

Gammal chorkåpa af gult siden med utsydda helgonfigurer. — Luthers och Catharina von Bohras porträtt, skadade. — På lillklockan står: **Mattias. Bennick. me. fecit. sit. nomen. domini. benedictvm. anno. 1589.**

Af det fordna klostret finnes nu blott en grön backe, inom och utom vestra kyrkogårdsmuren. När man gräver i kullen finner man alltid formade tegelstenar som tillhört kors och hvalfbågar. — Inga runstenar finnas i trakten; men det uppgafs, att Landtmätaren C. Öhrling på Kolmorden anträffat en runristning på blanka hällen.

På en hög bergskulle, med fri utsigt åt Bråviken, ligger ruinen af Uttersbergs torn (se pl. 5, n. 1), som varit rundt, byggt af kullersten, invändigt af 10 alnars tvärmått. Murarne äro $2\frac{1}{2}$ —3 alnar tjocka, på somliga ställen 6—7 alnar höga. Folksägnen berättar att här varit djurgård till Bråborg, och ännu kallas en af hagarne »rågetshagen».

Risinge.

Bland många dyrbara fornlemningar, som förvaras i den gamla, ännu bibehållna, men öfvergifna kyrkan, äro de märkliga freskomålningarne, hvilka betäcka högkyrkans hvalfkupor, det kostligaste. De bestå af färglagda teckningar af allehanda bibliska föremål, martyrer och andra heliga personer m. m., målade i rundlar o. s. v., med åldriga, starkt förkortade inskrifter under och omkring desamma, allt till det mesta oskadadt. I öfrigt hänvisas till Herr Mandelgrens afritningar. Sjelfva hvalfven äro, fastän låga, ålderdomligt vackra. Kyrkan är i öfrigt till väggar, hvalf, yttertak, torn och fönster ännu i temligen godt stånd och förtjenar, helst för de vackra freskomålningarne, att bibehållas, hvilket med ringa understöd af det allmänna lätteligen kunde ske. Nu står kyrkan (utom

sakristian) oläst, hvilket enligt Prostens utsägo, märkligt nog, skall bättre bevara henne för okynnets förstöring.

Här förvaras ett altarskap, 3 alnar 4 tum högt, 2 alnar 22 tum bredt, 6 tum djupt (Mariæ himmelfärd och många andra figurer. (*)) — Ett helgonskap, 2 alnar 11 tum högt, 21 tum bredt, 12½ tum djupt, med dubbla dörrar (Maria bärande barnet och flera figurer både ut- och invändigt jemte inskrifter). — Tva ljusstafvar, den ena 5½ alnar hög, den andra söndrig och utan figurer. — Predikstolen, gammal, vacker. Odlevapnet i kronan. Vapen öfver Kommendanten Joh. Laurin (en pansarklädd riddare med svärd i högra och lagerkrans i venstra handen) † 1698. Hr Salomon Skytenberg † 1693. Anders Petersson Utter † 1640. — Gammalt jernbeslag på sakristians och kyrkans vestra och södra dörr. På den sistnämnda finnes årtalet MCDXCV (1495) och tre enstaka bokstäfver. (*))

Den nya kyrkan, modern, är den största och skönaste i sitt slag inom Östergötland. — Crucifix, 14 tum högt, gammalt, försilfradt. — Ett nyare dito af jern, gjutet på Finspang. — På storklockan finnas många bilder, Kristi uppståndelse, flera par hjortar, Konung Carl XI:s namnchiffer — C. XI R. S. — omkring riksvapnet samt en inskrift, som visar att hon blifvit gjuten år 1682 af »Andreas Hook», samt omgjuten och förbättrad med »salig Monsr. Jost. Holtings testamente exx Riksdaler». — På kyrkogården står ett sprängdt, ohugget granitblock öfver den bekante malaren Per Hörbergs graf, med den enkla inskriften PER HÖRBERG på en palett jemte några penslar. (*))

På en kulle nära vester om kyrkan står en mer än 3 alnar hög bautasten, på hvilken i senare tid blifvit inhugget å ena sidan ett 7 tum högt H och på den andra ett 6 tum högt O. Folksågnen uppgifver att kämpen »Dunderhake» der ligger begrafven.

På en kullrig, bergfast häll i prestgårdens ladugård ser man svaga teckningar af en runslinga på en omkring 2 alnar hög och 2½ aln bred yta, med till det mesta utnött runskrift. (*)

Kyrkans pergamentsbref, hvarom Riksantiquarien gjort förfrågning, är förkommet.

I biblioteket på Finspångs bruk förvaras åtskilliga fornsaker; deribland en gammal målning (Jungfru Maria med barnet) på ett bräde 11½ tum långt, 10¾ tum bredt, öfverdraget med linne. Figurerne hafva guldglorior och monogrammer: *MP ΘΞ* (*ΜΗΤΗΡ ΤΟΥ ΘΕΟΥ*) och *ΙΙC X̄C* (*ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ*); samt en glasmålning (se pl. 11, n. 3) 1 aln 20½ tum hög, 18¾ tum bred, (S:ta Catharina jemte ett barn- eller änglahufvud) med bladrankor kring kanten och öfverst tvenne vapen, det ena: tre gumshufvud på en röd snedbjelke och en stjärna ofvan och nedan med underskrift: ANDREAS SCHEPSIUS CANTOR 1639; det andra: tre gula hundar i rödt fält, med underskrift: ULRICH CHRISTIAN BÖHEN; vidare en fullständig rustning af harnesklåt, äfven för benen samt händerna; 2 stålkasketter utan visir m. m.

Bruksbokhållaren Borgström lofvade att genom Skolläraren C. P. Hallberg besörja afteckning af hällristningar, som enligt uppgift skola finnas vid Lortorp.

Vånga.

Kyrkan, gammal, skall snart ombyggas. — En stor helgonbild med en figur under fötterna (i kyrkboden). — En ljusstaf med förstörd krona. — Primklocka 7 tum hög.

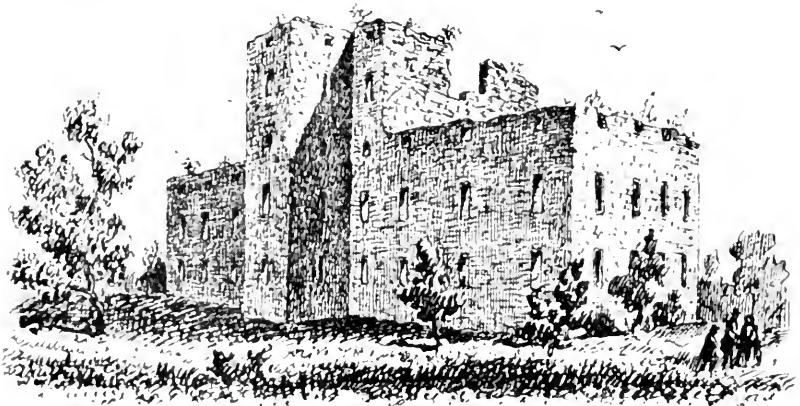
I Balderums söräng mångastensättningar. — Vice Pastor K. J. Dahlberger meddelade uppgift om en

runsten, som omkring år 1844 skall hafva blifvit funnen, stående vid ändan af en på 4 småstenar hvilande häll, i ett stenkummel i hans födelsebygd, Vestrum i Småland. Förtjente närmare efterforskas.

Den gamla fornäktade Vångadrägten, holkbyxor, trindmyssa, långtröja och hög hatt för karlarne, samt korta kjortlar, röda strumpor m. m. för qvinnorna, är beklagligen nu alldeles aflagd.

Stjernarp.

Af det fordom praktfulla 6 våningar höga Stjernarps slott, bygd 1654, afbrunnet 1789, qvarstår en vacker ruin. En teckning, tagen från trädgårdssidan (åt Roxen), bifogas.

Ordlista från Östergötland.

Några få ord af Östgöta bond-målet, ett och annat ordstäf och ortnamn må här ock följa, dem jag på resan samlat under samtal, mest med min skjutsbonde, arbetskarlen i Linköping Johan Petersson, född i Normlösa 1822, och andra, vanligast af allmogen; och förutskickas härvid blott några få och korta anmärkningar. Det tjocka **l** höres öfverallt i landskapet. Ett mycket bredt *ö*-ljud, med dragning till *â*, förekommer på flera ställen. Talet längst norr upp, t. ex i Regna, Skedvi, ljuder åt Vestmanländskan (ja i tonfallet till och med åt Finskan), hvarest ock det gutturala Medelpads-**i**-et, när det är långt, förekommer (likaså stundom äfven det långa **y**). Språket i Vårdnäs-egnden tyckes vara af fornåldrigt lynne. Mest äkta är väl Östgötamålet i skärgården, Ydre och Vånga-Risingebygden. Gränsen mellan de olika språkkretsarne är, enligt Bibliothekarien Wiedes uppgift, merändels Svartån. Tydligt är, att denna ordsamling, inhemrad under den hastiga färden, icke kunnat blifva särdeles omfångsrik.

Affig, adj. = mäktig, stark (mat, foder).

Andring, m. = yugling af andra årets konskription.

Anig, adj. = flitig, arbetsam.

Arveråg, m. = råg, som osådd vexer det följande året.

Backe-klant, m. = bergsbacke, klint.

Balg, m. (ortnamn) = den vida slätten omkring Ringarums kyrka.

Billa, Sur-billa, en växt.

Binka, = hop, hög; Binge, m., (Ydre). (Bunk, Gotl.).

Blasskä, v. n. = plaska uti, fukta, älta med något vått.

Bla'-vall, m. = bladvall, äng med bladiga vexter.

Blejd, pl. — r, m. = kil. (Gotl. Blaigne).

Blig-ut, m. = en som glor stinnt på någon.

- Blög, n. = blod; bloga, v. a. = bloda (ner).
 Broder, f. pl. indef. = broar (af bro); likasom fru, pl. fruder.
 Bromma = alla ax (tillsammans) af en nek (sädeskärfve).
 Brunne, m. = vattenställe, källa (i marken).
 Brät eller brätt, n. = sår, kroppsskada. Se Fälle-brätt.
 Brattslig, adj. = dålig, klen, sjuklig.
 Buk eller bak. »Har hvarken buk eller bak» (ordstäf om en som är mager).
 Buk-sump, m. = en bukid (t. ex. häst).
 Bulkig, adj. = knölig. (Gotl. id.).
 Buse. — a. f., byssja; hund-, svina-buse = hundkoja, svinhus.
 Båge = båda (två).
 Bagen, m. def. »Hon styr allt bågen» (ordstäf om en hustru, som har väldet i huset).
 Bål, m. = gren utan löf och barr.
 Bänna, v. n. = vara löpsk, löpa (om en hynda). (Ydre).
 Bäsra, n. pl. def. = båsen (af bås).
 Böna (ö-å), v. a. = bota hästar för qvarken derigenom att man i tornisten hänger uppvärmd råg och höfrö för dem.
 Börd, f. = regn.
 Dank, kärr-dank, n. = kärraktig, tufvig mark, — äfven med skog på (Ydre).
 Dega sig, v. refl. = tröttna upp.
 Djerfva sig vid = lita sig till, på.
 Disene-kulle (ortnamn), en ättehög i Heda.
 Drall, v. imperf. = trall, damp (af drälla). (Ydre).
 Drap eller slag-drap, m. = slagträdet af en slaga. (Vånga).
 Dung-jord, f. = svart (liksom aska) torr mulljord.
 Dursk eller Därsk, adj. = dolsk, lat.
 Dä~~l~~lig, adj. = smabackig (om väg, som går upp och ned).
 Dä~~l~~k, f. = liten grop, däl (jfr. V. Dal. dälpa, id.)
 Dänna, adv. = der, der borta.
 Däsk, n. = vattenhåla, puss, sump.
 Dör (eller döder?), adj. = död (likasom ny'r eller nyer = ny).

E, art. indef. fem. = en (e dälk = en däld), en i allmänhet.

Eldföre, n. = elddon. (Vånga).

Eu-liten, adj. = enfärgad (Gotl. ain-liten, — i, — ä.)

Enka eller inka (med ljud mellan *e* och *i*), någon enka = någon enda. (Uppl. id.).

Fjerr-spärr, n. = galopp (äfvén i Vångaengden, fyrsprang).

Fisknämnd, adj. = som tar bra fisk (om nät). (Gotl. id.)

Fjälster, n. = tarm.

Fjäte, te-fjäte, m. = egg-spets eller hörnet af en vedyxa, som är *te* (till, åt) den som lugger; — frå'-fjäte = den eggspetsen, som är *från* den huggande.

Flodr, n. = flor.

Flogel, = golf, gata i fähus.

Flådre, f. = tunn lapp, trasa.

Flåg-bränn, m. = fet tjärved. (Ö. Tollstad).

Flättring, m. = tvåradigt korn (deraf att axet är flatt?).

Frat, n. = yrfän, småflugor. — Såg-frat = sågspån.

Frit, adj. = frisk, sund. »Han fick sina fritta lemmar igen».

Fruder, f. pl. indef. af fru = fruar; liksom broder = broar.

Furjä kring, v. n. = fara, stryka kring.

Fåra, f. = färtacka, tacka.

Fägerst, adj. superl. = fagrast, vackrast.

Fällebrått, n. = skogsfälla (till svedjeland), fälld skog. (Jfr Fäll-bruting, Gotl.).

Fä-träd, n. = skuggträd, qvarlemnadt att gifva skugga åt kreaturen på eljest trädlösa, soliga fält och ängar.

Försel, f. = gång, framfärd. »Dålig försel och dålig hörsel».

Ordstäf om en gammal, som både går och hör dåligt.

Gasig (ljud af å-a-ö), adj. = varm, kvalmig. (Deraf gassa sig?).

Gavla, v. n. = skrälla, »gaffla sig.»

Glöta, v. n. = älta, arbeta, plaska med något vått, slaskigt.

Goa, f. def. = åskan. Goa går = åskan går. (Trehörna).

Gosra, pl. def. = folket, tjenare på »godset», herregården.

- Granna, v. a. = skada, oroa. »Litet grannar ögat, sad' fan, som fick en igelkott i ögat.» Ordspråk. (Isl. granda, id.)
- Greja, v. n. = arbeta, fäkta, bråka med. »Greja natt och dag.»
- Gropa upp, v. n. = göra gropar.
- Gråss, m. = hop, mängd, hjord.
- Gråt-ängsligt, adj. o. adv. = ängsligt och värddt att gråta åt.
- Gubbekullen (ortnamn) = ett gråberg n.o. från Höke i Östra Tollstad, med föregifna hällristningar.
- Gånge-lemmar, m. pl. = ben.
- Gälla, v. = kastrera. »Gälla tjuren och gift drängen, så får man allt komma i bredd med dem.» Ordspråk.
- Gällig, adj. = mager, sötsur, blå, afskummad (mjölk).
- Göle, n. = svedjeland. — Göla, v. = hugga ned skog till svedjeland. (Krokek).
- Gö/v = göl, liten insjö. (Skedvi).
- Görande (ö med å-a-ö-ljud) sur = bittert, ampert sur.
- Hacka, v. a. = skära ärter med lia. Se li-hack.
- Hag, n. Se virka-hag.
- Half-tro, v. a. = nästan förmoda.
- Halm-piper, m. = halmboss, — smulor.
- Hamla kring, v. a. = sträfvä kring; topphugga träd.
- Hamn, m. = mennisko-skelett.
- Hamna, v. n. = ro baklänges. (Gotl. id.)
- Hank-ryckare, m. = stackare, usling, krake.
- Harj, stenharj, n. = stenbacke, gryt (Ydre). Deraf flere ortnamn: Harg.
- Hefter, præp. = efter. // höres ofta framför vokalerna i början af ord. (Gotl. id.)
- Hemvist, n. = hus, byggnad, som folk bor uti.
- Hensam, adj. = ensam.
- Herrn. »Dä' va' herrn, sad' pojken, när han kysste frun.» Ordspr.
- Hjulp = grop i vägen.
- Hjulpigt, adv. = säges då vägen går upp och ned.
- Hot, n. = stör-par i en gärdsgård.
- Hota, v. n. = stöta, bryta med jernstång.

Hotstång, f. = jernspett, — stör.

Hump, m. = ängs-, hage-stycke, urfjäll (Humper, m., Östg.-Lag.).

Hustra, f. = hustru.

Hybbele, n. = liten stuga, koja. (Gotl. id.)

Håfk, m. = vattenho (för hästar).

Hålk-byxer, f. pl. = gammaldags byxor (i Vånga).

Hång, f. = tvärstång på halmtak.

Hårkr, adj. = modig, på sig, stursk. (Hörk, Ydre).

Hälla, v. a. = sätta fångsel på kreatur.

Hämta-korge, m. = korg. »Kalfveta i skogen och hemburna i en hämta-korga». Ordstäf om barn, som ej ha folkvett.

Hävvd, f. pl. = egor. (Gotl. id.)

Hörka upp sig, v. refl. = komma i höjden. Jfr. hårkr.

I-jämter, præp. = jemte, vid.

I kulle, adv. = i kull, omkull.

Juta, brojuta (— gjuta?) = liten, mindre bro. (Vest. götl. id.)

Jynne (gynne?), sällskapsgynne, n. = gästabad, umgänge.

Jämn-flodt, adj. o. adv. = jemnflödigt (om vatten i ån, floden, som går jemnt, lika högt med, t. ex. gräsvalLEN).

Kalfveta, adj. pl. (af kalfvetr) = kalfvade, födda. Se hämta-korge.

Kalla, adv. = kallt, svalt. »Dä' blåser kalla, svala».

Kana, f. = båt. (Gotl. id.)

Kast, myr-kast, m. = myrstack.

Klant, backe-klant, m. = bergsbacke, klint.

Klunkig, adj. = klimpig (gröt). (Vestergötl. »molnklunk» = molntapp).

Klyfne, f. = klyfta (Ö. Tollstad).

Klökr, — t, adj. = mäktig, stark (foder, mat).

Knop, m. = stycke (t. ex. ost); — n. = coitus.

Knystra, v. n. = slå, arbeta med knöster.

Knåträ, v., n. = små-gnägga.

Knäbblas, v. dep. = trängas, olikas.

Knöster, n. = stor slägga, knoster.

- Korf, m. = tarm. Se fjälster.
- Krøna, v. n. = släpa, arbeta, fäkta.
- Krisse, m. = krets, rundel.
- Kräketr, adj. = sjuklig, krank.
- Kuna, f. = qvinfolk. (Vestergötl. »kåna» = qvinna, hustru.
Gotl. kuna = hustru).
- Kupa, f. = liten stuga.
- Kvallig, adj. = kärnlös, omogen (om ved, skog).
- Kvilletr, adj. = gnällig, gråtig (om barn).
- Kvinnsl, n. = qvinna, qvinfolk.
- Kvist-fogel, m. = fogel, som sitter i träd, på qvistarne, och icke på marken.
- Kvällna, v. inchoat. = börja bli qväll.
- Kåller, kållr, adj. = kall. »Bättre ligga hemma på ugnen och äta kåller palt, än» . . . . Ordstäf.
- Känning, — ar, m. pl. = bekanta, vänner.
- Kärrdank, n. Se dank.
- Körne eller kö~~l~~ne, ortnamn i Kärna socken.
- Labbeländska, f. = rotväliska, pöls, som små barn tala.
- Lampa, v. n. = bråka, arbeta, fäkta med.
- Len-maklig, adj. = icke tungt, svårt (arbete).
- Li-hack, m. = kort lia, t. ex. att »hacka», skära ärter med.
- Lugna, v. n. »Han går och lugnar» = vanka, drifva kring fåfång.
- Luretr, adj. = lurig, sömnig.
- Lusk = slem-fisk: oätbar, sämre fisk (Ydre).
- Lyft-led, n. = gårdsgårdsled, så gjordt, att ett stör-par star fast i marken, men det andra är inböradt i en flyttbar tråkloss, hvarigenom det hela kan öppnas eller lyftas å sido, sa som en grind. Kallas också: Lampa.
- Låmsa, v. a. = föda (om tackor).
- Lång-tröja, f. = gammalmodig karl-tröja (Vanga).
- Langer, adj. = lång (m. fl. adjektiver med *r* i deras maskulina slutändelse i singularis). (Gotl. id.)

- Lägg, n. = plattsida (på en sten). »Hvarken lägg eller vägg» (om en till murarbete oskaplig sten).
- Lättskjuts, m. = lätt skjuts, utan stort lass.
- Ma', slätta-ma', f. = sid, vattensjuk äng (Ydre).
- Macksam, adv. = mycket, mer, i högre grad. »Macksam uslare, macksam bättre».
- Malja, v. n. = arbeta, fäktä.
- Mandel = sädeskornens mjölämne, styrka, näringskraft.
- Manke, m. »Lägga till manken» = taga i med högsta kraft.
- Mat-trå', adj. = matlustig, hungrig. Se »trår».
- Mattarj = hop, mängd, flock (t. ex. hästar).
- Mil, n. = stycke af hästhufvudlaget, som är mellan beteln och pann-remmen.
- Mol-arbete, n. = dunderverk, domedags-arbete.
- Mota, v. n. = hålla jemt på, knåpa med.
- Mugg, — a, f. = mygga. (Vestergötl. mugga, id.)
- Mula, v. n. = små-gnola, -- sjunga.
- Mulla, f. = genital. fem.
- Mulle, m. = tjur.
- Myr-kast, m. Se kast.
- Månsä, v. n. = coire.
- Mättnä, v., a. = göra mätt, mätta.
- Möder, plur. af mö, f.
- Navricke, m. = selpinne.
- Nek, f. = sädeskärfve.
- Nunnas, adv. = nyss.
- Nuta, imperf. nöt, v. a. = njuta.
- Nyr eller nyer, adj. = ny. Se dö'r.
- Nys, n. = snyte, hörn, spets. — (Gotl. id.)
- Nämud, adj. Se fisk-nämnd.
- Ohampling, m. = oborstad människa.
- Ohäring, m. = dum människa.
- Opp-rinna, f. = källa.
- Papp, m. = spene; — pappsöt = spenvarm (mjölk).
- Pittla, v. n. = små-peta.

- På-dryklig, adj. = klandrande, missnöjd, knarrig.
 Pajka, v. a. = föda barn (gosse eller flicka).
 Rabbis, »stå rabbis» = stå bocken, mäkta, stå ut med.
 Radde, f. pl. def. — ra = räcka, sträcka, länga, t. ex. af gamla hus. — (Vestergötl. Radda, f. = rad, klunga, krets).
 Regla, f. = stång, slana.
 Ro-tyg, n. = båt.
 Ru~~l~~, m. = knöl.
 Runge, f. = krokig björkslä i vagusbanken. Deraf vrånghäck (?). — (Rang, Gotl. id.)
 Rympla, v. a. = skrynkla, bryta.
 Räng, f. = liten bit, lott, vrå. — (Gotl. Räng, f. = vrå).
 Rätt-vis, adj. = som visar rätt vägen.
 Røj-trafva, m. (Torpa) eller Røj-stuka (Malexander) = rågstack, på åkern.
 Sand-tag, n. = sandgrop, derur man tager sand.
 Sarde = en sorts vide.
 Sikks = liten sax. (Sissa, Gotl. id.)
 Sjok, m., sjommling, m. = stor skifva (bröd).
 Sjöbunden, part. = full af sjöar och vatten (Skedvi).
 Sjögar, pl. af sjö (sjöar), m.
 Sked-korg, m. = ett slags korg af pinnar, fästad på väggen vid köksspiseln, för att deruti inlägga efter diskningen våta skedar. (Askaby).
 Sköveter, adj. = skäckig, spräcklig.
 Skola, v. act. = undervisa, lära barn (Vånga). — Gotl. id.
 Skrim, adj. = klen, mager (Ydre).
 Skrot, m. = pungverk (å galt, hund).
 Skrâe, m. = narr, tok, pjåk.
 Skråperi, n. = fåfånglighet, tokenskap.
 Skumra till, v. imp. = skymma till, bli mulet, dunkelt.
 Skunk, n. = språng på en öfverbyggnad.
 Skur-traf, n. = fullt traf.
 Skäkten, namn på en bautasteu i Vestra Eneby.

- Skä/jjen, ortnamn = en skog sydväst om Nässja kyrka, fordom kronopark.
- Skälvar, adj. = som darrar, skälvver. — (Skälvur, Gotl. id.)
- Skämma, f. = fel, sjukdom. — (Håjskämma, regn på höet, Gotl.)
- Skängling, m. = gren, något smalt i allmänhet.
- Skär, n. = egg (på knif m. m.).
- Sköve, n. = vagnslider. (Deraf ut-skåf?).
- Slag-drap, m. Se drap.
- Slana, f. = långt träd, spira, bom.
- Slant, adj. = slintig, hal.
- Slod, f., — er, pl. = hop, mängd, sällskap. (Gotl. id., Ydre slo).
- Slåtta-ma'. Se ma'.
- Smit-vej, m. = liten gångstig, smygväg.
- Snapp-säck, m. = häng-ficka (Vånga). Gotl. id.
- Snyva av, v. a. = slå af ett snyte, hörn.
- Solgläntan, ortnamn, en mark i Hagbyhöga.
- Somma-skepp, n. = båt på sjön Sommen, der båtar alltid kallas »skepp».
- Sporlaga. »Få sporlaga på» = få spordt om; få veta, höra om. (Spor-dagar, Gotl. id.).
- Spranter, adj. = ifrig, som vill fram.
- Stallda, part. pl. = ställda (af ställa).
- Sten-harj, n. Se harj.
- Strabblä, v. n. = stappla (äfven i läsning).
- Strunt, m. »Strunt vill också ha stöflar, sad pojken till far sin.» Ordspråk.
- Stuka, f. Se røjtrafva.
- Stuka hop, v. a. = stacka, sätta rågkärftar i stack (Ydre). — Gotl. id.
- Stängsko, m. = släp-sko på kördön i svåra backar.
- Su', på su', adv. = lutande. (Pa sud, m. m. Gotl. id.).
- Sufft, — en, m. = syra, sid jord.
- Svaggla på, v. n. = tugga, mumsa på (Rogslösa). Saivla, Gotl. id.
- Svala, adv. = svalt. Se kalla.

Svin-körn = messling.

Svälting, m. = en stackare, som sitter och svälter.

Sväner, pl. af svan.

Syta, v. a. = sköta, ansa.

Sytra, sytra, sytra! = lock för kor.

Sågfrat, n. = sägspån.

Sällskaps-jynne, n. Se jynne.

Sär, pl. af så, f., vattenså (Ö. Tollstad).

Sönjer, m. pl. af son (Risinge).

Tag. Se sandtag.

Tandfallen, adj. = som mist tänderna (Vånga).

Te-fjäte. Se fjäte.

Tilde, n. = golf (tilja). (Gotl. id.)

Tjese, m. = fäkreaturs vildhet och språng i hettan för brömsen.

Tjidde, m. = barnunge.

Tjimmä (Kimmä), v. n. = klämta. (Kimmä, Gotl. id.)

Tjåk, m. = käft.

Tjäna, v. a. = förtjena.

Tjäna dräng = tjena såsom dräng.

To, n. = lin. (Gotl. id.)

Torrta. f. def. Hefter torrta = efter nödtorften.

Trappa, v. n. = stiga upp för trappa, stege.

Trask, imperf. af tröska v. a.

Tretting, m. = $\frac{1}{4}$ år eller 13 veckor. Tre trettingar = $\frac{3}{4}$ år.

Trindt-myssa, f. = gammaldags karl-mössa i Vånga.

Trubbe-mule, m. = surmulen menniska, tvärvigg.

Trär, adj. = lysten efter något (se mat-trå). »Vara trär efter något».

Tvage (eller vaske), f. = liten granqvast att skura med.

Ty sej till, v. refl. = förtro sig till någon, vänligt nalkas, vara inställsam, ställa sig under ens skydd.

Tyugna åt, v. a. = göra tungt.

Tyrsa, f. det samma som mulla.

Tär, plur. af tå, f.

- Ukä, v. n. = gå drägtig (om djur). (Gotl. få jufver).
 Urken, adj. = dålig, matt, ödd.
 Ut-skåf, n. = svalgång, uthängande tillbyggnad. (Af sköve?).
 Vagns-skåf (— skråf?), n. = vagnskarme.
 Valtr, adj. = rank (båt), som lätt välter. (Gotl. id.)
 Vasa, v. imp. Dä vasar = är öfverfullt, rikt, dråpligt.
 Vaske. Se tvage.
 Vat, vat, vatt, adj. = dugtig, rask, modig. (Hvatr, Gotl. id.)
 Vatten-åke (se åke), n. eller — vagn, utgöres af en lång stång, med en trissa i ändan samt en krok på midten, på hvilken man hänger en bytta eller dylikt, att sålunda föras af en person, som med stången öfver axeln skjuter trissan på marken framför sig. På stången finnes äfven en träpinne till handtag.
 Vej, vaj, m. = väg.
 Vidig, adj. = ledig, qvick.
 Virka-hag, n. = afstängning i vattnet för fisk (i Sommen, Ydre).
 Vis-vigge, m. = föremål att styra på.
 Vrall, imperf. af vrälla, v. n. = rann, vällde, flöt.
 Vringla, v. n. = vingla, vicka.
 Vrå, pl. vräger, = vrå.
 Vurnlek, m., vurne, n. = läglighet, utsigt till.
 Vållr, våll, adj. = dugtig.
 Våll-rik, adj. = ganska rik.
 Våll-våll, adj. frequ. o. adv. = mycket dugtig, utmärkt (Risinge).
 Vånge, m. = krets inom skall-ringen. (Deraf Vånga?)
 Vägg, f. = vertikal- eller stånd-sida på en sten. Se lägg.
 Vägtruten, adj. = den för hvilken vägen tryter, förvillad.
 Vålare, adj. compar. = bättre.
 Vänsel, m. = källa med godt drickesvatten.
 Vänskas, v. dep. = förtroligt ungås med.
 Värnäsa, f. Få sig värnäsa (väder i näsan?) = få näsbränna.
 Värst. Så värst, adv. = så särdeles, synnerligen.
 Växelvär, n. = vexelväder, regn och solsken om hvart annat.

Yttra, v. a. = afytttra, sälja.

Yttra av, v. = flå (en häst). (Gotl. id.)

Adig, adj. = hungrig, lysten.

Åke, n. = vagn, fordon. — Se vattenåke.

Älle, m. = växt-utsvällning i barken på ett träd.

Ämme, m. = ånga, imma (Ydre).

Anväga, ortnamn i Skeda.

Asdymlingen, namn på en åker i Slaka.

Ämnan, f. def. = meningen, tankan, afsigten.

Äte-tavla, f. = långt, rundt bord, som till ena halfvan kan slås ihop, för att emellanåt sitta på.

Ögonlock. »Nu ser jag, sad' kärringen, som klippt af ögonlocken». Ordspråk.

Ökar, n. pl. = oxar. (Gotl. Áikar id.)

Ölv, m. = grop, håla.

Öra, def. pl. f. = öarna. (Ortnamn: Harö'ra, Kungsö'ra = Haröarna, Kungsöarna i Sommen, Ydre).

Under denna resa har jag visserligen funnit mycken förstörelse af fornsaker, i synnerhet i kyrkorna, samt en allmän håg att modernisera dessa, hvarigenom icke hvar tjugonde är i sitt gamla skick. Att förbättra eller ombygga har naturligtvis ofta varit nödvändigt, men hade då — såsom det skedt med Heda kyrka — bordt göras enligt konstens fordringar. Äfven har det visat sig, att de åldriga minnesmärkena på fältet stundom anses hinderliga för odlingar eller byggnadsföretag. Men allmogen har dock mångenstädes ganska väl reda på sin orts fornlemningar, samt känner sig stolt öfver dem och det öfriga af vårt lands minnen och gamla hogkomster. Likväl är menige man om allt det forna hittills lemnad i allt för stor okunnighet, för hvilken man icke bör skylla embetsmännen på landsbygden, enär deras bildning vanligast måste ligga åt annat håll, och de hafva andra viktiga pligter att uppfylla. Meller-tid har under resan mig blifvit visad all välvilja och hjälp

af tjänstemän, skollärare och andra, och har jag derunder ofta haft tillfälle att besvara många förfrågningar i saken.

Men om Sverige vill innehafva sitt rum bland de högt bildade folken, som på historisk grund underhålla och utveckla ett verkligt och lefvande folklif, som med detsamma är en fortgång från det forna och tillika en utveckling deraf uti folkets hela tankelif och allmänna lefverne för den dag, som nu är, och för framtiden, då måste ock riket för detta stora ändamål göra vida större uppoffringar än hittills. Inser man frågans stora vikt, så böra nödiga medel anvisas, att det för K. V. H. och Antiqv. Akad. blefve möjligt att årligen till landsorterna utskicka flera resande antiqvariska tjänstemän (ty det är för saken af stor vikt, att sådana ofta synas i bygderna), som dels kunde hafva en vidsträcktare och mera verksam tillsyn öfver der varande fornlemningar och på stället lemna nödiga upplysningar om dessa, dels afteckna sådana; äfvensom att der också använda andra forskare för särskilda ändamål, såsom att uppteckna folksägnor, visor, melodier, gamla plägseder och husbruk m. m., hopbringa det snart bortdöende fornspråket, gamla ortnamn m. m., anställa gräfningar, undersöka runstenar o. s. v., hvilka alla anteckningar och ritningar skulle ingå till K. Akademien, som dessutom i hvarje hufvudort borde hafva ett der boende ombud för att der ständigt hafva ett vakande öga och ett öppet öra för det fornas sak samt äfven något offentligt anslag för möjliga antiqvariska undersökningar och inköp.

I alla landskap och i synnerhet vid högskolorna borde historiska sällskap och samlingar bildas, så som det ock redan skedt, genom några fornforskares nit, i Linköping, Örebro, Vesterås, Enångers kyrka, m. m. för bevarande och samlande af det fornåldriga derstädes. Vål vore det ock, om smärre understöd funnes att tillgå för personer, som upptäcka, leta fram eller med utmärkt nit och uppoffringar vårda viktigare fornlemningar.

Om det historiska sinnet allmännare väcktes hos folket, vore dermed säkerligen ej blott i antiqvariskt, utan äfven i flera andra afseenden mycket vunnet för landets värdighet och fromma. Men då nu till och med de lärde ofta värdera högre den utländska än den fosterländska bildningen, och då vår folkande är alldeles villad bort från allt gammaldags, tarfligt och fosterländskt eller har tappat den historiska tråden, missaktar det forna och är blifven modern, fäfänglig, yppig, omanlig och icke Svensk, så måste man gå djupare till grunden med saken, om man vill något uträtta i större mått, icke blott för att bevara alla yttringar och skepnader af vårt fornlif, utan ock för att med det samma kunna för framtiden åstadkomma en verkligt Svensk medborgerlig folkuppfostran. För detta ändamål måste man börja med ungdomen, vår ädlaste kraft och vårt bästa hopp, sålunda att läsningen af landets historia måtte med mycket större grundlighet och allvar bedrifvas i våra skolor af alla slag, enär nemligen historiens och sjelfva fornkunskapens mål ingalunda är att tanklöst upprepa artal och långa rader af fordna kungars namn och mandedater, eller att hopsamla några multnade svärd m. m., utan att bevara hörnstenarne för vart ärfda folklif. Men härtill fordras då såsom grundlärdom en vida bättre känedom af landet sjelft, dess hela danad och vigtigaste alster, alltid utgående från socknen och landskapet. Ty då barnet nu ej känner ens sin egen hemsocken med dess belägenhet, skepnad, förmåner och minnesmärken, kan det omöjligen fatta landskapet och än mindre hela riket. Derföre borde, till att börja med, hemortens karta ovilkorligen finnas i hvar enda folkskola. Så måste geografin alltid vara grunden för folkhistorien, och denna bör städse föredragas med allt möjligt afseende på landskapet eller det närbelägna, kända, samt efter hand vidgas till begrepp om hela folkets odling och öden. Men för att detta åter skall bli möjligt, måste ock för sådant ändamål utarbetas särskilda landskaps-

beskrifningar med geografi och historia tillsammans, städse utgående från och framställande det särskilda landskapets jord-danad och folkhändelser, samt med insatta bildtryck af ortens aldra viktigaste minnesmärken och dess fornlifs skepnader. Detta skulle fagna folket i hvarje ort och ingifva det en ädel stolthet. Härigenom skulle vårt folklif å nyo uppväckas till kraft och verksamhet och folkandan räddas från mycken flärd, från hogen för det som modernt och utländskt är, från missnöje, tvedrägt mellan olika stånd och många förvillelser; och rikets fornlemningar skulle då äfven säkerligen med all kärlek bevaras. Detta väntar landet af folkskolan, ty hon är oss alltför dyr och löftesrik, att blott vara en anstalt för utanlexor. Guds bud och kärleken till fäderneslandet skall hon inskräpa.

Finge hela folket sålunda en historisk uppfostran från grunden, och derigenom ett rätt förstånd om fäderneslandets sanna fördel och ära, så skulle den förödelsestorm mot allt fornt, som nu går fram öfver vårt land, blifva hämmad. Man skulle ej, så som nu, stundom erfara huru våra kyrkor repareras, till och med ombyggas, efter tycke, utan all offentlig vetskap, och vidrigt moderniseras; man skulle ej se deras redskap och handlingar ofta ligga kringströdda eller utan skydd och vård, samt med märkliga inskrifter försedda grafstenar (som borde uppfästas vid murarna), glasmålningar, alfresco-skilderier m. m. alldeles förderivas, och deras dyrbara bohag antingen nedvräkas i ömkliga skrymslen eller försäljas och på det skamligaste vanhelgas. Man skulle då icke höra berättas, att predikstolar blifvit använda till hundkojor och altarskrank till svinstängsel, att helgonbeläten finnas uppsatta i trädgårdar och frejdade ätters vapen snödeligen uppspikade i kyrkobodarne: man skulle icke se rikets äldsta kyrkoruiner hållas i en vämjelig omgifning, småningom nedrifvas och försvinna; ej erfara att riksvigtiga bref och handlingar förskingrats till

kramboden, att hjeltars harnesk och vapen för några skillingar bortslumpats på auktion, att runstenar, ättegrafvar, fornredskap, lemningar af djur från urtiden m. fl. landets äldsta monumenter förstöras och sparlöst försvinna. Hela folket, ej blott några få vetenskapsmän och enstaka resande förnämmer, skulle då taga förnämmandet om hand, villigt värda, uppleta och frambära allt till historiens upplysning, konstens utveckling, vetenskapens tjänst och till hela samhällets förädling. Visby den 31 December 1861.

P. A. Säve.

Ort-register till P. A. Säves berättelse.

(Städers, socknars och kyrkors namn äro satta med spärrad stil).

	Sid.		Sid.
Adlerskog	98.	Bålsta	76.
Alvastra	118.	Disene	117.
Appuna	113.	Egeby	87.
Asby.....	103, 104.	Ekeby.....	107.
Ask.....	139.	Ekebyborna	139.
Bankeberg.....	79.	Eldslösa, östra	93.
Bjälbo	113.	Elfvestad	131.
Björkeberga	86.	Emtefall	95.
Björnsnäs	66.	Eneby, vestra.....	96.
Bo	79.	» östra	63.
Boberg	130.	Fifvelstad	133.
Bona	130, 141.	Finspång.....	145.
Borg och Löt	66.	Flistad	126.
Bosgård	110.	Förnasa	129.
Bräckstad	92.	Gammal-Kil	93.
Brogetorp	67.	Garpeslott	93.
Brokind	96.	Gerstad	76.
Brunneby	126, 129.	Gillberga.....	83.

	Sid.		Sid.
Gista	72.	Kisa	96, 101.
Godegård	141.	Klinga	68.
Gottlösa	90.	Klockrike	126.
Grönlund	108.	Kriksberg	140.
Hagbyhöga	137.	Krokek	142.
Harg, vestra	93.	Kullersta	68.
» östra	76.	Kumla	114.
Harstad.....	109.	Kyleberg.....	115.
Heda	116.	Kälfvesten	138.
Hernebro.....	67.	Källstad	98, 122.
Herrestad	123.	Kärna.....	80.
Herrstabergr	65.	Ladholmen	76.
Himmelstalund	64.	Leberg	84.
Hof.....	124.	Lillkyrka	74.
Hogstad	111.	Lind	87.
Horn	101.	Linköping	76.
Hult	65.	Lundby	75.
Hvarf	132.	Lyttersta-mon	142.
Hycklinge.....	101.	Lönsås (Löndevåldsås)	127.
Hägerstad.....	100.	Löt.....	67.
Häggestad	117.	Malalexander.....	105.
Hällestad	141.	Malma	98.
Härberga	88.	Mjölby	93.
Härna	101.	Motala	140.
Högby.....	125.	Normlösa	87.
Högsberg.....	75.	Norrby	103.
Höke	92.	Norrköping	62.
Johannisborg	63.	Norsholm	69.
Josephina kyrka	126.	Nybble	80.
Järstad.....	131.	Ny-Kil.....	94.
Kaga	80.	Nykyrka	141.
Kilarp	93.	Näsby	76.
Kimstad	69.	Nässia	135.
Kinda båtled	96.	Orlunda	133.

	Sid.		Sid.
Oscar Fredriks ka	109.	Strå	123.
Petersbergs torp	100.	Styra	132.
Qvillinge	64.	Sund	103.
Rappesta	86.	Svanshals	115.
Regna	142.	Svinhult	103.
Ringsta	65.	Sya	92.
Ringstaholm	64.	Säfstaholm	142.
Rinna	106.	Sätuna	83.
Risinge	143.	Sörby	92.
Rogslösa	122.	Tirserum	101.
Rogsta	76.	Tjellmo	141.
Ryd, vestra	103.	Tjärstad	98.
Rystad	76.	Tjärtorp	133.
Rännfjälla	75.	Tollstad, vestra	118.
Rök	116.	» östra	91.
Simonstorp	142.	Torpa	104.
Sjögesta	91.	Trehörna	105.
Sjögestad	84.	Tuna	66.
Skattna	67.	Tyttorp	115.
Skeda	78.	Törnevalla	73.
Skedvi	142.	Ulvesund	100.
Skeninge	124.	Ulrika	95.
Skeppsas	131.	Uttersbergs torn	143.
Skrukeby, vestra	126.	Vadstena	136.
» östra	74.	Vallerstad	132.
Skärkind	69.	Vesterlösa	87.
Sköldsta	79.	Veta	89.
Slaka	77.	Vi, norra	102.
Smedstorp	98.	Viby	90.
Spångbrobacken	76.	Vikenstad	79.
Sten	138.	Vingåker, vestra	142.
Stenby, vestra	138.	Vinnerstad	139.
Stjernarp	146.	Vreta	83.
Stratomta	73.	Vånga	145.

	Sid.		Sid.
Väderstad.....	109.	Asbo.....	108.
Väfversunda.....	121.	Asdymlingen.....	78.
Aby.....	118.	Ödeshög (Össjö).....	117.
» Lilla.....	78.	Örberga.....	134.
Änväga.....	78.		

Arbetsberättelse

för år 1861

till Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien afgifven

af

Richard Dybeck *).

Till Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets
Akademien.

Härjemte aflemnas till Kongl. Akademien pligtskyldigast och i ödmjukhet undertecknads arbetsberättelse för 1861, samt tio förteckningar öfver minnesmärken i åtskilliga socknar, nämligen Håggeby, Håtuna och Täby i Uppland, samt Österhaninge, Ösmo, Bettna, Tuna, Thoresund, Strengnäs och Aspön i Södermanland.

Till många af de trettiofyra förteckningar, hvilka tillförene blifvit till Kongl. Akademien aflemnade, är jag i tillfälle att göra viktiga tillägg. En del af samma förteckningar borde alldeles omskrifvas.

---

*) Herr Dybeck uppbar 1861 ett statsanslag af 1000 R:dr R:mt för fortsatta antiqvariska forskningar, med förbindelse att afgifva berättelse om sina under året gjorda forskningar och inlemnade förteckningar öfver fornlemningar i ett visst antal socknar, samt 1,500 R:dr af det anslag, Rikets Ständer anvisat för uppsökande och aftecknande af runstenar, med åliggande att utgifva ett nytt häfte (det 2:dra) af »Sveriges Runurkunder» och deraf lemna 50 exemplar till Kongl. Maj:ts disposition. Berättelsen intages fullständig, endast med uteslutande af några rader, hvilka icke kunna anses tillhöra omfånget för en officiellt afgifven redovisning.

Hosföljande räkning öfver kostnader, af hvilka åtminstone största delen blef en följd af den runstensutbrytning ur Kälstads källarmur, som med Kongl. Akademiens begifvande verkställdes under sommaren 1860, aflemnas enligt vederbörandes önskan. Så vida icke räkningens innehåll nedsattes till 20 Rdr, hvilket vore skäligt, anser jag likväl de för nytt tak och trässbotten upptagne tre Rdr böra afdragas, enär de gamla voro bristfälliga, samt anbringande af nya redan före utbrytningen beslutet af innehafvaren. Stockholm den 31 Januari 1862.

RICHARD DYBECK.

Under de sista dagarne af Maj månad, då en blidare väderlek begynte medgifva forskningar ute å marken, besöktes åtskilliga trakter i socknarne kring hufvudstaden.

En icke stor, men märklig forntida begravningsplats på stora Ursviks egor i Spånga socken, invid och på södra sidan om landsvägen mellan staden och Spånga kyrka, befanns vara upplöjd. Jag hade under flera föregående år bemärkt fornlemningarne derstädes och isynnerhet fästat mig vid en stor, fast icke särdeles hög, hednagraf, omgifven af resta stenar, hvardera af omkring tre quarters höjd. Flera grafkullar och stenkretsar, samt åtminstone en treudd med en lagd sten midt uti, voro i närheten. Af de förra äro ännu små förhöjningar synliga under plogfärorna. Platsen med dess fornlemningar, hvilken lärer innehafvas af Herr Justitiekanslern v. Koek, hade bordt fredas, främst för sin egen skull, men äfven för sitt grannskap med hufvudstaden och en mycket befaren landsväg. En undersökning i de upplöjda kullarne skulle sannolikt ännu löna mödan. Akademien innehar redan, bland de några hundra fornsaker, dem jag tid efter annan aflemnat, många som äro i sadana plöjda kullar funna, och

för ett ovanligt rikt fynd i en så beskaffad forngraf uti Vestmanland skall i denna berättelse korteligen redogöras.

De ännu för tio år sedan någorlunda behållna fornlemningarne i Solna, Bromma, Järfälla, Sollentuna, Frestads och Hammarby socknar befunnos nu så, dels förstörde och dels skadade, att de, med undantag af några få större ätthögar och lika få runstenar, måste anses icke mer finnas. Bland kvarvarande ätthögar äro de vid Väsby, Bagarö och Hersby ännu i godt skick, fastän kringskurna af åkrar. Hersby-högarne utgöra nu två af åkermark skilda flockar, den ena norr ut från byn, den andra i sydvest derifrån. Det kan bevisas att en mängd mellanliggande, nu utjämnade, högar och kullar fördom förenat dem, och det är sannolikt att hela denna samling af forngrafvar egt samband med högarne vid Bagarö. Dermed likväl icke är sagdt att rymden varit jämnfull af sådana minnesmärken.

Alla de af mig tid efter annan nämnda grafflockar äro på senare tider genom odlingar bildade. Jag har ännu icke sett och kan derföre icke erkänna en enda ursprunglig, som skulle utmärka en afskild, begränsad grafplats, motsvarande vår tids kyrkogårdar.

Grafflocken norr om Hersby ligger invid landsvägen mellan Stockholm och Rotebro och är utmärkt vacker. En stor grönskande ätthög reser sig bland många smärre. Denne är under senare åren något litet skadad på östra sidan. En dräng, som träffades i närheten af högarne, berättade att arrendatorn af marken, Anders Lindström, enligt yttrad önskan af jordegaren, Baron Rudbeck, hösten förut varit i begrepp att begynda utjämna högarne, då en förbiresande person, derom underrättad, tillsagt Lindström att en sådan gerning vore förknippad med plikt till Kronan af 100 R:dr. Den tillämnade utjämningen hade i följd deraf blifvit instäld. Den resande var undertecknad.

Der runstenen är, synas nu inga tecken efter någon väg, men isynnerhet derstädes och äfven i nästan hela kringliggande skogen varsnas en mängd små odlingsrör, påtagligen af mycket hög ålder. Jag tror därför icke att bemärkelsen af inskriftens braut får inskränkas till bara väg. Stenen har i förhållande till sin storlek visserligen ett allt för litet fotstycke, men kan och bör resas mot säkra stödjestenar, anbragta vid hans nu nedåtvända sida, så vida nämligen den finnes vara oristad. Kostsammast blir grunden, hvilken måste med stor omsorg läggas.

Små rör af ofvannämnda slag träffas å hela skogssträckan härifrån och till Hagby i Täby socken.

I denna trakt uppdagades nu ytterligare en mängd minnesmärken. Under en stunds uppehåll i till Hagby gränsande Broby, der man var sysselsatt med gödsels utförande, aftäcktes ett stycke af en icke förr bemärkt runsten, som låg i grundmuren till fähuset och varit dold af gödselhögen. Inskriften renades (icke utan obehag) och stycket, jemte ett annat, hvilket vid samma tillfälle träffades inmuradt längst in i en källare, fanns höra till det runminne efter en Greklandsfarare, som jag för få år sedan i denna gård uppdagade och beskrifvit i mina Sv. Runurkunder.

Naturligtvis kunde jag ej underlåta att äfven nu bese och ytterligare granska den på tillgränsande Såstads egor varande märkliga runstenen, ristad och rest till minne af Jorsalafararen Östen. Det besynnerliga $\text{IDR}\mathfrak{H}\text{I}\mathfrak{M}\mathfrak{R}$ är säkert, men min förra läsning: $\text{Þ}\mathfrak{H}\mathfrak{I}$ bör rättas till $\text{Þ}\mathfrak{H}\mathfrak{I}$.

Jag är den förste som granskat och allmängjort denna märkvärdiga runinskrift och har äfven mer än en gång framställt nödvändigheten af den mycket bräckliga stenens snara omhändertagande och särskilda vårdande. Nu fanns en större flisa hafva affallit från runstenens venstra sida, hvarigenom inskriften icke ringa skadats. Den viktigaste delen af denna är lyckligtvis invid stenens högra kant,

men äfven denna delen af honom är för svag att länge kunna motsta tid och åverkan.

Af den hög (»hauk»), som nämnes i inskriften å runstenen i Broby gata (Baut. 123. L. 654), återstår ännu hela grunden och en del af ena sidan, hvilka, innan han alldeles utjämnas, borde undersökas. Andra grafminnesmärken häromkring äro äfven svart skadade.

Norra och medlersta delarne af Upsala län — hittills alltför litet undersökta — hafva en stor mängd särdeles märkvärdiga fornlemningar. Under en månads uppehåll i dessa trakter egnade jag synnerlig uppmärksamhet åt de gamla Borgarnes eller Ringmurarnes beskaffenhet i förhållande till hvarandra, äfvensom åt deras utsträckningar. Många hithörande iakttagelser antecknades, tillika med de sägner, allmogen hade att om dessa storartade befästningar förtälja. Aderton fästen uppmättes, och i fem, hvilka inom murarne ega jordgrund, anställdes gräfningar. Under gräs- eller moss-vallen funnos i tvänne mer eller mindre fullständiga stenkretsar af omkring 4—5—6 alnars tvärmatt och innehållande kol, utbredda öfver nästan hela kretsarne, men tjockast midtuti. Inom ett fäste träffades en liten mycket ergskadad koppar-stilett eller knif, och i en annan en större stenvigg, hvilken en äldre bonde trodde vara »ditlagd för ondt», för mycket länge sedan, enär viggan hittades under jordytan.

Synnerligen rika äfven på andra minnesmärken, hufvudsakligen hedniska grafhögar och stensättningar, funnos Björklinge, Tenstads, Vikstads, Vendels, Tierps, Tegelsmora, Alunda, Films och Hallnäs socknar. En mängd sällsynta och några annorstädes alls icke sedde stensättningar, sasom i Vendels socken, uppmättes och afritades, och många gamla namn på sjöar, skogar, berg, asar och sänkningar m. m. upptecknades, jemte ovanliga allmogeord och talesätt.

Jag riktigt förvånades öfver den otroliga myckenhet stenredskap, som finnes utbredd öfver hela Upsala län.

Sådana redskap af flinta äro här för ingen del sällsynta. En i tjockare ändan tvärt afskuren spets, kanhända pil, af vanlig sten öfverkoms i Dannemora socken. Jag ansåg den icke vara af särdeles värde, till dess en fullkomligt likadan senare under sommaren fanns i Götlunda socken i Nerike. En tre qvarter lång »dolk» af flinta med ett utmärkt väl arbetadt skaft, funnen i Vendels socken, sades blifvit för få år sedan inlemnad till Akademien, tillika med en »stridsyx» af grå flinta». I hvarje by finnas, eller hafva för kort tid sedan funnits, sådana fornsaker.

I Bensarby gärde — Tegelsmora socken — förekommer på en sluttande bergshäll en sten, stor som de största öfverliggarne å Vestergötlands gånggrifter, hvilken hvilar på tre mindre stenar, hvardera af omkring tre qvarters höjd. Underliggarne lära från början varit fyra, samt legat i fullkomlig fyrkant. Mellan dem, således under den stora stenen, är en fördjupning eller håla i berget, den allmogen kallar bergkistan, och gamla män i orten berätta att bland den mängd småsten, som ligger i hålet, minst två »Thorviggar» funnits.

Jag anar här ett för-historiskt minnesmärke, värdt att närmare undersökas. I sammanhang härmed må redan nu nämnas, att jag sent på hösten (i slutet af November månad) uppdagade å en högländ plats, som af ålder varit beväxt med skog, en stensättning, hvilken bär märken af att vara en mycket liten gånggrift. Den sena årstiden — marken var tillfrusen och öfverdragen med tunn snö — hindrade närmare undersökningar. Stället är beläget mellan Enköping och Boglösa kyrka.

I Morkarla socken afritades en icke förr nämnd eller beskrifven hällristning, hvilken således är den tredje i Uppland. Den nyfunna innehåller femton på vanligt sätt uthuggna farkoster och mellan dem flera menniskobilder. Något så stort skepp, som ett af dem å ristningen vid Riekeby — omtalad i fjorårets berättelse — förekom-

mer icke i Morkarlaristningen, ej eller, som jag tror, i någon nordisk hällristning.

Det har förvanat mig att höra en grundlärd man hänföra hällristningarne till den äldre runstenstiden. Denne man tyckes icke ens jämfört runstenarnes farkoster med de förres.

Bland de flera grafkullar, som äro vid Källberga i Alunda socken, fanns en vara till mer än hälften afgräfvén och desutom icke litet skadad i vestra kanten, der den prydliga fotkedja, som omgifvit kullen, blifvit rubbad. Jag ansåg denna kulle böra till sitt innehåll undersökas, medan ännu något var i behåll af honom.

Blott ett qvarter under markens yta visade sig kollagret, hvilket var inneslutet i en inre stenkrets af fem qvarters tvärmått, samt innehöll:

1:o Spridda stycken af en grafurna af bränd lera, hvilka utvisa att hon egt inristade prydnader. — 2:o Ett hängsmycke af brons med öglor; genombrutet och det inre föreställande ett djur. — 3:o Ett prydligt svärd-fäste af järn med vidsittande stycke af klingan; — 4:o Två vanliga pilar med tresidiga spetsar (syntes varit inlagde i något tyg); — samt 5:o 23 nitnaglar, deraf 4 ännu qvarsutto i förkolnade stycken af bräder, hvilka varit en dryg tum tjocka.

Jag är, efter att under en tid af 22 år hafva upptagit 1000:de-tals nitnaglar ur forngrafvar i södra Dalarne, Vestmanland, Uppland, Nerike, Vermland, Södermanland, Östergötland, Vestergötland och Dalsland, af den tanken, att de tillhört någon träkista (eller skrin), som kauhända inneslutit den aflidnes nipper och blifvit bränd tillika med liket. De hafva ofta egt hörn- och andra beslag med instampade prydnader, icke sällan äfven gångjärn till locken, samt någon gang mycket enkla lås. Ett lighthörande, ganska upplysande fynd, gjordes af mig redan 1831 i en obetydlig grafkulle på Hagelsberga egor i Köpings socken af Vest-

manland. Der träffades, tillika med andra vanliga graflemningar, ett helt järnbeslaget och förkolnadt hörn af en sådan kista, bestående af delar af två sidostycken och af botten, icke alldeles förbrände. I kullen fanns, bland annat, äfven två gångjärn, en stor kruka, några merlor och många nitnaglar. Fyndet lemnades nämnde år till nu aflidne Professor Schröder.

Med besöket i medlersta och norra Uppland ville jag isynnerhet förbereda allmogen på den spaning efter runstenar, som der kommer att ske. Ett oväntadt stort antal sådane, förut icke nämnde eller granskade, uppdagades. Sålunda funnos i Björklinge socken icke mindre än tre, Erentuna en, i Tenstad två, i Vikstad en, i Film en, och i Hållnäs åter tre. I Nardinghundra, Sjuhundra, Lyhundra och Långhundra härader i Stockholms län, hvilka för samma ändamål besöktes, samlades ej eller få, förut icke omtalade, runinskrifter, deribland två nämna Österfarare och en (ett fragment) två män, som dött i England.

De aldrafleste af desse runstenar hafva på senare tiden blifvit funne i jorden och i murar. Man trodde sig flerstädes kunna framdeles förebringa en och annan.

I Häfverö — en trakt som jag icke tillförene sett — samlades några få kvarlevor af den bekanta, der fordom brukliga, folkdrägten. Allmogen hade åtskilligt att förtälja om sin härkomst, och en myckenhet andra sägner voro der gängse.

Högarne och stensättningarne äro i kustsocknarne glesa, men ofta storartade. I Brö socken såg jag en stor, vacker häll, upplagd på sju mindre stenar. En likadau stensättning är på Viala egor i Vingåkers socken och Södermanland; men de höra till de aldra sällsyntaste i Svea rike. Lika så funnos i Riala socken nio i krets lagde större stenar, hvardera hvilande på 3—4 mindre. På ett

enda ställe i mellersta Sverige nämligen i Trosa lands-församling, har jag sett en dylik.

Urgamla runstenar äro icke sällsynta i Upplands kustsocknar, stenverktygen äro deremot fataligare än vester ut. Jag öfverkom några få vanliga af flinta.

Om minnesmärkena i södra delen af Upsala län, Bro, Håbo, Trögds och Asunda härad, behandlade i fjorårets berättelse och som nu ater besöktes, vore mycket att säga.

Några runstenar, som lägo å marken med nedätvända inskrifter, omvändes, för att kunna läsas och afritas. De äro beskrifne i det nyligen utgifna andra häftet af Sveriges Runurkunder. Under flere dagar sökte jag förgäfvat få reda på den icke afritade runstenen, hvars inskrift finnes upptagen hos Liljegren (737) och som han uppgifver vara i »Hjelstads källarmur», Näs socken. Något Hjelstad finnes der icke, men väl Hjulstad, i hvars källare ingen runsten syntes. Halfqvädda visor eggade till trägna spörsmål. Sent en söndagsafton slapp det ur en af starka drycker ankommen skräddare, som sade sig vara »arg på Hjulstaherr», att stenen kunde med framgång sökas på andra sidan gården, der han i två år legat såsom bro öfver ett stort afloppsdikey. Jag var snart på stället och fann runstenen. Han lag med nedvänd inskrift öfver två nyligen uppförda väldiga brofästen af sprängd gråsten. Förut lærer han stått i alléen, närmare gården, lutad mot ett träd. Stenens forsling från brofästen och omvändning kostade tio R:dr R:mt. Han är stor och inskriften ännu utmärkt väl bibehållen. Ordet HJULST , hvilket deri förekommer, är högst ovanligt. -- Jag anser mig icke böra förtiga, att hans användande till bro-öfverliggare skett med gardsegarens vetskap. Denne är Friherre Liljencrantz, hvilken nu lærer vara boende på Norsborg i Södermanland. Nuvarande arrendatorn af Hjulstad, Kapten Björkenstam, har förklarad sig sinnad att resa stenen. Afritningar af denna runsten, en i Näs bogårdsmur, samt af en i näst-

lidne December månad nyfunnen, märklig runskrift i ett berg på Tjursåkers egor skola inflyta i Runurkundernas nästa häfte.

En del af Tillinge och Breds socknars minnesmärken undersöktes. Folket i förstnämnde socken har af ålder utmärkt sig för sjelfständighet. Det lærer högst ogerna inlåta sig i egendomsköp med herremän. Här upptecknades flere gamla sägner. Häradets forna tingsplats har varit i närheten af Tillinge kyrka.

Runstenen under n. 727 hos Liljegren söktes vid Torgstad. Bönderne upplyste att han för omkring 20 år sedan blifvit lagd till vägfyllnad i dervarande landsvägen, men kunde nu icke erinra sig och utvisa stället. Han är icke upptagen i Bautil. — I Mällby gårdsbacke sågs en vacker slingristning utan runor i en mindre bergshäll.

Jag lemnade det minnesrika Uppland med den fasta öfvertygelsen, att derest alla dess fornlemningar verkligen skola, icke blott för det närvarande, utan ock allt framgent bevaras, så kräfva de tu länen, eller landskapet, sin egen antiqvitetsintendent. Häri instämna erfarne och kunnige män i orten.

Det måste glädja hvarje ifrare för fosterländska minnens verkliga vård, att bildandet af Fornminne-föreningar just nu tyckes taga fart. Ibland redan varande utmärker sig den Södermanländska, hvilken under sin korta tillvaro gjort storverk. Fem, om icke sex förr obekanta runstenar uppdagade, flere skadade minnesmärken bragta i godt skick, en mängd fornsaker tillvaratagne, hundradetals landskapsord samlade, sägner och folkvisor upptecknade — — hvilken herrlig början! Och det bästa af allt: Föreningens sträfvan att lära landtmännen af alla stånd förstå minnesvårdarne, för att sjelfve skydda dem, har redan burit rika frukter.

Vid Breds qvarn (i ofvannämnde Breds socken) är den så kallade Qvarnbacken — hörande till Tycklinge by

i Björkstads socken af Vestmanland. Här gjordes 1818 det bekanta fyndet af ett Romerskt metallkärl. Jag fann att höjden är en vanlig forntida begrafningsplats. Man visade mig det hål, som upptagits då kärlet fanns, och detta var midt uti en liten grafkulle. Äfven nu vitsordades hvad jag tillföreene förmålt, att kärlet, då det påträffades, varit fyllt med kol, aska och ben. Sådant hade äfven funnits utomkring, der ock några nitnaglar af järn träffats. En rest sten af en half alns höjd finnes å höjden bland några mer och mindre skadade grafkullar. En noggrann undersökning af hela höjden, som nu mer har föga antiqvariskt värde, skulle sannolikt leda till vidare upptäckter. Någre låto dunkelt förstå, att äfven efter 1818 ett och annat fynd här träffats, som icke blifvit hembjudet.

I Kungsåra och Balunds socknar — jag är nu i Vestmanland — uppdagades flera minnesmärken, hvilka böra såsom tillägg upptagas i de förteckningar öfver dessa socknars förenlemningar, dem jag till Akademien aflemmat.

I Pastor Tillæi förträffliga uppsats från 1600-talet om antiqviteter i Balunds socken sägas två runstenar vara i församlingen. Om den ene, som nu står vid Anunds hög på Langby egor, har jag i min sednaste berättelse talat, och får nu, efter att åter hafva tagit honom i betraktande, tillägga att hans resning (deme skedde med Akademiens medgifvande på allmän bekostnad) är utmärkt väl utförd. Under honom, der förut icke en enda sten fanns, är nu en fast grund af enkom sprängd gråsten och den del af runstenen, som ligger under marken, är äfven i öfrigt omgifven med sådan sten. Inskriften säger att flere stenar — »staina ala» — här blifvit reste. Vid noggrant öferskådande af den till åker upptagna mark, hvarå runstenen är, upptäckte jag en mycket stor krets kring honom af fallne stenar, liggande på flera alnars afstånd från hvarandre, och delvis täckte af jord, och just desse äro de »alle stenar», som blifvit satte till minne

af Anunds broder. Sedan nu runstenen vartit a nyo rest, borde samma heder äfven vederfaras de omkring varaude. Här är äfven mycket annat att upphjelpa.

Den andra af Tillæi två runstenar har jag under aratal förgäfvcs sökt. Omsider, sistlidne sommar, berättade mig bonden i Myrby, under det han var sysselsatt med att resa en der befintlig vacker bantasten, att en stor runsten länge legat å marken vid Furby ättechög, till dess en bonde, som ännu lefver, tagit och lagt honom i grunden till en byggnad i byn. Jag begaf mig till Furby. Bonden var rest till Stockholm och ingen der lät mig veta något om stenen. Pastor Björkbom, ledamot i Vestmanlands Fornminne förening, har lofvat att till nästa sommar taga reda på honom.

I sammanhang härmed tillåter jag mig erindra att Akademien flere gånger af mig uppmärksamrats på ett likartadt ofog i Södermanland, föröfvadt, efter befallning af Assessoren Grefvesmühl på Herrstad i Thoresunds socken, — bestående deri att en derstädes befintlig å båda sidor ristad samt veterligen aldrig granskad runsten blifvit itu-slagen och lagd till fyllning i en grop. Södermanlands Fornminne förening har nu med i sanning oväntad framgång tagit hand om denna nog kinkiga sak.

Jag skulle kunna förlänga denna berättelse med mångfaldiga dylika anföranden.

Sysselsatt med att öfverse några söderut å Badelunds ås befintlige stensättningar, dem jag för 20 år sedan beskrefvit i tidskriften Runa, och af hvilka större delen nu fanns skadad eller vanstäld, märkte jag några barn, hvilka från förbilöpande landsvägen här och der upphemtade något. Jag närmade mig och fann till min förundran att deras fångst bestod i för det mesta söndriga perlor. Baruen trodde att resande tappat dem, men jag som annorstädes sett likartade fynd på enahanda sätt göras, var af annan tanke, och begaf mig till närmaste grusgrop, der jag fann några grafkullar och stensättningar, till hälften eller mer

afgrafne, samt bland det afskoffade gruset både nitnaglar och perlor. En af kullarne egde en vacker midtsten och omgafs af fotkedja, af hvilken några stenar redan nedramlat i gropens braddjup. Kullens undergang var i alla händelser gifven, eller oundviklig, och jag beslöt att undersöka honom. Det skedde icke utan fara att med honom störta i djupet. Han egde sju alnars tvärmatt och en alns höjd. Midtstenen var $\frac{1}{2}$ aln hög. Sedan något grus blifvit fran honom affördt, visade sig några nästan jämntjocka hällar, hvilka betäckte hela vidden inom fotkedjan. Mycket sällan har jag bemärkt en slik betäckning. Den hvilade på finare grus, nästan sandartadt. I detta träffades, omkring ett kvarter under hällbetäckningen, der det begynte svartna, följande:

1:o. En urna af lera, ett kvarter hög, ett kvarter två tum tvärtöfver upptill; något trängre nedtill. Upptill lergra. Botten med närmaste delar af sidorna svartbrända. Krukan, som icke hade särskild betäckning, innehöll en krossad skalle, aska, samt en liten del af en rund, förkolnad brödbulle och ett skinnaktigt svart stycke. — 2:o. Fyra stycken fullkomligt lika hängsmycken af brons med en ögla i hvardera. Hvarje smycke föreställer ett krökt, fjälligt djur med hufvud i båda ändar, samt två fötter. Tre af smyckena äro väl bibehållne; det fjerde något skadadt. — 3:o. Två hängsmycken af lika utseende och ätven af brons. Inom den yttre, nästan släta, kransen är en upp och ned gående mellanbalk, från hvars midt utgå tva nedat böjda krokar. — 4:o. Tre myntlika hängsmycken af olika storlek, förmodligen af brons. Något ankomna af rost eller erg. Inga prydnader synliga. — 5:o. Ett väl bibehållet, rundt hängsmycke af brons, med en ögla och föreställande inom en med instampade små ringlar försedd krans ett fyrfotadt djur med svans och greniga horn. — 6:o. Ett aflångt spännsmycke af brons med vidsittande thorn af järn och fästögla, således i fullkomligt skick.

Smycket är $1\frac{1}{2}$ tum långt och föreställer ett i starka bukter krökt djur, med stjert och öron. Det hela särdeles enkelt och smakfullt. (Smycken, liknande något eller några af ifrågavarande har jag icke tillföre sett). — 7:o. Två öglor med omvirad tråd och vidhängande kulor eller perlor, ovisst af hvad ämne. — 8:o. Två pryddliga ändstycken af ett fint bronsrör. — 9:o. Delar af en vanlig spännbuckla af brons, — samt 10:o. icke mindre än sextiofem perlor af glas, kristall, agat, karniol m. m., runda, aflånga, platta flersidiga o. s. v. En del mångfärgade. Några med infattningar, föreställande blad, blommor och annat.

Icke en enda nitnagel eller spik fanns i kullen, som eljest var den rikhaltigaste af dem jag undersökt.

Vid den sista reparationen af Vesterås domkyrka förstördes, utom mycket annat af antiqvariskt värde, kyrkans enda återstående hvalfmålning i södra vapenhuset. Skada att icke Fornminne föreningen var bildad när ofoget skedde! Jag eger en 1846 gjord afritning af hela målningen.

Äfven Arboga stadskyrka, fordom klosterkyrka, har under sommaren undergått en betydlig reparation, dervid åtskilligt gammalt förkommit. Efter September månad innevarande år är sådant icke vidare att befara i Vestmanland. Stadens rådhus-arkiv hyser många urgamla och vigtiga handlingar, hvilka borde registreras och afskrifvas.

I nästan alla härads-arkiver i Södermanland har jag äfven funnit urgamla dokumenter, många förtjenta af att allmängöras innan de skingras eller förmultna. I synnerhet äro Rekarne och Selebo härads-arkiv ännu väl försedde.

I trakten af Kungsör uppehöll jag mig någon tid, inhemtande flere värderika upplysningar om orten, deribland, att det gamla Ulfvesund icke varit der Kungsör nu är, utan legat nästan midt emellan detta och Köpings »Åminne», der Hedströmmen utfaller i Mälaren. Ulfundet heter detta ställe ännu i dag. Kungsörs gamla namn Ören är förvaradt i såväl det förra, som i Öråsen, norr om sundet.

Af de i Ruua för 1842 nämnde grafkullar på Kungsörs backe, hvilka da uppgingo till nära hundra, återstar nu en enda, liggande nära intill dervarande runsten (B. 1143 L. 994), hvars inskrift äfven befunns mycket skadad.

Vid nyligen skedd reparation af kyrkgolfvet har man paträffat Henrik Finnes grafsten. Inskriften upplyser att han dog 1684, 136 ar gammal.

På Ölby egor, öster ut fran kyrkan, fauns en liggande runsten, som icke tillforene är granskad.

Angränsande Torpa socken har ett stort antal minnesmärken. Kyrkan är liten och urgammal. Nästan midtpå södra väggen — hennes äldsta del — der en ingång varit, äro två gråstenar inmurade. Å den ena äro i starkt upphöjdt arbete föreställde en man och en qvinna, den förre sittande. På den andre ses, likaledes mycket upphöjd, en man, ridande på något djur. Båda arbetena äro synbarligen af mycket hög ålder. Flere författare hafva beskrifvit dem, men icke märkt att den sednare stenen äfven eger runinskrift. Af denna, äfvensom af hela bildverket, togos noggranna aftryck.

Atskilliga stenredskap öfverkommos i denna socken, och många af dem uppgafvos vara hittade inom murarne af det gamla fästet, Torpsten kalladt, som ligger på ett högt berg söder ut i socknen. Detta urgamla fäste är ej af någon enda författare nämnt. När för några ar sedan marken inom ringmuren upptogs till åker för första gången, lära många »underliga ting» träffats i jorden, såsom »klar-gula stycken af glas», kol och tre stora snäckskal, utom askviggas och annat. Nedanföör ringmuren har man i ången tid efter annan funnit »förrostade värjor», äfvensom pilar. Två af de sednare gafvos mig och funnos fullkomligen likna dem, hvilka jag för flere ar sedan upptog ur grafhögar i tillgränsande Tumbo socken.

Efter att hafva besett och uppmätit flere ringmurar i orten — i Raby, Lista och Gillberga socknar — begaf jag

mig in i Nerike, isynnerhet för att tillse huru detta landskaps runstenar befinna sig. Och derom vore nu mycket att säga, äfvensom jag kunde hafva åtskilligt att anföra om dess öfriga minnesmärken, särdeles om dem, som jag för 15—20 år sedan beskrifvit i mina utgifna skrifter. Men sådant skulle leda till större vidlyftighet, än denna berättelse medger. Ett enda fägnande meddelande: Urvallastenen (icke Orvalla, Liljegren 1024), som länge legat å marken vid den byväg, hvilken från sockenvägen mellan Arboga och Götlunda sträcker sig norrut, har af bönderne blifvit rest. Han är ristad å båda sidor. Inskriften, icke alldeles rätt uppfattad af Bureus och Celsius, är denna: $\text{NFR} : \text{NF} : \text{HNF} : \text{NF} : \text{KHF} : \text{H} : \text{I} : \text{H} \dots$
 $\text{NR} : \text{H} : \text{H} : \text{H} : \text{H} : \text{H} :$

I Tysslinge socken sökte jag förgäfvades den »uthuggna jättegref», som Peringsköld nämner i sina handskrifter. Runstenen i Täby sakristias östra vägg, hvars inskrift ännu icke är allmängjord, har efter anhållan af mig blifvit genom v. Pastor Andersons försorg rensad från sand och kalk. Stenen afritades. Runstenen å Vesta egor i Kumla socken — för omkring tio år sedan åter upprest af Komminister Öman — har, enligt allmogens utsago, af gammalt hetat krusestenen, sasom han ännu kallas. (En runristad bergshäll i Spånga socken af Uppland heter krushällen och ett torp derinvid Krusbacka). — Den aldrig granskade runstenen, hvilken 1843 lärers påträffats i Helgesta skog, kunde jag icke finna.

På en ås i Vinala hage (Sköllerstads socken) såg jag några vackra stensättningar, hvilka, mig veterligt, icke blifvit af någon nämnde. De äro nästan oskadade. — Landskapets gamla ringmurar kallades flerstädes af allmogen Jättegårdar.

En af anledningarne till mitt besök i Nerike denna gang var att söka få närmare reda på den folksägen, som Geijer uppgifvit sig hafva der uppfattat, att Niflunga-

skatten finnes förvarad någonstädes i Kilsbergen (se Iduna, h. 10, sid. 269). Någon enda hithörande sägen kunde jag icke uppspana, men lemnade landskapet med den erfarenhet, att det bland samtliga Svealanden sannolikt är rikast på värdefulla fornsägnar.

Från Nerike drog jag till Östergötland. Ändamålet var, bland annat, att noga granska ett par runinskrifter, nämligen först stenen (B. 904, L. 1173) i Kelfvestens (nu Stens) sakerstimur, hvars inskrift har ett ord (𐀓𐀚𐀞), som äfven förekommer på Langarns stenen i Uppland (FMH). Stens kyrka har för flere år sedan undergått en större reparation och runstenen fanns icke. Runstenen å Lebergs kyrkogård, om hvilken jag i en föregående berättelse talat och som blifvit genom Akademiens försorg upptagen ur kyrkdörren samt rest, granskades noga under tvånne dagar, och tror jag mig nu säkert hafva funnit inskriftens rätta mening. Den märkvärdiga Le(k)bergshögen invid och söder om kyrkan fanns nu i September månad ytterligare skadad. Mig visades i denna, äfvensom i Askeby och Skärkinds socknar, några stensättning, hvilka sades icke tillföre vara undersökte. De bestodo mäst af stora kretsar med skilda kretsstenar, hvilka ibland hvilade på mindre underliggare. — Underligt syntes mig att stenverktygen i dessa trakter voro vida sällsyntare än i Uppland, Vestmanland och vestra Södermanland. Några rätt ovauliga förekommo emedlertid.

Den andra runstenen, som jag här ville granska, söktes och fanns i Dagsbergs kyrkas södra bogårdsmur (icke i kyrkmuren, såsom Liljegren (1094) uppgifver). Fragmentet öfverensstämmer fullkomligt med den bautiska afritningen. Det felande stycket, som säkert innehåller det viktigaste af inskriften, söktes länge och förgäfves. Man hade för några år sedan vid öppnandet af en graf å kyrkogården funnit »ett stycke sten med runskå», men detta lag nu åter i jorden, utan att någon kunde närmare uppgifva stället.

Jag begaf mig från Norrköping sjöledes till Kalmar och derifrån till Öland, icke för att på denna minnesrika ö denna gång företaga några vidsträcktare forskningar, hvilka den sena årstiden ej tillät, utan i afsigt, dels att bese några fa af öns ryktbara fornfästen, hvilkas förhållande till Svea rikets ringmurar jag länge önskat utröna, och dels att undersöka den ännu ryktbarare Karlevi runstenen i Vickleby socken.

De borgar jag här besåg voro blott två, nämligen Lenstads borg i Thorshunda socken samt Algutsrums borg i socken af samma namn. Båda äro synnerligen märkvärdige, men i min tanke århundraden yngre än de nordsvenska fästena. De uppmättes, undersöktes till murar och innanreden, samt aftecknades.

Karlevi stenens inskrift sysselsatte mig under flere dagar. Jag närmade mig honom första gången ej utan en viss misstro. I Presterskapets antiqvariska berättelser från 1600:talet läses: »Uthi Carlevij gierde fins en sten upprest 1636 på Tofveberg, med Runebookstäfver.» De första ögonkasterna på ristningen öfvertygade mig dock om dess ålder och äkthet. Jag tog både aftryck och afskrifter af den — båda i flere omständigheter skiljande sig från andras uppfattningar. Stenen har sannolikt blifvit åter rest, antingen under det Rhezelius på 1600:talet uppehöll sig på ön, eller kort derefter.

Akademien känner att Johan Peringsköld var den förste, som fäste uppmärksamheten på nordiska versformer i åtskilliga runinskrifter, hvarpå likväl under mer än 100:de påföljande år icke en enda aktade; men alla torde icke veta, att det var M. F. Arndt, som genom sin upptäckt (år 1817) att Karlevi stenens inskrift utgör ett »qväde», kom Riksantiqvariern Liljegren och samtliga runforskare efter honom att vidare uppmärksamma det vigtiga förhållandet och söka qväden äfven å andra runstenar.

Så väl i Vickleby som i Thorslunda socken hade jag tillfällen att se och granska flere präktiga stensättningar och ättelhögar, såsom mellan Karlevi och Ersöre, Katorp och Tävelsrum m. fl. ställen.

Min fulla tro är att Öland har lika många minnesmärken som hela Gotland — om icke flere, och att de i allmänhet äro bättre bibehållna på förstnämnde ö, äfveu-som att de Öländska — öfver hufvud tagne — äro, i vetenskapligt hänseende, vida viktigare. — Jag lärde här mycket. Min lifliga önskan är att nästkommande sommar under en längre vistelse på ön, få lära ännu mer.

Aterkommen till Stockholm gjorde jag på senhösten några utfärder till Uppland och Södermanland, fullständi-gande här hos följande tio förteckningar öfver minnesmärken i socknar uti dessa landskap. Under tiden upp-dagades två runstenar i Hyltinge socken, en runsten i Dunkers socken, samt en i Vansö, alla liggande i jorden, med nedatvända inskrifter. Den nyfunna runstenen i Dun-ker är särdeles märkvärdig.

RICHARD DYBECK.

Herr Richard Dybecks antiqvariska verksamhet.

I sammanhang med föregående berättelse må meddelas följande upplysningar rörande Herr R. Dybecks antiqvariska verksamhet, så vidt denna stått i förbindelse med K. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien och blifvit med offentliga medel understödd.

Herr Dybeck, som under en lång följd af år med stort nit egnat sig åt uppsökande och beskrifvande af fäderneslandets fornlemningar, samt upptecknande af folkmelodier, sägner, gåtor m. m., har till understöd för sina forskningsresor och till skrifers utgifvande uppburit, dels af Statens medel, i enlighet med K. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademiens underdåniga tillstyrkande, dels af Akademiens enskilda medel, följande anslag, beräknade i riksmünt:

	Riksdaler.
År 1843 af Akademien	300:
» 1846 »	75:
» 1848 af Statens medel 300: af Akademien 150: =	450:
» 1849 » » 300: » » 150: =	450:
» 1850 » » 300: » » 150: =	450:
» 1851 » » 300: » » 200: =	500:
» 1852 » » 300: » » 200: =	500:
» 1853 » » 600: » » 150: =	750:
» 1854 » » 600: » » 150: =	750:
» 1855 » » 1,500: » » 150: =	1,650:
» 1856 » » 1,500: » » 150: =	1,650:

Transport R:dr 7,525:

	Transport	R:dr	
Ar 1857 af Statens medel	.....	»	7,525:
1858 *)	»	»	1,500:
» 1859	»	»	2,500:
» 1860	»	»	2,500:
» 1861	»	»	2,500:
» 1862	»	»	2,500:
» 1863	»	»	3,000:
» 1864	»	»	3,500:
		Summa R:mt R:dr	28,025:

De arbeten, för hvilkas utgifvande en del af dessa anslag varit lemnade som understöd äro:

Ar 1848. Fortsättning af 1:o tidskriften »Runa» och 2:o »Svenska Vallvisor och Hornlutar».

» 1855 och 1856. Fortsättning af 1:o »Svenska Forn-saker»; 2:o »Svenska Folkmelodier»; 3:o »Svenska Runurkunder».

» 1857—1859. »Svenska Runurkunder»; 2 häften hvarje år.

» 1860—1864. »Sverikes Runurkunder», ett häfte hvarje år.

Från och med år 1858 har med anslaget varit förenad skyldighet för Herr Dybeck att till K. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien aflemlna förteckningar öfver fornlemningar i ett visst antal socknar. Sadana förteckningar hafva under åren 1858—1863 blifvit inlemnade för följande socknar:

I Upland: H. Trefaldighets (Bondkyrka), Börje, Näs, Danmark, Bälinge, Veckholm, Vallby, Skokloster, Håtuna, Häggeby, Simtuna, Täby och Vallentuna.

I Södermanland: Tuna, Ludgo-Spelvik, Runtuna, Trosa, Vagnhärad, Vesterljung, Hölö, V. Vingaker, Blacksta, Bettua, Gasinge, Carlskyrka, Thorshälla, Tumbo, Fors,

*) Från och med 1858 ingår i summan det arliga anslag af 1,500 R:dr R:mt, som Rikets Ständer särskildt anvisat till uppsökande och aftecknande af runstenar, samt teckningarnes utgifvande, hvilket anslag Herr Dybeck alltsedan uppburit.

Kloster, Tjula, Hammarby, Husby-Rekarne, Strengnäs, Åker, Länna, Vansö, Helgarö, Fogdö, Kernbo, Thoresund, Öfver-Sela, Ytter-Sela, Aspö, Euhörna, Grödinge, Södertelge, Öfver-Järna, Vårdlinge, Turinge, Österhaninge, Vesterhaninge, Ösmo, Sorunda.

I Vestmanland. Dingtuna, Lundby, Badelunda, Ihrstad, Kungsåra, Björkstad, Thortuna, Köping, Odensvi, Malma, Munktorp, Kolbäck, Svedvi.

Under den tid Herr Dybeck uppburit anslag af Staten eller af Akademien har han, för de flesta åren, afgifvit berättelse till Akademien, samt till Statens Historiska Museum, utan lösen, inlemnad följande under hans resor samlade fornsaker m. m.

År 1848.

Två små stycken af en broderad duk med några bokstäfver och teckningar af Kristi lidande, träffade på vinden i ett hus nära det fordna Vårfruberga kloster på Fogdön i Södermanland: — vidare 3 smycken af bronz, ett rembeslag och en nitnagel af jern, fem kolade hasselnötter, en murken träbit med iuskurna sirater på ändan, upptagna ur grafvar på Selaön.

År 1850.

Två urnor af bränd lera och bitar af 3 andra: 3 benknappar och 4 söndriga dito, en svinbete, en sälja och en thorn af bronz; en lausspets, en nitnagel ett gaffelformigt instrument och fragment af ett dylikt af jern; 3 pärlor, upptagna ur grafhögar; — samt ett litet modernt crucifix i en cylinderrformig dosa af ben.

År 1852.

En smalmesjel af flinta; 9 yxor, en bit af en dito, en yxa med skafthål, en half hammare, en platt kula af sten: — en lausspets, 8 pilspetsar, en bi af en dolkklinga, 4 isbroddar, 2 krokar, 2 stora och 2 små riugar, små rem-

beslag, 3 naglar, 2 spikar, ett munbett, 3 obestämda saker af jern, och en jernbit med fastrostadt tyg: — ett spänn-smycke, ett halft dito med vidhängande kedja, en fibula med tre infattade röda glasbitar, 3 söljor, 2 kedjestumpar, ett fyrkantigt beslag med nagel i hvart hörn, 3 andra beslag af olika form, 5 små nitnaglar, af bronz: — 67 pärlor af glas, kristall, fluss m. m.: 10 bitar af benknappar: en liten ring med derpå trädde 5 pärlor, och ett fragment af en dylik: 5 bitar af benkammar: en söndrig brynsten: 7 toma lerkrukor, en stor dylik med orubbad fyllning och en mindre urna med botten uppåt inbäddad i denna: 2 bitar af lerurnor med vågsirater, — upptagna ur grafhöggar i V. Vingåker, Tumbo och Turinge socknar i Södermanland.

År 1853.

Fem lurar af trä och näfver, 5 horn, använda som blåsinstrument, en »spälapipa» och en »låtpipa» af trä, en träholk omgifven af näfver (»hlidukoppa»), begagnade af vallfolk i Dalarne och Jemtland.

År 1854.

Ett spänne, en ofullständig rund broche, ett droppformigt smycke, en sölja med rembeslag, ett litet rundt smycke med ögla i kanten, 2 pärlor, 5 små vridna kedjelänkar, ett stycke af en öppen ring med knappar och 3 andra fragmenter, en rund sölja med lång thorn, allt af bronz och koppar: — ett rundt smycke af silfver med trådsirater och i midten en infattad röd glasbit; en pilspets och en bit af en dylik, ett knifblad, en brodd, en söndrig nitnagel, en hästsko, en sax, en krok, 2 bleck med naglar och 3 bitar af beslag, af jern: — 2 knappar af sandsten, 2 dito af ben: — 97 pärlor af glas, fluss, kristall, karuiol: — en lerurna, 8 bitar af söndriga urnor: en Koning Gustaf I:s $\frac{1}{2}$ -örtug, slagen i Vesterås, — allt samladt i Södermanland.

År 1855.

Ett söndrigt fyrkantigt smycke och en bit af ett annat dylikt, en pärla, 2 hängsmycken och en bit af ett dylikt, 2 kedjestumpar, en bit af en ring, af bronz; en sälja af dito med jernthorn; en ring af bronztråd, hvarpå hänga andra små ringar; en bronzring med derpå hängande två hvita pärlor; - en blå glaspärla i form af en korg med grepe, 276 pärlor af glas, fluss, karniol, lera m. m. och 8 halfva dito; 2 pärlor af spiralförmigt lagd silfvertråd; — 2 knifblad, en nål eller thorn, en nyckel, en sälja med remhållare, en bit af en större ring, en ögla, 2 broddar, 2 nitnaglar och en liten fotknapp, af jern; — en liten brynsten med bronzring i ena ändan; 4 grafurnor af lera - upptagna ur grafhöggar i Södermanland.

År 1858.

En sälja af bronz med fastklibbade bitar af ben och jern, 2 ovala spämbucklor af bronz med lemningar af brändt tyg; en sammangyttrad klump, innehållande bitar af en sax och en knif af jern samt en fibula och 2 andra smycken af bronz; — en söndrig lausspets och en yxa af jern; en oval brynsten med ränna kring kanten; 2 lerurnor, upptagna ur grafhöggar i Södermanland, samt en liten sax af jern från ruinerna af Vårfruberga kloster på Fogdön.

Med det förökade anslag Herr Dybeck erhållit för år 1864, har Kongl. Maj:t, i hufvudsaklig öfverensstämmelse med K. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademiens underdåniga förslag, förenat åliggande för honom, att företrädesvis i landskapen Upland, Westmanland och Södermanland företaga resor och omsorgsfullt vaka deröfver att inga fornlemningar varda rubbade eller förstörda, — att om dessa resor och derunder gjorda iakttagelser samt vidtagna åtgärder, före årets utgång, till Akademien inlemna utförlig berättelse med ritningar, der sådana kunna behövas,

samt särskilda, så vidt sig göra låter, fullständiga förteckningar öfver fornlemningar i minst 12 socknar. På grund af detta förordnande, och sedan Herr Dybeck till Akademien inlemnad förteckning på ett stort antal runstenar i Upland och Södermanland, hvilka behöfva uppresas eller på annat sätt tagas i särskild vård, har Akademien uppdragit åt honom att inom de tre nämnda landskapen vidtaga nödiga och tjenliga åtgärder till dessa runstenars och andra rubade fornlemningars istandsättande och bevarande, samt för sådant ändamål till hans disposition anvisat ett belopp af 300 R:dr R:mt för innevarande år (1864).

Sveriges Fornminnes Föreningar.

(Uppläst i K. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien den 10 Maj 1864).

För hvarje vän af den fosterländska antiqvariska och historiska forskningen är det i hög grad glädjande, att Föreningar inom särskilda landskap börjat bildas, i ändamål att uppsöka och beskrifva, vårda och samla ortens forntidsminnen samt på deras värde och betydelse fästa allmänhetens och framför allt jordegarnes uppmärksamhet. Få länder hafva den förmån, som vårt fädernesland i två hundra år egt, att fornlemningarne blifvit, såsom en allmän nationalegendom, ställda under lagens hägn. Följden häraf har varit att vi ännu af minnen från förgångna tider och släkten ega en stor rikedom, hvars värde likväl, i vissa trakter af landet, efterhand börjat ringare uppskattas eller helt och hållet förgätas. Lagen kan, under sådana förhållanden, icke ensam hindra fornlemningarnes vanvård eller förstörande, och när den blifvit öfverträdd, är i de flesta fall försent att godtgöra skadan. Men frestelsen att bryta mot denna lag kan förekommas genom insigtsfulla och fosterländskt sinnade fornvänners förenade bemödanden, att upplysa de okunniga, varna och tillrättavisa de trotsande, samt genom uppmaningar och föredöme lifva och underhålla den aktning och kärlek, hvarmed allmogen ännu mångenstädes betraktar fädrens minnen. Hvarje af Fornminnes föreningarne vidtagen åtgärd att skydda och iståndsätta en skadad forntidslemning skall genom exemplet verka fördelaktigare, än åklagares tilltal och böters utkräfvande.

Genom att anlägga och förevisa samlingar af fornsaker, som förekomma inom de bygder, Föreningens verksamhet omfattar, skall icke blott kunskap om forntiden utbredas, utan äfven hos mangen hog väckas att uppsöka och tillvarataga likartade föremål, som, i följd af okunnighet om deras betydelse, af hittaren förstöras eller måhända länge legat bortglömda i enskildas gömmor. I sådant afseende må man i första rummet söka att verka på ungdomen, och är det därför önskligt att dessa samlingar ställas i förening med ortens förnämsta läroverk, hvarigenom ock säkerhet vinnas för samlingens framtida bevarande och fortfarande gagnelighet, i händelse Föreningen skulle upplösas eller dess verksamhet för någon tid afmattas.

Äfven för den vetenskaplige forskaren skall en dylik provingssamling blifva lärorik, da han genom en blick på dess innehåll kan bedöma hvilka folkstammar i forntiden lefvat inom det landskap, samlingen representerar.

Mangen torde kanske föreställa sig att bildandet af dylika samlingar skola blifva hinderliga för riksmuseets tillväxt. Jag anser detta icke vara att befära, sa framt man vill låta de förra blifva hvad de böra vara, museer för den provins de tillhöra, med några profstycken till jemförelse från andra orter, och icke yrkar att ett sådant museum skall upptaga allt fornt, som inom provinsen anträffas, eller sträfvar att af hvar och en dylik samling bilda ett riksmuseum. Af alluännare fornsaker, hvilka säkrast karakterisera den tid och det folk de tillhört, har vart land ännu så ymnig tillgång, att bade det allmänna, hela riket omfattande, nationalmuseet och provinsmuseerna kunna erhålla tillräckligt förråd. De seldnare skola uppsamla mycket, som aldrig kommit i fråga att inlemmas till statens samling. Det torde ock med skäl kunna antagas, att i den mån kunskapen om fornsakernas betydelse och värde samt omsorgen att dem tillvarataga blifva alluännare utbredda, skall tillflödet äfven till riksmuseet blifva ymnigare af så-

dana saker, som nu endast sällan direkte hembjudas. De i materielt afseende mera dyrbara fynden skola allt framgent ingå till rikssamlingen, hvilket ock är af största vigt, särskildt med afseende på myntfynden, hvilka, om man ur dem skall kunna hemta tillförlitliga upplysningar för myntvetenskapen och för historien, måste granskas i sin helhet af personer, som ega för detta ändamål nödiga specialkunskaper, och på ett ställe, der rika samlingar erbjuda tillfälle till jemförelser, och litterära hjälpmedel äro att tillgå, för att närmare bestämma sådana mynt, som förut varit oriktigt eller med osäkerhet förklarade eller fullkomligt okända. Den gällande författningen, som bjuder icke blott att fornlemningar ej må utan vederbörligt tillstånd undersökas, utan äfven att tillfälligt anträffade fynd skola Kongl. Maj:t och Kronan hembjudas, kan och bör såhunda fortfarande respekteras. Den företrädesrätt denna författning förbehåller åt statens offentliga rikssamling, lägger så mycket mindre hinder för bildandet af provinssamlingar, som dessa, ifall de förenas med något offentligt läroverk, äro att anse som allmän egendom.

Riksmuseet och provinssamlingarne böra således betraktas, icke som rivaler, utan som bundsförvandter. Då riksmuseet omfattar hela landet, bör det utan tvifvel för hvarje Fornminnes förening vara af intresse, att från dess område finnas tjenliga representanter i den allmänna samlingen, der dessa, sammanhållna med fynden från andra provinser, först blifva för en fullständig kännedom af fäderneslandets fornhistoria rätt upplysande. Om således en provinssamling skulle förvärfva en fornsak, som der, enstaka, icke lennar mera upplysning, än hvar och en annan från samma period, men som i den allmänna samlingen skulle kunna fylla en lucka i någon serie, eller lemna säkert stöd för ett nytt steg på den arkeologiska forskningens dunkla väg, torde det för den förra icke böra anses som en förlust, om en sådan fornsak, antingen mot betalning eller i utbyte mot

andra, öfverlemnas till den sednare. De Föreningar, som anslutit sig till K. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien, hafva på detta sätt uppfattat saken och i öfverensstämmelse dermed uppgjort sina stadgar. Riksmuseet har i senare åren, genom inköp af en stor mängd privatsamlingar, inom vissa afdelningar vunnit så betydlig tillväxt, att det högst sällan lär kunna sättas i fråga att begagna ett sådant medgifvande. Tvertom torde, när detta rika förråd blifvit i den nya lokalen anordnadt, af dess öfverflöd atskilligt kunna komma provinssamlingarne till godo.

De författningar, som afse kyrkornas försaker, bestämma, att om församling vill något deraf föryttra, skall detta först Kongl. Maj:t och Kronan hembjudas. Äfven detta stadgande kan och bör ej anses hindra provinssamlingars bildande. Tillgången på kyrkliga försaker är i vårt land så stor, att blott en ringa del deraf skulle kunna inrymmas i riksmuseet, äfven om detta erhöle ett mångdubbelt vidgad utrymme. Men nödigt är, att för denna samling må kunna i första rummet utväljas hvad som i antiqvariskt samt konst- och kyrko-historiskt afseende kan anses företrädesvis viktigt, på det en någorlunda fullständig öfversigt inom detta område må der kunna erbjudas åt forskare, som egnat sig åt studier inom dessa kunskaps-grenar. Begagnandet af denna företrädesrätt beröfvar likväl icke Formminnes föreningarne tillfälle att sedan, i den mån församlingarne sådant medgifva, af dylika minnesmärken förvärfva rikliga och värdefulla förråd, att fylla de lokaler, som af dem kunna för detta ändamål anvisas.

Det återstår att nämna ett verkningsfält, som lofvar Formminnes föreningarne de rikaste skördar — uppsamlandet af de dyrbara forntidsskatter, hvilka ännu i många orter fortlefva i folkspraket eller i form af sägner, sagor och ordspråk, sang och musik, gåtor och lekar, vidskepelse, »märken», egendomliga seder och bruk m. m.; men som

snarligen torde för alltid gå förlorade, i den man folkskolan och i allmänhet den nya bildningen med sin riktning åt det praktiska utjemna alla egenheter och hos det uppvoxande släktet alstra en falsk blygsel för sadant, som i århundraden utgjort fädernas ro och gamman.

Slutligen torde man kunna hoppas att Föreningarnes medlemmar skola finna tillfälle att ur enskildas gömmor framlocka och bringa till allmän kännedom månget gammalt dokument, som kan bidraga att sprida ljus öfver fäderneslandets eller åtminstone öfver enskilda slägters, egendomars och gårdars historia under förflutna tider.

Ehuru Fornminnes föreningarnes verksamhet i främsta rummet afser det särskilda landskapet och just genom denna begränsning skall vinna styrka och framgång, kunna och bära dock frugterna deraf blifva en gemensam vinst för fäderneslandet och för vetenskapen, medelst offentliggörande af berättelser, omfattande ett eller flera år af Föreningarnes arbeten. Detta kan ske antingen af hvarje Förening särskildt eller ock på det sätt att flera förena sig om en gemensam organ för dylika meddelanden. För de Föreningar, som deraf önska begagna sig, står i nämnda afseende denna tidskrift öppen.

Det bör tillhöra hvarje Förening att skriva sin egen historia. Här må till en början endast nämnas de Föreningar, som hittills blifvit bildade, ehuru närmare underättelser ännu saknas om dem, hvilka icke anslutit sig till K. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien.

Föreningen för Nerikes folkspråk och fornminnen (i Örebro), stiftad den 1 Oktober 1856, inkom den 25 September 1861 till Akademien med förslag till nya stadgar, afseende anslutning till Akademien, hvilket förslag, efter ömsesidigt öfverenskomna bestämmelser, af Akademien gillades den 10 December samma år. Föreningens Styrelse utgöres (1864) af Kontraktsprosten, Kyrkoherden i Örebro, Dr G. W. Gumælius ordförande, Kam-

marherren Friherre H. A. Hamilton vice ordförande, Kammarherren Friherre G. Djurklou sekreterare, och Rektorn J. E. Strömberg skattmästare. Ett granskningsutskott bildas af Styrelsens ledamöter samt Lektorn A. G. Brogren, Brukspatron C. G. Löwenhielm, Magistratssekreteraren E. J. Wikander och Öfverste Löjtnanten N. G. Armann.

Föreningen har utgifvit 3 årsberättelser, från stiftelsen till och med år 1861, den första intagen i ortens Tidning, de båda senare särskildt utgifna, samt vidare: »Ur Nerikes folksprak och folklif, anteckningar till fornvänners ledning», af Friherre G. Djurklou: — »Några ord om Svenska landskapsmålen och nödvändigheten af deras samlande», af densamme: — »Allmoge-ord i Vestra Nerikes bygdemåb», samlade af Herman Hofberg; och »Edsbergs socken, historisk och antiqvarisk beskrifning», med 3 plancher, af densamme, tryckta på Föreningens eller enskild bekostnad. Årsberättelsen för 1862 och 1863 intages i denna tidskrift och lemnas deraf kostnadsfritt 200 exemplar separataftryck jemte ledamotsförteckning till Föreningens disposition.

Gestriklands Fornminnes Förening (i Gefle), stiftad den 9 Maj 1862, inlemnade den 5 derpå följande September sina stadgar, hvilka af Akademien antogos den 7 October samma år. — Föreningens Styrelse utgöres fortfarande af Lektorn C. F. Wiberg ordförande, Provincial-Läkaren C. A. Bäckström vice ordförande, Landskamereraren J. A. Södermark sekreterare, och Boktryckaren A. P. Landin skattmästare.

Vermlands Naturhistoriska Förening (i Carlstad), som stiftades år 1858 och redan bilat ett mindre museum, beslöt i början af år 1863 att utsträcka sin verksamhet äfven till varden om Vermlands fornlemningar, och antog för sådant ändamål den 14 Februari nämnda år, efter förutgången skriftvexling mellan Föreningens då varande ordförande, den beklagligtvis kort derefter med

döden afgangne Öfverintendenten m. m. F. A. von Scheele och Akademiens Sekreterare, nya stadgar för »Vermlands Naturhistoriska och Fornminnes Förening, utfärdande derjemte ett särskildt »Tillkännagifvande i afseende på Föreningens åtgärder för bevarandet och samlandet af provinsens fornminnen», hvilka stadgar delgäfvos Akademien och, så vidt de röra frågan om fornlemningarne och anslutningen till Akademien, af henne antogos den 21 April samma år. — Föreningens Styrelse utgöres af Öfversten A. Th. Wijkander ordförande och sekreterare, Lektorn J. G. M. von Gegerfelt skattmästare och biträdande sekreterare samt vårdare af Föreningens inventarier, Adjunkten S. Hardin vårdare af den zoologiska afdelningen, Lektorn L. M. Larsson vårdare af den mineralogiska afdelningen, och Lektorn J. P. Bergendal, som har inseende öfver fornminnes-afdelningen och åtgärderna för folkspråkets upptecknande.

Helsinglands Fornminnes Sällskap (i Hudiksvall), som stiftades den 15 December 1859 och hvars ursprungliga stadgar äro daterade den 17 December 1860, beslöt den 6 Juni 1863 ansluta sig till Akademien och insände ett för detta ändamål uppgjort tillägg till de äldre stadgarne, hvilket af Akademien antogs den 28 Juli samma år. — Föreningens Styrelse utgöres af Kontraktsprosten, Kyrkoherden i Delsbo, Dr L. Landgren ordförande, f. d. Rektorn F. Wennberg vice ordförande, sekreterare och kassaförvaltare, Borgmästaren N. O. H. Schmidt, Grosshandlaren E. Frisk och Prosten, Kyrkoherden i Enånger J. O. Nordendahl, som har närmaste tillsyn öfver samlingarne i Enangers gamla, öfvergifna kyrka, hvilken Föreningen inköpt och istandsatt till ett museum för landskapets fornsaker. — Föreningen har utgifvit »Upprättning till en grammatik för Delsbomålet» (af Dr Landgren).

Åt hvar och en af dessa fyra Föreningar har K. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien erbjudit

för år 1864 ett belopp af 200 Rdr Rant. att användas till socknevis upprättade förteckningar öfver ortens fornlemningar.

Dylika Fornminnes föreningar hafva blifvit bildade inom Södermanland (1860), Vestmanland (1861), Dalarne (1862) och Östergötland (1864). I Vestergötland och Halland äro åtgärder vidtagna att för samma ändamal bilda Föreningar.

I Linköping har sedan många år tillbaka funnits ett inom läroverkets ungdom bildadt »Sällskap för forntida minnen och historia» äfvensom ett annat sällskap för insamlande af naturhistoriska upplysningar, hvilkas verksamhet, om än mindre känd utanför provinsen, är förtjent af uppmärksamhet och loford.

Ehuru de flesta af dessa stiftelser äro helt unga, hafva dock flerstädes redan visat sig glädjande frugter af deras verksamhet. Må de män, som för dem satt sig i spetsen, icke tröttna eller låta afskräcka sig, om deras uppmaningar någon gång möta liknöjdhet eller mindre välvilligt upptagas af sådana personer, som ej första att värdera annat arf från fäderna, än det som ingår i boupteckningen. Det mål, för hvilket Föreningarne hafva att arbeta, är icke blott att sprida ljus öfver forntiden och bevara dess minnen. Dermed sammanhänger nära ett ännu högre, — att lifva och underhålla kärleken till fäderneslandet.

BROR EM. HILDEBRAND.

Föreningens för Nerikes folksprak och fornminnen verksamhet under åren 1862 och 1863.

Till Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets
Akademien.

Då Föreningen för Nerikes folksprak och fornminnen jemlikt föreskriften uti öfverenskommelsen af den 10 December 1861 nu afgifver sin första berättelse till K. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien, torde man med skäl kunna vänta, att deruti finna en fullständig redogörelse för hela den föregående verksamheten. Men då Föreningen tid efter annan från trycket utgifvit särskilda berättelser för de föregående åren, har hon ansett öfverflödigt att här åter upptaga, hvad genom dessa redan torde vara för Kongl. Akademien bekant, och inskränker sig derföre — der någon återblick ej af andra skäl erfordras — till endast det, som rörer verksamheten under åren 1862 och 1863, eller tiden från Föreningens anslutning till Kongl. Akademien.

Föreningen räknar sin tillvaro från den 1 October 1856, då stadgar antogos och samlandet och bevarandet af Nerikes forntidsminnen bestämdes såsom målet för hennes verksamhet. Första och närmaste anledningen till Föreningens stiftande var dock nödvändigheten att genom skriftlig uppteckning rädsla undan glömska denna orts mer och mer försvinnande äldre tungomål, och derföre måste åstadkommandet af en Ordbok öfver Nerikes folksprak blifva ett af de första föremålen för hennes sträfvanen.

Samlingarne i denna riktning hafva också vunnit en ganska stor utsträckning genom de rikhaltiga bidrag, som under de föregående åren lemnats af Herr Rietz, Hofberg, Kjellmark m. fl., och Föreningen eger redan temmeligen fullständiga ordlistor från Östra, Västra och Södra Nerike. Den bristande kännedomen om Nordvästra Nerikes ordförråd har under det sista året blifvit uti väsentlig mån afhulpen genom den omfattande och rika ordsamling från Kihls socken, upptagande mer än 1000 der brukade ord och talesätt, som Föreningen fått emottaga af vice Pastor A. Wätter. Utom denna större samling, som intager ett värdigt rum vid sidan af Herr Hofbergs och Kjellmarks förut lemnade bidrag, har Föreningen från flera välviljare i andra trakter af Nerike erhållit smärre anteckningar, hvarigenom en och annan lucka uti äldre ordlistor kunnat fyllas. Men oaktadt folkspråket således är det fält, som företrädesvis bearbetats, återstår dock äfven der mycket att ännu skörda, innan dessa samlingar, hvilkas ordnande öfverlemnats at Föreningens n. v. Sekreterare, kunna sammanfattas till en ordbok öfver Nerikes folkspråk. Det har dessutom varit Föreningens afsigt att i detta arbete icke blott framlägga Nerikesmälets ordförråd, utan äfven visa, hvilka af dessa till större delen nu svarfattliga och förgätna ord fördom varit i Svensk skrift brukade; och detta är förhållandet med ganska många, att ej säga de flesta, af vara s. k. landskapsord, af hvilka en del först under sista århundradet försvunnit ur skriftspråket. En sådan undersökning kräfver bade tid och arbete, och måste naturligtvis fördröja ordbokens utgifvande, men Föreningen har dock ansett den böra föredragas framför den ofta alltför vidlyftiga och genom andra dialekt-ordböcker numera umbärliga jemnförelsen med andra mer eller mindre beslägtade tungomål, som, för att blifva något mera än blott kompilation, dessutom fordrat vidsträcktare lingvistiska insigter, än hvad Föreningen kan ega till sitt förfogande.

I följd deraf att Föreningens verksamhetsfält icke är inskränkt till endast det egentliga Nerike, utan omfattar hela Örebro län, har folkspraket inom de till det gamla Vestmanland räknade bergslagera äfven varit föremål för hennes uppmärksamhet. Öfver Ramsbergs bygdemål eger Föreningen en uti sista redogörelsen för år 1864 omnämd ordlista, inlemnad af S. M. Adjunkten R. Blumenberg, hvilken nu af honom tillökats med nya anteckningar upptagande fyra ark. Äfven från Ljusnarsbergs socken har Föreningen nu fått emottaga en dylik ordlista af samma hand på sex ark, anmärkningsvärd för den sorgfällighet, hvarmed samlaren uppsökt och antecknat alla derstädes förekommande ord och namn på sjöar, berg, gårdar, ängar o. s. v., hvilka kunna förskrifva sig från de under Carl IX:des tid och äfven senare invandrade Finnarne, såsom bergen Ivamax, Kallioberget, Malliomax, Sivamoli, Virkolax, m. fl.: ängarne Akanyti och Vajtanyti, bäcken Hottokansa, udden Ritaniemi, gårdarne Lamimaki, Läpisto, Lättopello, Palljaki m. fl. Detta är af så mycket större intresse, som dessa benämningar dels redan äro, dels snart torde blifva utbyttas emot nyare Svenska namn.

För en närmare kännedom om en ords befolkning är det nödvändigt att lära känna ej mindre dess seder och bruk i äldre och nyare tider, än det rådande föreställningssättet och den öfvertro, som hos den samma ännu kunna uppsparas. Hvad som i förgångna tider en gång varit religiös tro, det kvarlefver länge och genom århundraden hos folket såsom öfvertro, bevarande mycket, som förtjenar att begrundas icke blott af fornforskaren utan äfven af den saune fosterlandsvännen, som på fullt allvar vill göra sig reda för huru det står till med upplysningen nere i folkgrunden. Af det utmärkta sätt, hvarpå folkundervisningen nästan öfverallt i vårt land numera blifvit ordnad, följer dock att dessa redan förbleknade minnen snart skola alldeles försvinna ur folkmedvetandet:

och af dessa skäl har Föreningen egnat dem mycken uppmärksamhet. Redan uti föregående berättelser har Föreningen haft glädjen omnämna rika skördar på detta fält, och dessa hafva under de sistförflutna tvåne åren ökat med flera intressanta bidrag. S. M. Adjunkten Blumenberg har äfven nu ihogkommit Föreningen med en betydlig samling af sägner, skrock, vidskepliga läsningar, böner m. m. från Ljusnarsbergs och Ramsbergs m. fl. socknar. Af sägnerna äro en del rent historiska och innehålla förträffliga upplysningar om de i Ljusnarsbergs socken invandrade Finnarne första bosättning och raa seder. Redan Fernow talar om Finn-adel i Vermlands skogar, och det är förvånande att erfara den sorgfällighet, hvarmed befolkningen nästan öfverallt i våra Finnmärker i minnet bevarat deras langfegdatal ända upp till den eller den invandraren. Likasom de förut i Dalarnes och Vermlands Finnskogar af Axelsson upptecknade sägner, kunna sannolikt de ifrån Ljusnarsberg nu lemnade erhålla en sådan fullständighet, att derpå kan grundas en ordentlig landnåmbok för denna sockens nordliga del. Äfven de lemnade signiererne äro märkliga, da en stor del af dem genom fullständiga och noggranna utdrag ur gamla kyrkoradsprotokoller visa ej mindre hurudant tillståndet i detta fall varit för ett à två hundra år sedan, än den stränghet hvarmed presterskapet beifrat all vidskepelse. Men huru litet kyrkoradens faderliga varningar, stockstraff och laglig näpst förmått uträtta, synes bäst af de många efter muntligt föredrag upptecknade, der ännu brukliga läsningar och böner, hvaraf såsom prof torde få anföras följande vallbön:

I Jesu namn

Släpper jag mitt fä fram

I Jesu och Jungfru Marias haga.

Jesus sade till Jungfru Maria:

»Tag din nyckel i din hand,

»Läs för ulf, för ulfvatand,

»För björn, för björnaram,
 »För alla djur i skogen är,
 »För alla troll på jorden bo,
 »Så när som för min hund och kona vän!»
 I dag klanka de —
 I dag bita de
 Mina fingrar tio.
 Tolf Guds englar bevara dem.
 Aldrig ett hår skall du nå,
 Aldrig en blodsdroppa skall du få,
 Så länge som solen skina må!
 I de tre namn etc.

En annan vallbön från Ramsberg börjar med följande ord:

Jag körer i vall mitt få
 Å tä hä, o. s. v.

der man således återfinner det gamla, äfven ur munarterna mestadels försvunna, ordet tä (gata), som eljest finnes i ortnamn, såsom Täby, Tästa m. fl. Och i åter en annan bön, att läsa 3 gånger om dagen, åberopas ej blott Jungfru Maria utan äfven Sanet Petter med nyckeln »som visar vägen till himmelens länder.» Häraf vill synas som, ehuru väl det från påfvisk villfarelse renade evangelii ljus för mer än 300 år sedan uppgått öfver nordn, dess strålar dock icke ännu lyckats fullt skingra mörkret i våra skogbygders undangömda dalar.

Genom vice Pastor Wætter har Föreningen fått emotaga en betydlig samling sagor och sägner, ordspråk och talesätt, gåtor och spörjsmål, äldre och nyare visor m. m., dels afskrifna dels efter muntligt föredrag upptecknade af skomakaren Fallqvist i Kihl, en samling, som, oberäknadt att den innehåller åtskilligt af värde, varit så mycket mera kärkommen, som den är den första Föreningen fått emotaga från en samlare inom just den krets, der dessa minnen ännu äro vid lif. Såsom bevis på sin erkänsla

har Föreningen genom Kommunalstyrelsen i Kild latit tilldela Fallqvist en gafva af 10 Rdr Rmt jemte ett exemplar af skriften »Ur Nerikes folksprak och folklif», för att uppmuntra till fortsatt samlande. Utom dessa större bidrag har Föreningen fran flera håll fått emottaga atskilliga anteckningar, hvaribland ma nämnas några sägner och vidskepliga kurer fran Askers och Sköllersta häradar, meddelade af Studeranden Johan Wahlfisk, i hvilken Föreningen eger grundadt hopp att vinna en nitisk medarbetare. Af de läsningar emot sjukdomar, som finnas bland dessa anteckningar, anser Föreningen följande förtjena att anföras:

För trullskott,

För trädskott,

För skogsskott!

Jag skall göra din verk till men,

Jag sätter dig under stock och sten

I den skog, der ingen bor,

I den sjö, der ingen rör,

I det haf dit alla böljor far.

Till vinnande af kunskap om Nerikes historia och äldre topografi har Föreningen sökt erhålla de spridda sockenbeskrifningar, som på atskilliga ställen i handskrift förvaras, äfvensom de handlingar i öfrigt, som i detta fall kunna lända till någon upplysning för en framtida fullständig historia och beskrifning öfver detta landskap. Till hvad uti föregående redogörelser omnämnts har Föreningen under sista året fått lägga afskrift af en ganska utförlig och redigt uppställd beskrifning öfver Nora bergslag, författad år 1784 af dess dåvarande Bergmästare J. Bergensköld. Detta arbete, som i original förvaras uti bergmästare-archivet på Knutsberg och utgör tvenne band in folio, innehåller icke blott förträffliga och fullt säkra upplysningar om bergshandteringen i denna ort, utan äfven goda skildringar af folkets seder och bruk, och bör derföre bliva en säker grundval till en ny och fullständig beskrif-

ning öfver denna bergslag. I öfrigt hafva dessa samlingar endast ökats med smärre bidrag, hvaribland dock några torde förtjena att särskildt omämnas, såsom Herr Blumenbergs afskrifter af några rätttegångshandlingar rörande Ramsberg, från början af 1600:talet, hvaraf, utom åtskilliga upplysningar om rätta råskillnader, inhemtas att Ramshyttan eller, som den i följd af Konung Carl den IX:des bref af den 12 November 1607 skulle kallas, Ramsberg blifvit först upptagen under gamle Kong Göstafs tid af en Tysk Ambrus (Ambrosius) Marcusson, som der äfven uppfört det första kapellet 1589, hvartill genom Carl IX:des ofvämända bref lades Kärbergs och Löa hyttelag, hvilka jemväl anbefalles att utgöra tionde till den af Konungen i Ramsberg tillsatta presten. En annan handling af år 1668, som af Föreningens Sekreterare lemnats, rörer en rågångstvist emellan Askers och Mellösa socknar, och är derföre anmärkningsvärd, att deruti åberopas ett af Herr Erik Axelsson (Tott) år 1458 utfärdadt och af Riksens Råd år 1477 bekräftadt dombref, hvilket, då det år 1668 kunnat företes inför rätta, möjligen ännu torde finnas i orten. Till dessa samlingar har det varit Föreningens önskan att få lägga de sockenbeskrifningar, som fordom tillhört Carolinska läroverkets i Örebro Archivum Nericiense, hvarföre dessa, hvilka för omkring 30 år sedan derifrån försvunnit, sorgfälligt efterforskats. Genom de af Herr Bibliothekarien Fant Föreningens Sekreterare välvilligt meddelade uppgifter på handlingar och handskrifter rörande Nerike, som förvaras bland framlidne Professor E. M. Fants samlingar på Upsala universitets bibliotek, har det blifvit fullständigt ådagalagdt, att dessa der förefinnas, hvarföre de härom erhållna upplysningar meddelats läroverkets styrelse för vidtagande af nödiga åtgärder till desammas återvinnande.

Någon fullständig antiqvarisk sockenbeskrifning har Föreningen ej under de sista åren erhållit, men eger

grundadt hopp att snart från Herr Hofberg *) få emottaga beskrifningar öfver ytterligare trenne af Vestra Nerikes socknar, nemligen Tangeråsa, Skagershult och Qvisbro. Afteckningar och beskrifningar öfver enskilda minnesmärken hafva deremot ej saknats. Herr Wætter har inskickat planritningar och beskrifningar öfver Kihls sockens märkeligare fornlemningar, och till dessa har Föreningen fått lägga en copia af den i Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademiens archiv förvarade af G. Tiselius år 1779 tagna afritning af denna församlings gamla åt S:t Olof helgade, om också ej, såsom sägnen påstår, af honom sjelf med jätten Kilevigges tillhjälp uppbyggda kyrka. Herr Wahlfisk har lemnat beskrifningar öfver några fornlemningar i Askers och Sköllersta häradet åtföljda af planritningar öfver en oval stensättning på Stenkullabacken å Björnhofda egor i Askers socken samt en aflångt fyrkantig å Cathrinebergs egor i Lennäs. De med dessa minnesmärken förenade sägner angifva dem såsom lemningar efter Askers och Lennäs första kyrkor, hvilka dock för trollens skull måst flyttas. Att den första af dessa stensättningar kunnat vara, om ej en kristlig gudstjänstplats, dock ett hedniskt offerställe, synes ej omöjligt; åtminstone saknas ej nära ovalens midt en stor sten, som enligt sägnen skall hafva utgjort sjelfva altaret, men äfven kunnat vara en gammal blothäll. Genom sin Sekreterare har Föreningen erhållit afskrifter af de bland Kongl. Akademiens samlingar förvarade anteckningar om Nerikes forn-

---

*) K. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien, som genom Föreningens berättelser och utgifna skrifter inhemtat, att Herr Distrikt-Läkaren Hofberg med särdeles utmärkt nit deltagit i Föreningens bemödanden att uppsöka, vårda och beskrifva ortens fornlemningar samt ur allmogens språk uppteekna egendomliga ord och talesätt, har med anledning häraf i skrifvelse den 19 April 1864 betygat Herr Hofberg sin tacksamhet och som bevis på Akademiens aktning till honom öfverlemnadt ett exemplar i silver af Akademiens antiqvariska prisedalj, försedd med inskrift kring kanten, K. VITTERH. HIST. O. ANTIQV. AKADEMIEN TILL DR. H. HOFBERG.

lemningar, och då bland dessa finnes en skrift, hvaruti större delen af de inom Askers och Sköllersta häraders befuntna minnesmärken sättas i samband med den välbekanta sagan om Hagbard och Signe, torde det medgifvas Föreningen att deröfver i korthet yttra sin mening, helst denna skrift i en framtid möjligen skulle kunna tillmätas större betydelse än den förtjenar. Att uti Lennäs socken vid säteriet Segersjö, som i medeltidshandlingar benämnes Sigarsö, finnes ett Habors röse och en Signilds källa är fullt sanningsenligt, ehuru det torde vara svårt att nu afgöra om dessa fornlemningars nuvarande benämningar verkligen äro urgamla eller blott Rudbeckianske antiqvariers funder. Att inlåta sig i någon undersökning härom, vore dock lika fruktlöst, som det är omöjligt att hvarken påstå eller förneka det de vid Stora Mellösa kyrka på den s. k. kungsängen befuntna ättehögarne Siggekulle och Segerhöjden kunnat erhålla sitt namn af någon Konung Sigge eller Sigar. Det kan således vara möjligt att såväl dessa högar som fornlemningarne vid Segersjö egt samband med den på så många ställen i Norden lokaliserade sagan om Hagbard och Signe; men deremot är det alls icke sannolikt att nära nog alla der i trakten befuntna fornlemningar ännu för 40 år sedan kunnat af sängen dermed förbindas, utan att något spår deraf nu skulle finnas i folkmedvetandet. Knappast om Habors röse och Signilds källa har folket någonting att berätta, som stämmer ens med sagan, och hvad som nu förtäljes om öfriga i nämnda skrift angifna minnesmärken är helt annat, som visserligen icke kan förenas till en enda storartad saga, men som dock mera otvunget och naturligt knyter sig till sjelfva fornlemningarne. Den till Kongl. Akademien ingifna, vidlyftiga, men allting annat än fornartade berättelsen torde därför få betraktas såsom ett af de många mer och mindre misslyckade försöken att till bestämd historisk sägen förvandla

denna vackra och enkla saga, hvars ortfästade på så många ställen i Norden och mythiska drag föranledt den utmärkte forskaren N. M. Petersen att derom yttra (Nordisk Mythol. I uppl. s. 242) att »ligesom Odin og Gunnlod er forherrligelse af livets ændig-poetiske side, så vilde da Hagbard og Signe være det af den jordiske elskovs fuldendelse.»

Förutom de här ofvan omnämnda handlingar har Föreningen genom Herr Riksantikvarien och Kommodören Hildebrand från Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien fått sasom gafva emottaga afskrifter af de på Kongl. Akademiens begäran år 1830 från Nerikes olika socknar infordrade inventarieförteckningar. Dessa, upptagande 100 folio-ark, innehålla visserligen mangen god upplysning om hvad i kyrkorna förvaras, och utsträckas någon gång äfven till fornlemningar utom kyrkan; men ega sällan önskelig fullständighet, då just sådant, hvarom man genom denna inventering ville vinna upplysning, ofta nämnes endast i förbigående eller summariskt affärdas under rubriken »odugligt diverse». Ehuru manget vackert prof på medeltidens och äfven 1500 och 1600-talens konstfärdighet i stenhuggeri och träsnideri beklagligtvis försvunnit ur våra kyrkor, så finnes dock mycket äfven der ännu i behåll förtjent att bevaras på bättre och tjenligare ställe än kyrkornas vindar och vapenhus. Att utfinna en passande lokal för ett sådant medeltids museum har varit och är ännu en af Föreningens angelägnaste omsorger.

Under de sista tvenne åren har Föreningen fått emottaga afteckningar af de flesta bland Nerikes runstenar. Bland dessa finnes väl en och annan, som ej kan tillerkännas den fullständighet och klarhet som man har rätt att fordra af dylika afteckningar; men detta oakadt har Föreningen dock ansett sig böra öfversända dem, i hopp att de icke skola sakna allt värde. Savidt

Föreningens strängt anlitade tillgångar det medgifva skola dessa minnesmärken under instundande sommar blifva föremål för ny undersökning, och af skicklig tecknare utförda noggranna afteckningar och fullständiga beskrifningar biläggas en kommande årsberättelse. Emellertid torde någon redogörelse för runstenarnes belägenhet och de åtgärder, som till deras bevarande vidtagits, redan nu böra lemnas.

Af de bifogade teckningarne *) visar N. 1 runstenen vid Urvalla (Liljegren n. 1024). Denna sten har förnyade gånger blifvit undersökt af S. M. Adjunkten Blomberg, men detta oaktadt hafva de invecklade slingorna på stenens baksida ej kunnat fullt redas. Så mycket synes dock ostridigt att Liljegrens efter Celsius meddelade uppgift, att »en krona på venstra sidan står tydligen utsatt», beror på en felaktig uppfattning af slingorna. Inskriften på denna sida har genom afflagning blifvit skadad, och torde det felande namnet ej kunna redas, hvilket deremot ej synes vara alldeles omöjligt, hvad de inre ristningarne beträffar. Stenens höjd ofvan jord är 5 fot, dess bredd upptill 1 fot och vid jordytan 2,5 fot samt tjocklek ungefär 1 fot.

N. 2 är stenen på Lungersås, öfverst på åsen, der denna skjuter ut i Hjelmaren, och vid pass $\frac{1}{8}$ mil söder om byn S. Lunger. Af allmogen benämnes han ännu Konung Siggas sten, är omgifven af en skeppsformig sättning af kullerstenar samt har en höjd öfver jordytan af 4,3 fot. Dess bredd upptill är 2 fot, nedtill 2,5 fot och tjockleken ungefär 1 fot. Den nu sända afteckningen företer några olikheter ej blott med Liljegrens läsning utan äfven med den från Kongl. Akademien erhållna ritningen, då ormslingans derå angifna hufvud och stjert ej nu kunnat

*) Dessa teckningar förvaras tills vidare i Akademiens archiv, då Föreningens Sekreterare tillkännagifvit Föreningens önskan att ytterligare granska och med sjelfva runmonumenterna jemföra dem innan de offentliggöras.

upptäckas; men deremot torde sjelfva runraden här vara trognare återgifven. Den af Liljegren under n. 1681 omnämnda med runor ristade grafstenen i Götlunda sockens kyrka har deremot icke återfunnits. Sannolikt har den vid kyrkans ombyggnad 1744 blifvit förstörd eller inlagd i muren.

N. 3. runstenen i Glanshammars kyrkas vestra gafvel norr om tornet, kan möjligen vara Liljegrens n. 1029, ehuru detta ej synes vara fullt säkert. Runradens innehåll, så vidt den, då denna afteckning togs, kunnat urskiljas, stämmer deremot bättre öfverens med Liljegrens läsning af Väsby-stenen, hvarmed någon förvexling möjligen skett. Vid kyrkans omrappning har stenen, som sitter högt upp i muren, till en del blifvit öfvertäckt med kalkbruk och i ovis välmening helt och hållet öfverstruken med grå limfärg, hvadan ristningarne ej kunnat fullt tydligt urskiljas; men hvad som nu brister torde dock vid förnyad granskning, företagen vid bättre belysning och från tjenlig fotställning, kunna kompletteras. Af öfriga i Glanshammar angifna runstenar har ingen återfunnits, så vida ej en uti kyrkogårdsmuren inlagd, med tydliga ormslingor ristad sten kan vara den af Liljegren under n. 1028 anförda, ehuru några spår af runor ej litintills derå kunnat upptäckas. Stenarne (Liljegren n. 1026 och 1027) uti kyrko- och sakristidörrarne torde deremot ännu finnas i behåll ehuru öfverrappade. Ut i kyrkans inventarielistor omnämnas de dock icke.

N. 4. Nastastenen (Liljegren n. 1030), till höger om landsvägen från Örebro till Glanshammars gästgifvaregård. Af denna sten har Föreningen erhållit flera afteckningar, hvaribland hosföljande är frukten af den sista af Herr Wætter företagna undersökningen. Stenens inre ristningar, hvilka, att döma af teckningen i Bautil, måste hafva varit särdeles prydliga, torde dock numera ej kunna fullt

redas. Denna stens upprättande hoppas Föreningen uti nästa berättelse få tillfälle omnämna.

N. 5, runstenen i Stora Mellösa kyrkomur (Liljegren n. 1031) låg förut så långt nere i muren att endast halfva runraden kunde utan föregående gräfning läsas. På Föreningens begäran har den nu upplyftats och fått ett tjenligare läge. Den nu lemnade afteckningen är emelertid tagen före stenens flyttning, hvadan man kan hoppas att något mera af inskriften vid en ny afteckning skall kunna urskiljas. Den af Liljegren under n. 1032 omnämnda stenen i vestra kyrkobalken har troligtvis vid kyrkans ombyggnad försvunnit.

N. 6, Åsbystenen (Liljegren n. 1033) synes hafva varit en gammal offerhäll, ett antagande, hvartill ej mindre stenens form och läge samt den derå befintliga skålformiga fördjupningen med derifrån utgående rännlika tumsdjupa skuror, än flera andra omständigheter gifva anledning. Han ligger på sandåsen till höger om vägen, som från landsvägen vid Egeby löper genom Åsby till gårdarne Vrak (Munkvrak, Biskopsvrak och Bondvrak), och har ett sådant läge att dess uppåt vända sida något sluttar emot norr, hvadan — om den varit en offerhäll — de offerande sannolikt stått på denna sida med ansigtet emot söder, och dervid haft framför sig icke blott solen utan ock en af de vidsträcktaste utsigter öfver Hjelmaren och Qvismaredalen, som denna trakt har att erbjuda. Helt nära och på endast 80 à 90 fots afstånd från stenen finnes äfven en källa med godt och klart vatten, hvilken ända in i senare tider varit offerkälla; och om sjelfva runhällen berättade stället egare, en 80-årig man, att, efter hvad han hört äldre folk säga då han först flyttade till Åsby, de gamle skulle i forntiden vid sina gillen samlats kring stenen under sång och glam, samt användt den runda fördjupningen att deruti ställa dryckeskannan. Emot antagandet att Åsbystenen varit en gammal blöthäll synes väl sjelfva

inskriften strida: men ehuruväl man icke vagar förneka möjligheten att resa äfven ett sådant block som detta, så gifva dock hvarken stenens form eller markens utseende deromkring minsta anledning att förmoda det stenen någonsin varit upprättstående. De mindre klara runmynderna [! ! ! ! !] torde kanske medgifva annan tolkning till rista eller rita, i fall man ej vill tänka sig runristningen först verkställd, men den första afsigten att uppresa stenen sedermera öfvergifven. Några särskilda åtgärder för denna märkeliga runohälls bevarande hafva ej ansetts af nöden, men det torde förtjena omnämnas att ställets egare lofvat med tjenliga träd plantera den nu kala backen.

N. 7, runstenen vid Hummelsta by är densamma, som af Liljegren omnämnas under n. 1034 såsom befintlig på Odinsbacken uti Askers socken. Fordom har den ock stått på andra sidan om Telgebron uti Talby äng, der den omkullfallen och förgäten för omkring 40 år sedan återfanns af nämudemannen Pehr Andersson i Hummelsta, som då flyttade honom derifrån och ställde honom vid inkörsporten till sin gård i nämnda by, der han ännu qvarstar och utgör byamännens stolthet, sedan de erhållit afskrift och förklaring af stenens ingalunda svårlästa inskrift, hvilken de gerna förklara för en och hvar, som der får förbi och efterfrågar stenen.

N. 8, runstenen vid Vesta (Liljegren n. 1036). Redan för 6 år sedan erhöll Föreningen från den nära 90-årige, i Vermland bosatte Ekonomie Direktören Lindberger en år 1783 af honom tagen dock högst ofullständig afteckning af denna sten. Ut i antiqvariska uppgifter angifves han än såsom stående på Vesta än på Hjortsberga eller Kila egor, i följd hvaraf man ausett Kumla socken ega trenne runstenar i stället för denna enda. Antiqvariernas stridiga uppgifter äro dock lätt förklarliga, då stenen står nära egomötet emellan dessa tre bylag, men dock på komministersboställets i Vesta mark.

i ett kärr, der han, oaktadt flera gånger upprest och ombäddad med kullersten, snart ater kullfallit eller sjunkit ned i den sumpiga marken. Föreningen har därför anmodat Kronoläsmannen i Kumla härad Herr Axel Flycht, som visat ett berömvärdt nit för bevarandet af detta härad's fornlenningar, att låta flytta stenen några famnar längre emot vester utmed vägen från Vesta till Kila och Hjortsberga skog, och har allt skäl att hoppas det denna flyttning nästa sommar skall blifva verkställd. Hvad stenens inskrift beträffar, så lider intet tvifvel att den skall viana i tydlighet, då stenen fått en tjenligare plats.

N. 9, runstenen i Täby kyrkomur (Liljegren n. 1037) med temmeligen otvetydiga, men svårförklarliga runmynder, hvilkas mening torde vara omöjlig att utfinna.

N. 10, Väsbystenen, hvilken alldeles fallit i glömska, men år 1860 återfunnits af rättaren G. Jansson vid Väsby, såsom i en föregående berättelse omnämmts. Den landsvägsbro, hvarest stenen legat i mer än 200 år, är nu mera öfverflödig, hvarföre Föreningen för tvenne år sedan beslöt att låta återföra den till hans gamla plats på Korskullen eller Korsbergabacken, på hvars högsta topp han under sistledna sommar äfven blifvit uppsatt med framsidan vänd emot landsvägen. Flyttningen har varit för- enad med åtskilliga svårigheter, helst stenens nedra del var afslagen der ormslingan börjar, hvarföre man, för att ej undandölja något af inskriften, måst med jernkrampor fästa honom vid en jordfast sten, samt till stöd emot baksidan upplägga ett stenkummel. Detta arbete har på egen bekostnad utförts af Distriktsläkaren Herr Hofberg med tillhjälp af närboende danuemän. Stenens ristning kan icke gifva den mening Liljegren — förmodligen efter Celsius — der velat finna, och synes hos honom någon förvexling med Glanshammarsstenen (här n. 3) hafva egt rum. Något försök till tolkning af inskriften sådau den visar sig å den här meddelade afteckningen, hvilken är tagen före stenens

flyttning, anser sig Föreningen icke kunna lemna, dock synes af runmynderna $\text{H} \text{H} \text{M} \times \text{H} \text{H} \text{H}$, hvilka väl böra beteckna orden ristn sten, att någon omkastning af runorna här eger rum.

Af de här medföljande runstensritningar äro n. 1 och 2 efter S. M. Adjunkten Blombergs, n. 3, 4, 9 och 10 efter v. Pastor Wætters, n. 5, 6 och 7 efter Herr Wætters och Sekreterarens samt n. 8 efter Sekreterarens afteckningar. Utom dessa runstenar finnas af de hos Liljegren upptagna endast n. 1039 uti Viby kyrkodörr ännu kvar: men Föreningen eger deraf ingen annan afteckning än den från Kongl. Akademien erhållna. Den hos Liljegren under n. 1035 omnämnda runstenen i Sköllersta kyrka torde endast vara en förväxling med någon af de derstädes befintliga äldre grafstenar från medeltiden, hvaraf afteckningar jemte redogörelse för denna kyrkas öfriga medeltidsminnen framdeles skola till Kongl. Akademien öfversändas. Under 1682 omnämner Liljegren en vid Frövi uti Edsbergs socken befintlig grafsten med runor, men denna har, lika litet som den i beskrifningen öfver Hardemo socken omnämnda runstenen på Helgesta egor, kunnat återfinnas. Deremot hafva ingångna underrättelser gifvit anledning att på tvänne andra ställen i Nerike fragmenter efter förut icke kända runstenar torde finnas, hvarom Föreningen i nästa berättelse hoppas kunna lemna närmare upplysningar.

Utom de nu omnämnda runstenar, som blifvit dels upprättade dels flyttade till tjenligare platser och således försäkrats emot framtida förstöring, har Föreningen glädjen annåla, det genom enskilde mäns intresse och kraftiga medverkan tvänne af våra vackraste fornlemningar blifvit under sistförflidne sommar återställda till deras ursprungliga utseende. Den största och märkeligaste af dessa är minnesmärket vid Norrby i Halsbergs socken, bestående af 4 större stenkretsar eller så

kallade domareringar, hvaraf tvänne utgöras af hvardera åtta, en af sju med framföre densamma uppresta trenue större hällar, samt en af nio resta stenar. Af dessa stenkretsars 35 större och mindre hällar med en vexlande höjd från 4 till 8 fot voro ej mindre än 18 kullfallne, och ehuru Föreningen länge ämnat för lega låta upprätta dem, har kostnaden för ett sådant företag alltid varit afskräckande. Enskilda mäns nit och ihärdighet har dock besparat Föreningen detta mödosamma och dyrbara arbete, och med biträde af jernvägsarbetare och en del dannemän från Kumla och Halsbergs socknar har det lyckats Kronolänsmannen Herr A. Flycht, Landtbrukarne Herr G. Adlers och O. Uddén, Jernvägsingeniörerne Magister Löhman och H. Åstrand samt Stationsinspektoren Uggla att under sistlidna sommar få de icke obetydliga hällarne återuppresta på deras gamla platser. Föreningen, som genom sin Sekreterare, såväl före och under arbetet som efter detsammans afslutande, besigtigat stället, anser det derföre som en kär pligt att, på samma gång hon tillkännagifver det denna restauration är med största sorgfällighet utförd, äfven till Kongl. Akademiens åtanka anmäla de fosterlandsvänner, som låtit verkställa detta arbete*).

*) Genast efter mottagandet af Föreningens berättelse har K. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien aflåtit följande skrifvelse till Herr Kronolänsman A. Flycht:

Tit.

Genom den berättelse, hvilken Föreningen för Nerikes folkspråk och fornminnen till K. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien afgifvit för åren 1862 och 1863, har Akademien med stor tillfredsställelse inhemtat, att en af Nerikes vackraste fornlemningar, bestående af fyra större stenkretsar vid Norrby i Halsbergs socken, tillsammans 35 hällar, hvilka till mer än halfva antalet sedan längre tid legat kullfallne, nyligen blifvit med osparad möda och kostnad af Herr Kronolänsmannen samt Landtbrukarne Herr G. Adlers och Herr O. Uddén, Jernvägsingeniörerne, Herr Magister Löhman och Herr H. Åstrand samt Stations-Inspektoren Herr Uggla, med biträde af jernvägsarbetare och en del dannemän från Kumla och Halsbergs socknar, återställd i ursprungligt skick.

Det andra fornminnet, som under år 1863 blifvit återställt till sin ursprungliga form, är stenkretsen vid Fjugesta uti Edsbergs socken, af hvars 7 stenar 6 voro kullfallne, men nu genom Herr H. Hofbergs försorg och på hans bekostnad blifvit uppresta.

För varden om våra yttre fornlemningar har Föreningen städse sökt att så mycket som möjligt undvika pakallandet af lokalkmyndigheternas bistånd, utan helst, och alltid i första rummet, sökt på enskild väg vinna sitt syfte. Tillfällen da det för en jordegare kan vara både önskvärdt och nödvändigt att få undanröjda mindre ättehögar eller smärre stensättningar förekomma ganska ofta, och, der jordegares önsknings varit fullt befogade, har Föreningen alltid sökt att gå dem till mötes för att uppmuntra till laglydnad i detta fall, der öfverträdelsen så länge lem-nats ostraffad. Att detta oaktadt mangen fornlemning fallit offer för okunnigheten och vinningslystnaden kan vara möjligt, men säkert är dock att inom denna bygd uppmärksamheten på och intresset för våra fornlemningar vaknat, och detta ej minst hos sjelfva allmogen. Der man emellertid haft anledning att befara, det enskilda varningar icke skulle vara tillräckliga att hindra fornlemningars förstöring, har Föreningen vänt sig till Konungens Befallningshafvande i länet, som dels genom utsatta viten, dels genom ordres till kronobetjeningen med största beredvillighet

---

Med anledning af denna underrättelse får Akademien betyga samtliga deltagare i detta återställningsarbete Akademiens aktning och tacksamhet för deras berömliga omsorg att skydda och värda ett icke blott för orten utan jenväl för hela fäderneslandet och för vetenskapen dyrbart forntidsminne; och är Akademien förvissad att denna vackra handling skall som ett godt föredöme både inom och utom provinserna mana andra, att omtänksamt taga värd om landets fornlemningar.

Akademien anhåller att Tit. behagade åt de öfriga Herrar och man, som varit behjelplice vid Norrby-monumentets återställande, gifva del af dessa Akademiens tänkesätt. Stockholm den 22 Mars 1864.

A Kongl. Akademiens vägnar:

R. M. BOWALLIUS.

Bror Em. Hildebrand.

understödt Föreningen. Bland de åtgärder i denna väg, som varit af någon större vikt, anser sig Föreningen böra omnämna dem, som afsett stenkretsen å Botåsen i Hackvads socken samt forlemningarne vid Hjortsberga i Kumla. I afseende å den förra, hvars kullfallna stenar Herr Hofberg förklarar sig villig att under nästa sommar låta uppresa, har Föreningen under den 26 sistl. Oktober sökt och erhållit ett vite af 30 rdr rmt, och för att skydda de sednare från den förstöring, som vanligen blifver en följd af laga skiften, begärdes hos Konungens Befallningshafvande, att den till utskiftande af Hjortsberga by förordnade landtmätaren måtte förständigas att icke till gemensamt grustag upplåta, eller till byggnadsplats anvisa någon af de backar, der dessa fornminnen förekomma, såvida ej tillstånd att undanrödja forlemningarne blifvit i laga ordning sökt och beviljadt. Under samma dag eller den 7 Juli 1862 begärde Föreningen tillika uti särskild ansökan det Konungens Befallningshafvande vid framdeles utfärdande landtmäteriförordnanden ville ålägga skiftesförrättaren att noga aktgifva å de tydliga forlemningar, som under förrättningen kunde anträffas, och sådant hos Konungens Befallningshafvande anmäla, samt icke till grus- eller lertag, odlingsmark eller byggnadsplats afse och utrösa sådant ställe, der tydligt minnesmärkes förstöring deraf kunde blifva en följd, såvida icke skifteslaget erhållit vederbörligt tillstånd att detsamma undanrödja. Huruvida denna vördsamma hemställan föranledt någon föreskrift uti senare utfärdade landtmäteriförordnanden är Föreningen icke i tillfälle att upplysa, men att det vore i högsta måtto gagneligt, om en sådan föreskrift blefve uti de för landtmätare gällande instruktioner intagen, lider intet tvifvel *). Föreningen vågar därför fästa Kongl. Akademiens uppmärksamhet härpå, och då det icke af landtmätaren för-

*) Redan före mottagandet af Föreningens berättelse hade Riksantikvarien, den 30 Jan. 1864, i detta ämne aflätit skrifvelse till Chefen för Landtmäterit.

dras någon särskild kurs i Nordisk fornkunskap för att kunna efterleva en sådan föreskrift, utan blott hvad man eger rätt att vänta af hvarje person med anspråk på bildning, torde någon svårighet ej möta för erhållandet af en sådan föreskrift, när den af Kongl. Akademien pröfvas nödig. Kunde denna utsträckas till skyldighet att jemväl a kartan angifva befintliga fornlemningar vore sadant särdeles gagneligt. Visserligen är det icke Föreningen obekant, att vid nu pågående geologiska undersökningar all uppmärksamhet egnas vara fornlemningar och att dessa å kartorna angifvas, men detta, ehuru af oberäknelig nytta för fornforskningen, erbjuder dock föga säkerhet för fornlemningarnes framtida skydd, då deremot deras upptagande på bykartorne skulle kraftigt bidraga att bibehålla dem i folkets erinring.

Under de sista tvänne åren hafva, uppå derom gjorda ansökningar och med Kongl. Akademiens tillstånd, en del af Kumlaåsen blifvit uppläten till grustägt och Elfvestabacken äfven i Kumla socken till bebyggande, samt deröfver upprättade kartor blifvit till Kongl. Akademien insända. Planteringen af den del af Kumlaåsen, som fran grustaget afskiljts, har äfven börjats, men några atgärder till de fredlysta kullarnes vid Elfvesta beprydande har ännu ej kunnat ifrågakomma, då byggnaderna derstädes ej ännu fulländats.

Sedan flera år tillbaka eger Föreningen en liten samling fornsaker, hvilken under årens lopp småningom vuxit, så att den vid 1861 års slut uppgick till 72 nummer, hvaraf 60 äro funna inom Nerike. Den består till största delen af stenvapen, särdeles yxor och hammare med skafthål, hvaraf några väl arbetade och bibehållna; men endast en ganska ringa del af dessa kunna hänföras till den egentliga stenaldern. Af ädlare metaller finnes intet enda nummer, och af brons endast en s. k. rakknif, men denna dock särdeles väl arbetad och prydd med

vackra sirater, samt en mindre pålstaf och en stridsklubba af vanliga former. Alla tre äro dock funna i Nerike. Under de två sista åren har denna samling endast ökats med ett enda nummer, tvänne gamla sporrar, som under odling anträffats vid Sellven uti Hidinge socken och blifvit skänkta till Föreningen af Brukspatronen Hinnersson. Denna ovanligt ringa tillökning torde finna sin bästa förklaring deruti, att Örebro elementarläroverks samling under samma tid ej obetydligt tillväxt. Att sammanföra dessa samlingar till en enda har alltid varit Föreningens afsigt; men så länge elementarläroverkets inskränkta utrymme ej medgifvit en ordnad uppställning af ens dess egna samling har detta ej kunnat ske, och det är endast genom Rikens Ständers frikostighet, som skaffat detta läroverk ytterligare en större byggnad, som samlingarnes förening blifvit möjliggjord. De närmare bestämmelserna och villkoren för öfverlemnandet af Föreningens samling till läroverket äro ej ännu uppgjorda, men Föreningen skall dervid icke förgäta de förpligtelser i detta fall, hon genom öfverenskommelsen af den 10 December 1861 iklädt sig till Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien.

Då erfarenheten visat att odugligt och ej mera gångbart mynt ofta i stor myckenhet uppsamlas uti kyrkornas håfvar, och sedermera till kopparslagare försäljes, har Föreningen vändt sin uppmärksamhet åt detta håll, och genom utgallring af hvad deribland kunnat anses förtjent att bevaras erhållit en liten myntsamling, hvilken, enär deruti ingenting finnes, som är användbart för rikets stora samling, kommer att öfverlemnas till Carolinska elementarläroverket. Det enda af något värde uti denna samling är den bekanta spottpenningen af 1743 »Das ist das veritable ungarisch Wasser», hvilken väl torde ega en viss märkvärdighet såsom: erhållen vid kollekt uti Stora Mellösa kyrka. Vid efterforskande af hvad i denna väg

uti kyrkornas kassakistor förefunnits, har Föreningens uppmärksamhet fästats vid den mängd af Görtziska mynttecken, som der under årens lopp hopats. Ensamt uti Stora Mellösa och Norrbyas kyrkor funnos nära 1,200. Detta har Föreningen ansett sig böra omnämna, då det torde bidraga till belysande af det anmärkningsvärda förhållandet, att cirka 7,000,000 af detta nödmynt aldrig återkommit till Banken, oaktadt det genom riksdagsbesluten år 1719 och 1723 medgifna utbytet emot försäkrings-sedlar, och påbudet att de till sitt metallvärde reducerade mynt-tecknen skulle genom kronouppbörden indragas.

Under de sista tvänne åren har Föreningen såsom gäfvä fått emottaga följande böcker och skrifter: Från Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien: »Svenska Sigiller från medeltiden» 1 häftet, utgifna af B. E. Hildebrand; från Herr Riksantikvarien Hildebrand hans arbete »Minnespenningar öfver enskilda Svenska Män och Qvinnor»; från Helsinglands Fornminnes Sällskap: »Uppräkning till en grammatik för Delsbområdet» af sällskapets ordförande Dr Landgren; från Kongl. Nordiska Oldskrift Selskabet i Köpenhamn: dess årsberättelse för 1861, »Om Bygningsmaaden af Oldtidens Jættestuer» af H. Mt Kong Fredrik VII til Danmark, Brage den gamles Kvad om Ragnar Lodbrogs Skjold» af Gisle Brynjulfsson, »Om de reduplicerede Datider i Old Islandsk og om Mandsnavnet Olafr i dets ældre Islandske Former» af Konrad Gisslasson och »Dannevirke og Omegn» af Chr. C. Lorenzen samt af Ph. Mag. Magnus Roth hans skrift om Ablientionen och och Reductionen af Kronans gods och räntor i Närke I.

Om således Föreningen under de sistförflutna tvänne åren haft att glädja sig öfver vinsten af flera nya medarbetare och ett mera allmänt spridt intresse för dess verksamhet, så har deremot dess ekonomiska ställning icke under denna tid förbättrats. Vid slutet af år 1861

och då verkställd revision egde Föreningen en kassabehållning af ..... 542: 02.
 hvilken dock i följd af uteblifna årsafgifter och
 gäldandet af skulder för årsberättelsernas tryckning nedgått till ..... 286: 29.

Denna omständighet, som visserligen gör det för Föreningen nödvändigt, att så mycket som möjligt inskränka sina utgifter och särdeles tryckningskostnaderna, skall dock icke hindra henne att med oförminskad kraft fortfarande och med framgång arbeta till vinnande af det föresatta målet, samlandet och bevarandet af Nerikes folkspråk och fornminnen. Örebro den 31 December 1863.

G. W. G U M Æ L I U S.

G. Djurklou.

Berättelse om en resa och antiqvariska undersökningar i Södra Sverige,

afgifven i Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien

af

Bror Emil Hildebrand.

Under någon del af Augusti och September månad 1863 företogs, enligt K. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademiens uppdrag, en resa till Sveriges södra landskap och till Köpenhamn.

Samlingar i Skåne. Uppköp för Museum.

I Malmö besöktes elementarläroverkets Museum, hvilket utan tvifvel, för sitt ändamål, är ett af de yppersta inom fäderneslandet. Grundlagdt, under Kammarrätts Rådet Qvensels ledning, af ett enskildt sällskap bland stadens invånare, som derpå offrat betydliga summor, har det i senare tid förenats med läroverket och intager der en vacker och rymlig lokal, som dock snart kräfver ytterligare utvidgning. Utan tvifvel lär väl en sådan erhållas i en väl behöflig ny, mera ändamålsenlig läroverksbyggnad, hvars uppförande icke länge kan fördröjas inom ett samhälle, som under de senare åren vunnit så betydlig tillväxt icke blott i folkmängd utan äfven i materielt välstånd. Museet förevisades af Herr Lektorn M. C. C. J. Eurenus, som har stor förtjenst af dess utvidgande och förträffliga ordnande. Den naturhistoriska afdelningen är företrädesvis

rik och innehåller för Sveriges Fauna äfven en och annan sällsynthet, dem vetenskapsmannen målhända förgäfvos söker, åtminstone som inhemska, i våra större museer. Ehuru senare börjad är den historiska afdelningen redan temligen betydlig och fullt ändamålsenlig, att gifva en öfverblick af den forntida Skånska befolkningens vapen, redskap och prydnader under olika tider, samt att lära ungdomen känna, värdera och taga till vara dessa vigtiga materialier för landets och dess innevärnars historia under arhundraden eller årtusenden, till hvilka skriftliga anteckningar och dokumenter icke sprida något ljus. Af stensaker finnas, så som man har skäl att vänta i en Skånsk samling, utmärkt vackra exemplar. I öfrigt förtjena nämnas en lansspets af ben med en ovanligt formad tapp i nedra ändan; en bronzarna med vackra sirater; och från medeltiden en schackbricka af ben föreställande en biskop med bok i handen.

En af Handelsbokhållaren Ohlsson hembjuden samling af Skånska fornsaker, 379 nummer, jemte en mängd petrifikater, granskades och inköptes till Statens Museum för 400 R:dr R:mt. Märkeligast deribland är en liten yxa eller pikhicka af ben.

Hos Handelsbokhållaren C. Borgström inköptes några vackra fornsaker af sten, hvaribland en yxa af grönsten, omsorgsfullt arbetad och af högst egendomlig form. (Se närstående teckning, som är tagen i half storlek). Dess längd är 5,7 tum; öfra delen är afrundad på 3 sidor till

en smalare tapp, bestämd att insättas i ett träskaft, för hvars säkrare fästande är inluggen en fördjupad platt på yxans bakre kant. — Herr Borgström hade egt en icke obetydlig samling af fornsaker, hvilka dock nyligen hade blifvit försälda till Danmark. Dylika uppköp besörjas äfven af utländska mormon-kolportörer, hvilka idka denna binäring under deras kringvandringar i Skåne för att predika den nya läran och utfrånga dess ömkliga litteratur.

Från Malmö gjordes utflygter till åtskilliga trakter på landsbygden. I Hvellinge inköptes en bronzlans af vackraste arbete hos Kronofogden J. F. Hallberg, som skänkte till Statens Museum en särdeles fint arbetad flintlans.

Hos Nämndemannen Nils Jönsson i Hammarlöf, nära Trelleborg, genomsågs och förtecknades en stor mängd fornsaker, förvarade på olika ställen. Samlingen, som innehöll 1009 nummer, hvaribland många vackra stensaker och några sällsyntheter, t. ex. en benlans, 14 långa benpilar med flintskärfvor infästade i kanterna, ett slags mejsel af ett tjockt kronhjortshorn, m. m., inköptes, efter aftal med Herr Hallberg, som var god man i Nils Jönssons konkurs, senare på hösten till Statens Museum för 1000 R:dr R:mt. Med samlingen följde en mängd ur Skånska torfmossar upptagna fossila horn och ben, hvilka gifva en åskådlig föreställning om de djurarter, till en del nu mera utdöda eller åtminstone i södra Sverige icke mera förekommande, hvilka i en förntid, utan tvifvel långt mera aflägsen än man vanligen hittills antagit, lefvat i Skånska skogarne och jagats af det urfolk, som, utan kämmedom af metallernas bruk, till vapen och redskap begagnat flinta och annan sten samt ben af de djur, hvilka med dylika enkla vapen blifvit fällda. Herr Professoren C. J. Sundevall har haft godheten granska och bestämma dessa djurlemningar, hvilka hafva tillhört elg, rehn, kronhjort, urox, vildsvin *). Några

*) Äfven medföljde bäckenben m. m. af häst, hvilka, ehuru de tydligen legat länge i torfmossen, möjligtvis ditkommit senare än de öfriga benen.

af dessa djur hafva varit ovanligt stora. Ett af kronhjordshornen håller 2 fot 7 dec.-tum i längd från rosenkransen till öfversta spetsen (hvilken dock är afbruten) och 8 tum i tjocklek ofvanför ögontaggen. Ett vildsvins-hufvud, af en hanne med stark bete, är 15,4 tum långt. Af oxhornen återstå endast qvekarne (den inre massan). En af dessa håller 11,3 tum i omkrets.

Det är en heder för Nils Jönsson att hafva från förstörelse räddat dessa dyrbara forntidsminnen. Han hade äfven gjort betydliga samlingar af annan art, t. ex. af ur och andra konstverk, men dessa voro försålda på auktion innan jag kom till stället. Detta samlingsbegär har icke hindrat honom att genom storartade nybyggnader, trädgårds- och parkanläggningar samt betydliga kostnader nedlagda på jordbrukets förbättring gifva sin egendom mångdubbladt värde.

I Lund uppehöll jag mig blott några timmar för att se aflidne Astronomie Professoren Mortimer Agardhs antiqvitetssamling, utmärkt mindre genom sitt omfång än genom exemplarens förträfflighet. Bland många goda bronzsaker förtjena nämnas 2 hela och några brutna svärd, 5 stora ringar och en fibula af pryddigaste form och arbete.

På Svanarp, i närheten af Hörs järnvägsstation, besågs en antiqvitetsamling, som Andre Landtmätaren i Malmöhus län, Herr A. G. Rosengren för ett par år sedan hade hemjudit till Statens Museum. På grund af den afgifna berättelsen om samlingens innehåll har Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien beslutat dess inköp med 500 Rdr Rmt.

Herr Rosengren meddelade underrättelse att på Nånäs egor i Fulltofta socken, Frosta härad, finnas vackra skeppsformiga stensättningar med höga stenar vid ändan.

Flera andra enskilda samlare i olika trakter inom Skåne besöktes, hos hvilka sågs och antecknades åtskilligt både sällsynt och af vetenskapligt värde.

Besök i Köpenhamn.

Några dagar tillbragtes i Köpenhamn, för att samla upplysningar rörande de åtgärder, man i Danmark vidtagit till fornlemningarnes bevarande, och för att granska några dyrbara fynd, som under de två senaste åren inkommit till det »Oldnordiske Museum». Bland dessa äro i första rummet att nämna de i Vandrup, Ribe amt, på Jutland i högar från bronzåldern funna grafkistor af klufna och urhålkade ekstammar med deri liggande kläder af ylletyg, vapen m. m. af bronz, askar af näfver m. m. *). En del af de i dessa grafvar funna saker förvaras ännu i Fredrik VII:s enskilda samling, men torde nu, efter Konungens död, blifva förenade med de öfriga, som förut ingått till riksmuseet. Icke mindre märkvärdiga äro de guldkärl från bronzåldern, försedda med bronzskaft om lindade med guldtråd, dem man i Fyen funnit tillsammans inlagda i ett större kärl af bronz; äfvensom de rika utbyten museet erhållit ur de Danska torfmossarne af Romerska och andra fornsaker från 1:sta och 2:dra århundradet efter Kristi födelse, utgörande ett kostbart supplement till de värdefulla skatter af samma art, dem jag år 1861 såg i Flensborgs Museum **). Dessa fynd, ehuru i första rummet upplysande Danmarks historia, så väl landets som folkets, hafva äfven för Sverige stort värde, emedan de ofelbart stå i sammanhang med de skatter af Romerska silfvermynt från de anförda seklerna, hvilka i vår jord nästan årligen anträffas, och sannolikt äfven med de Romerska bronzsaker, som någon gång, ehuru

*) Beskrifna af Premier-Löjtnant A. P. Madsen: »Treenhöi og Kongehöi Fund», Köpenhamn 1863; aftryck ur »Afbildninger af danske Oldsager og Mindesmærker».

**) För alla vänner af den nordiska fornforskningen måste det vara en fagnaande underrättelse, att de dyrbara fornsakerna i detta ypperliga museum blifvit, ehuru med personlig fara för dess förtjenstfulle grundläggare och vårdare Herr Engelhardt, räddade undan den inträngande fiendens plundring.

mycket sparsamt, hos oss blifvit funna, hvilka utan tvifvel tillhöra samma tid.

I Rosenborgs slott, som innehåller ett storartadt museum för den nu utslocknade Oldenburgska konungastammens minnen, har på senaste tid, genom Herr Professor Worsaaes försorg, de Danska regalierna blifvit så anordnade att de kunna för allmänheten förevisas. Den äldsta bland dessa klenoder, Konung Christian IV:s öppna krona, rikt prydd med äkta pärlor, stenar och en oförläpelig emalj, är ett praktstycke. Äfven de flesta öfriga bland dessa skatter utmärka sig icke mindre genom det stora materiella värdet än arbetets förträfflighet. Det vore önskligt att vi en gång kunde komma derhän, att våra Svenska icke mindre dyrbara och till en del ännu äldre regalier kunde i det nya museet finna en säker förvaringsplats och sålunda blifva lättare tillgängliga än de nu äro. I London, Petersburg, Wien, München, Dresden äro riksklenoderna så förvarade att hvarje resande utan svårighet kan få taga dem i betraktande.

Från Skåne begaf jag mig till Småland, för att undersöka

Fornlemningar vid Bäckaryd i Hamneda socken, Sunnerbo härad, Kronobergs län.

10. En grafhög från bronzåldern på Bäckaryd östregårdens egor.

I April månad 1863 hade Konungens Befallningshafvande i Kronobergs län insändt, att Kongl. Majt och Kronan hembjudas, ett litet bronzsvärd, funnet jemte obrända ben af människor i en af hållar bildad grafkammare, som af hemmansegaren Anders Peter Andersson i Bäckaryd östregården anträffats vid bortgräfandet af en stor jordhög. Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien inlöste svärdet för Statens Mu-

seum, men anhöll derjemte att Konungens Befallningshafvande måtte med utfäst vite förbjuda vidare arbete i grafhögen samt meddela föreskrift om benens omsorgsfulla förvarande, intill dess Akademien skulle kunna låta besörja en närmare undersökning på stället.

Denna undersökning företogs den 10 September. Den ursprungligen mycket ansefliga högen, hvaraf nu föga mer än en fjerdedel kvarstod orörd, var belägen i kanten af hemmanets trädgård, nära allmänna landsvägen. Den bortgrädda jorden hade blifvit använd att fylla och utjemna den mot vägen sluttande marken. På andra sidan landsvägen sänker sig landet småningom åt öster mot den ansefliga Laga-ån.

Genom uppgifter af gårdens egare och andra personer, som deltagit i utgräfningen, samt genom undersökning på platsen upplystes, att högen hade hållit omkring 110 fot i tvärmått och varit åtminstone 15 fot hög. På den kvarstående delen vexte yppig ljung, ortens plågoris, i ett omkring en half fot djupt mullager. I nedra kanten af denna mullbetäckning hade fordom hela högen varit belagd med ett enkelt lager af kullerstenar, hvilka år 1851 blifvit upptagna och använda till gårdens behof. På den aftröjda bottenplanen, bestående, lika som den omgifvande marken, af fin mosand (enligt uppgift, och att döma af en vid gården gräfd brunn, till många fammars djup) lågo, närmare nordvestra kanten, utan ordning eller sammanhang tre stora fältstenar, hvilka utan tvifvel befunnits der innan högen uppfördes. Hela kullen hade, i likhet med den ännu kvarstående delen, under mullagret bestått af samma slags fina sand, utan inblandade stenar. Omkring 6 fot under ytan hade påträffats ett kummel, bildadt af kullerstenar, de flesta ungefärligen af ett människohufvuds storlek. I djupet af detta kummel, hvilket uppgafs hafva hållit 48 fot i tvärmått, anträffades den i Konungens Befallningshafvandes skrifvelse omnämnda, af stenhällar bildade graf-

kammaren, hvilken nu stod blottad på tre sidor i kanten af den återstående delen af kumlet och högen.

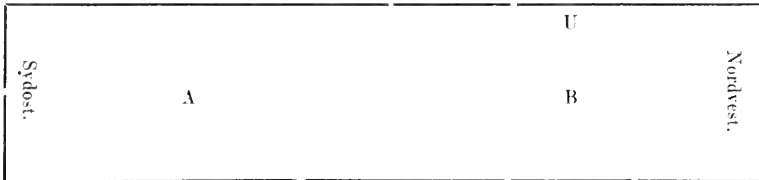
Då högens återställande i ursprungligt skick nu mera icke skulle varit möjligt, lät jag bortgräfvä ett stycke af den kvarstående delen, så långt kumlet sträckte sig, för att få grafkammaren fri. I det ännu orörda sandlagret sågos på ett och annat ställe små kol-smulor, af löfträäd, och en mycket smal sotstrimma. Men dessa spår af eld voro så obetydliga, att de icke kunna antagas vara lemning efter någon på stället skedd bränning; utan tyckas de tillfälligtvis hafva medföljt den uppkastade sanden. Stenarne i kumlet lågo utan förband. Mellanrummen voro fyllda af fin sand, som förmodligen, åtminstone till en del, nedrunnit redan när högen uppfördes. Nu inhöljdes stenarne ännu mera af den under gräfningen oupphörligt nedstörtande sandmassan. Kumlet med den deri inneslutna grafkammaren låg icke i högens midt, utan betydligt närmare dess sydöstra kant.

Grafkammaren af rektangulär form, i sträckning från sydost till nordvest, är byggd af släta och lika höga, i kanterna jemna, 4—6 dec.-tum tjocka stenhällar af en gneisart, som ännu brytes i orten, men på långt afstånd vesterut från byn. Vägghällarne stå lodräta, kant i kant, 3 på ena, 4 på andra sidan. Taket består af 4 dylika hällar, äfven lagda kant i kant, utom den yttersta på sydöstra ändan, hvilken vid mitt besök låg nedvältad på marken, men uppgafs hafva legat uppskjuten ett stycke öfver den närmaste takhällens kant. Åt båda sidor sträcka sig takhällarne något litet ut öfver vägghällarne. Alla fogar och öppningar mellan hällarne, så väl i taket som väggarne, voro omsorgsfullt betäckta med tunna, tätt tillslutande stenflisor.

Vid nordvestra ändan hade grafkammaren varit stängd med en, i motsatta ändan med två upprättstående hällar, hvilka, när grafven först upptäcktes, hade blifvit borttagna, men ännu, jemte den aflyftade takhällen, lågo kvar på

marken. Grafkammarens längd är 17 fot; bredden vid ändarne 4 fot 2 tum, i midten omkring 3 tum mera. Höjden 4 fot 3,5 tum. Vägghällarne äro ställda på den naturliga sandbotten.

Grafkammarens grundplan och vägghällarnes relativa bredd visas af följande figur, der 2 decimal-linier ungefärligen motsvara 1 fot i verkligheten.

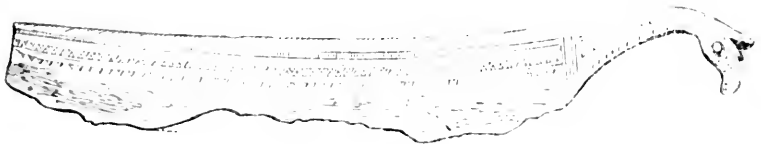
Genom en tvärvägg i midten af tunna hällar eller flisor hade grafkammaren varit delad i två lika stora rum; men denna skiljevägg hade, i första ifvern att söka de förmenta skatterna, blifvit bortbruten, hvarefter man genomgrävt och till en del utkastat den lösa och fina sanden, som uppfyllde båda rummen till en fot nära taket. Denna sand kan icke hafva inrunnit genom takets eller väggarnes omsorgsfullt täckta fogar samt det omslutande stenröret, utan måste hafva blifvit inkastad öfver de nedlagda liken, innan grafkammaren stängdes och kumlet samt högen uppfördes.

Vid denna genomgräfning hade man i det sydöstra rummet (A), något öfver grafvens botten, träffat skelettet af en menniska, liggande med fötterna åt sydost och vid dess sida det förut omnämnda till Statens Museum inlösta bronzsvärdet, hvars utseende teckningen å nästa sida visar. Sedermera hade man i den omkastade sanden inom samma rum funnit en flintläus och en flintskärfva. I det nordvestra rummet (B) hade man, äfven något öfver grafvens botten, träffat ben af flera personer (enligt första uppgiften nio), liggande ordentligt, alla med fötterna åt sydost, d. v. s. åt mellanväggen. Utmed ena sidohällen

(vid U på planteckningen) stod på en flat sten, en liten urna af hårdbränd grof lera, hvilken vid beröring föll i bitar och enligt uppgift icke innehöll annat än sand. Vid grafvens botten hade man träffat en och annan liten kampersten, som var liksom murknad. Nagot spår af förbränning hade ingenstädes förmärkts.

Sedan grafkammaren blifvit till det yttre frigjord och dess dimensioner uppmätta, lät jag inom densamma varsamt genomgräva och undersökte omsorgsfullt den lösa sand, som der ännu låg kvar till omkring en fots höjd öfver väggställarnes underkant. Härvid anträffades i sydöstra ändan, der bronzsvärdet hade blifvit funnet, en liten knif af bronz, 3,4 tum lång, 0,5 tum bred, med fiua sirater på båda sidor och i ena ändan ett litet handtag i form af ett hästhufvud, på sätt teckningen (i verklig storlek) här nedan visar.

Vidare hittades i sanden, i midten och i nordvestra ändan af grafven, en kort lansspets af flinta och en liten i bada ändar trubbig genom knackning formad flintpjes, en ryggad flintspån, tvär i nedra ändan, knackad utefter ena kanten och kring den

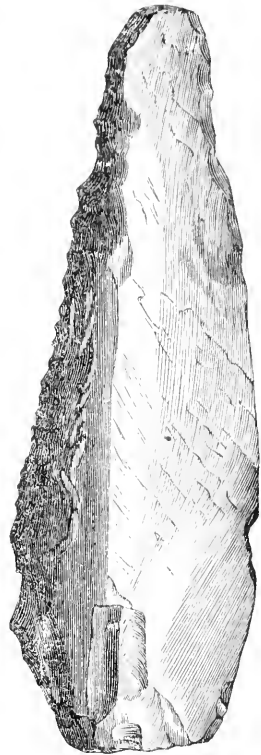
afrundade spetsen, men oarbetad på den andra kanten, (se figuren å följande sida, tecknad i verklig storlek), samt 3 flintskärfvor utan bestämd form eller spår af bearbetning.

Då det skulle varit skada att låta den vackra och väl bibehållna grafkammaren förstöras, anmodades jordägaren Anders Peter Andersson, som ock härtill förklarade sig villig, att af den kvarvarande delen af högen uppkasta en mindre kulle öfver grafven och att återställa gafvelhällarne på ena ändan samt förse den andra med passande stängsel, på det att besökande, som sadant önska, må kunna få tillfälle att gå in i densamma. Efter berättelse hade för sadant ändamål under sommaren nästan dagligen infunnit sig personer från nära och fjerran trakter.

De i denna graf anträffade förn saker, nu förvarade i Statens Historiska Museum, äro följande:

1:o. Ett svärd af bronz (se fig. pag. 234), nu 15,5 tum långt, torde hafva varit omkring ett tum längre, innan spetsen af hittaren afbröts. Klingan vid fästet 1,5 tum, i öfrigt 1,0 tum bred, har längs midten en kullrig rygg å ömse sidor begränsad af en upphöjd smal rand. Den smala fyrkantiga tenen är fästad i en fyrkantig knapp, prydd på sidorna med tungsirater och två fördjupade ränder samt på ändan med en dylik fördjupad rand och 8 små runda hål omkring en aflång knopp i midten. Hela fästet har icke varit öfver 3 tum långt och rummet för handen knapt mer än 2,5 tum.

2:o. En liten knif af bronz med ett handtag på ena ändan i form af ett hästhufvud, på båda sidorna inslagna sirater, på sätt teckningen här ofvan (pag. 234) utvisar. Längd 3,4 tum, bredd 0,5 tum.

3:o. En lansspets eller knif af blågrå, hvitfläckig flinta, 5,8 tum lång, 1,3 tum bredast, med ett bredt, på båda sidor kullrigt skaft, i hvars ända qvarsitter den kalkskorpa, som ursprungligen betäckt det råa flintblocket. Vål huggen, med skarpa kanter och spets. Se närläggande figur, tecknad i half storlek.

4:o. En lansspets af flinta, väl huggen, med något afsmalnande skaftända, 2,9 tum lång, bredast 1,1 tum. Den ena, något kullriga sidan är slipad.

5:o. En tjock flintspån, på ena sidan skålig, på den andra ryggad, 3,5 tum lång, i nedra ändan tvär med några slag aftunnad. (Se fig. pag. 235). Den afrundade spetsen likasom den ena kanten är från den ryggade sidan omsorgsfullt knackad; den andra kanten är, ända till 0,8 tum nära spetsen, oarbetad, en linea tjock och betäckt med den ursprungliga kalkskorpan. Den afrundade spetsen har gjort detta instrument otjenligt att bebegagna som lansspets.

6:o. En liten tjock, på ena sidan ryggad, på den andra svagt kullrig flintpjes, 1,9 tum lång, trubbig i båda ändar, rundtomkring knackad från båda sidor. Vid ena ändan försedd med ett litet hak i båda kanterna för att kunna fastbindas. (Kanske en trubbig pil?). Se närläggande teckning, i verklig storlek.

7:o. Tre flintskärfvor, utan bestämd form och utan spår af bearbetning. En är 2,2 tum lång, bredast 1 tum; de andra båda mycket mindre.

8:o. En kruka af hårdbränd lera, formad med blotta händerna, i botten (utvändigt) 2,5 tum. Sidorna något utböjda, så att diametern på midten varit

ungefär 3,7 tum. Höjden kan ej bestämmas, men torde hafva varit omkring 5 tum. Öfra randen utvikt, med simpla snedstreck på kanten. Nedanföör kanten går utvändig en nära tumsbred ornamentering af 6 strek-rader bildade genom intryckning med ett smalt, i ändan tvärstrieradt instrument. Brutna i många bitar, af hvilka några, utgörande krukans nedra del kunnat hoplimmas.

De, enligt Akademiens begäran, tillvaratagna benen fyllde två stora korgar eller s. k. kolfat, hvilka hade blifvit insatta i grafkammaren, hvars öppningar derefter blifvit stängda med brädluckor. Dessa ben, som nu lågo utan ordning hopkastade, hade genom luftens inverkan erhållit ljus, nästan hvit färg. Om de försigtigt blifvit upptagna, skulle utan tvifvel flertalet kunnat erhållas hela, emedan den torra sanden tycktes hafva väl bevarat dem från förvandling. Nu voro de flesta brutna, vittrade eller på annat sätt skadade. Att bland dem sammansöka ett fullständigt skelett var icke möjligt. Af de mindre och svagare benen återstodo nu blott ett och annat. De öfriga hade antingen blifvit i grafven förtärda eller ock bortförda med den till markens utfyllning använda sanden. Sedan jag ordnat hvad som fanns i behåll, räknades med säkerhet 28 lårben, hvaraf således visade sig att åtminstone 14 personer varit i grafven nedlagda. Icke något enda djurben kunde upptäckas.

De bäst bibehållna benen, bland dem ett nästan helt och 4 söndriga kranier, hopsamlades och hemfördes, att förvaras i Statens Museum.

För att lemna de vetenskapsmän, som sysselsätta sig med kraniologiska studier, tillfälle att bedöma hvilken menniskorace de här begrafna personer tillhört, intages här följande omsorgsfulla beskrifning, hvilken Herr Med. Filos. Kandidaten Magnus Gustaf Retzius på min begäran haft godheten uppsätta. Måtten äro angifna i Franska

centimeter, hvaraf 3 temligen nära motsvara ett Svenskt decimal-tum.

10. Ett nästan fullständigt kranium (underkäken saknas) af en vackert oval, dolikocefalisk form. Största längden är ungefär den hos Svenskarnes kranier normala, men största bredden, hvilken infaller i bakre tinningtrakten, deremot mindre. Största längden förhåller sig till största bredden som 100: 72,6. Pannan jämförelsevis hög. Kraniets höjd för öfrigt ej betydlig. Hjessknölarne föga utvecklade; sömmarne öppnstaende. Bakre delen af hjessan har, ofvanför den afrundade nackknölen, längs bakre tredjedelen af pilsömmen, en ganska bred fördjupning. Vårtutskotten och öfriga muskelfästen ej mycket utbildade. Ansigtbenen temligen små och väl formade. Profil-linien nästan lodrät (orthognatisk). Tänderna nötta. Kraniet samolikt af en medelalders man.

Största längd från glabella till den mest utstående delen af nacken	Centim. 19,0.
Minsta pambredd	9,6.
Största "	12,0.
Kraniets största bredd	13,8.
Mastoidallbredd	12,8.
Åfstandet från främre kanten af ryggmärgshalet till näsroten	11,0.
Dito till den mest utstående delen af pannans hvälfnng	13,6.
Dito till den högsta delen af hjessan (kraniets största höjd)	13,7.
Dito till den mest utskjutande delen af nacken	10,7.
Ryggmärgshalets längd	3,7.
" bredd	3,5.
Kraniets största omfang	52,5.
Bagen från näsroten till bakre kanten af ryggmärgshålet	37,7.
Bagen öfver högsta hvälfnngen af hjessan, från det ena öronhalet till det andra	33,5.

	Centim.
Bredden mellan (de skadade) okbågarna	11,5—12,0.
Ansigtets höjd från näsroten till alveolar-randen	6,5.
Ögonhålornas höjd.....	3,5.
» bredd	3,0»

2:o. »Ett ofullständigt kranium. Hjernskålens tak och sidor samt främre delen af dess botten temligen i behåll och i naturligt sammanhang, af en lång och smal (betydligt dolikocefalisk) form. Största längden förhåller sig till största bredden, hvilken infaller i bakre tinningtrakten, som 100: 71,0. Pannan låg, med stora supraciliarbågar. Främre hälften af hjessbenen höja sig takformigt mot pilsömmen och bilda der en ås. Hjessknölarne låga. Nackknölen temligen stor och utstående. Tinningarne flata. Sömmarne öppenstående. Hjernskålens väggar tjocka, med starka muskelfästen. Ansigtsbenen saknas. Kraniets form liknar kraniers, funna i gamla grafvar i Östergötland, på Öland och Gotland.

	Centim.
Kraniets största längd	20,0.
Minsta pambredd	9,0.
Största »	11,7.
Kraniets största bredd	14,2.
» största omfång	55,0»

3:o. »Fragment af ett kranium. En del af hjernskålens tak i behåll. Detta kranium synes hafva varit af samma form som n. 2. Pannan särdeles låg, med ovanligt stora supraciliarbågar. Hjessknölarne låga, med en upphöjning längs främre hälften af pilsömmen.»

4:o. »Fragment af ett kranium. Större delen af hjernskålens tak i behåll. Kraniets form synes mest hafva närmat sig n. 1.»

5:o. »Fragment af ett kranium. Bakre delen i behåll. Nackknölen stor och utstående. Hjessknölarne större än på de förut beskrifna. Kraniets största bredd omkring 14,0 centimeter.»

Af 9 öfver-armben håller det längsta, från högsta delen af ledhufvudet till nedersta delen af trochlea, 36,5 centim.; de mindre 34,5—35,5.

Bland 8 lårben är det längsta, från spetsen af trochanter major till insänkningen mellan nedra kondylerna, 45,5 centim.; — från högsta delen af ledhufvudet 47,0. De mindre 38 och 39,5.

En ulna af ett barn är 17,5 centim. lång, utom nedra epifysen, som var bortfallen.

Bland de öfriga benen äro 8 underkäkar förvarade. I några äro tänderna starkt och jemnt afnötta nedom kronan. Två af dessa hafva alla tänderna betydligt nötta, men den innersta kindtanden (vishetstanden) föga sliten, hvaraf torde kunna slutas att personerna varit mellan 20 och 30 år gamla. En annan har ena ögontanden något nöt i spetsen, men de öfriga tänderna knapt märkbart nötta på kronan, — således troligtvis af en ännu yngre person. En annan har ena hörntanden på ett onaturligt sätt utvext horisontelt ur käken. En annan käke, starkt hopdragen, har små gropar efter några af de främre tänderna; men kindtänderna hafva varit bortfallna långt före döden, emedan tandhålorna äro fyllda af benmassa. Den har således utan tvifvel tillhört en mycket gammal person.

Alla bäckenben voro sönderbrutna och ofullständiga och kunde således icke gifva någon upplysning om de aflidnes kön.

En 4,5 tum lång stump af ett groft ben, troligtvis lårben, har på ena sidan en mängd tvärgående smala, djupa repor, tillvägabragta, som det tycks, genom ett i udden jemnt instrument, som varit knapt en half linea bredt. På andra sidan finnas blott 3 dylika inskränningar samt några få fina strek, som synas vara gjorda med ett fint spetsigt instrument. Att dessa repor skulle hafva tillkommit genom gnagning af rofdjurståndar synes icke sannolikt.

De tillvaratagna benen utvisa således att personer af mycket olika ålder, från barnets till den utlevade gubbens, varit i denna graf nedlagda. Hvilken människorace dessa personer tillhört, lemna jag åt mera kompetenta domare att afgöra.

Af grafvens byggnad och de i densamma anträffade fynden har emellertid vunnits säker upplysning, att den tillhör bronzåldern och utan tvifvel dess äldre period. Den omständigheten att äfven arbeten af flinta deri blifvit nedlagda, upphäfver icke, utan tvertom styrker detta antagande. Man har flerstädes, t. ex. i Danmark och Meklenburg, funnit stenvapen tillsammans med bronz. Det är icke oantagligt att ett folk, som stått på en högre kulturgrad och begagnat svärd och knifvar af bronz, kunnat använda flintspetsar på sina kastvapen. Möjligt är ock att dessa flintvapen tillhört slagna fiender af landets urbefolkning, som ännu icke kände eller begagnade metallarbeten, och att de blifvit i grafven nedlagda antingen som trofeer eller som skyddsmedel mot onda makter. Märkligt är att tvenne af de här funna flintsakerna, ehuru tydligt arbetade af människohand, synas icke hafva varit rätt användbara som vapen, då de icke äro spetsiga. Det kan icke betvivlas att den person, som hade bronzsvärdet vid sin sida och ensam blifvit jordad i grafvens ena hälft, varit hufvudpersonen. Mera ovisst är om de tretton (eller möjligtvis flera) personer, som fått dela rummet i den andra hälften af grafven, tillhört hans familj och huruvida de blifvit samtidigt med honom begrafna eller efter hand dit inlagda, innan grafven genom det uppförda kumlet och jordhögen slutligen stängdes. Måhända skulle någon vilja antaga att dessa personer varit hufvudmannens samtidigt med honom fallna stridskamrater eller slagna fiender, men denna mening har icke sannolikhet för sig, alldenstund här förefunnos ben af både barn och utlevadt folk, och motsäges

dessutom af det förhållandet, att bland dessa ben icke något enda (med det undantag som här ofvan pag. 240 anföres) bar spår af yttre våld, och att antalet af vapen var högst obetydligt. Hade grafven frau början blifvit af en vetenskapsman undersökt, skulle mahända både i dessa och flera andra afseenden viktiga och säkra upplysningar kunnat erhållas.

2:o. Grafhögar från jernaldern på Bäckaryd norregårdens egor.

På en half fjerding svägs afstånd från Bäckaryd östregården är, på norregårdens egor, ett graf-fält, bestående af talrika kullar och högar, utan bestämd ordning, några liggande tätt tillhopa, andra med något mellanrum. Fältet, betäckt af yppig ljung, hvilken nu stod i fagreste blomning, intager en liten sandås, sträckande sig från landsvägen åt öster ända ned mot Laga-ån. Åtminstone 113 kullar kunde räknas.

I Laga-åns dalgång träffas en stor mängd dylika graf-fält på föga afstånd från hvarandra, t. ex. vid Hallsjö i Dörarps socken, Trotteslöf och Öslöf i Berga socken, Ljungby i socknen af samma namn, Berghem och Bäck i Kånna socken, Bäckaryd, Hamneda, Elinge, Sönderborg och Horn i Hamneda socken, Tofhult och Gräsholma i Traherys socken, således 13 stora graffält, och kanske ännu flera, på en längd af endast $5\frac{1}{2}$ mil. Ett likartadt förhållande visar sig vid de öfriga ådalarna i denna trakt af Sverige. Så t. ex. vid den nu temligen obetydliga Iffa-ån, hvilken jag passerade på vägen mellan Pjeteryd och Hamneda, finnas graffält vid Össjö, Mjarryd, Iffa och Fagerryd i Ljunga, samt Björstorp och Håå i Hamneda socken. Dessa graffält vitna huru i äldsta tider landets befolkning följt den anvisning naturen erbjöd för kommunikation och odling. Deremot ser man sällan i dessa bygder någon forulemning på de ödsliga ljunghedarna, hvilka, ehuru utan

tvifvel fordom skogklädda, voro da som nu mindre inbjudande till bosättning än de mera frugtbara flod-dalarna.

Dessa graffält tillhöra utan tvifvel alla den nuvarande befolkningens stamfäder, hvilka redan begagnade jern till vapen och redskap och använde bronzen ensamt till smycken, beslag på ridtyg och dylikt, eller med andra ord den s. k. jernåldern.

Denna förmodan bekräftas af de tre högar jag öppnade i det omnämnda graffältet å Bäckaryd norregårdens egor, alla bestående af sand, med en temligen tjock mullbäckning.

1:o. En hög, nära landsvägen, 22 fot i tvärmått, 6 fot hög öfver den omgifvande marken. Från toppen till naturliga sandbotten var dock icke mer än $4\frac{1}{2}$ fot. Den omgifvande marken hade således blifvit urgräfd vid högens uppkastande. I midten låg på högens botten sand en stor flat sten; öfver denna och något längre åt vestra sidan träffades ett tunnt lager, ungefärligen 5 fot långt 2 fot bredt, af kol och sönderbrända ben (deribland ett litet fullständigt fingerledsben) jemte några små fragmenter af remhållare och andra tunna oprydade beslag af bronz eller nära nog ren koppar.

2:o. En hög, längre öster ut på åsen, af 28 fots tvärmått och 4 fots höjd. I östra kanten träffades kol och i midten en liten bunke af starkt brända ben, men hvarken jern eller koppar.

3:o. En hög, på obetydligt afstånd från n. 2, i kanten af den angränsande odlade marken, omkring 18 fot i tvärmått och 4 fot i höjd, på hvars topp vexte en björk. Under ljungen och myllan mötte den fina mosanden. På nära 4 fots djup träffades en liten kullersten och straxt derunder hufvudet af ett obrändt lik, med fötterna åt nordost. Hufvudet låg med högra sidan nedvänd, i öfrigt låg skelettet på ryggen, omgifvet af fin sand, på högens botten. Alla benen voro i naturligt läge, med undantag

att ryggraden var betydligt krökt at sidan tätt ofvanför bäckenbenen. Refbenen voro svaga, nedfallna och nästan förtärda. På ryggraden, inom bröstregionen, låg en jernknif, starkt förrostad, med tenen qvarsittande i ändan af ett trinnt träskaft tätt omlindadt med fin silfvertråd till 0,8 tums längd. Den andra ändan af skaftet var förruttnad till ett gulrödt pulfver. Mellan benen, nedanför knät, lågo små benbitar, som tycktes hafva tillhört botten af en hufvudskål. I högens södra kant, midtför hufvudet, låg på grafvens botten en samling af 10 små kullerstenar, mörbrända, omgifna af träkol och svärtad fet jord. — Hufvudet och alla benen äro af små dimensioner och hafva sannolikt tillhört en qvinna, som, att döma af tändernas nötning, icke varit öfver medelåldern. Hufvudskålsformen är densamma som hos nuvarande Svenska racen. Alla benen tillvaratogos och hemfördes till Stockholm.

För den vetenskaplige forskaren meddelas här följande af Herr Kandidaten Retzius öfver detta skeletts kranium och öfriga ben uppsatta beskrifning, med måtten angifna i Franska centimeter.

»Kraniet, nästan fullständigt, af en lång och smal dolikocefalisk form. Största längden förhåller sig till största bredden som 100: 72,2. Hjessknölarne temligen starkt utvecklade, så att största bredden infaller strax under dem. Nackknölen starkt utskjutande, från sidorna tilltryckt. Kraniets höjd liten. Tinningarne temligen plana. Pannan smal, af medelmåttig höjd. Suturerne till en del igenvuxna. Ansigtsbenen små, fint bildade. Tänderna i såväl öfver- som underkäken fullständiga, något nötta.

	Centim.
Kraniets största längd	18,0.
» minsta pannbredd	9,0.
» största »	11,0.
» största bredd	13,0.
» mastoidalbredd	12,2.

Centim.

Afståndet från främre kanten af ryggmärgshålet till näsroten.....	10,4.
Dito till den mest framstående delen af pannans hvälfning	12,7.
Dito till den högsta delen af hjessan (kraniets största höjd)	13,3.
Dito till den mest utskjutande delen af nacken	10,5.
Ryggmärgshålets längd.....	3,6.
Kraniets största omfång	49,5.
Bågen från näsroten till bakre kanten af ryggmärgs- hålet.....	35,2.
Bågen öfver högsta hvälfningen af hjessan.....	30,2.
Bredden mellan (de skadade) okbågarne.....	11,5—2,0.
Ansigtets höjd från näsroten till hakan.....	11,5.
Afståndet från näsroten till öfverkäkens alveolar-rand	6,8.
Ögonhålornas höjd.....	3,3.
» bredd	3,5.
Underkäkens höjd från hakan till alveolar-randen	2,8.
» » från bakre vinkeln till ledknappen	6,5.
Af skelettets öfriga ben mätte:	
Öfverarmbenen	31,5.
Underarmbenen: ulna omkring	27,0.
» radius omkring.....	25,0.
Lårbenen, från trochanter major till insänkningen mellan kondylerna 42,0 — från ledhufvudet	43,5.
Vadbenen: tibia omkring	36,0,0)

Af djurben träffades i den uppkastade sanden en half underkäke af ett får, hvars läge i grafven icke med viss-
het kunde bestämmas.

Ehuru dessa grafhögars relativa ålder inbördes icke kan bestämmas, torde man likväl, redan på grund af de tre öppnade högarnes inre beskaffenhet, finna nytt stöd för det antagandet att våra förfäder samtidigt och omvexlande haft för sed att bränna liken och att nedlägga dem obrända.

Nagon indelning i »brännealdern» och »högaldern» är således i afseende på detta folks begrafningssätt icke tillämplig.

I Hamneda kyrka, som är liten och förfallen och därför snart skall ombyggas, låg i chorets golf en sten, som utan tvifvel fordom varit altarbord, med inhuggen fördjupning för relikers nedläggande. En dopfuut af sten, med djurfigurer och på foten drakhufvuden, af gammalt märkligt arbete, stod i vapenhuset fylld med kalkbitar m. m.

Vexjö. Samlingar.

I Vexjö besågs läroverkets historiska och ethnografiska samling, hvilken, ehuru ännu temligen fattig, innehåller ett och annat af värde. F. d. Domkyrko-Sysslomannen Mag. J. Forsander visade 3 flintknifvar med fyrkantiga skaft, af hvilka två äro särdeles ormsorgsfullt arbetade, samt åtskilliga lansar och andra flintvapen, funna jemte obrända människoben i stenkistor inom tvenne stora kummel, hvilka för få år sedan bortröjdes på en mark helt nära staden. På Rinkaby gatedårds egor i Täfvelsås socken har man icke längesedan i en hållkista funnit ett bronzsvärd, som dock var så förtärdt, att det vid upptagandet föll sönder. Dessa grafvar jemte flera andra i orten anträffade fynd äro med afseende på fäderneslandets antiqvariska topografi af vigt, emedan de lemna säkra bevis att både stenalderns och bronzalderns folkstammar varit bofasta inom det gamla Varend.

Jemte den offentliga samlingen finnas här tvenne betydliga privatsamlingar. Den ena, tillhörig läroverkets Rektor, Herr Lektor G. Wetter, innehåller vackra fornsaker, i synnerhet af sten, hvaraf dock en stor del från Skåne. Den andra, bildad af Herr Bataljonsläkaren Dr

J. A. Z. Wittlock, eger särskildt värde i antiqvariskt-topografiskt afseende derigenom att der förvarade fornsaker till det mesta äro anträffade inom Småland, hvaribland några mindre vanliga. Exempelvis må nämnas en gjutform af tälgsten för skaftcelter, 4 bronzsvärd, en spikklubba af bronz, funnen i ett stenrör, fragmenter af en bronzurna, vackra, stora bronzringar; ett märkligt guldsmycke, liknande en guldrakteat, med ögla i kanten och pålagda trådsirater, korsformigt genombrutet, med en läda på midten för infattning af en sten eller glasbit; en rund broche med slingsirater af bronz och en nyckel af samma metall med tjockt, pryddigt handtag.

I sällskap med Herr Mag. Forsander reste jag till Täfvelsås, 1½ mil från Vexjö, för att besigtiga

En på Täfvelsås norregård i Täfvelsås socken förstörd fornlemning.

Konungens Befallningshafvande i Kronobergs län hade i skrifvelse den 9 Sept. 1862 hos Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien anmält, att hemmansägaren Johan Pettersson i Täfvelsås norregård under föregående vintern utan tillstånd borttagit en å den s. k. Lunnahöjden på hans egor befintlig forntida stensättning, samt att Konungens Befallningshafvande, vid vite af 50 R:dr R:mt, ålagt Johan Pettersson att väl tillvarataga de bortförda stenarne och lemna platsen, der de varit nedsatta, i orubbadt skick, intill dess i behörig ordning tillstånd erhållits att dermed annorledes förfara; hvarjemte till Akademien inlemnades en af Herr Kronofogden, Riddaren A. Wettermark uppsatt beskrifning öfver detta fornminnes utseende innan det förstördes. Med anledning häraf anmodade Akademien Herr Lektorn m. m. G. Wetter att närmare undersöka förhållandet och mottog från honom

en sakrik beskrifning öfver den fördom på ålderdomslemningar rika Lunnahöjden samt de uppgifter som kunnat på stället inhämtas rörande den förstörda stensättningen, hvilken, i öfverensstämmelse med sägnen i orten, ansags hafva varit en s. k. »domarering» eller ett »domaresäte». Sedan Akademien, med anledning af dessa upplysningar, den 20 Jan. 1863 hos Konungens Befallningshafvande begärt att den jordrymd, hvilken den förstörda stensättningen upptagit, måtte uppmätas och af behöriga synemän värderas, för den händelse monumentet skulle kunna återställas och Akademien kunde finna skäl att af jordegaren söka få inköpa grunden för detsamma, och Konungens Befallningshafvande under den 7 Augusti samma år insänt de begärda upplysningarne jemte åtskilliga vid syneförrättningen så väl af Kronofogden Wettermark som af Johannes Pettersson inlemnade skriftliga berättelser och vitnesintyg af flera personer, jemte en Johan Petterssons skrifvelse, hvori han yrkat ersättning för den skada han förmenat sig hafva lidit genom det anställda åtalet, uppdrog Akademien åt mig att besöka stället, för att tillse huruvida något skulle kunna göras för fornlemningens återställande i sitt förra skick.

Resultatet af den nu anställda undersökningen inhämtas af följande den 21 Januari 1864 i Akademien afgifna utlåtande:

»Under min resa förleden höst tog jag vägen om Vexjö, för att kunna besöka Täfvelsås norregård i Täfvelsås socken, Kinnevalds härad, och inhemta närmare upplysning om den fornlemning gårdens egare, bonden Johan Pettersson, borttagit, hvarom, uppå Kronofogden och Riddaren A. Wettermarks anmälan, Konungens Befallningshafvande i Kronobergs län till Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien i skrifvelse af den 9 September 1862 gjort framställning, som föranledt särskilda undersökningar af Herr Lektorn m. m. G. Wetter samt vederbörande Kronofogde och tillkallade synemän.

Herr Kroufogden Wettermark, hvars boställe ligger inom samma Täfvelsås byalag, lemnade med utmärkt välvilja nödiga upplysningar och följde mig till stället, der äfven Johan Pettersson på kallelse infann sig.

Midt upp i en åker på slutningen af en ås, den s. k. Lunnahöjden, visade man mig den förstörda forulemnings grundplan, en liten gräsbevuxen rundel af obetydlig vidd.

Enligt skriftlig uppgift af gårdens förre egare, Nämndemannen Jan Pettersson, nu boende i Risinge, skall forulemningen, då den af honom, innan fältet blifvit uppbrutet till åker, anträffades till en del undangömd af ljung och blåbärsris, hafva bestått af 24 tätt intill hvarandra liggande klumpstenar, som hvardera »innehade ett litet öklass i storhet.» På norra sidan låg en sten »å lön», d. v. s. lutande öfver rundelen; på 6 eller 7 fots afstånd åt öster stod äfven å lön en »resesten» af $1\frac{1}{2}$ à $1\frac{3}{4}$ alns höjd, och i sydost härifrån låg å marken en större 3 alnar lång sten, hvilka tre stenar af honom upprestes »så som han ansåg dem hafva varit ursprungligen.» Inom kretsen var marken belagd »som en stadsgata» med små stenar, hvilka af honom borttogos och användes till gärdesgård.

Vid nu anställd granskning visade sig att monumentets bottenplan, som uppgifves hafva hållit 20 (enligt andras berättelse 26) fot i tvärmått inom stenkretsen, sannolikt blifvit i någon mån inkräktadt af plogen. Åtminstone kunde nu knapt något spår af gropar efter de borttagna stenarne upptäckas. En person, Gustaf Håkansson, som år 1861 var i tjänst hos Johan Pettersson och biträdde med stenarnes bortförande, har ock intygat att hålen efter dem genast igenhackades. Sjelfva stenarne, hvilka nu lågo hopblandade med åtskilliga andra vid sidan af den på något afstånd förbilöpande häradsvägen, äro så stora att 24 sådana, lagda i ring, näppeligen torde kunna få plats på den nu återstående gräsplanen.

Huru än härmed ma förhålla sig, anser jag icke vara möjligt att återställa kretsen på sitt förra rum, äfven om man kunde med visshet urskilja hvilka af de vid vägen nedkastade stenarne hafva tillhört densamma. Men skulle man ock lyckas att återgifva stenarne den plats de innehade, förr än de af Johan Pettersson bortsläpades och innan de s. k. resestenarne af hans företrädare på hemmanet uppställdes på den plats han ansåg dem böra intaga, blefve likväl, enligt min öfvertygelse, fornlemningen icke återställd i sitt ursprungliga skick.

Ty på grund af de vid Konungens Befallningshåfvandes skrifvelse af den 7 sistl. Augusti bilagda, af gårdens förra egare och andra personer i April månad 1863 afgifna intyg och berättelser — hvilka voro okända för Herr Lektor Wetter, då han i slutet af år 1862 undersökte platsen, — äfvensom på grund af hvad jag på stället sett och hört, tror jag mig med fullt skäl kunna antaga, att de af Johan Pettersson bortförda stenarne icke utgjort ett förtida s. k. »domaresäte» eller »domarering», utan varit randstenarne till ett för längre tid tillbaka förstördt grafkummel, hvars kvarlemnade bottenstenar ännu betäckte marken, innan de af gårdens förra egare bortplockades. De på och utanför kretsen liggande långa stenarne hade förmodligen tillhört en i kumlet, vid dess förstöring, anträffad och uppbruten grafkista, hvars tak- och sidohällar blifvit utvräkt öfver randstenarne och fått kvarligga, medan största delen af rörets öfriga mera lätthanterliga stenar blifvit bortförda och använda till ekonomiska behof.

Dylika grafkummel eller grafrör med hällkista finnas eller hafva åtminstone icke längesedan funnits i trakten kring Vexjö, och enligt de upplysningar Lektor Wetter i sin skrifvelse af den 3 December 1862 meddelat skall på den ifrågavarande åsen eller s. k. Lammhöjden fordom hafva funnits en stor mängd numera förstörda mindre

och större steurör, bland andra ett, som uppgifves hafva hållit 60 fot i genomskärning och 6 à 7 fot i höjd, med en 6 fot lång och 4 fot bred stenhäll i midten hvilande på ett underlag af mindre stenar. Äfven Herr Kronofogden Wettermark upplyste att många rör och kullar i senare tid blifvit förstörda. Några sådana, ehuru af föga betydligt omfång, finnas ännu kvar på slutningen af åsen.

Detta förhållande upphäfver dock icke det lagstridiga i Johan Petterssons företag att, utan begärd och erhållen tillåtelse, bortföra de kvarvarande stenarne af denna fornlemning. Hans eget erkännande, att han förut rådfrågat sig hos Kyrkoherden Wieslander huruvida det kunde vara någon fara att borttaga dessa stenar, vitnar uppenbart att han icke varit okunnig om den i orten bibehållna föreställningen att de tillhört ett forntida minnesmärke, hvilken föreställning hade förmått hemmanets förre egare att omsorgsfullt värda och genom plantering försköna platsen.

Hvad Johan Pettersson som skäl för stenarnes borttagande anfört, att han önskat omlägga en förut krokig väg i rak linea öfver monumentet, hvarigenom han skulle få 2,382 fot kortare väg till en hans åkerlycka norr om kronofogdebostället (Lunnagården), förtjenar så mycket mindre afseende, som vägen, ifall den lagts vid sidan i stället för tvert öfver stensättningens plan, endast med några få fot skulle hafva blifvit förlängd. Af Kronofogden Wettermarks den 7 April 1863 afgifna synedokument upplyses dessutom, 1:o att den ifrågavarande äldre vägen, som icke varit broad och endast begagnats vid forsling af gödsel och säd till och från nämnda åkerlycka, ej varit begagnad sedan för mer än 30 år tillbaka en ny väg anlades från häradsvägen till Lunnagården, och derföre blifvit å Johan Petterssons skift till åker uppbruten, samt å grannens angränsande skift genom odling så igenträngd söder om Lunnagårdsvägen, att den endast till gångstig kan begagnas; — 2:o att om en rak linea drages från gångstigen söder

om Johan Petterssons skift öfver densamma till den numera till gångstig hopträngda vägen på grannens skift, så träffar linien ej planen för den borttagna stensättningen utan faller flera alnar vester derom; 3:o att mot Johan Petterssons uppgift, att han velat draga vägen öfver stensättningen för att få den öster om vägen belägna åkern lika bred i norr och söder, förekommer, dels att han i sådan händelse skulle anlägga vägen öfver sin gamla åker, dels att den skulle mötas af en stenvägg och norr om denna af grannens gamla åker, hvartill icke finnes något skäl, då den icke till körväg af någon begagnas.

Häraf vill det synas att Johan Petterssons uppgifter om sin tillämnade vägomläggning tillkommit endast i afsigt att ursägta hans å forulemningen föröfvade åverkan, hvars lagstridighet i alla fall blifver oförändrad äfven om dessa uppgifter vore fullt sanningsenliga.

Ehuru således Herr Kronofogden Wettermark haft fullt laga skäl att till åtal anmäla Johan Petterssons förfarande, kan jag dock för min del icke yrka det enda ansvar, Kongl. Förordningen af den 17 April 1828 för slik åverkan bestämmer, skyldighet för åverkaren att återställa den förstörda forulemningen i sitt förra skick, emedan jag, på förut anförda skäl, anser detta dels omöjligt, dels ändamålslost, då ingen kan med visshet uppgifva den ursprungliga forulemningens beskaffenhet och utseende.

Under sådant förhållande får jag vördsamt tillstyrka, att den af Akademien väckta frågan om expropriation af grunden för den förstörda forulemningen må förfalla, samt att skrifvelse härom må till Konungens Befallningshafvande afgå, med förklarande derjemte, att Akademien icke vidare vill lägga hinder för Johan Pettersson att begagna de bortförda stenarne och den mark der de hafva legat.

Johan Petterssons i särskild skrifvelse till Konungens Befallningshafvande framställda anspråk på ersättning för

den skada han till sitt jordbruk lidit i följd af det mot honom väckta åtalet, förtjenar icke ringaste afseende. Stockholm den 21 Januari 1864.

Bror Em. Hildebrand.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien gillade hvad af mig på anförda grunder blifvit föreslaget och aflät i öfverensstämmelse dermed den 9 Febr. 1864 skrifvelse till Konungens Befallningshafvande.

Herr Kronofogden Wettermark meddelade värdefulla upplysningar om ortens fornlemningar samt skänkte till Statens Museum en liten utmärkt vacker hålmajs af flinta, 2:ne ovala kupiga spämbucklor och ett treflikigt spämsmycke af bronz, alla väl bevarade, funna i stenrör nära fogdebostället.

Vestergötland. Dimbo socken. Skörstorps kyrka.

Från Rantens station vid Falköping gjorde jag en utflykt till Dimbo socken, för att på Dverstorps egor söka få reda på stället, der man under förflutna sommaren anträffat ett märkligt fynd af bernstensarbeten från stenåldern, stora, prydliga knappar eller pärlor, en del större än hönsägg, med afrundade ändar, en fördjupning öfver midten och i denna ett genomgående hål, samt andra aflånga, rått arbetade prydnader med ett hål genom midten, hvilka utan tvifvel, sammanhäftade medelst en rem eller ett snöre, bildat ett slags halsband eller bälte af samma art, som man år 1837 fann i Danmark i en äng vid Læsten, Söderlyng härad, Viborgs amt, afbildadt i »Annaler for Nordisk Oldkyndighed 1838—1839», pag. 164, och i Worsaaes »Nordiske Oldsager i det kongelige Museum i Kiöbenhavn», 2:dra uppl. pag. 18. Stället efterfrågades förgäfvets under vandring från hus till hus i den omkring $\frac{1}{4}$ mil långa byn. Fyndet hade anträffats af främmande personer och af dem

hållits hemligt för byns invånare. Under denna vandring paträffade jag händelsevis på den nämnda byns egor i en åker öster om vägen en till någon del skadad gånggrift i rätt tid för att hindra dess vidare förstöring, hvarmed en i grannskapet boende smed nyss gjort början. Grafkam-maren, bildad af kalkhällar, tyckes i det inre vara orörd. Blott en öfverliggare, ett stort grastensblock, finnes kvar.

I vägen besågs Skörstorps kyrka, en gammal rund-kyrka med tjocka murar, som likväl senare (år 1666) ge-nom en tillbyggnad åt öster till väsentlig del förlorat sitt antiqvariska värde. Invändigt har den i ännu se-nare tid genom rappning och målning förlorat hvad som i öfrigt kan hafva funnits kvar af dess åldriga utseende. Kyrkan är annex till Hångsdala, hvars Kyrkoherde, den originelle Prosten Jon. Fr. Mellin, anbragt åtskilliga in-skrifter på altarringen, innehållande, bland annat, hans för-modan att kyrkan »af ålder varit ett afgudalus.»

Den närbelägna Dimbo socken hade äfven fordom rund kyrka, hvars läge och omfång utvisas af en krets små kalkstensbitar med några omgifvande grafkullar på toppen af en brant höjd. Icke långt derifrån ligger på en sluttande mark en betydlig flock af små ättehögar, hvilka dock hotas af en frätande grusgrop. På prestgårdens egor sågs en skadad gånggrift, hvilken, lika som den ofvan an-förda på Dverstorps egor, icke upptages i Rektor Alanders tryckta förteckningar.

**Berättelse om antiqvariska undersökningar i Vestergötland
år 1863**

af

Bror Emil Hildebrand.

I.

Två gånggrifter i Luttra och Slöta socknar, Vartofta härad.

Det är bekant att i vissa trakter af Vestergötland finnes en stor mängd af sådana forntidsgrafvar, hvilka man kallat gånggrifter eller halfkorsgrafvar. Dessa bestå vanligen af ett stort, aflångt fyrkantigt grafrum, bildadt af upprättstående stenhällar, med en smalare på samma sätt bildad gång på östra sidan, vinkelrätt inmymande i den stora grafven, hvaraf man tagit anledning till de anförda namnen. Tvertöfver grafven äro lagda vanligen tre, stundom flera, långa klumpiga gråstensblock eller flata hällar af kalk- eller sandsten. Äfven gången är på samma sätt betäckt af mindre gråstensklumpar eller flata hällar. Der icke någon åverkan skedt äro grafven och gången inbäddade i en omslutande hög eller ett stenkummel, dock merendels så, att de stora öfverliggande stenarne eller hällarne hvila fritt öfver högens yta eller åtminstone i densamma kunna skönjas.

Alltför många af dessa grafvar hafva i äldre och nyare tid blifvit öppnade, utgräfdade eller helt och hållet förstörda, men högst få vetenskapligt undersökta och beskrifna.

För att erhålla tillförlitliga uppgifter om dessa grafvars inre beskaffenhet, anmodade Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien Antiquitets Intendenten Säve, som redan i sin berättelse för år 1862 tecknat och beskrifvit det yttre af flera sådana fornlemningar, dels orörda, dels mer eller mindre skadade, att under sin år 1863 fortsatta forskningsresa i Vestergötland öppna en eller ett par gånggrifter och om dessa undersökningar insända särskild berättelse.

De upplysningar Herr Säve meddelade och i sin årsberättelse torde intaga, rörande tvenne af honom öppnade gånggrifter, den så kallade Kanehall å Hångsdala prestgård och en annan icke långt derifrån på Hångsdala Knaggegårdens egor, voro så lockande till fortsatta undersökningar, att Akademien uppdrog åt mig att under sommaren för sådant ändamål nedresa till Vestergötland. Men på det de ben af människor och djur, som vid denna undersökning kunde anträffas, måtte på stället i deras orubbade läge blifva granskade af sakkunnig person, inbjöd Akademien Inspektorn för Carolinska Institutet Herr Professorn Friherre G. W. von Düben att deri deltaga.

Sedan Med. Filos. Kandidaten Retzius för samma ändamål slutit sig till oss, nedreste vi i Juni månad till Falköping, der vi möttes af Antiquitets Intendenten Säve, som gaf anvisning på tvenne orörda gånggrifter i Luttra och Slöta socknar samt qvarstannade hos oss för att öfvervara deras utgräfning och besörja nödiga teckningar.

Arbetet företogs samtidigt i båda grafvarne, mellan hvilka afståndet var ungefärligen $\frac{1}{2}$ mil.

A) Gånggriften på Luttra Knaggegårdens egor i Luttra socken.

Inbäddad i en jordkulle af 96 stegs omkrets, utan stenrand kring foten, ligger denna grift på en åker kallad

Hallarörs-åker, *) helt nära garden, hvilken eges af bonden Johannes Pettersson men nu arrenderas af Johannes Larsson. Öfverst på kullen ligga i dagen tvärt öfver grafven tre stora aflånga gråstensblock, kullriga och ojemma på öfra sidan men på undersidan mera släta. Den norra öfverliggaren är 8 fot lång, 7 fot bred, något öfver 3 fot tjock; den andra 12 fot lång, 7 fot bred, 4 fot tjock; den tredje (den södra) 8 fot 9 tum lång, 7 fot bred, 4 fot tjock. Bredd och tjocklek äro dock mycket olika på olika ställen och i allmänhet aftagande mot ändarne. Grafvens längd, mätt öfver täckstenarne, är något öfver 21 fot. Den åt öster, med liten dragning åt norr, utgående gången är vid inmyningen i grafven betäckt af en stor sandstenshäll, uppbärande ena ändan af grafvens mellersta öfverliggare, samt vidare af två klumpiga gråstensblock och en flat kalkstenshäll. Utanför den sistnämnda qvarstå ännu gångens sidohällar längre ut ända till högens kant, men den yttersta täckhällen saknas.

Att aflyfta grafvens väldiga öfverliggare eller utbryta någon af sidohällarna, på hvilka dessa hvilade, skulle icke varit möjligt utan en större arbetsstyrka och fullkomligare mekaniska hjälpmedel, än vi egde att använda. Det återstod således endast att bereda oss ingång i grafven genom borttagande af gafvelhällarne, hvilka stodo något utanför öfverliggarene och således icke af dem berördes.

---

*) I kanten af samma åker, närmare kyrkan och landsvägen, finnas lemmingar af en förstörd gånggrift, 4 sidohällar af vestra och 2 af östra grafkammarmurväggen samt 2 af gångens väggar. En af grafvens öfverliggare, ett stort gråstensblock, hvilat ännu midt öfver grafven med ena ändan stödd på gångens täckhäll. Ett annat stort stenblock, den norra öfverliggaren, är nedkastadt på marken. Grafven är $9\frac{1}{2}$ fot bred och gången $3\frac{1}{2}$ fot. Den omgifvande kullen är bortgräfd och inom grafven är jordfyllningen utkastad till ett djup af 4 fot under öfverliggaren. Möjligtvis torde något af bottenlagret ännu finnas kvar.

För detta ändamål gräfdes i högen en djup och vid grop utanför grafvens norra och södra ända. Vid denna gräfnings träffades utanför norra ändan, knapt en half aln under kullens yta, två vackra, väl huggna flintlansar. Jorden bestod af svartmylla med inblandade kalkstensbitar och små kullerstenar. Ned på djupet var nulljorden mera stenfri. Sedan gräfningen nedgått något under gafvelhällarnes bottenkant, vältades dessa tillbaka mot gropens utsida, då således grafkammarens ändar med sin hårdt packade jordfyllning stodo blottade. Gafvelhällarne voro af gråsten, 6 fot höga, en vid hvardera ändan, den norra 3½ fot bred, 2 fot tjock, den södra nära 4½ fot bred.

Vid norra ändan stodo de första sidohällarne, klumpformiga gråstenar, med utkanterna framvidna mot hvarandra, så att grafvens bredd i mynningen här icke utgjorde mer än 3 fot. Den andra sidohällen på vestra sidan, äfven en stor gråsten, gaf icke direkt stöd åt norra öfverbyggaren, hvilken hvilade dels på fyllningsjorden, dels på en öfver sidohällen inskjuten kullersten. Vid södra ändan voro de två första sidohällarne af sandsten, likaledes framvidna mot hvarandra och derjemte upptill något framlutande så att grafvens mynning här var smalare i öfra än i nedra kanten. På midten var öppningen något öfver 4 fot. Innanför dessa hällar, hvilka således med sina framvidna kanter bildade ett slags dörrkarmar, var grafvens bredd åtminstone 7 fot. De öfriga sidohällarne voro dels af gråsten, dels af sandsten, med ojemna kanter. Öppningarne mellan dessa syntes icke hafva varit fyllda med mindre stenar.

Grafven var, som redan är antydt, fylld med hårdt packad svart jord, med en och annan inblandad kullersten och kalkstensbit, nära upp mot sidohällarnes öfverkant. Dessa stenar ligo i jordmassan, somliga horisontelt, andra på kant, utan bestämd plan nedkastade vid grafvens fyllning. Att denna igenfyllning skett innan de stora stenblocken

lades tvert öfver grafven kan slutas deraf, att två af dessa block, det norra och det södra, med ena ändan helt knappt vidrörde sidohällarne och till någon del hvilade på jordfyllningen.

Sedan fyllningsjorden blifvit utschaktad till ungefärligen 4 fots djup, träffades människoben i stor mängd inpackade i jordmassan och mellan stenar, utan ordning, en del, i synnerhet kranierna, mer eller mindre krossade eller knäckta, men i öfrigt, ehuru något murknade, bättre bibehållna än man kunnat vänta. Säsom exempel på den vilda oordning i hvilken benen voro hopkastade må nämnas, att i en hufvudskål satt instucken ändan af ett lårben; i en annan hufvudskål lågo tänder af något djur tillhörande gnagareslägtet; under ett stort bäckenben, inkiladt mellan stenar, låg nedra ledändan af ett lårben; i mullen under och omkring detta lågo vidare, utan ordning, två underkäkar, ännu ett lårben i annan riktning, rebben af äldre och yngre personer, ryggkotor, brutna kranier, fingerben, nyckelben af en fullvuxen, skullerblad, gnagaretänder, små kullerstenar och kalkstensbitar m. m., allt så hårdt sammanpackadt i mullen och mellan små stenar, att man endast med knif eller annat redskap kunde lösgöra benen, hvartill erfordrades största varsamhet och mycket tålmod. På ett och annat ställe träffades ett flintvapen, en bennål m. m., men de flesta fornsakerna förekommo dock först i benlagrets underkant och på det derunder mötande bottenlagret af hårdt packad mylla, särdeles i grafvens södra ända. Dessa fornsaker skola längre fram i ett sammanhang beskrivas. Resultatet af benens undersökning har Herr Friherre von Düben meddelat i en uppsats, som äfven skall i det följande intagas.

Utgräfningen skedde samtidigt i grafvens norra och södra ända, men kunde, oaktadt trägnaste flit, icke fulländas under de åtta dagar vi egde att dertill använda. Arbetet måste afbrytas, emedan vi nödgades återvända till Stock-

holm, för att deltaga i det Skandinaviska Naturforskare-mötet, under hvilket Herr Friherre von Düben och jag i den ethnografiska sektionen framlade resultaten af undersökningen, så vidt den ditills hade fortgått. Senare på sommaren återvände Herr Friherre von Düben och fortsatte undersökningen af det kvarvarande benlagret, hvilket ända till botten befanns vara i samma oordning nedbäddadt, som här ofvan blifvit beskrifvet. Äfven i gangen träffades ett likartadt benlager.

Sedan såväl grafven som gangen efter slutad gräfvning blifvit fullt tillgängliga, uppmättes deras inre dimensioner. Grafvens längd var, som förut blifvit antydt, något öfver 21 fot. Största bredden (vid botten) 8,4 fot. Höjden under södra och mellersta öfverliggaren 5,9 fot, under den norra 4,5 fot. Sidohällarne, bestående dels af grästen, dels af sandsten, voro 5 fot 4—9 tum höga, $3\frac{1}{2}$ —5 fot breda, 1,3—2 fot tjocka. Gången var vid inmyrningen i grafven 4,4 fot hög, 3,2 fot bred. Längre ut var dess bredd 3,3—4 fot.

I denna graf anträffades, dels under den första utgräfningen, dels under dess fortsättning senare på sommaren, följande fornsaker.

a) Utanför grafvens norra ända, knappt en half alm under jordkullens yta:

1:o. Två flintlansar, utmärkt väl slagna, jemnt afsmalnande mot nedra ändan (utan skaft), den ena svartblå, 6,7 tum lång, den andra nästan hvit, 6,1 tum lång. Den ena aftecknad på pl. 23, n. 5.

b) Inom stora grafkammaren och företrädesvis i dess bottenlager, mest vid södra ändan:

2:o. En flintlans, till formen liknande de föregående, men bredare på midten, 7 tum lång. Spetsen har aldrig varit fulländad, utan är tvär med den ursprungliga kalkskorpan kvar, i öfrigt väl arbetad.

3:o. Två mindre dylika flintlansar, 4,8 och 4,7 tum långa, den ena något tjockare mot nedra ändan, der den naturliga kalkskorpan ännu sitter kvar.

4:o. Spetsändan af en dylik afslagen flintlans, endast 2,4 tum lång.

5:o. En lansspets af flinta, 3,6 tum lång, 1,7 tum bred i nedra ändan, hvilken är bågformigt urholkad. Omsorgsfullt slagen och på ena sidan slätslipad. Afteknad på pl. 23, n. 8.

6:o. En liten fin pilspets af flinta, aflångt hjertformig, rundt urnupen i nedra ändan, 0,9 tum lång. Afbildad på pl. 23, n. 7.

7:o. Tre små, tunna s. k. skrapare af flinta, med en omsorgsfullt och fint knackad rund egg; åt den motsatta oarbetade ändan något spetsade. Längd 1,5 tum; största bredden 1,3 tum. En afbildad på pl. 23, n. 6.

8:o. Nitton diverse små och tunna flintskärfvor af obestämd form, en del måhända ämnen till tunna skrapare, sådana som n. 7, eller kanske för samma ändamål använda, ehuru den tunna skarpa kanten icke visar spår af någon knackning.

Inga af de annars mycket vanliga aflånga, något skåliga, på yttre sidan ryggade eller facetterade flintspånorna förekommo här.

9:o. En liten, aflång, nästan trekantig flintknöl, bärande i ena ändan tydliga spår af knackning eller snarare stötning, 1,3 tum lång.

Färgen på den sistnämnda är blåsvart. De flesta öfriga flintsakerna hafva blågrå eller vitgrå färg.

10:o. Elfva lansspetsar af tunna, platta ben-skifvor, utklufna ur stora ben, spetsade åt ena ändan, upptill på ytsidan och rundtom spetsen glatta, liksom polerade; på den andra sidan ses benets porösa textur. Längd 4,7—2 tum. En afbildad på pl. 23, n. 3.

11:o Två dylika lansspetsar, men af tjockare ben. Längd 4,7—3,7; tjocklek 0,2 tum. En aftecknad på pl. 23, n. 4.

12:o. Två dylika lansspetsar af tunna, klufna rörben, möjligtvis vingben af örn, svan eller annan fogel. Längd 3,2—2,4 tum. En afbildad på pl. 23, n. 1.

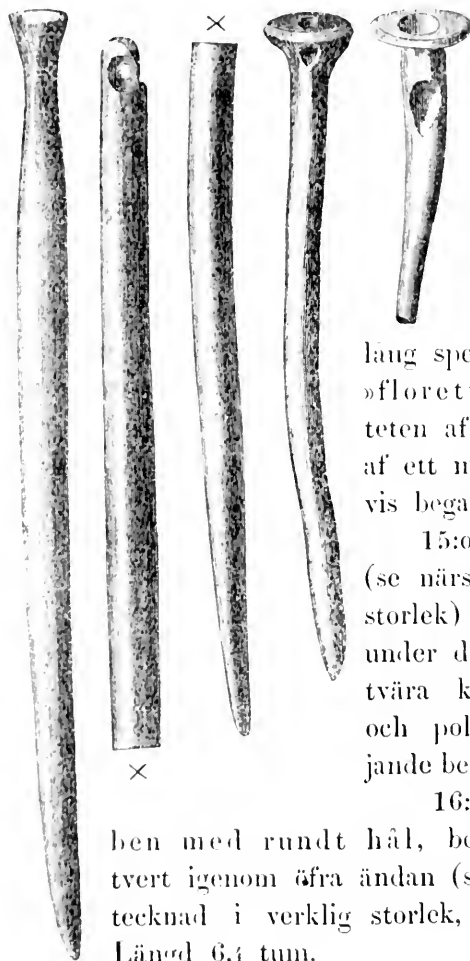
13:o. Två lansspetsar af hela rörben, med behållen ledyta i ena ändan, i den andra snedt afskurna

Fig. 15.

Fig. 16

Fig. 17.

Fig. 18.

och spetsade. Längd 4,4 och 3,9 tum. Herr Professor C. J. Sundevall har funnit dessa ben vara nedra ändarne af tibia af får. En afbildad på pl. 23, n. 2.

14:o. Ett ben, 3,6 tum långt, åt ena ändan afsmalnande i en lång spets (öfra delen af ett s. k. »florettben» ur bakre extremiteten af en häst, som det synes af ett mindre slag*), — troligtvis begagnadt som lansspets.

15:o. En trind nål af ben, (se närstående fig. 15 i verklig storlek) något afsmalnande uppåt under den trinda på öfra ändan tvära knappen, på ytan glatt och polerad, lika som de följande bennålarne. Längd 4,3 tum.

16:o. En trind nål af ben med rundt hål, borrhadt från båda sidor tvert igenom öfra ändan (se ofvanstående figur 16, tecknad i verklig storlek, men i två afdelningar). Längd 6,4 tum.

*) Enligt uppgift af Herr Prof. Fr. Lundberg.

17:o. En trind nål af ben med en tunn och platt rund knapp på öfra ändan, genom hvilken är borraradt ett hål som snedt utmynnar vid nålens början (se teckningen å föregående sida fig. 17 i verklig storlek.) Längd 2,9 tum. Nålen icke fullt rak.

18:o. En mindre dylik nål af ben, med vidare knapp och större hål, hvilket går ned i sjelfva nålen och utmynnar snedt på dess sida (se teckningen å föregående sida fig. 18 i verklig storlek). Spetsen är afbruten. Längden är nu 1,4 tum. Det afbrutna stycket har sannolikt icke varit ett tum långt.

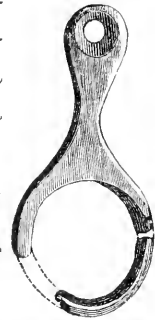
19:o. Nedra ändan af en afbruten dylik ben-nål, 2,1 tum lång.

Hålen i dessa nålar hafva utan tvifvel blifvit anbragta för att deri fästa en rem eller ett snöre. Endast n. 16 kan möjligtvis hafva varit använd som trädnål eller synål.

20:o. En benbit, 1,5 tum lång, 0,7—0,4 tum bred, urspjelkad ur kanten af ett stort rörben, i öfra, bredare ändan jemt afsågad eller afskuren med något hvasst instrument. Den afskurna ändan är fint polerad och blank.

21:o. En hängprydnad af ben, till formen liknande en lorgnett-infattning (se närstående figur i naturlig storlek), bestående af en ring med ett skaft, i hvars ända är ett rundt hål, vidare åt ena sidan, för fästande af en rem eller ett snöre. Ringen blef sönderbruten vid uppgräfningen. Längd 1,5 tum. Är på alla sidor nött eller glatt polerad, med blänkande yta.

22:o. En liten ihålig bencylinder, 1,5 tum lång, något afsmalnande mot ändarne, hvilka hafva en utvikt kant. Prydd med tre bälten af inristade linier, 8 i hvardera bältet. Se vidstående figur i verklig storlek. Ytan är slät, men icke glatt och polerad.

23:o. Fio tänder af atskilliga djur, alla med ett rundt hål borradt genom rotändan. Herr Professor C. J. Sundevall, som granskat dessa tänder, har deribland funnit: *a*) Två stora öfra hörntänder af björn, den ena något afbruten, den andra klufven på längden (af dess framsida meddelas här en teckning); — *b*) en liten hörntand, möjligtvis af gräfling (meles taxus); — *c*) två långa framtänder i underkäken af svin; — *d*) två små öfre hörntänder af medelstora hundar (ungefär af rapphönshunds eller pudels storlek); — *e*) en något större, klufven öfre hörntand af en större hundrace (bestämdt mindre än varg, till och med varghona); — *f*) en liten yttre öfre framtand af varg (se närstående figur); — *g*) en mindre tand, sönderbruten i kronan, knapt bestämbar.

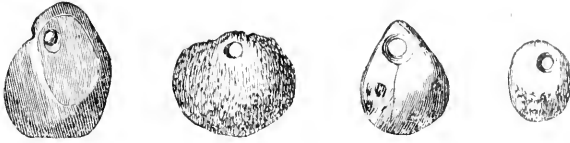

Det kan icke betvivlas att alla dessa tänder blifvit burna som hängprydnader på en rem eller ett snöre, sannolikt äfven, hvad rofdjurständerna beträffar, som jagt-trofeer. Ett liknande bruk af tänder burna som prydnad förekommer hos vilda folkslag ännu i dag. — En dylik i ändan genomborrad hörntand af en varg träffades af Herr Lartet och Christy bland lemningar af forntida djur samt vapen, verktyg, prydnader m. m. från stenåldern och teckningar af djur i klippblock i en grotta vid Laugerie-Basse i Perigord i Frankrike*).

24:o. Tva svinbetar, smala och långa, åt spetsen trinda och blanka, den ena med ett rundt hål borradt i rotändan, — förmodligen begagnade till samma ändamål som de förut anförda djurtänderna.

*) Cavernes du Perigord. Objets gravés et sculptés des temps préhistoriques dans l'Europe occidentale par MM. Ed. Lartet et H. Christy. Paris 1864 (öfvertryck ur la Revue archéologique) pag. 27, pl. 2. (IX) n. 11

25:o. Fyra hängprydnader af bernsten, med ett borrhål i ena kanten, i öfrigt afrundade eller oarbetade. Deras utseende visar nedanstående teckning i verklig storlek.

26:o. Fyra hela och några söndriga, mycket fina, små och bräckliga pärlor eller ringar af ben, 2 linier i tvärmått med ett rundt hål genom midten. Flera af dessa lågo på ett ställe i en liten krets.

Vidare träffades här en liten vacker hoprullad trilobit, som möjligen tillfälligtvis medföljt jorden vid grafvens fyllning, samt ett stycke af ett människokranium med ett ovalt 1,4 tum långt och i midten 0,5 tum bredt hål, hvars kanter likväl icke gifva anledning att med säkerhet sluta, huruvida det tillkommit genom hugg eller någon sjukdom i benskålen.

c) I gången på grafkammarens östra sida:

27:o. Sju flintskärfvor, hvaribland en vanlig, på den ena sidan skålig, på den andra sidan ryggad spån, 2,8 tum lång; en annan nästan dylik 1,5 tum lång; en smal nästan trekantig 1,1 tum lång; de öfriga utan bestämd form och utan spår af bearbetning.

28:o. En flintknuta, något bredare än tjock, tvär i ena, afrundad i den andra ändan, något öfver ett tum lång, med tydliga spår på flera ställen af stötning. Måhända begagnad som knacksten vid flintvapens förfärdigande eller skärpande.

29:o. Två hängprydnader eller pärlor af bernsten, vittrade och söndriga. Den ena är helt tunn med ett borrhål, liknande den andra i ordningen bland de här ofvan aftecknade bernstensprydnaderna.

B) Gånggriften på Synneräl Lockegården i Slöta socken.

Gården, som eges af bonden Anders Magnus Larsson, är belägen på nedra sluttningen af Olleberg, en af de bekanta öfver Vestgötaslätten uppstigande bergäsarne af silurisk bildning. På en aker, helt nära gården, ligger den ansefliga grafkullen, som haller 100 steg i omfang och kring foten omgifves af en tät, numera ofullständig kretsrand af klumpiga granitstenar. Af dessa finnas endast 53 qvar, de flesta stående, andra kullfallna. Många saknas, särdeles på östra sidan.

På kullens topp ligga i dagen' tvert öfver grafven tre väldiga granitblock, på undra sidan släta, i öfrigt med ojemma ytor. Den norra öfverliggaren är 12 fot lång, bredast $7\frac{1}{2}$ fot och öfver 4 fot tjock; den mellersta $12\frac{1}{2}$ fot lång, något öfver 6 fot bred, $3\frac{1}{2}$ fot tjock; den södra 7 fot lång, 5 fot bred, $3\frac{1}{2}$ fot tjock. Från mellersta öfverliggarens ändar mättes till högens kant på ena sidan 13, på den andra 15 steg; från norra, lika som från södra öfverliggaren till högens kant 13 steg. Öfver gången (åt öster) qvarligga 4 stora, platta hällar af sandsten, hvardera omkring 6 fot bred, samt närmast grafven en täcksten af granit, inskjutande langt under mellersta öfverliggarens ända. Gångens yttersta täckhäll ligger nedvältad i åkern nedanför högens kant, men sidohällarne, på hvilka han hvilat, stå ännu kvar.

Sedan högens yppiga, blomrika gräsbeklädnad blifvit afslagen, gräfdes djupa gropar utanför grafvens norra och södra ända, hvarvid i jorden utanför norra ändan träffades hästtänder och ben af andra husdjur, samt på båda ställena små kullerstenar och kalkstensbitar.

Vid norra ändan var grafven stängd med två bredvid hvarandra stående stenhällar, utan beröring med öfverliggaren, 1:o en sandstenshäll, nära 4 fot bred, öfver 6 fot hög, 1 fot tjock, stående lodrät; 2:o en fyrkantig häll,

6 fot 3 tum hög, 3 fot 3 tum bredast, 1 fot 3 tum tjock, stående på en annan häll, med öfra ändan något lutande inåt grafven. Utanför n. 1 låg horisontelt på $1\frac{1}{2}$ fots afstånd en stor gråsten, omkring 6 fot lång. Som denna sten hindrade att fälla nämnda gafvelhäll, gräfdes endast utanför n. 2, hvilken utan svårighet fälldes tillbaka i gropen. De två första sidohällarne, stora och breda, af sandsten, stodo med öfra kanten något lutande inåt grafven.

Vid södra ändan var grafven stängd med blott en sandstenshäll, upptill nästan jemnt fyrkantig, något öfver två fot i tvärmått, nedtill tunnare och bredare (4 fot 2 tum), 7 fot hög. Denna kunde endast med mycken ansträngning fällas tillbaka i gropen.

Grafven var till ungefär en fot nära öfverliggaren fylld med jord, på djupet så hårdt packad, att ofta hacka måste användas vid utschaktningen; men i öfra lagren lösare och mindre stenblandad än i Luttra-högen. Jordfyllningen var på ytan betäckt med ett enkelt lager af små kullerstenar, liknande en vanlig gatläggning *).

Medan Herr Friherre v. Düben och Herr Retzius voro sysselsatta med benundersökningen i Luttra-grafven, företog jag utgräfning till någon del af jordfyllningen i Synneråls-högen.

Vid södra ändan hade öfra kanten af första sidohällen (af sandsten) på östra sidan blifvit tryckt utåt, så att den icke nåddes af öfverliggaren, hvilken till följd häraf med sin östra tjocka¹ och kullriga ända nedsjunkit mer än en fot i grafvens jordfyllning. Utanför den nämnda sidohällen låg på kullens yta en stor gråsten, 2 fot 7 tum lång, nära 2 fot bred, förmodligen ditlagd för att hindra hällens vidare utskjutning. Vid gräfningen från denna ända måste

*) På denna stenbetäckning låg ett i en senare tid under mellersta öfverliggaren instucket jerninstrument, bestående af en rund, något kupig jernplåt af 7 tums tvärmått, medelst en nagel i midten fästad i ändan af en smal jernten, således i formen liknande en kakspade.

derför en jordbank kvarlemnas för att hindra öfverliggarens nedstörtande. Som den tranga öppningen här försvårade gräfningsarbetet, upphördes dermed sedan jag på ungefär 4 fots djup träffat benlagret och funnit detta vara af lika beskaffenhet med det i Luttra-högen.

Fran norra ändan undangräfdes öfra delen af fyllningsjorden till grafvens hela bredd, som här var 6 fot 8 tum, ända fram öfver grafvens midt. På tre ställen träffades i jorden en mörja af ytterst små, fina ben, de största omkring 0,8 tum långa, förmodligen af små djur, som här gjort sig bo, innan jorden i tidens längd blifvit så hårdt tillpackad som den nu befanns. Närmare ytan låg en benstump, sannolikt af ett nötkreatur, med spår af gnagning på ytan. I midten af grafven var jorden något lösare, till en del blandaad med lera eller sand. Vid östra sidan gräfdes jag mig ned för att komma in i gångens mynning, der jorden likaledes var temligen lös i öfra kanten, men djupare ned lika hårdt packad som i grafvens bottenlager.

I sjelfva grafven nedgick jag med gräfningen i norra ändan till botten. Ungefärligen 4 fot under norra öfverliggaren eller 3 fot fran jordfyllningens yta träffades ett lager af människoben, blandadt med jord och sten. Benen lägo, lika som i Luttra-grafven, i vildaste oordning. Då jag kommit något ned i detta benlager (nära 5 fot under öfverliggaren) stötte jag på en slät sandsten, 2 fot lång, $\frac{1}{2}$ fot bred, 2,5 tum tjock, liggande på flatsidan. Innanför denna, men utan att vidröra densamma, låg horisontelt en tunn flisa af hvit kalksten, nära 3 fot lång, 14 tum bredast, i sned riktning från vestra grafväggen inåt grafven, med den inre ändan inskjuten under en annan dylik flisa af röd kalksten, 2 fot 8,5 tum lång, 12,5 tum bred, 2,5 tum tjock, som i sned riktning sträckte sig mot östra väggen. Dessa båda flisor bildade sålunda en trubbig vinkel med spetsen mot norr. Jag trodde till en början att dessa jemte den förut nämnda sandstenen utgjort väg-

gar eller tak öfver någon cell för nedsatta hela lik: men när stenarne upplyftades visade sig tydligt att de endast blifvit med jorden nedkastade som fyllning öfver det allmänna med mull och smästen blandade och hårdt sammanpackade djupare beulagret, i hvilket benen lägo i samma oordning som ofvan flisorna. Längre ned träffades ytterligare en dylik flisa af rödhall, 1 fot lång, 7 tum bred, nära 2 tum tjock, och under denna åter ben i största oordning hårdt inpackade i mullen, stundom så fast inkilade mellan små bitar af kalksten, svart skiffer m. m., att när jag försökte lossa en sådan sten eller undauskrapa jorden, medföljde ett stycke af det närliggande benet. Ännu djupare ned mötte en tunn orstensflisa, 8 tum lång, 4 tum bred; derunder åter benlager, så ytterligare en tunn flisa af hvit kalksten $\frac{1}{2}$ fot i längd och bredd, samt under denna ett och annat ben i sned riktning uti lerblandad mylla, som utgjorde grafvens botten. Hela beulagrets djup var nära 2 fot.

Benen i dessa lager lägo öfverallt, som redan är nämnt, i största oordning, kors om hvarandra, somliga horisontelt, andra i sned riktning nedåt. Så t. ex. förekommo under de i vinkel lagda stenflisorna i den hårdt packade jordmassan kranier krossade i bitar, lårben, armben, käkar, ryggkotor, refben, bäckenben, gnagaretänder och en sviubete med lång trind och smal spets. Ett krossadt kranium låg fast inneslutet i kalotten af ett annat kranium, som likt en mössa omslöt det förra; tätt omkring dessa slöt sig ett refben. Under, öfver och på sidorna lägo kors och tvärs lårben och andra stora ben, somliga knäckta och sålunda något böjda. Då jag sökte lösskrapa den hårda mullen kring ett sådant ben mötte snart ett annat liggande på tvärs, öfver eller under, hvilket åter korsades af ett eller flera andra. Dessa långben voro i allmänhet fullständiga, ehuru något murknade, så att det fordrades största varsamhet för att få dem upp hela. Ledknappar

och öfriga bendelar af mera spongiös textur voro på de flesta sköra, så att de föllo sönder om de ovarsamt vidrördes. På ett annat ställe låg ett bäckenben inslaget i en upp- och nedvänd hufvudskal, i hvars undre sida låg inpressadt ett lärben. Ingenstädes märktes på benen spår af hugg eller annat våld, än det som förorsakats af den påtryckande jordmassan och de i densamma inblandade stenarne. Ryggkotor, finger- och fotben förekommo i jemförelsevis mycket ringa antal.

I gångens mynning inåt grafven gräfd jag mig ned endast så mycket som behöfdes, för att öfvertyga mig att der fanns ett benlager af samma beskaffenhet som i sjelfva grafven. Största delen af dessa benlager lemnades orördt, för att senare på sommaren med behörig noggrannhet och sakkännedom undersökas af Herr Friherre von Düben.

Efter slutad utgräfning befanns, enligt meddelad uppgift, grafvens hela längd vara 19,6 fot; största bredden, vid botten, 8,4—10,1 fot. Sidohällarnes bredd 4,1—6,4 fot, höjd 5,8—6,7 fot och tjocklek ett till två fot. Grafvens djup var nära 6 fot. Gångens höjd under täckstenen vid mynningen i grafven 3,8, bredd 2,3 fot. Utanför mynningen var gången något bredare. I östra ändan vid kullens kant var dess djup endast 2 fot 3 tum.

Denna graf var särdeles fattig på fornsaker. Följande tillvaratogos och förvaras nu i Statens Historiska Museum.

1:o. En flintknuta, omkring 2 tum lång, något platt, med spår af stötning på flera ställen. Färgen svart-bla. Jemför fyndet n. 28 i Luttra-högen.

2:o. En liten bit af en smal trekantig flintspån, tvär i ändarne, knackad i båda kanterna, 0,4 tum lång.

3:o. En flintskärfva, som på den ena, afrundade kanten tycks bära spår af knackning, så som på skrapredskapen. Längd 1,6 tum.

4:o. Sjutton diverse skärfvor och afslag af flinta, utan bestämda former. Den största 1,6 tum lång, 1,3 tum bredast; den minsta 0,5 tum lång.

5:o. En smal brynsten af ljusgrå skifferart, tunnslipad mot den ena ändan, 5,3 tum lång.

6:o. En dylik, slipad snedt fyrkantig, tunnare och bredare åt ena ändan, så att den liknar en mejsel. Längd 3,3 tum.

7:o. En dylik, ännu mindre, tunnare, men jembred, tvär i ändarne, 2,2 tum lång.

Beskaffenheten af dessa tre brynstenar är sådan, att jag tvekar huruvida de äro samtida med grafvens byggnad eller senare inkommit i fyllningsjorden. N. 5 upptogs af mig i det öfre jordlagret.

7:o. Hälften af en stor pärla af bernsten, i form af en dubbel-yxa eller hammare bredt utsvängd och afrundad åt båda sidor med ett borrhål genom midten, afbruten längsefter detta hål. Fragmentet har en bredd af ungefär 1 tum.

8:o. En dylik bernstensprydning med afrundade, nästan klotformiga ändar åt båda sidor, söndrig, 0,8 tum lång; samt små bitar af dylika råare bernstensarbeten som funnos i Luttragrafven (n. 25).

Sedan undersökningen af benlagren senare på sommaren blifvit afslutad, blefvo båda grafvarne i det yttre återställda i ursprungligt skick.

Som resultat af våra undersökningar tror jag mig kunna antaga, att de båda gånggrifter vi hafva öppnat äro att betrakta snarare som ett slags benhus än som grafvar i vanlig mening. Ty det är icke möjligt, att beinen skulle kunna hafva erhållit ett så förvirradt läge, inpackade mellan jord och stenar, som här ofvan är beskrifvet, ifall liken hade blifvit hela införda i grafven och nedlagda antingen utsträckta eller i sittande ställning. I sistnämnda fall skulle man dessutom, på grund af erfarenhet från

Axevallagrafven och några andra dylika gånggrifter, haft anledning vänta att finna grafven genom hållar eller flisor fördelad i flera smårum, omslutande ett eller flera lik; men här fanns icke spår till något sådant. Tvertom synes benens läge utvisa, att större eller mindre samlingar af förut fullkomligt åtskilda ben blifvit tid efter annan i grafven nedkastade och efter hvarje sådan nedkastning öfvertäckta med jord och en eller annan stentlisa *). Till sist har man fyllt grafven med inkastad jord, hvarvid en och annan småsten medföljt, och, så som i Synnerålsgrafven, betäckt fyllningsjorden med småsten samt slutligen uppsläpat och lagt tvärs öfver grafven de stora stenblocken, att skydda de aflidnas lemningar för rofdjur och annan ofred. Sjelfva beskaffenheten af benen tyckes gifva stöd åt detta antagande, ty om dessa icke förut blifvit luft- och sol-torkade, skulle de, inbäddade i svartmylla under omvexlande fugtighet och torka, sannolikt icke kunnat undgå sådan förvandling, som i våra kristna kyrkogårdar med dylik jordgrund ofta inträffar inom jemnförelsevis mycket kort tid.

Ett sådant förfarande med de aflidnas kroppar, att låta dem obegravda undergå förruttelseprocessen, förekommer oss visserligen besynnerligt och vämjeligt, men har icke desto mindre egt rum hos flera folk af skilda stammar och olika troslära, både i en aflägsen forntid och ända in till våra dagar.

Herodotus berättar »att en Persisk man aldrig begravdes, förr än hans kropp blifvit söndersliten antingen af en hund eller en roffogel, **) och hans uppgift bekräftas af Zoroasters lagar, enligt hvilka jorden ansågs helig och icke fick besmittas genom förruttelsen af någon deri nedlagd död kropp af människor eller djur.

*) Huru många personer dessa ben hafva tillhört var icke möjligt att beräkna. Med säkerhet kan dock antagas, att likens antal varit öfver 100 i hvardera griften.

**) Herodotus, Hist. Lib. 1, c. 140.

Strabo omtalar, efter Onesicritus, ett ännu vildare bruk hos Baktrierne, hvilka underhöllo särskilda hundar, kallade *επιταφιασταί* (begravvare), dem man använde att sönderslita personer, som af ålder eller sjukdom voro försvagade, samt anför i sammanhang härmed att murarne kring deras hufvudstad invändigt voro fulla af människoben *). Samme författare uppgifver äfven, efter berättelse af Aristobolus, att Taxilerne i Indien utkasta sina döda till spis åt roffoglarne **).

Samma sed har ända till senare tider bibehållit sig hos flera asiatiska folk. Herr Chardin, som i sista hälften af 18:de århundradet reste i Persien, såg hos Guebrerna, hvilka ännu bekänna sig till Zoroasters lära, på föga afstånd från Ispahan ett rundt torn af 35 fots höjd och 90 fots tvärmått, byggt af stora stenar, utan ingång från sidorna, begagnadt till förvaringsrum för deras aflidna. I en bred fördjupning öfverst på tornet lades den döda kroppen fullt påklädd, omgifven af vinflaskor, kärl, knifvar och andra redskap. Sedan köttet blifvit förtärdt af korpar och andra foglar samt förruttnelsen genom luftens inverkan blifvit fulländad, nedkastades benen i en djup grop i tornets midt, för att bereda rum för uppläggande af andra lik i de förras ställe ***). Ännu i dag iakttaga Parsis eller Guebrerne på ön Bombay samma bruk att utlägga liken på klipphöjder till spis åt roffoglar och sedan uppsamla benen †). På Mongoliets stepper är, enligt missionären Huc's berättelse, fortfarande sed bland de egentliga nomaderna att utbära liket på ett berg eller i en klyfta, att förtäras af vilda djur eller roffoglar ††). I Tibet brukar man, enligt samma författares

*) Strabo, Geographica Lib. XI, cap. XI: 3.

**) Ibid. Lib. XV, cap. I: 62.

***) Voyages du Chevalier Chardin en Perse etc. Nouv. édit. par L. Langlès, Paris 1811, Tom. 8:me p. 378—381.

†) Ritter, Erdkunde, 6 Th. 2:te Aufl. p. 1091.

††) Resa i Mongoliet och Tibet af M. Huc. Öfvers. Stockholm 1862, p. 82 och 355.

uppgift, antingen bränna de döda, eller nedsänka dem i floder och sjöar, utsätta dem på en bergshöjd eller stycka liket och utkasta det till föda åt hundarne.

På Otaheiti såg Kapten Cook de döda, höljda med ett täcke, lagda på en upphöjd ställning i ett öppet omhägnadt skjul att förruttna, hvarefter benen skrapades och tvättades samt slutligen begrafdes, i förhållande till den affidnes rang, inom eller utom en instängd begravningsplats med uppresta stenar. Bredvid ett salunda till förruttnelse upplagdt lik fann han bland annat en stridsklubba af trä och en yxa af sten *).

En liknande sed att på ett öppet loft låta de affidnas kroppar undergå förvandling och deras ben lufttorkas eger rum på de Nikobariska öarne **).

Då man läst dessa berättelser om Persernas, Baktriernas, Guebrernas och Otaheiti-Invånarnes sätt att behandla de affidnas kroppar och derefter hopsamla och förvara deras ben, torde man, vid betraktandet af benlagren i Vestergötlands gånggrifter, vara berättigad antaga som sannolikt, att det folk, som byggt dessa grafvar, på något liknande sätt förfarit med de affidna.

Det är dock att förmoda att detta folk antingen samtidigt iakttagit eller senare öfvergatt till ett om mindre råhet vitnande begravningsätt, efter som man i andra gånggrifter funnit tydliga bevis att liken der blifvit hela nedlagda.

I fall dessa olika begravningsätt hos samma folk icke endast utmärka rangskilnad mellan de affidna, utan begagnats på olika tider, torde man få antaga att de af oss undersökta Vestgötagrifterna tillhöra den äldsta tiden, dels derföre att sjelfva behandlingen af de döda antyder en

*) An Account of the voyages - - - by Commodore Byron, Captain Wallis, Capt. Carteret and Capt. Cook, drawn up - - - by John Hawkesworth. London 1773, 2d vol. pag. 96, 97, 234—236.

**) Enligt Danske Professorn Ibsens berättelse i ett föredrag på Naturförkaremötet i Stockholm år 1851.

större råhet i sinnet, dels ock af det skäl att i dessa grafvar icke anträffats andra flintsaker än sådana, som synas hafva varit använda till vapen och jagtredskap, men deremot inga verktyg, såsom yxor, mejslar m. m., icke heller några krukor af lera, hvilka deremot anträffats i andra gånggrifter i Skåne och Danmark, obestriddigen tillhörande samma förhistoriska urfolk.

För detta antagande af ett äldre och ett yngre begrafningssätt hos detta folk, hvilket vi nu afse med benämningen stenåldern, tror jag mig kunna hemta ytterligare bevis från den märkvärdiga s. k. Åsahögen i Qvistofta socken i Skåne, hvilken hög obestriddigen varit en gånggrift, fastän den genom grafkammarens runda form och gångens belägenhet på södra sidan i någon mån skiljer sig från de ifrågavarande Vestgötagrafvarne.

Ehuru högen var till en betydlig del skadad genom grustägt, när den af Prosten Magnus Bruzelius år 1819 undersöktes, och fastän den beskrifning han i Götiska Förbundets tidskrift *Iduna* *) meddelat om undersökningen icke i allt är så fullständig, som man kunnat önska, visar sig dock uppenbart, att i denna grift befunnits tvenne bestämdt skilda och väsentligen olika lager af människoben, en omständighet hvarpå han ock sjelf vid afhandlingens slut fästat uppmärksamhet.

Det öfre lagret, som genom en sandbädd af $\frac{1}{2}$ fots tjocklek skildes från det undre, var genom stenhällar deladt i två rum eller kamrar. (Måhända hade flera sådana skiljeväggar funnits inom den förut bortgräfdla hälften af högen). Här förekommo jemförelsevis få människoben. Blott 9 kranier omnämnas, bland hvilka flera lågo två och två bredvid hvarandra. Det ser ut, säger författaren, »att de parvis tillsamman funna hufvudskålarne tillhört särskilda par af man och hustru». De urnor, som i detta lager an-

*) *Iduna*, 9:de del. p. 285--333.

träffades, voro försedda med prydliga sirater, med öra eller med hål i brädden och på sidan för snören, samt voro omsorgsfullt inbäddade hvar för sig i flintskärfvor eller stodo på lärben eller på andra af de längre benen. I allmänhet voro benen »ej så tätt sammanpackade, att de icke på särskilda tider hafva kunnat blifva här förvarade». Jemte bernstensprydnader, skärfvor och ett slags knifvar af flinta förekommo här äfven yxor och mejslar; ett kranium »hvilade på en vacker och väl slipad flintvigge».

I det undre och följaktligen äldsta lagret, bestående af svart mull, fanns deremot icke någon skiljevägg eller rumfördelning. Lagret, som i midten var 9 tum djupt och tunnare vid kanterna, var utbreddt öfver hela grafven. Benen lågo öfverallt tätt packade på hvarandra, särdeles i närheten af »större klappurstenar, hvilka som oftast förekommo i detta lager.» De lerurnor här anträffades voro oansenligare än de som funnos i öfre lagret. Bernstensprydnader, flintskärfvor och ofullkomliga flintknifvar förekommo äfven här, men icke yxor eller mejslar. »Detta undre lager», säger författaren, »var så tätt sammanpackadt, att det syntes hafva blifvit på en gång bildadt; icke minsta skilnad kunde märkas emellan den mängd af ben m. m. som här träffades.»

Slutligen anmärker han: »Om man således i afseende på dessa särskildta lager skulle våga att gissa, ser det ut som de, hvilka i undre lagret blifvit högade, hade slutat sina dagar på en gång, antingen i en strid, eller i en härjande farsot, men att deremot de, som i öfre rummet hafva sin lägerstad, blifvit der begrafne på serskilda tider efter hvarandra» *).

---

*) Det förtjenar anmärkas huru riktigt Herr Magnus Bruzelius, i strid mot äldre åsigt (Asahögen undersöktes 1819 och beskrifningen trycktes 1822), bedömde stenvapnens ålder och bruk. Han yttrar (anf. st. p. 305): »Om det i historien finnes ett tidevarf, som

Det torde väl knappt kunna betviflas att det undre och äldre lagret i Åsahögen varit af samma beskaffenhet som benlagren i Luttra- och Synneråls-grafvarne och på samma sätt blifvit bildadt, samt att deremot i det öfre lagret, tillhörande en något senare tid, blifvit med större omsorg nedlagda hela lik, som der undergått förruttelse.

De fynd som anträffats i de nu öppnade Vestgöta-grafvarne visa uppenbart att dessa tillhöra den så kallade stenåldern. För att med säkerhet bestämma hvilken människorace de personer, hvilkas ben här blifvit nedlagda, tillhört, torde fortsatta undersökningar och iakttagelser blifva nödiga. Med afseende på denna fråga får jag hänvisa till Herr Friherre von Dübens här nedan intagna uppsats och till de skrifter Prof. Nilsson och andra forskare utgifvit.

Att detta folk idkat jagt kan med visshet slutas af de i dessa grafvar funna flintsaker och benvapen, hvilka alla hafva en form som gjort dem tjenliga att användas som kastvapen, samt af de tänder af hundar och vilda djur här anträffats. Det synes likväl antagligt att detta folk icke ensamt lefvat af och för jagten. De med stor möda och omsorg uppförda grifterna, i hvilka släkten efter släkten tyckas hafva blifvit nedbäddade, vitna att de, som byggt och begagnat dessa grafvar, en längre tid i ro lefvat i deras omgifning. Den förteckning Herr Rektorn m. m. P. G. Alander lemnat öfver Vestergötlands talrika gånggrifter,*) visar att dessa förefinnas i Kåkind, Vartofta, Valla, Gudhems, Vilske, Frökinds, Kinne, Skånings, Barne och Laske härader samt i

---

»kunde utmärkas med namn af stenåldern, under hvilket ett släkte »levat i bildning fullkomligt likt med de invånare på Söderhafvets »öar, hvilka i sednare tid så ofta blifvit beskrifna, så skulle man »utan tvekan hänföra Åsahögen till denna mest aflägsna fornålder. »I brist på metaller var flintan i vårt land det tjenligaste ämne »både till vapen och verktyg».

*) I program till afhörande af de offentliga årsexamina vid Skara högre elementarläroverk åren 1860 och 1862.

kanten af Kulings härad, således intaga ett landbälte mellan sjöarne Vettern och Venern, omslutande de för denna trakt af Vester-götland egendomliga siluriska bergåsarne, alltså den frugtbaraste delen af nämnda landskap. Detta förhållande gifver anledning förmoda, att icke jagten ensam bestämt valet af vistelseort; ty utan tvifvel erbjödo trakterna norr och söder om detta landbälte icke mindre god tillgång på villebråd. Men för boskapsskötsel var ifrågavarande trakt särdeles tjenlig, och att denna näringsgren icke varit urfolket obekant, intygas deraf att i Luttra-grafven påträffades lansspetsar af färben samt ben af häst och svintänder, som tyckas hafva tillhört en tam race. Framtida undersökningar torde upplysa huruvida detta folk äfven befattat sig med jordens odling. Hvad man med bestämdhet kan säga är att för sådant ändamål icke inom Vester-götland kunnat uppsökas en tjenligare bygd än den, inom hvilken gånggrifterna talrikast förekomma.

Herr Professoren m. m. Friherre G. W. von Düben har haft godheten meddela följande uppsats rörande sina iakttagelser i zoologiskt-anthropologiskt afseende vid granskningen af de ben, som i Luttra Knaggegårdens och Symmeral Lockegårdens gånggrifter anträffades.

»Menniskoben förekommo i stor mängd. Af sådana funnos specimina af alla kroppens ben, tillhörande bägge könen och ur alla aldrar. Till följd af benens olika fasthet m. m. funnos naturligtvis några ymnigare, andra mera sparsamt, men alla i tillräcklig mängd för att bedöma storleksförhållanden och beskaffenheten af muskelfästen m. m. Då emellertid benen voro i hög grad sköra eller kanske rättare mjuka, och den organiska substansen i dem mycket förminskad, så var det svårt att bibehålla de mera fogrika sammanhängande, hvarföre ock af de funna kranierna endast omkring 20 kunde i något hjälpligt skick uttagas, blott 10 nägorlunda fullständiga. Men till intet finnes underkäken vidhängande, churu en mängd sadana tillvaratogs.»

»Detta förhållande förklaras af den spridda ordning uti hvilken benen funnos. De lågo i vissa delar af högarne uti ett, på andra i två, på några få i tre lager, täckta eller skilda af flata stenar (»hallar»), hvilka, jemte den grifternas fyllande jordmassan, naturligtvis utöfvat ett enormt tryck på benen. Då mellanliggande mylla och smärre eller större stenar försigtigt borttogos, kunde man finna de söndertrasade benen tydligen ordnade uti sammanhängande sträckningar af t. ex. extremiteter, ryggrader etc. med ett kranium deribland; men oftast voro benen så sammanbakade, att man icke kunde bedöma om de tillhörde samma individ; en afbruten lär- eller armpipa stack tvärs igenom ett kranium; stora stenar lågo inne uti hufvudskålar; ett kranium låg krossadt som en kalott på ett annat, o. s. v. En och annan gång, synnerligen uti undre lagren, kunde man få se en samling af bälens och extremiteternas ben korsande hvarandra i flera riktningar, och deröfver ett hufvud. Myllan omkring benen var mycket fet och saftig, mera än den längre från liggande.»

»Vid granskningen af de skiljda benen finner man följande omständigheter af interesse för frågan om karakteriserandet af den race benens egare tillhört.»

»Kranierna äro, med ett undantag^{*)}, mycket dolicocefala. Hos nuvarande Svenska race är längdens förhållande till bredden = 1000: 771,87. Hos tolf af de ur dessa grifter upptagna, på hvilka förhållandena med säkerhet kunna mätas, förhåller sig längd till bredd = 1000: 731,45. De flesta äro äfven relativt smala öfver pannan, men hafva i öfrigt de hos Svenskar vanliga hvälfningsförhållanden och bredder öfver nackknölar, okbågar m. m. samt utskjutande nacke. Men genom ögonbrynsbågarnes storlek och ansigtets ställning skiljas de lätt från dem af nu lefvande race. Ögonbrynsbågarne stå på de allra flesta

*) På detta kranium äro förhållandena = 1000: 840,9.

enormt fram, äro höga och grofva. På flera är ansigtet nästan prognathiskt; öfverkäkens alveolarrand skjuter starkt fram. Skall man kunna döma något af näsbenens ställning, så synes näsan hafva varit starkt framspringande. Ögonhålornas lodräta diameter är mindre än på kranier af nu lefvande race; den horisontala af vanlig storlek. Gomhvalfvet är mycket högt. Tänderna, hvaribland icke sällan karrerade, äro för det mesta så mycket afnötta å kronorna, att kanterna äro skärande och skarpa, tuggytorna sluttande inåt.»

»Det antal kranier, som nu blifvit tillvarataget, är för litet att noggrant och säkert bestämma race-karakterer; endast så mycket kan sägas, att ifrågavarande kranier otvifvelaktigt tillhört en race skiljd från den Prof. Nilsson observerat i Skåne, från den som finnes i gamla stenkummel på Gotland och Öland, från den som finnes i medeltidsgrafvar och från den nu i Sverige lefvande».

»Öfriga människoben tillhöra personer af alla åldrar och kön; men äfven af dem har man för få sammanhängande, att kunna sluta sig till möjligen befintliga skiljaktigheter uti muskelfästernas utveckling, härflytande från olika sysselsättning m. m. En mängd lårben samt öfver- och underarmben äro mätta. De visa talrika variationer i storlek och groflek, men häntyda icke på någon för gänggrifternas folk normal kroppsstorlek öfver eller under nutidens medelmått; några hafva tillhört större, andra mindre personer. Anmärkas bör i sammanhang härmed, att inga sjukliga ben anträffades, utom ett lårben, å hvilket fanns ett illa läkt brott; samt en bit af en hufvudskål, om hvilken det kan vara tvifvel underkastadt huruvida ett derpå befintligt hål var märke efter vapen eller fungus duræ matris. Endast sådant resultat af flera grifternas utgräfning kan dock gifva grund för den slutsatsen, att här är begrafd en fredlig befolkning.»

»Af djurben funnos egentligen inga, utom de till husgerådssaker förarbetade (och icke ens alla dessa), som med säkerhet kunna ådagaläggas vara införda med människolemningarne. Med afseende på de flesta är det deremot klart att de voro ditkomna sedermera, dels redan i luften förvittrade och gräsgenomvuxna, följaktligen mycket olika de i grifterna funna människobenen, dels nedkomna med ännu påsittande kött. Hvad som karakteriserade de sistnämnda är märket efter gnag och bett af tänder, ofta tydligt af rofdjur. De funna benen hafva tillhört häst, ox, får (en numera utdöd race?), hjort, rådjur, hare, hund, katt, kråka, en falco-art, samt groda och padda, men framför allt sork och räf. I allmänhet funnos dessa ben, der deras fyndort är säker, ofvan det öfversta lagret af människoben. I högens midt, bland människobenen och tätt upp emot en af vestra väggstenarne funnos dock de flesta benen af en temligen stor räf, liggande tillsammans. Det är tydligt att räf och sork i alla riktningar genomgräft den öfra delen af griftens innehåll, synnerligen mot ändarne, samt att paddor och grodor der i mängd krupit in och dött».

De af Herr Friherre v. Düben och Herr Retzius upptagna benen förvaras i Carolinska Institutets museum.

2.

Gånggrifterna vid Karleby kyrkoby *).

Från Synnerål reste jag i sällskap med Antiquitets-Intendenten Säve till Karleby, för att bese der varande många **) och storartade gånggrifter, bland hvilka flera

*) Byn har mycket lång utsträckning utefter landsvägen på kanten af en landhöjd och gör alltså skäl för namnet Karleby-långa.

**) Rektor Alanders förteckning upptager 10 sådana grifter söder och norr om kyrkan.

förtjena att öppnas och undersökas. Sex af dessa, alla belägna uppe i akerfälten i rak linea framför byn, besågos.

1:o. En på Ändagårdens egor, söder om kyrkan, är orörd. Den betäcket af 3 väldiga gråstensblock, det norra störst, $8\frac{1}{2}$ fot långt, $7\frac{1}{2}$ fot bredt. Grafvens sidohällar äro af kalksten. Den omslutande kullen är till en del belagd med små kullerstenar. Af gångens betäckning återstår en kalkhäll och två gråstenar.

2:o. En på Klöfvagårdens egor, närmast norr om kyrkan, har nu 3 öfverliggare af gråsten, men på södra ändan har funnits en eller två till. En stor kalkhäll, som ligger nedvältad på högens sluttning, har kanske fyllt det toma rummet. På gången ligga ännu qvar en hall och 3 gråstensklumpar.

3:o. Den ståtliga s. k. Rafvarehögen *), den största i Vestergötland, på Möagårdens egor, har 9 stora öfverliggare af gråsten. Sjelfva grafven, öfver 50 fot lång, bildad af vackra jemna kalkstenshällar, är fylld med små klappersten, förmodligen inkastad från åkern, sedan fyllningsjorden blifvit bortgräfd. Förtjenar dock närmare undersökas. De flesta öfverliggarne äro i någon mån rubbade. Den största är omkring $10\frac{1}{2}$ fot lång och öfver 7 fot bred. Af gångens betäckning syntes ofvan jord endast 3 stora kalkstenshällar **).

4:o. En på Logårdens egor, orörd, täckt med en stor kalkstenshäll och 4 gråstensblock, af hvilka det mellersta är störst, 16 fot långt, öfver 8 fot bredt. Grafvens jord-

*) Namnet tycks vara en förvridning af »Ragvaldshögene» och afser förmodligen Ragvald Jarl eller Ragvald Knaphöfde. Man har flerstädes på detta sätt i en senare tid satt fornlemningar i förbindelse med någon i ortens historia märkvärdig person. Dylka nanunuppgifter måste därför med varsamhet pröfvas innan de antagas som tillförlitliga. Det är icke alltid sjelfva fornlemningens beskaffenhet, så som här, tydligt bevisar kombinationens orimlighet.

**) Grafven är aftecknad på planchen till Rektor Alanders program af år 1860, fig. 6.

fyllning är på ytan belagd med småsten, lika som i Synner-
ålsgrafven. Gangen är något oredig.

5:o. En på Haragårdens egor, nu betäckt af 3 stora
gråstensblock; men det betydliga tomrummet vid grafvens
norra ända tycks visa att der funnits 5 öfverliggare. Sjelfva
grafven, 8 fot bred, är fylld med småsten, liksom Rafvarehøgen.
Norra gafvelstenen, en stor, vacker kalkstenshäll, är blottad
på yttre sidan, emedan man derutanför grävt en potates-
källare. De tunna sidohällarne hafva gifvit sig, så att
täckstenarne nedfallit. Af gången ses blott de båda öfversta
sidohällarne med sin täckhäll.

6:o. En, nära förstörd, på Lofvegårdens egor. Blott
gångens öfversta sidohällar med deras täcksten äro i behåll.

Grafhögarna ligga på några hundra stegs afstånd från
hvarandra. Tiden medgaf icke att bese de öfriga i Rektor
Alanders förteckning uppgifna. De flesta bland dessa gång-
grifter äro skadade, men några synas vara orörda och för-
tjena att blifva föremål för en vetenskaplig undersökning,
så mycket hellre som denna serie af stenålderns grafvar
synes vara den märkvärdigaste bland dem som numera
återstå i Vestergötland.

3.

En gammal kristen kyrkogård vid Sjögerås i Klefva socken.

Från Falköping reste jag med Herr Friherre v. Düben
och Antiquitets Intendenten Säve till Sjögerås i Klefva
socken, belägen på vestra sidan om Mösseberget.

Da gårdens egare Herr Patron Frans Nordgren, för
att jemna marken framför de på en ny plan uppförda
boningshusen, börjat låta bortgräfva en del af en när-
belägen sandbacke, hade man i denna anträffat en stor

mängd menniskoben, liggande dels lösa i sanden, dels i ett slags smala kistor, bildade af kalkstensflisor.

En sådan kista, stående i kanten af backens ännu orörda del, blef nu utgräfd. Den träffades tre fot under backens nuvarande yta och var bildad af små kalkstensflisor, 13,3 tum höga, satta lodräta i sanden på en något lerhaltig botten. Kistan betäcktes af 7 dylika flisor af 1,2—2,1 tums tjocklek. Utvändigt var kistan 6 fot 8,3 tum lång; bredden vid fötterna 13,3 tum, på midten 18,3 tum; derifrån afsmalnande till 15,9 tum mot vestra ändan, der en liten smal, af flisor bildad läda, 7,5 tum bred, tätt omslöt likets hufvud. Invändigt var längden 6 fot 5,8 tum och bredden, på midten, 15,4 tum. Kistan var fylld med fin, torr sand, i hvilken låg på ryggen, med fötterna åt öster, skelettet af en man, som upptogs fullständigt, med undantag af några fotben, hvilka förkommit derigenom att en sidoflisa i kistans östra ända hade vid en föregående gräfvning i granskapat nedfallit. Kraniet visar att mannen tillhört Götiska folkstammen. Inga vapen, prydnader eller redskap funnos, icke heller ringaste spår af trä eller af någon svepning. Skelettet lag omedelbart på den lerblandade bottensanden.

Hvarhelst vi gräfdde i den quarstående delen af backen träffades, på ungefärligen samma djup som kistan, menniskoben liggande i naturlig ordning med fötterna åt öster,*) i lösa sanden utan spår af någon förmultnad svepning eller kista. På ett ställe låg skelettet af ett spädt barn på armen af ett större skelett, förmodligen en moder med sitt nyfödda barn.

Hela planen, inom hvilken man funnit lik, uppgafs hafva hallit omkring 40 steg i tvärmått och sades hafva utgjort en kulle af vid pass 10 fots höjd öfver den omgifvande marken.

*) Det uppgafs dock att man vid förut anställd gräfvning funnit skeletter liggande äfven i annan riktning.

Icke långt från den omnämnda stenkistan stod i sandbacken lemningar af en grundmur af kullerstenar, lagda utan murbruk, utgörande ena hörnet af en nu i öfrigt borttagen byggnadsgrund, hvilken uppgafs hafva varit 24—30 fot lång och omkring 18 fot bred.

Det är uppenbart att detta graffält var en kyrkogård, men utan tvifvel från kristendomens första tid inom Västergötland, då det ännu tycks hafva varit sed att i den vigda jorden nedlägga liken nära nog på samma sätt som i åtskilliga hednagrafvar, dels i lösa sanden (se t. ex. här ofvan pag. 243) dels i sandfyllda stenkistor bildade af stenhällar*). Hela kyrkogårdens form påminner om den forntida ättehögen.

Den omnämnda murlemningen är förmodligen sista kvarlevan af en kyrka eller ett kapell, öfvergifvet i en mycket aflägsen tid. Våra äldre handlingar omtala icke någon sådan byggnad vid Sjögerås. Västergötlands topograf Lindskog anför dock en sägen att här stått en kyrka, efter hvilken på hans tid icke syntes några lemningar, samt att på kyrkogården fanns allenast en grafsten utan inskrift. Om denna grafsten och hvart den tagit vägen kunde gårdens nuvarande egare icke lemna någon upplysning.

De ur kistan upptagna benen hemfördes och förvaras i Carolinska Institutets samlingar.

4.

Gökhems och Ugglums kyrkor. Gudhems kloster-ruiner.

På resan till Sjögerås besöktes Gökhems kyrka, hvars takmålningar, från slutet af 1400-talet, synas vara

*) Liknande stenkistor, likväl med större omsorg gjorda, till och med murade af bränd sten, hafva anträffats i närheten af det fordna Allhelgona klostret på Helgonbacken vid Lund samt på Dalby kyrkogård i Skåne.

utförda af samma person, som malat tak och väggar i den år 1859 af Staten inköpta Råda gamla träkyrka i Vermland.

I Uggelums kyrka (annex till Gudhem) sågos två gamla, för några år sedan som dörrstolpar uppsatta, högst märkliga grafstenar, på öfra sidan trefryggade, försedda med inskrifter både med runor och Romerska bokstäfver. Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien har nu (1864) uppgjort öfverenskommelse med församlingen och dess kyrkoherde om inköp af dessa grafstenar, hvilka skola uttagas ur muren, samt en i kyrkan förvarad Mariabild för Statens Historiska Museum*).

Gudhems kloster låg på en bördig högslätt med den herrligaste utsigt öfver Hornborgasjön, Ekornavallen, Kinnekulle i fjerran, Billingen, Mularpaberget, Mösse- och Olleberget m. fl. samt mellanliggande frugtbara fält. Af klostermurarne qvarstå ännu temligen betydliga lemningar, hvilka dock snart nog torde sammanstörta. Marken och raset mellan och omkring murarne betäckas af den yppigaste vegetation, hvori särdeles ymnigt förekom vår vanliga akeleja (*aquilegia vulgaris*), hvilken jag sett på flera andra klosterruiner i vårt land bibehålla sig förvildad. Den omsorg, hvarmed denna forntida praktväxt omhulldades i klosterfolkets trädgårdar, hade utan tvifvel en mystisk-religiös grund, alldenstund dess medeltidsnamn var *Alleluja***).

I den närbelägna, till det yttre tarfliga, af Gudhems församling ännu begagnade kyrkan finnas åtskilliga fornsaker af värde. Främst deribland må nämnas en i stora vapenhusets vägg infästad, men beklagligtvis med tjock rappning öfversmetad grafsten, afsmalnande mot nedra ändan, på hvilken otydligt ses konturerna af en kvinnobild — enligt sägnen »gudinnan Guda» — med krona på hufvudet, som hvilar på ett hyende. I lilla vapenhuset står ett vackert vigvattenskärl af sten med bladsirater i relief

*) Nämnda grafstenar och Mariabild inkommo i slutet af Juli månad till Museum.

**) Jfr El. Fries, Botaniska Utlygter. I Bandet (1sta uppl.) pag. 122.

och rosettförmig skål. Under bänkarne, som sakna brädgolf, ligga sönderslagna och af tramp slitna grafstenar med uthuggna figurer i hög relief af förträffligt arbete. På den närbelägna kungsgården har man i byggnadernas väggar infästade vackra, från det fordna klostret hemtade arkitektoniska fragmenter, vitnande om både praktbegär och skönhetssinne hos de fordna klostersystrarne, oaktadt de i medeltidens handlingar icke sällan klaga öfver fattigdom och nöd.

Med församlingens kyrkoherde Herr Kontraktsprosten J. W. Warholm rådgjordes om åtgärder till bevarande af fornsakerna i Gudhems och Ugglums kyrkor. Herr Prosten, som gjort betydliga samlingar till ortens och stiftets historia, hade godheten till Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitetens Akademiens bibliothek förära ett folioband innehållande afskrifter från början af 1600-talet af Stadslagen, domare-reglor, åtskilliga hofordningar och andra dokumenter från medeltiden och från 1500-talet, historiska anteckningar m. m. samt ett utdrag af »tän Swänske Crönicen» (den prosaiska krönikan), börjande med Erick, »som alldräfst lätt vptaga och byggja vthi dätt land som Skâne heether, och foor sedan vthi the öyar som dännäst liggia och tog dem vnder sigh såsom kallades Wettale Heed och nu kallas Siöland, Mön, Fyn» etc. och slutande med Konung Carl Knutssons död, illustrerad med en »affinålningh» af Upsala hedniska tempel.

Samlingarnes tillväxt i Statens Historiska Museum och - Kongl. Myntkabinettet under år 1863.

I denna tidskrift skola efter hand intagas beskrifningar öfver märkligare jordfynd, som till statens samlingar blifvit inlösta. Men då denna första del redan vext till betydligt omfång, och utförandet af nödiga teckningar skulle alltför länge fördröja dess utgifvande, måste sådana beskrifningar sparas till följande häften.

Här må endast lemmas en summarisk öfversigt af dessa samlingars tillväxt under det sistförflutna året jemte förteckning på gåfvor, som för dem blifvit mottagna. Ett större inköp, till hvilket Rikets Ständer anvisat extra anslag, skall särskildt redovisas.

Statens Historiska Museum har år 1863 mottagit följande tillökning:

Forsaker från stenåldern	2,175.
» » bronzåldern	41.
» » jernåldern	704 *).
» » kristna medeltiden.....	27 **).
Nyare historiska märkvärdigheter och diverse	151 ***).

Summa 3,098.

*) Deraf 17 i guld, 49 i silfver och 38 fragmenter af silfver.

**) Deraf 4 i guld, 4 i silfver.

***) Deraf 8 i guld, 22 i silfver.

Kongl. Myntkabinettet har under samma år erhållit

	Guld.	Silfver.	Koppar och bronz.	Summa.
<i>Svenska mynt:</i>				
a) från medeltiden.....	—	342	—	342
b) från nyare tiden (efter 1500- talets början).....	2	66	91	159
Summa	2	408	91	501
<i>Utländska mynt:</i>				
a) Antika	3	138	2,145	2,286
b) Från medeltiden.....	153	2,009	189	2,351
c) Från nyare tiden.....	85	1,046	715	1,846
Summa	241	3,193	3,049	6,483
<i>Medaljer och jetoner:</i>				
a) Svenska.....	—	33	—	33
b) Utländska	7	453	394	854
Summa	7	486	394	887
<i>Således tillsammans:</i>				
Mynt	243	3,601	3,140	6,984
Medaljer	7	486	394	887
Summa	250	4,087	3,534	7,871

Denna tillökning i de båda samlingarne, hvartill användts en kontant summa af 28,075 riksdaler 1 öre riksmynt, är i det för Museum och Kongl. Myntkabinettet gemensamma inventarium införd under 157 n:r (n. 3,040 — 3,196). Hvarje särskildt fynd, inköp m. m., huru innehållsrikt det må vara, ingår under endast ett inventarie-nummer. Dessa 157 nummer upptaga:

Inlösta jordfynd.....	96 n:r.
Inköpta samlingar eller betydliga urval ur större samlingar	4 »

Transport 100 n:r.

	Transport	100	nr.
Andra inköp		17	»
En samling aflemnad från Drottningholms slott ..		1	»
Myntbyten		6	»
Deposition från Klinte kyrka på Gotland		1	»
Gåfvor (deribland 2 samlingar och 9 fynd)		32	»
		Summa 157 nr.	

Fynden, dels inlösta, dels skänkta (i allt 105), hafva anträffats i följande rikets landskap:

Jemtland	1	fynd.
Angermanland	1	»
Dalarne	1	»
Upland (Stockholms län)	2	»
Södermanland	1	»
Nerike	1	»
Östergötland	2	»
Vestergötland (Skaraborgs län 15; Elfsborgs län 3; Göteborgs län 1)	19	»
Dalsland	4	»
Bohuslän	5	»
Småland (Jönköpings län 4; Kronobergs län 6; Calmar län 3)	13	»
Öland	11	»
Gotland	28	»
Blekinge	1	»
Halland	3	»
Skåne (Christianstads län 5; Malmöhus län 7) ..	12	»
	Summa 105 fynd.	

Bland dessa fynd voro 68 från hedniska tiden, nemligen: *a*) Fynd från stenåldern, anträffade i Nerike 1, Vestergötland 12, Dalsland 2, Småland (Calmar län) 2, Gotland 2 — 19; — *b*) fynd från bronzåldern, i Vestergötland 1, Småland 1, Gotland 1, Skåne 4 — 7; — *c*) fynd

från jernaldern, i Ångermanland 1, Dalarne 1, Östergötland 1, Vestergötland 2, Bohuslän 4, Småland (Kronobergs län) 2, Öland 9, Gotland 21, Skåne 1 = 42.

Några af fynden hafva endast till en del blifvit inlösta. Tio hembjudna fynd, som varit för statens samlingar obehöfliga, hafva blifvit vederbörande återställda, hvarigenom således tillfälle erbjudit sig att rikta de offentliga samlingarne i landsorterna.

De inköpta samlingarne äro: 1:o Åtskilliga dyrbarheter af guld och silfver m. m., diplomer och andra handlingar, som tillhört Archiatern Carl v. Linné jemte några hans egenhändiga handskrifter, sålda af hans dotterdotters son Ingenjören C. M. Ridderbjelke för 10,000 Riksdaler, hvaraf halfva summan utgått 1863 och den andra hälften under 1864 af medel, som Kongl. Maj:t särskildt anvisat. — 2:o Handelsbokhållaren A. Ohlssons i Mahmö antiqvitets-samling, 379 n:r, betald med 400 R:dr. — 3:o Nämndemannen Nils Jönssons i Hammarlöf antiqvitets-samling, 1009 n:r, inlöst med 1000 R:dr. — 4:o Ett större urval ur Kammarherren m. m. G. D. Lorichs's mynt- och medalj-samling.

Bland öfriga inköp må här endast nämnas åtskilliga bilder och andra åldriga kyrkoprydnader, deribland en ljuskronering af jernbleck med en lång runinskrift, från Hejde och Väte kyrkor på Gotland, samt en altartafla med skulpterade figurer förut tillhörig Å kyrka i Östergötland *).

*) Som bevis huru oförståndigt och laglöst vederbörande kyrkoföreståndare stundom förfara med kyrkans fornsaker, må nämnas, att Å församlings altartafla, ett märkligt skulpturarbete från medeltiden, af Kyrkoherden S. G. Stenborg och församlingen år 1854, utan förutgåendet hembud åt Kongl. Maj:t, försålles för 50 R:dr banko till en enskild person, som utsände densamma till Cöln att hos någon konsthandlare afyttras, hvilket likväl icke lyckades. Efter erhållen under rättelse om förhållandet inköpte Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien altartaflan till Statens Museum för ursprungliga försäljningssumman. Men frakten från Cöln till Stockholm uppgick till vida högre belopp.

För att kunna åt Kongl. Myntkabinettet förvärfva sådana sydländska mynt, företrädesvis från medeltiden, som icke anträffas i Svenska jordfynd och sällan förekomma hos samlare och mynthandlare i de nordiska länderna, har öfverenskommelse blifvit uppgjord med den stora mynthandelsfirman i Paris Rollin & Feuillant, att dessa herrar arligen litsända betydliga förråd till urval efter bestämda priser. Under år 1863 gjordes sådant urval för Kongl. Myntkabinettet till ett belopp af 1,387 francs 50 cent. (med omkostnader 1,012 Rdr 87 öre rant).

Den från Drottningholms slott, med Hans Maj:t Konungens nådiga tillåtelse, aflemnade samlingen bestod af några utmärkt vackra nordiska fornsaker, skänkta till Drottning Lovisa Ulrika och en del ur grafvar upptagna i hennes närvaro, fingerringar och andra prydnader af guld och silver m. m. från medeltiden, minnen af kongliga och andra märkvärdiga personer (deribland ett söndrigt ur med de skönaste emaljmalningar, som tillhört Drottning Christina), runkalendrar m. m. samt 2me myntskap innehållande 26 Svenska silvermedaljer, 173 Ryska medaljer i silver och 78 Ryska mynt i guld, silver och koppar, förmodligen skänkta till Drottning Lovisa Ulrika eller Konung Gustaf III, hvilka saker förvarats på olika ställen i slottet, dels under kamererarens dels under bibliotekariens vård.

Öfver de för samlingarne mottagna gåfvorna meddelas tacksamt följande redovisning.

AF HANS MAJ:T KONUNGEN: En samling af 583 diverse nordiska fornsaker från sten-, bronz- och järnåldern m. m. funna i Skåne och till en betydlig del Hans Maj:t förärade af hemmansägaren Sven Andersson på Fredentorp, samt en bronzknif af sällsynt form med benbelagdt skaft, åt Hans Maj:t lemnad af Riksdagsmannen Per Nilsson från Espö.

» Ahlborn, C. Ornamentsbildhuggare: Ett crucifix skuret i trä, som tillhört Spånga kyrka.

- Af Bergström, P. N. Körsuär: Ett Kuliskt Samanidmynt och en Thaler från Minden af år 1627.
- » Christesen, W. Silfverarbetare i Köpenhamn: En af honom graverad medalj öfver Danska grundlagens 14de arslag, 2 exemplar i silfver och bron.
- » Christy, H. Esq. i London: 7 diverse vapen m. m. för den etnografiska samlingen, och ett kalkstensblock inneslutande ben af rethmar, foglar och fiskar m. fl. djur samt af menniskohand arbetade flintspånor, utlugget ur en grotta (la grotte des Eysies) i departementet Dordogne i Frankrike.
- » Dahlstein, J. Kyrkoherde i Husaby i Vestergötland: 2ne flintknifvar funna vid Husaby, den ena jemte ett menniskoskelett i en förstörd hällkista.
- » Egidius, Svensk och Norsk Konsul i Amsterdam: En nederländsk medalj i silfver, slagen i anledning af en kanalgräfvning tvert igenom Holland.
- » Ehrensvärd, C. A. Grefve, Kammarherre m. m.: En minnespenning öfver General-Amiralen Grefve C. A. Ehrensvärd, i silfver.
- » Försblad, A. W. Pastorsadjunkt i Skara stift: En halmejsel af flinta, funnen i Hangsdala socken.
- » Fresk, P. Possessionat: En stor kruka af bränd lera, söndrig, funnen på Väsby egor a Vermölön.
- » Gestrin, Kongl. Sekreterare: Porträtt af Riksantikvarien, Medicinalrådet C. B. Rutström, maladt i olja.
- » Hallberg, J. F. Kronofogde: En fint arbetad lanspets af flinta från södra Skåne.
- » Holmström, Med. Kandidat: 5 utländska kopparmynt, deraf 3 antika.
- » Hyltén-Cavallius, G. O. Chargé d'affaires m. m.: En s. k. »altaresten» af marmor, upptagen ur altarbordet i Pjeteryds gamla kyrka, ett dubbelt crucifix och en halskedja af silfver med ett vidhängande Dansk Konung Fredrik III:s mynt, begagnad af allmoge i

- Bohuslän, samt två dockor af klutar för mystiskt bruk.
- Af Kilman, O. J. Löjtnant: En mängd i klumpar hopergade Norska brakteater m. m. funna vid Castellegården i Bohuslän, hvarom mera under nästföljande år.
- » Marka församling i Vestergötland: Ett gammalt rökelsekar af malm.
  - » Nils Jönsson i Hammarlöf, Nämndeman: 9 fornsaker m. m. från olika tid.
  - » Nilsson, S. Professor m. m.: En vigvattenssten med 6 små skalformiga fördjupningar, från Nöbbelöfs kyrka i Ljunits härad i Skåne.
  - » Norin, P. Rådman: Stampen till Gestriklands sigill från slutet af medeltiden, i bronz.
  - » Odelberg, Kongl. Sekret.: En Konung Gustaf III:s $\frac{1}{2}$ Radr af år 1783 med bokstafsfel i inskriften.
  - » Paykull, J. G. Frih., Kammarherre: Ett slagsvärd från medeltiden, anträffadt under en stor sten på Vallox Säby egor i Upland.
  - » Rappe, N. B. A. Notarie: 117 fornsaker från stenalderen, 17 från bronzalderen, 5 från jernalderen, 5 diverse saker från nyare tid, tillsammans 144, samlade i Skåne.
  - » Sjöbring, J. Possessionat: Två ovala spämbucklor af bronz, funna vid Thorsjö i Vexiötrakten.
  - » Stephens, G. Professor i Köpenhamn: Aftryck i vax af ett gammalt Lunds kapitels sigill.
  - » Stahlgren, O. Ingeniör: Tva tärningar af ben, funna i Borgholms slottsruin.
  - » Thomsen, C. Conferenceråd i Köpenhamn: En galvanoplastisk afbildning af en märkelig silfverfibula i Köpenhamns museum.
  - » von Toll, R. Friherre, Öfverste i Estland: 8 Svenska silfvermynt, de flesta slagna i Reval.

Af Wettermark, A. Kronofogde: En hålmejsel af flinta, 2 ovala, kupiga, och ett treflikigt spämsmycke af bronz, funna i Vexjötrakten.

- » Worsaae, J. J. A. Professor i Köpenhamn: 12 mejselartade flintredskap, dem gifvaren hänför till den äldsta afdelningen af stenåldern, samt 7 st. flintspånor och flintstockar, från hvilka spånor blifvit afslagna, de flesta från Vallöby mark vid Kjögebugt på Seland; samt en kopia af ett beninstrument, som begagnas af Eskimoerne för att slå deras stenredskap.

Till förvarande i Museum har Klinte församling på Gotland, genom sin Kyrkoherde Prosten C. Ahlberg, som depositum öfverlemnat tvenne gamla fönster med figurer i vackra färger inbrända i glaset, hvilka i senare tid blifvit i kyrkan utbytta mot fönster af vanligt glas.

**Inköp för Kongl. Myntkabinettet ur en af Kammarherren m. m.
G. D. Lorichs efterlemnad mynt- och medalj-samling.**

Den ovanligt betydliga tillväxt, Kongl. Myntkabinettet under år 1863 vunnit, beror till en stor del på det rika och dyrbara urval, som blifvit inköpt ur Kammarherren m. m. G. D. Lorichs' samling för en af Rikets Ständer till detta ändamål särskildt beviljad summa 17,832 R:dr rmt.

Då en redogörelse för användandet af ett så betydligt extra anslag af statsmedel synes böra erhålla offentlighet, och det för mången torde vara af värde att få närmare upplysning om ifrågavarande samling, i sitt slag utan tvifvel den största, som någon enskild Svensk man tillhopabragt, meddelas här ett af Garde des médailles afgifvet yttrande, hvilket legat till grund för Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens underdåniga hemställan och Kongl. Maj:ts med anledning deraf till Rikets Ständer aflättna nådiga proposition.

Utlåtande öfver innehållet och värdet af framlidne Kammarherren, f. d. Chargé d'affaires m. m. G. D. Lorichs's efterlemnade mynt- och medalj-samling. (Uppläst i K. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien den 21 Oct. 1862).

Enligt Kongl. Akademiens åt mig lemnade uppdrag, att yttra mig öfver innehållet och värdet af den mynt- och medaljsamling, hvilken framlidne Kammarherren, f. d.

Chargé d'affaires m. m. Gustaf Daniel Lorichs efterlemnad och hans arvingar låtit afhemta från Madrid samt i skrifvelse af den 17 sistlidne Mars åt staten hemjudit, att antingen i sin helhet eller delvis inköpas, har jag under den förflutna sommaren genomsett denna dyrbara samling och dervid jemfört den år 1857 i Madrid tryckta katalogen *), som af Herr Antonio Delgado blifvit, efter arvingarnes anmodan, utarbetad.

Denna i vissa delar omsorgsfullt, men i andra delar högst summariskt upprättade katalog visar samlingens innehåll på sätt, som följer.

	Guld.	Silfver.	Koppar.	Summa.
1:o. <i>Spaniens äldsta mynt.</i> (katal. pag. 1—80).				
a) Hispania ulterior, med inberäkning af Lusitania (pag. 1—30).....	—	3	792	795
b) Hispania citerior (p. 31—58)	—	12	868	880
c) Mynt med Celtiberiska inskrifter (pag. 58—80)	—	113	480	593
Summa	—	128	2,140	3,268
2:o. <i>Öfriga numi populorum, urbium et regum eller s. k. Græckiska mynt</i> (pag. 80—144).				
a) Gallia (pag. 80—82)	3	10	28	41
b) Italia et Sicilia (p. 83—93)	—	55	82	137
Transport	3	65	110	178

*) Catalogue des Monnaies et des Médailles antiques du moyen age et des temps modernes, en or, en argent et en bronze, composant le Cabinet numismatique de feu Mr Gustave Daniel de Lorichs, Chambellan et ancien Chargé d'Affaires de S. M. le Roi de Suède et de Norvege en Espagne, rédigé par D. Antonio Delgado, Membre de l'Académie royale de l'Histoire à Madrid &c. Madrid 1857, upptagande 346 sidor i stor octav.

	Guld.	Silfver.	Koppr.	Summa.
Transport	3	65	110	178
<i>c)</i> Chersonesus Taurica, Mœcia, Sarmatia, Macedonia (pag. 94—101)	—	57	73	130
<i>d)</i> Græcia (pag. 101—118) ..	—	258	126	384
<i>e)</i> Asia minor (pag. 118—128)	2	37	77	116
<i>f)</i> Syria, Cyrrestica, Chalcidene, Seleucis et Pieria, Phœnicia, Judæa m. fl. (pag. 128—134)	2	13	57	72
<i>g)</i> Africa: Ægyptus, Cyrenaica, Zeugitana, Mauretania (pag. 135—144)	2	28	196	226
Summa	9	458	639	1,106
<i>3:o. Romerska och Byzantinska mynt (pag. 146—255).</i>				
<i>a)</i> Romerska republikens mynt: Asses med dess underafdelningar samt konsularmynt eller s. k. numi familiares, deribland många af triumvirernas mynt (pag. 146—176)	—	1,520	111	1,631
<i>b)</i> Romerska kejsarperiodens mynt (guld. p. 177—186; silfver pag. 187—206; koppar 207—242)	201	995	5,190	6,386
<i>c)</i> Dit hörande: Större s. k. médaillons (pag. 186—187; 244—246)	—	9	21	30
Transport	201	2,524	5,322	8,047

	Guld.	Silfver.	Koppar.	Summa.
Transport	201	2,524	5,322	8,047
Contorniati (pag. 247)	—	—	2	2
Tesseres (pag. 247—248)...	—	—	14	14
d) Byzantinska kejsarnes mynt (guld pag. 249—251; koppar pag. 251—255)	32	—	128	160
Summa	233	2,524	5,466	8,223
4:o. <i>Vestgotiska konungars i Spanien slagna mynt</i> (pag. 256—259).....	64	—	—	64
5:o. <i>Arabernas, till det mesta i Spanien slagna mynt, jemte några få moderna Tur- kiska, Persiska och Ma- rokkanska</i> (pag. 260—272)	59	666	184	909
Summa	123	666	184	973
6:o. <i>Oordnade slumpar af till det mesta utnötta och odug- liga antika mynt:</i>				
a) Italien och Sicilien (pag. 93)	—	—	125	125
b) Grekland (pag. 118).....	—	—	310	310
c) Diverse numi populorum, urbium et regum (pag. 144 —145)	—	5	4,098	4,103
d) Romerska republikens mynt (pag. 149; 176)	—	271	51	322
e) Romerska kejserliga mynt (pag. 206, 207; 242—244)	—	534	5,652	6,186
f) Byzantinska kejsarmynt (pag. 255)	—	—	173	173
Summa	—	810	10,409	11,219

	Guld.	Silfver.	Koppar.	Summa.
7:o. <i>Spanska och andra rester- ländska nationers mynt från medeltiden och nyare tiden.</i> (Guld pag. 273—279; silf- ver och koppar pag. 279 —303)	134	1,422	1,684	3,240
Summa	134	1,422	1,684	3,240
8:o. <i>Spanska och andra natio- ners medaljer</i> (pag. 304 —343):				
a) I guld (pag. 304—306)	26	—	—	26
b) I silfver och bronz, af en piasters storlek eller mindre (pag. 306—323)	—	366	478	844
c) I silfver och bronz, större än en piaster (pag. 324— 343)	—	129	664	793
Summa	26	495	1,142	1,663
9:o. <i>Diverse mynt m. m.</i> (pag. 343—345).				
a) Jetoner, talismans, räkne- penningar, andliga medaljer	—	23	240	263
b) Paduaner och andra efter- gjorda antika mynt	—	65	224	289
c) Nötta och odugliga Spanska m. fl. moderna mynt	—	579	3,364	3,943
d) Ytterligare falska antika mynt	—	—	2,000	2,000
Summa	—	667	5,828	6,495

Dessutom medfölja 223
s. k. clichés, medaljonger m. m.
i koppar och bly.

Rekapitulation.

	Guld.	Silfver.	Koppar.	Summa.
1:o. Spaniens äldre mynt	—	128	2,140	2,268
2:o. Öfriga nuni populorum urbium et regum	9	458	639	1,106
3:o. Romerska och Byzantinska	233	2,524	5,466	8,223
4:o. Vestgotiska konungars i Spanien mynt	64	—	—	64
5:o. Arabernas i Spanien	59	666	184	909
6:o. Slumpar af nötta antika mynt	—	810	10,409	11,219
7:o. Spanska m. fl. mynt från medeltiden och nyare tid	134	1,422	1,684	3,240
8:o. Spanska m. fl. medaljer...	26	495	1,142	1,663
9:o. Diverse	—	667	5,828	6,495
Summa	525	7,170	27,492	35,187

Denna för en privatman mycket betydliga samling har af Kammarherren Lorichs i Madrid blifvit hopbragt under loppet af 38 år (1817—1855), dels genom inköp af flera enskilda samlingar, dels genom upphandling af jordfynd och mindre förråd hos mynthandlare och andra personer, företrädesvis inom Spanien och Grekland. Då Herr Lorichs synes hafva varit mera mån om att köpa än att sälja, har här af blifvit en följd, att hans samling, särdeles inom den Romerska afdelningen, innehåller en stor mängd dupletter. Det sätt, på hvilket hans samling blifvit bildad, förklarar såväl detta förhållande som tillkomsten af den stora mängd utnötta och odugliga mynt, som åtfölja den-

samma. Men äfven om man alldeles fränskiljer dessa sednare, återstår dock en högst betydlig samling, hvaraf vissa afdelningar äro af stort vetenskapligt värde.

Den under n. I i här ofvan anförda öfversigt upptagna samlingen af äldre Spanska mynt, af Romarne och landets äldre inbyggare slagna och försedda dels med Latinska, dels med Celtiberiska inskrifter, är så utmärkt, både till myntens antal och värde, att få samlingar torde kunna täfla dermed. Den Celtiberiska afdelningen har ett särskildt värde, emedan den till en stor del innehåller typerna för beskrifningarne i det stora arbete Herr Lorichs utgifvit öfver denna myntklass, hvilket arbete utgör ett viktigt bidrag till den numismatiska litteraturen, ehuru författarens tolkningar af de svårtydda inskrifterna blifvit af nyare forskare med misstroende mottagna eller med skäl motsagda.

De öfriga numi populorum urbium et regum eller vanligen s. k. Grekiska mynten äro jemförelsevis fåtaliga och till en del af mindre märkvärdighet. Likväl förekomma deribland många sällsynta och företrädesvis är att nämna det hittills okända silfvermynt från Boötien, som blifvit på titelbladet aftecknad. Åtskilliga mynt i denna afdelning äro dock mindre väl bibehållna, hvilket måste iakttagas vid bestämmandet af priset. I den Romerska afdelningen äro guldmynten nästan alla utmärkt vackra och icke få deribland sällsynta. Äfven silfvermynten äro i allmänhet förträffligt konserverade; men högst få af dem ega något större raritetsvärde. En stor mängd dupletter finnas. De Romerska bronzmynten äro jemförelsevis af sämre beskaffenhet och mera allmänna, särdeles för den äldre tiden, och äfven bland dessa förekommer en betydlig mängd dupletter. Till denna afdelning höra 30 större mynt, vanligen s. k. médaillons, 9 af silfver, 21 af bronz, alla sällsynta och af samlare högt uppskattade. Den stora massan af mer än 11,000 utnötta och till det

mesta obrukbara Grekiska, Romerska och Byzantinska mynt, här ofvan under n. 6 omnämnda, hvilka i katalogen på olika ställen upptagas, i större partier hopslagna, utan beskrifning, kunna icke uppskattas till högre värde än metallens, ehuru möjligtvis ett och annat mynt deribland kan utletas, tjenligt att inläggas i någon samling, der man icke alltför nogräknadt fäster afseende vid exemplarens skönhet.

De Vestgotiska konungarnes i Spanien slagna mynt, 64 st. af guld, äro alla väl bibehållna, och mycket sällsynta.

Äfven de Arabiska i Spanien slagna mynten äro utmärkt goda och särdeles i Norden sällsynta. Åtskilliga dupletter förekomma väl deribland, men dessa kunna lätt användas till utbyten.

Med undantag af de Vestgotiska och de Arabiska (samt Byzantinska) mynten, förekomma här högst få medeltidsmynt, hvilka synas icke hafva utgjort föremål för Herr Lorichs' studier eller samlingslust.

De här ofvan under n. 7 (katalogens sjunde serie) upptagna mynten äro således till största delen präglade efter 1500-talets början. För kompletterande af Spaniens och Portugals myntserier finnes här ett rikt förråd, äfven för andra länder något, ehuru jemförelsevis obetydligt. Äfven här förefinnas många dupletter.

Allt hvad som blifvit anfördt om sjunde afdelningen gäller äfven om den åttonde, medaljerna. En så fullständig samling af Spanska medaljer torde näppeligen finnas utanför detta land. Några af dem äro sällsynta. Många bära vitne, att den Hesperiska halföns medaljgravörer icke varit lika utmärkta artister som dess målare.

Hvad som under n. 9 i öfversigten upptages, är af ringa värde och förtjenar icke någon uppmärksamhet, lika litet som de vid slutet medföljande medaljonger (s. k. clichés), hvilka, ehuru en del ega något konstvärde, icke tillhöra ett myntkabinett.

I allmänhet har Herr Delgado med omsorg utrensat från samlingens hufvudafdelningar (1—8) falskmynten; likväl finnas der ännu kvarlemnadt ett och annat, som måste utmönstras och hvilket således icke kan tilläggas högre värde än metallens.

Att bestämma priset på en samling af så betydligt omfång och så olikartadt innehåll, är en i högsta grad svar uppgift. Man måste taga i beräkning icke blott de pris, som gälla i den allmänna myntmarknaden, utan äfven exemplarens bättre eller sämre beskaffenhet, inblandade falskmynt, dupletternas mängd och flera andra förhållanden.

Hvad beträffar afdelningarne n. 7 och 8, eller de moderna mynten och medaljerna, är värdering omöjlig, utan en orimlig tidspilla, så länge dessa skola kvarligga i sina konvoluter efter den tryckta katalogens nummer och således icke få sorteras och icke kunna vägas, hvilket för bestämmande af priset på medaljerna är nödvändigt.

Med afseende på de öfriga mynten har jag, efter lång beräkning, uppgjort en pris-tabell, som i sammandrag upptager:

För Spaniens äldre Romerska och Celtiberiska mynt (n. 1: <i>a—c</i>)	Redr	6,717.
För de öfriga numi populorum urbium et regum eller vanligen s. k. Grekiska mynten (n. 2: <i>a—g</i>)	»	5,818.
För Romerska och Byzantinska mynt (n. 3: <i>a—d</i>)	»	11,634.
För Vestgotiska konungars i Spanien slagna guldmynt (n. 4)	»	1,920.
För de Arabiska, till det mesta i Spanien slagna mynten (n. 5)	»	3,195.
För de hopslagna massorna af oordnade och till en del obrukliga Grekiska, Romerska och Byzantinska mynten (n. 6.)	»	800.

Summa Redr 30,084.

Denna summa är icke obetydlig och kan sannolikt icke bestridas, om icke Rikets Ständer skulle vilja dertill anslå medel. Det kan med skäl anmärkas, att genom hela samlingens inköp Statens Myntkabinett, som redan inom vissa af de anförda afdelningarne eger en ausenlig samling, skall belastas med en stor skara dupletter, till en betydlig del af mycket allmän art och således icke lätt afsättliga. Men för inköpet af det hela kunna dock tvenne vigtiga skäl anföras. För det första skulle Statens Myntkabinett derigenom erhålla många mynt af utmärkt värde, som der nu saknas, och tillika i afseende på de mera allmänna mynten så kompletteras, att man för framtiden hufvudsakligen skulle vara betänkt på inköp endast af felande sällsyntheter. Vidare skulle genom ett sådant inköp blifva möjligt att genom dupletternas utdelande till rikets båda universiteter och de högre elementarläroverken gifva deras samlingar en betydlig och värdefull tillökning. Det bör utan tvifvel anses som en nationalvinst, om en så betydlig samling, frukten af en Svensk mans flitiga forskning och stora uppoffringar, på detta sätt kunde komma de vetenskapliga institutionerna i hans fädernesland till godo.

Sedan år 1786 har icke någon större myntsamling blifvit för Kongl. Kabinettet inköpt. Det kan därför icke anses obilligt, om efter 76 års förlopp fråga om en dylik större utgift på en gång skulle väckas.

Men om medel till hela lösesummans bestridande skulle saknas, hemställer jag, att åtminstone de gamla Spanska mynten med Romerska och Celtiberiska inskrifter (n. 1: *a--c*) samt de Vestgotiska konungarnes (n. 4) och Arabernas i Spanien slagna mynt (n. 5) måtte för Kongl. Kabinettet få inköpas, då dessa afdelningar jemförelsevis äro de vigtigaste och mest fullständiga, och derjemte innehålla just sådana mynt som i kongl. samlingen saknas. De Spanska Arabiska mynten skulle der blifva ett oskattbart

supplement till den genom våra jordfynd bildade samlingen af Arabiska eller s. k. Kufiska mynt, slagna i Asien, hvilken samling torde i sitt slag och för den tid våra jordfynd omfatta vara den första i Europa. I denna samling finnas blott några få Spanska Kufiska mynt, emedan dylika högst sällan anträffas i vår jord.

Jag kan, såsom redan är nämnt, icke uppgifva något värde på de rikhaltiga afdelningarne i Lorchska samlingen af Spanska och andra moderna mynt och medaljer (n. 7 och 8). Da det likväl är af vigt, att icke försumma det tillfälle, som nu erbjudes och som säkerligen icke snart återkommer, att gifva Kongl. Myntkabinettet en väl behöflig tillökning inom dessa afdelningar, särdeles hvad Spanien och Portugal angår, tillåter jag mig för detta ändamål föreslå, att en rund summa af t. ex. 6000 R:dr måtte anvisas, för att ur dessa afdelningar inköpa hvad som för kabinettets kompletterande kan vara behöfligt. Hvad som i 9:de afdelningen i ofvanstående öfversigt upptages för-tjenar icke inköpas.

Gillas detta förslag, så skulle inköpet af Lorchska samlingens sex första afdelningar (den tryckta katalogens 6 första serier) jemte ett urval af katalogens 7:de och 8:de serier, de moderna mynten och medaljerna, kosta 36,084 R:dr rmt.

Inskränker man sig till de äldre Spanska mynten samt de Vestgotiska konungarnes och Arabernas i Spanien slagna mynt, jemte ett urval, på föreslaget sätt, af de moderna mynten och medaljerna, blifver kostnaden 17,832 R:dr rmt.

Om Akademien anser den af mig gjorda framställningen böra med tillstyrkan hos Kongl. Maj:t anmälas, måste, innan Akademiens underdåniga skrifvelse uppsättes, Herr Lorchs' arfvingar tillfrågas, huruvida det förslag jag väckt å deras sida antages. Stockholm den 21 Oct. 1862.

Bror Em. Hildebrand.

Sedan arfvingarne efter Kammarherren Lorichs förklarar sig villiga att antaga de i ofvanstående utlåtande framlagda förslag och dessa af Akademien blifvit till Kongl. Maj:t med tillstyrkande hemställda, behagade Kongl. Maj:t den 30 Januari 1863 aflåta nådig proposition till Rikets då församlade Ständer att, med antagande af det sednare alternativet i nämnda utlåtande, bevilja den dertill behöfliga summan 17,832 Riksdaler riksmünt. Sedan Kongl. Maj:t den 10 derpå följande April underrättat Akademien att Rikets Ständer bifallit samma nådiga proposition, utvaldes ur den tryckta katalogens 7:de och 8:de serier 1,482 mynt och 673 medaljer, beräknade till ett värde af 6,000 Rdr rmt, för Kongl. Myntkabinetet, som sålunda ur Lorichska samlingen erhållit följande tillökning:

	Guld.	Silfver.	Koppar.	Summa.
Spaniens äldre mynt (n. 1 i Garde des médailles utlåtande)	—	128	2,140	2,268
Vestgotiska konungars i Spanien slagna mynt, från 6:te, 7:de och 8:de århundradet (n. 4)	64	—	—	64
Arabernas till det mesta i Spanien slagna mynt under U-majjadiska och Alidiska khalifatet, åtskilliga oberoende furstar i Spanien, Fatimidiska khalifatet, Aghlebidiska dynastien, Murabidiska Emirer, Merinider m.				
Transport	64	128	2,140	2,332

	Guld.	Silfver	Koppar.	Summa
Transport	64	128	2,140	2,332
fl. samt Persiska regenter, Othmanider, sherifer i Fez och Marokko etc. (n. 5)	59	666	184	909
Medeltids och moderna mynt, mest från Spanien och Italien, men dessutom från många andra länder, företrädesvis i södra Europa och Amerika, (utvalda ur n. 7 eller kata- logens 7:de serie) nemligen:				
a) Medeltidsmynt	42	203	44	1,482
b) Nyare mynt	29	556	608	
Summa mynt	194	1,553	2,976	4,723
Medaljer, slagna företrädesvis i Spanien, Rom och Frankrike, jemte 137 medaljer öfver enskilda personer (utvalda ur n. 8 eller katalogens 8:de serie)	7	277	389	673
Tills. mynt och medaljer	201	1,830	3,365	5,396

Da den förtjenstfulle samlaren af dessa ansefliga och dyrbara mynt- och medaljförråd tillbragt större delen af sin lefnad i främmande länder, der han följaktligen var mera känd än inom fäderneslandet, ma tilläggas några biografiska upplysningar, grundade till det mesta på upp-
gifter meddelade af hans brorson Herr Protokolls-Sekre-
teraren Fr. Reinh. Lorichs.

Gustaf Daniel Lorichs, son af Brukspatron Fredrik Otto Hassel, adlad och adopterad Lorichs, föddes i Stockholm den 3 Januari 1785. Efter flera års studier vid universitetet i Göttingen och aflagd kansliexamen i Upsala 1805 anställdes han i Kongl. Kabinettet för utrikes brevvelingen: utnämndes kort derefter till Legationssekreterare i S:t Petersburg och 1808 i Köpenhamn. Sedan han någon tid varit anställd vid Svenska beskickningen i London, förordnades han 1814 att förestå missionen i Madrid, der han 1816 utnämndes till Chargé d'affaires, hvilken befattning han innehade ända till 1853. Blef Kammarjunkare 1811, Kammarherre 1819, Riddare af K. Nordstjerne orden 1825 och Kommendör af samma orden 1853; Ledamot af åtskilliga lärda samfund, deribland K. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien. Dog af kolera den 21 Oct. 1855 i Madrid, der han begrofs på reformerta kyrkogården. Hans hjerta hemsändes balsameradt till fäderneslandet och nedsattes i Lorichska familjegraven i Heds socken i Vestmanland.

Lorichs var en insigtsfull konstälskare, utförde sjelf målningar i aquarell och i olja, sysselsatte sig mycket med den dramatiska litteraturen och skref theaterpiecer uppförda inom enskilda kretsar i Madrid. Af taflor och antiqviteter hade han icke obetydliga samlingar. Största delen af hans boksamling inköptes efter hans död till Historiska Akademien i Madrid.

År 1817 började Lorichs samla mynt och medaljer, på hvilken samling han under de följande åren, ända till sin död, använde mycket betydliga summor. Många enskilda samlingar inköptes fullständigt eller till någon del, t. ex. La Miyars i Sevilla, Gayangos, Zuriagas. Zayas i Sevilla, Zains i Sasamon, Lanzuelas i Madrid. Hans efterlemnade anteckningar omtala dessutom stora inköp hos eller efter domherren Perales från Osma, en Morales, munken Rafael Mendoza och II. Exc. Garcia de

la Torre. Herr v. Heidenstam, Svensk Chargé d'affaires i Athen, uppköpte mynt i Grekland och skickade honom i flera omgångar betydliga förråd. På detta sätt blef hans samling belastad med en stor mängd dupletter, hvilka aldrig eller åtminstone i högst ringa mån utgallrades och föruttrades. En stor del af samlingen lär aldrig hafva blifvit af honom själf ordnad. Hans studium omfattade företrädesvis Spaniens mynt, i synnerhet de antika, de Gotiska och Arabiska. I ett praktfullt arbete »Recherches Numismatiques, concernant principalement les Médailles Celtibériennes», hvars första del i stor qvart med 81 plancher, tryckt i Paris år 1852, kostat honom öfver 20,000 R:dr rmt, hade han försökt tyda de Celtiberiska inskrifterna på Spaniens äldre mynt. Eluru de förklaringar han gifvit af dessa svartydda inskrifter icke vunnit kännarens bifall, har detta vackra arbete likväl ett stort värde genom de många teckningar och beskrifningar man här på ett ställe finner samlade. Den senare delen var färdig i handskrift, hvilken lär förvaras i Madrid. Efter Lorichs's död besörjde arfvingarne mynt- och medaljsamlingens hemförande till fäderneslandet år 1857, och hembjödo densamma i skrifvelse till K. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien den 17 Mars 1862, att för Kongl. Myntkabinettet inköpas, antingen i sin helhet för 50,000 R:dr rmt eller delvis till det pris, som genom ömsesidig öfverenskommelse skulle kunna uppgöras.

Bidrag till fäderneslandets antiqvariska topografi genom undersökningarne för det geologiska kartverket.

För att komma till en någorlunda säker kunskap om de olika folkstammar som i äldre tid invandrat i vårt land, deras utbredning inom detsamma och beröring med hvarandra, erfordras icke blott vetenskaplig granskning af kranier m. fl. i grafvar anträffade ben och rika, ändamålsenligt ordnade samlingar af vapen, redskap, prydnader och andra rörliga försaker, samt studium af befolkningen och dess egenheter i språk, tänkesätt och seder inom olika landsorter, utan äfven en så vidt möjligt är fullständig uppteckning af landets alla fasta fornlemningar, vare sig ausenliga eller oansenliga. Egde vi dylika uppteckningar från alla trakter i riket, att lägga till grund för en fullständig antiqvarisk topografi och antiqvariska kartor, skulle många förhållanden i afseende på fäderneslandets äldre historia, om hvilka vi nu ega ingen eller obestämd kännedom, åskådligt och klart framträda för forskaren. Framdeles torde blifva tillfälle att omnämna de åtgärder, K. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien i senare tid med sina ringa tillgångar vidtagit för att framkalla dylika anteckningar. Först med innevarande år (1864) hafva dessa åtgärder kunnat erhålla en större utsträckning, sedan Rikets senast församlade Ständer, behjertande sakens vigt, för nämnda ändamål under innevarande statsregleringsperiod till Akademiens disposition anvisat ett årligt belopp af 2,000 R:dr r:mt. För denna vigtiga angelägenhet har Akademien i främsta rummet trott sig kunna vänta biträde af de Fornminnesföreningar, som

i landsorterna blifvit bildade, och därför åt dem erbjudit medel att bestrida härtill nödiga utgifter, utan andra vilkor, än att förteckningarne må upprättas socknevis och att en afskrift af dem må till Akademien inlemmas. De föreningar som anslutit sig till Akademien hafva ock välvilligt lofvat att gå Akademiens önsknningar till möte.

Här må endast särskildt omnämnas de värderika bidrag till fäderneslandets antiqvariska topografi, som erhållits genom Herr Professorn och Riddaren Ax. J. Erdmanns välvilliga åtagande att vid de geologiska undersökningar, han sjelf och hans biträdare företaga, uppteckna alla anträffade fasta fornlemningar, hvilka genom särskilda tecken angifvas på de geologiska kartorna och derjemte fullständigt uppräknas i den tryckta text, som åtföljer hvarje kartblad. K. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien, som med anledning häraf redan för några år sedan betygat Herr Erdmann Akademiens tacksamhet, har, efter mottagandet af de under sistledet år utkomna nya bladen af det geologiska kartverket med tillhörande text, till honom aflåtit följande skrifvelse.

Till Chefen för Sveriges geologiska undersökning, Herr
Professorn, Riddaren af K. Nordstjerneorden
Axel J. Erdmann.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien, som nyligen fått emottaga de tre senast utkomna bladen (Stockholm, Enköping, Fånö) af det geologiska kartverk, som under Herr Professorns ledning utgifves, jemte de till dessa blad i tryck meddelade »Upplysningar» af J. O. Fries, A. H. Wahlqvist, A. E. Törneholm och O. F. Kugelberg, får, efter tagen kännedom af dessa kartor och upplysningar, aktningfullt betyga sin tacksamhet för den utmärkta omsorg Herr Professorn och dess biträden fortfarande egnat åt uppsökandet af landets fornlemningar och dessas anteck-

naude samt utmärkande på kartorna, hvilka sålunda, på samma gång de åskådligt framställa grundbeskaffenheten af Sveriges jord, jemväl lemna upplysning om utbredningen af de olika folkstammar, som på densamma varit bosatta.

Geologien och arkeologien, i grunden beslägtade, hafva under senaste åren i flera länder på gemensam forskningsväg kommit till upptäckter af största vigt, rörande människoslägtets uppträdande på jorden redan före eller samtidigt med de yngsta omstörtningar, som öfvergått och ombildat dess yta, samt i sällskap med djurarter, hvilka antingen icke mera finnas lefvande eller blifvit till vidt aflägsna trakter undanträngda. Herr Professorns omtanka, att på samma väg leda Sveriges geologiska undersökning, gifver Akademien grundadt hopp, att snart med säkerhet skall kunna afgöras, huruvida äfven i Svenska jordlager träffas bevis, att landets äldsta befolkning tillhör en tid långt mera aflägsen, än man hittills på grund af historiens vitnesbörd kunnat och velat antaga.

Akademien anhåller att Herr Professorn behagade åt sina biträden vid de geologiska undersökningarne och det derpå grundade kartverkets utförande lemna del af dessa Akademiens tänkesätt. Stockholm den 15 December 1863.

Å Kongl. Akademiens vägnar

J. E. R Y D Q V I S T.

Bror Em. Hildebrand.

Gåfva till Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien af Hr Kammarjunkaren, Riddaren Leon. Fr. Rääf.

Herr Kammarjunkaren Riddaren af K. Nordstjerne orden Leonard Fredrik Rääf, som under en lang följd af ar användt största omsorg att uppsöka och afskrifva äldre för forskare mera otillgängliga dokumenter, hvilka kunna sprida ljus öfver fäderneslandets historia, samt anteckna sådana sägner, föreställningar, seder och bruk, som från äldre tid fortlevat hos Svenska folket, men numera hos det uppvexande släktet redan äro eller inom kort tid torde blifva förgättna, utfärdade den 18 Februari 1840 ett gåfvobref, i hvilket han förklarar att dessa hans samlingar skola efter hans död aflemmas till Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien.

Den förstnämnda samlingen upptagande 6 tjocka quartband, blef dock redan för några år tillbaka aflemnad för att kunna vid tryckningen af Svenskt Diplomatarium begagnas. De öfriga samlingarne, alla med den största omsorg ordnade och renskrifna, hafva sedan efter hand blifvit Akademien tillställda, den sista, bunden i 7 dryga quartband, i slutet af ar 1863.

Efter emottagandet af den sistnämnda bland dessa dyrbara gåfvor aflät Akademien, för att betyga sin aktning och tacksamhet, till den ärade gifvaren följande skrifvelse.

Till Kammarjunkaren m. m. Herr Leonard Fr. Rääf.

Med Herr Kammarjunkarens skrifvelse af den 18 September 1863 har Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien nyligen emottagit en handskrifven sam-

ling i sju quartband, innehållande Herr Kammarjunkarens uppteckningar af sådana traditionela kunskapsarter, som vanligen benämnas skräck, signerier, trollerier och sympathier.

Som Herr Kammarjunkaren för längesedan jemväl till Akademien öfverlemnadt dels ett Svenskt Diplomatarium, i 6 starka band, innehållande Herr Kammarjunkarens egenhändiga afskrifter af offentliga och enskilda handlingar från medeltiden, hvilkas originaler till största delen befinnas i landsortsbiblioteker eller i enskilda personers förvar, med facsimile och sigillritningar m. m., dels uppteckningar af inhemska gåtor, sedespråk och ordspråk, hvilka i våra tryckta samlingar blifvit förbigångna; och Akademien således fått emottaga icke blott allt hvad Herr Kammarjunkaren genom gåfvobref af den 18 Februari 1840 förklaradt sig vilja till henne öfverlemna, utan mera derutöfver, så har Akademien ny anledning att till den högt aktade gifvaren, hennes mångårige och numera äldste ledamot, frambära sin lifliga tacksägelse för hans välvilja, att till Akademiens vård anförtro dessa värdefulla frukter af vetenskaplig forskningshog, outtröttlig flit och vaken uppmärksamhet på Svenska allmogens från fädren ärfda, allt mera försvinnande, egendomligheter i lynne, tänkesätt och seder samt genom århundraden fortplantade erfarenhetsrön, till begagnande för framtida forskare.

Akademien lyckönskar Herr Kammarjunkaren att genom dessa och andra likartade, till en del redan offentliggjorda arbeten hafva vid sitt namn fästade efterverldens minne och tacksamhet, på samma gång Akademien uttalar sin önskan och förhoppning, att Herr Kammarjunkaren, oaktadt en redan uppuädd hög ålder, ännu länge må kunna vidare fullfölja hvad som under den kraftfullare ungdoms- och mannaåldern utgjort föremål för Herr Kammarjunkarens omsorg och verksamhet.

Slutligen beder Akademien Herr Kammarjunkaren vara förvissad, att den önskan, som både i gåfvobrefvet och i företalet till den senast aflemnade handskriftssamlingen, rörande denna samlings förvarande och begagnande, blifvit uttalad, skall af Akademien samvetsgrannt iakttagas. Stockholm den 26 Januari 1864.

A Kongl. Akademiens vägnar

R. M. BOWALLIUS.

Bror Em. Hildebrand.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademiens skrivelse till Kongl. Styrelsen öfver Statens Jernvägsbyggnader, om skydd för landets fornlemningar, dat. d. 26 Jan. 1864.

Till Kongl. Styrelsen öfver Statens Jernvägsbyggnader.

Emedan de jernvägslinier, på hvilka, enligt Kongl. Maj:ts och Rikets Ständers beslut, arbete kommer att utföras under innevarande och följande år, till en del falla inom trakter, der talrika och viktiga fornlemningar förefinnas, får Kongl. V. H. och Ant. Akademien äran anhålla, att Kongl. Styrelsen täcktes anmoda vederbörande arbetschefer och deras underbefäl vaka öfver, att icke några runstenar eller andra resta stenar, grafhögar, kummel, m. fl. forntida minnesmärken, som i kongl. förordningen af den 17 April 1828 uppräknas, må användas till jernvägsanläggningen eller i öfrigt, så vidt undvikas kan, på något sätt skadas; hvarjemte Akademien får förnya sin under den 9 October 1855 hos d. v. Chefen för Statens Jernvägsbyggnader framställda anhållan om föreskrifter till vederbörande, att tillvarataga och åt kronan hembjuda fornsaker, som vid gräfningar under jernvägsarbeten kunna anträffas; för hvilka fynd, om de ega antiqvariskt värde och oskadade aflemnas, Akademien vill, utöfver laglig lösen, der sådan kan bestämmas, gifva hittaren skälig uppmuntran. Stockholm den 26 Januari 1864.

Å Kongl. Akademiens vägnar

R. M. BOWALLIUS.

Bror Em. Hildebrand.

**Riksantikvariens skrivelse till Öfver-Direktören och Chefen
för Landtmäteriet i riket, om afsättning af jord för forn-
lemningar vid delning af oskiftad mark: daterad den
30 Januari 1864.**

Till Öfver-Direktören och Chefen för Landtmäteriet i riket.

Som fråga blifvit väckt om utarbetande af ny stadga rörande skiftesverket i riket, tillåter jag mig hemställa, om icke Herr Öfver-Direktören skulle finna skäl att i förslaget till denna stadga intaga en föreskrift för Landtmätare, att vid delning af förut oskiftad jord från skiftet undantaga sådan mark, der någon ausenligare fornlemning eller en flock af flera fornlemningar äro belägna.

Den föreskrift, som i åtskilliga äldre författningar, t. ex. af den 14 Mars 1699, den 20 April 1725, den 27 October 1747 och i den nu gällande skiftesstadgan blifvit gifven, att Landtmätare skola anteckna och på karta upptaga fornlemningar samt andra inom egorna belägna märkvärdigheter, kan icke antagas hafva annat ändamål, än att göra fornlemningarne mera kända och åt dem säkrare bereda det skydd, allmänna författningar åt dem förbehålla. Men för att vinna sistnämnda ändamål, anser jag Landtmätarens åtgärd böra få den utsträckning, jag tillåtit mig föreslå.

Då en för ett helt byalag gemensam mark utskiftas, är det obilligt att en enskild delegare skall på sin lott

öfvertaga ett område der en eller flera fornlemningar finnas, hvilka lagen förbjuder honom att rubba eller förstöra. Han får derigenom i sin eganderätt vidkännas en inskränkning, som förut delades af hela skifteslaget; till följd hvaraf och frestelsen för honom blifver större att, i trots af lagens förbud, undanröjda fornlemningen, för att begagna dess materialier och till odling eller annat ändamål använda den mark, på hvilken den varit belägen.

Den uppoffring, som faller på alla delegarne genom afsättning af ett jordstykke, der fornlemningar förefinnas, blir så obetydlig, att förslaget derom näppeligen någorstädes torde möta gensägelse. Tvertom skall det med bifall och tacksamhet antagas i sådana bygder, der fornlemningarne ännu äro föremål för befolkningens aktning och vård.

Den föreslagna åtgärden, churu hittills icke uttryckligen i författningarne föreskrifven, har redan vid många skiften blifvit vidtagen. Så t. ex. afsattes, när Mellby kyrkobys egor i Albo härad, Christianstads län, år 1806 skiftades, en rymd af 30 $\frac{1}{10}$ kappeland för det så kallade »bredarör» eller Kiviksmonumentet, hvilken fornlemning, utan en sådan omtanka hos vederbörande tjänstemän och skiftesdelegare, sannolikt längesedan skulle hafva varit i grund förstörd. Det är Herr Öfver-Direktören dessutom väl bekant, att samma åtgärd äfven i senare åren blifvit vid åtskilliga skiften, med samtliga delegares bifall, verkställd.

För den händelse det framställda förslaget godkännes, tillåter jag mig ytterligare hemställa, att när sådan afsättning af gemensam mark med derå befintliga fornlemningar blifvit verkställd, underrättelse derom måtte genom Kongl. Landtmäterikontorets försorg meddelas Kongl. Viterhets Historie och Antiqvitets Akademien, på det Akademien derefter må kunna vaka öfver dessa fornlemningars

bevarande och, när så af behovet påkallas, besörja deras inhägnande eller till deras skydd vidtaga andra tjenliga åtgärder, på sätt som nyligen skedt med det nyss omnämnda Kiviksmonumentet. Stockholm den 30 Januari 1864.

Bror Em. Hildebrand.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademiens underdåniga skrifvelse om Antiquitets-Intendenten Säves antiqvariska verksamhet under år 1863.

Utdrag af Antiquitets Intendenten Säves afgifna berättelse för 1863 kommer att framdeles intagas i denna tidskrift. Tills vidare må endast, såsom tillägg till hvad här ofvan pag. 56—58 blifvit anfördt, meddelas den korta öfersigt, som innehålles i följande till Kongl. Maj: afgifna underdåniga skrifvelse.

Stormäktigste Allernådigste Konung!

I öfverensstämmelse med Eders Kongl. Maj:ts i nådigt bref af den 29 December 1860 meddelade föreskrift, får Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien härjemte underdånigst öfverlemna Antiquitets Intendenten, Riddaren P. A. Säves nyligen inkomna berättelse om hans resor och forskningar under sistförflutna året inom fäderneslandet och om de åtgärder han vidtagit eller föreslagit till fornlemningars bevarande.

Denna berättelse, upptagande 226 foliosidor, med i texten insatta omkring 330 förträffligt utförda pennritningar, upplyser, att Antiquitets Intendenten under året besökt omkring 140 socknar, belägna inom Vartofta, Frökinds, Vilske, Gudhems, Kinne, Kinnefferdings, Kållands, Åse, Viste, Barne, Laske, Skånings, Valla och Vadsbo härader i Skaraborgs län samt en socken i Gäseneds härad i Elfs-

borgs län, der hans uppmärksamhet företrädesvis blifvit egnad åt kyrkorna och deras märkvärdigheter, men derjemte äfven åt fornlemningarne på marken, bland hvilka en stor mängd s. k. gånggrifter blifvit ritade och några äfven undersökta, hvilka undersökningar till en del blifvit utförda under ledning af Riksantikvarien, med biträde af Antiquitets-Intendenten samt Professoren Frih. G. W. von Düben och Kandidaten M. G. Retzius.

Efter slutade forskningar i Vestergötland begaf sig Antiquitets-Intendenten till Sigtuna, för att granska dess ålderdomslemningar och särskildt för att tillse och föreslå hvilka åtgärder kunna vidtagas till der varande kyrko- och kloster-ruiners bibehållande.

Aterkommen i September månad till Gotland har Antiquitets-Intendenten företagit resor åt flera trakter på ön, beskrifvit och aftecknat många märkliga fornlemningar, bland hvilka åtskilliga förut okända och andra, som varit kända, men länge ansetts förlorade och nu först af honom blifvit återfunna.

Berättelsen innehåller derjemte nära 400 ur Vestgöta befolkningens språk antecknade egendomliga ord, ordspråk m. m.

Denna korta redogörelse för berättelsens innehåll torde lemna tillräckligt bevis, att Antiquitets-Intendenten med ospardt nit och på ett förtjenstfullt sätt uppfyllt de alig-ganden, som varit honom uppdragna under det sistförflutna året, likasom under de tvenne föregående åren.

Akademien har salunda ansett sig ega fullt skäl att förlänga det förordnande, som den 4 Juni 1861 för Säve utfärdades att vara Antiquitets-Intendent, med fortfarande åtnjutande af de löneförmåner, Rikets senast församlade Ständer för denna befattning anvisat; och får Akademien underdånigst annåla, att Säve förklarar sig villig att tills vidare mottaga detta förnyade förordnande.

I afseende på den senast inlemnade berättelsens offentliggörande, hemställer Akademien underdånigst, att det ma

tillåtas Akademien deraf i den antiqvariska tidskriften intaga hvad som kan anses företrädesvis vara af vigt för vetenskapen och af interesse för allmänheten, på sätt som, enligt E. K. Maj:ts nådiga medgifvande, skedt med berättelsen för år 1861, hvilken nu är färdigtryckt, ehuru ännu icke utlemnad i bokhandeln. För detta ändamål och för att kunna efter hand vidtaga nödiga åtgärder, hvartill Antiqvitets Intendentens uppgifter och förslag kunna gifva anledning, med afseende på forlemningars vård eller insamlande till statens historiska museum, anhåller Akademien underdånigst, att den nu afgifna berättelsen måtte få förvaras i Akademiens archiv, på sätt E. K. Maj:t förut i nåder medgifvit i afseende på de båda föregående årsberättelserna.

Slutligen får Akademien underdånigst anmäla, att af de till resekostnader och andra expenser åt Antiqvitets Intendenten anvisade medel under året blifvit använda 938 R:dr 42 öre, och att således vid årets slut, med inräkning af en liten behållning från 1862, på detta expensmedelsanslag återstår ett belopp af 182 R:dr 92 öre rmt, i räkenskaperna balanceradt till innevarande år.

Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien framhärdar med djupaste vördnad, trohet och nit

Stormäktigste Allernådigste Konung!

Eders Kongl. Maj:ts

underdånigste tropligtigste
tjenare och undersåter

R. M. BOWALLIUS.

Bror Em. Hildebrand.

Tillägg till sidan 200.

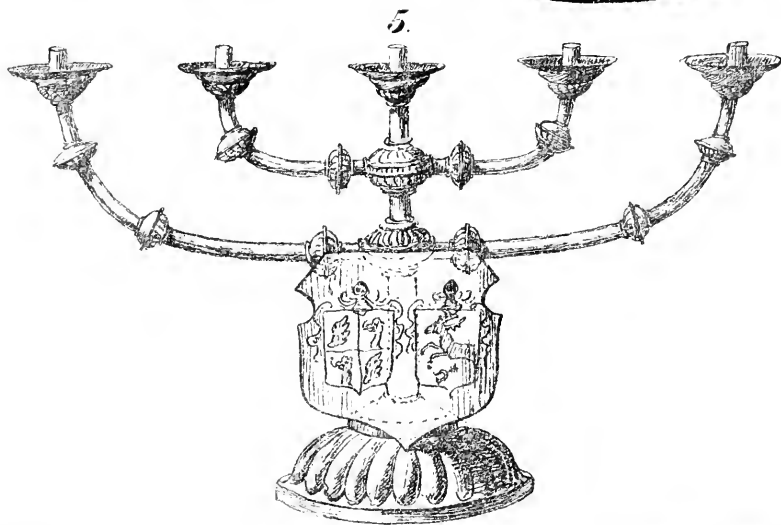
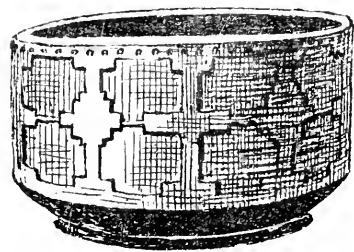
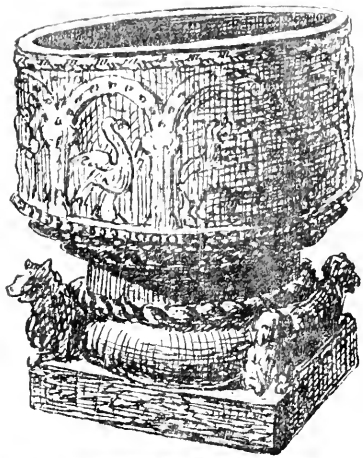
Fornminnesföreningen i Dalarne stiftades år 1862.

Östergötlands Fornminneförening, stiftad den 11 Maj 1864 i Linköping, med Landshöfdingen m. m. Friherre C. G. af Ugglas som ordförande och Bibliothekarien L. C. Wiede som sekreterare, har genom skrifvelse den 30 Juni samma år förklarad sin önskan att ansluta sig till Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien.

1.

Lillkyrka.

2.

Östra Skrukoby.

1.

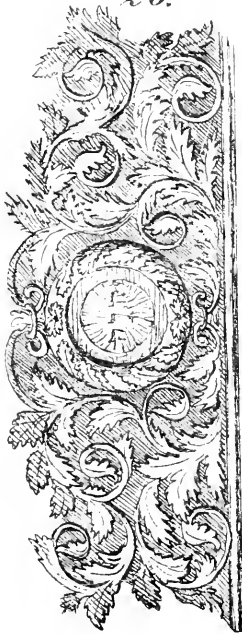

Ullersbergs Toru.

2a.

2b.

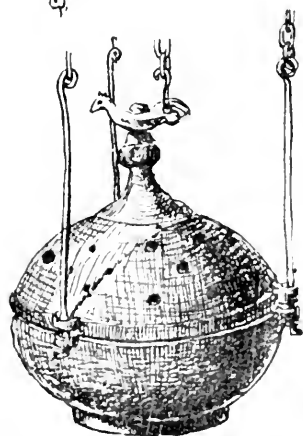
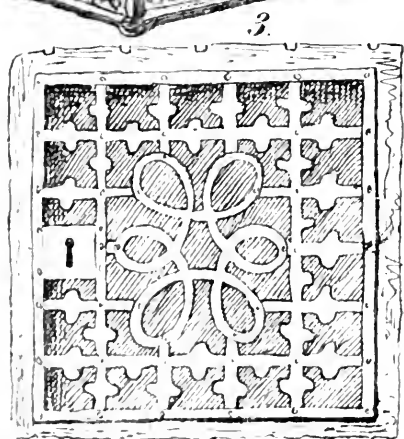

2c.

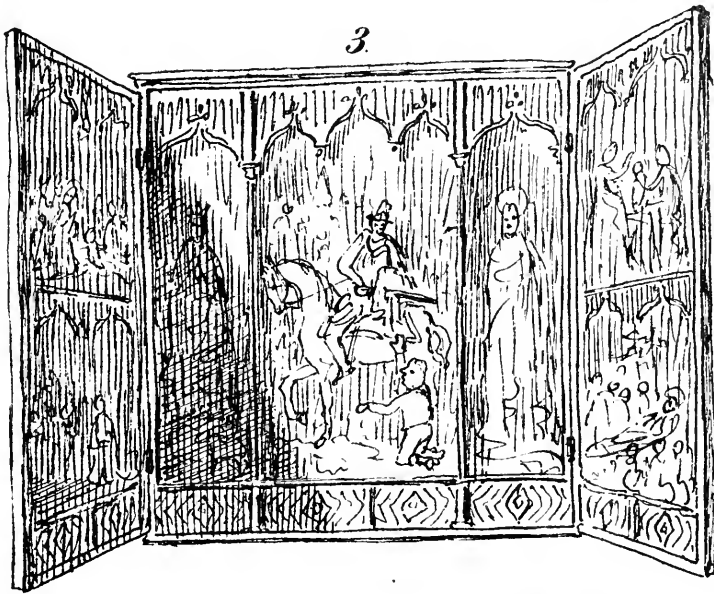
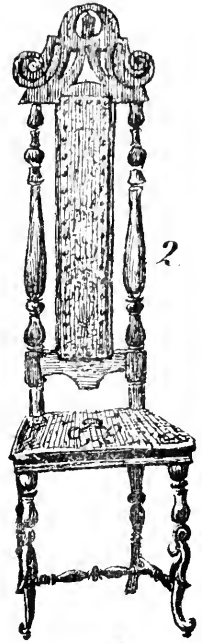
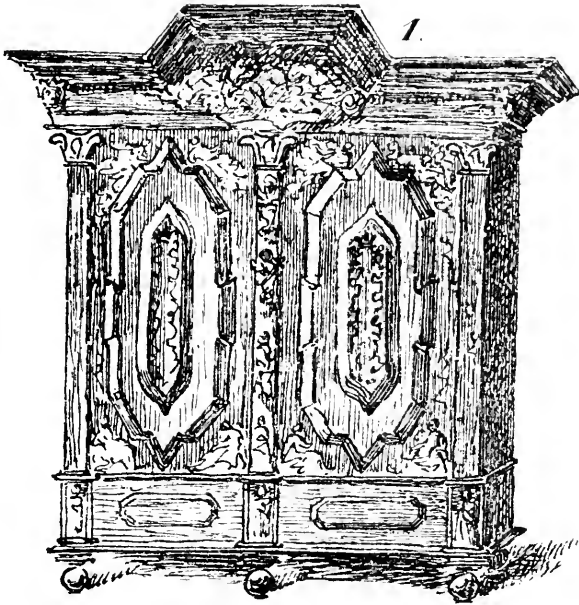

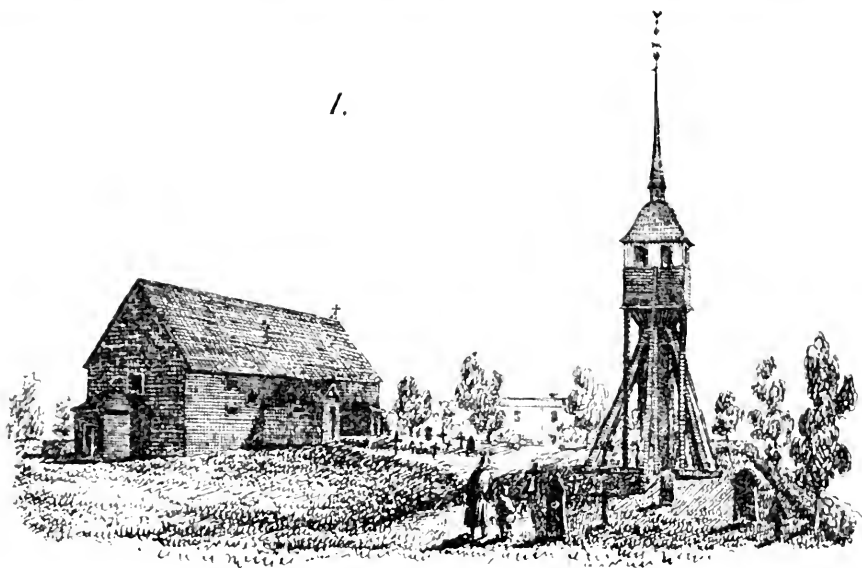
4b

4a

1.

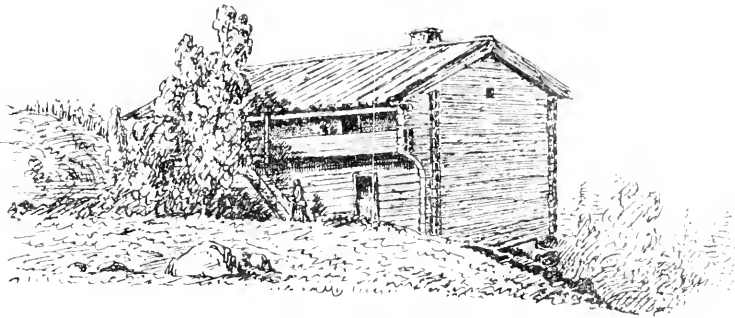
Svinhult.

2.

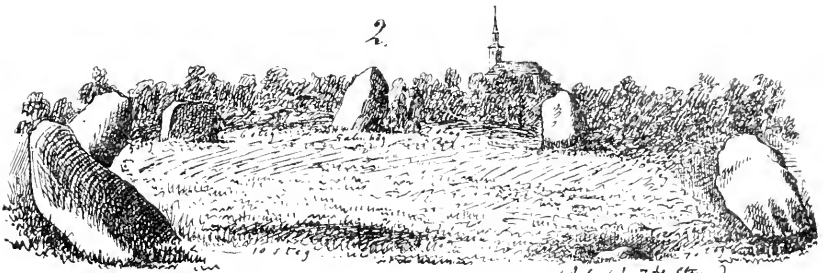
Bjälbo.

1.

Gammal byggnad i Kisa.

2.

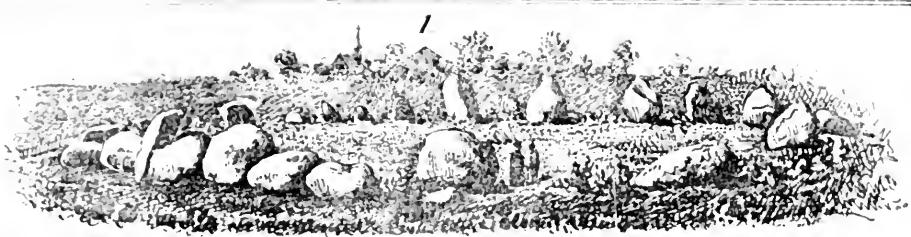
(Del af den 7de Steen)

J. Staka S:n.

3.

J. Staka S:n.

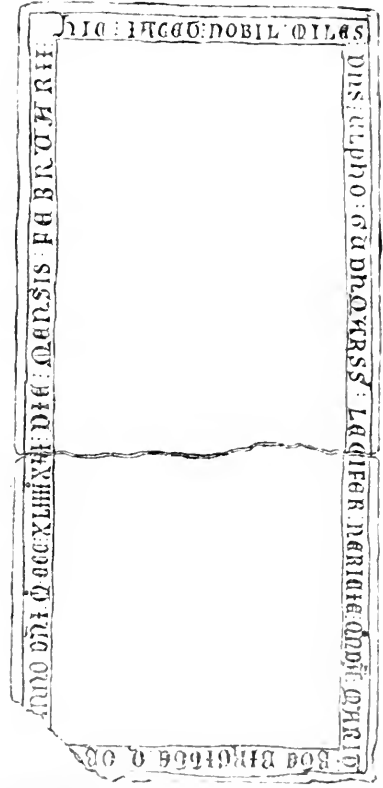
Tingställe i Näsja

3.

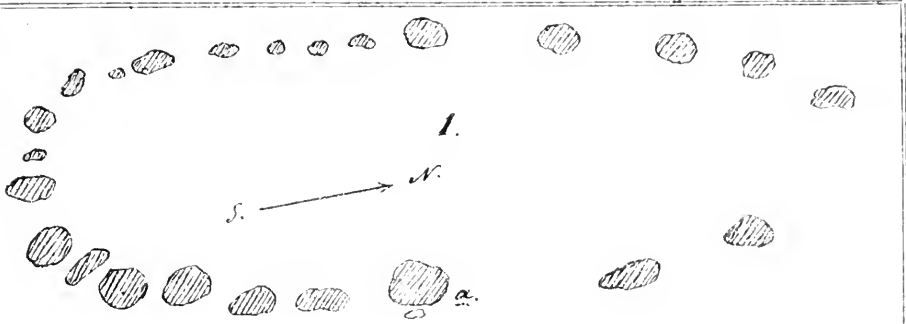
2.

Bo äng (Ekenstad.)

Plan af Tingsstället i Näsja

I Lyttersta mon (I Vingåker.)

Jättkullen i Ö Tollsted

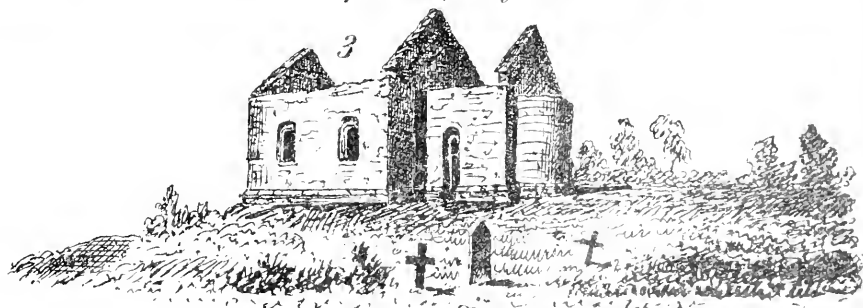
Lebergshogen.

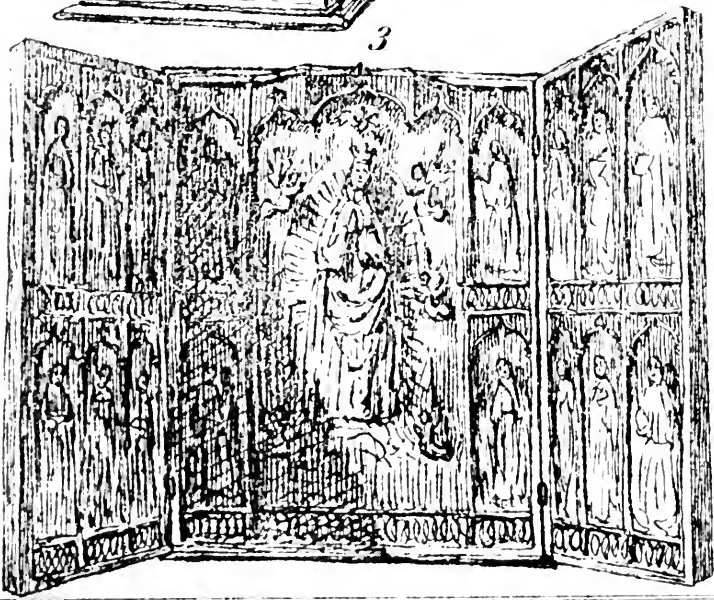
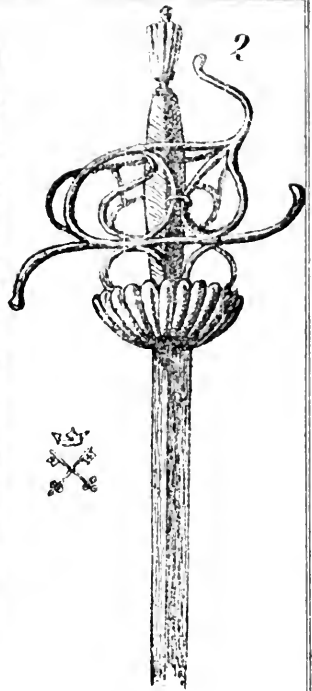
Högby.

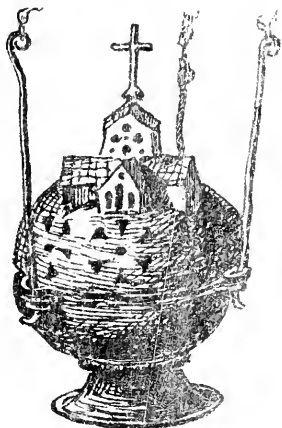
Ruin of Hvarf's kyrka.

Stora ödekyrka.

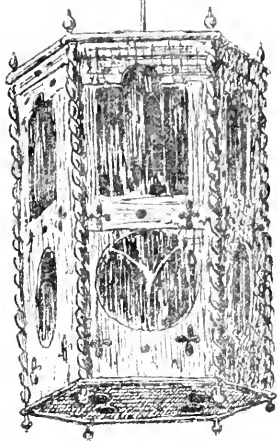
1a

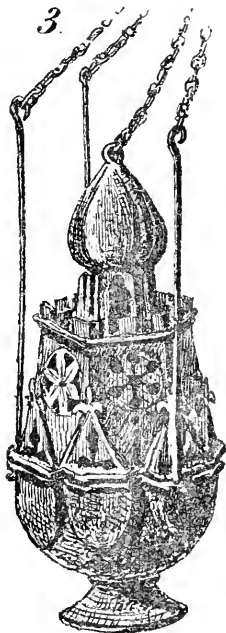
1b

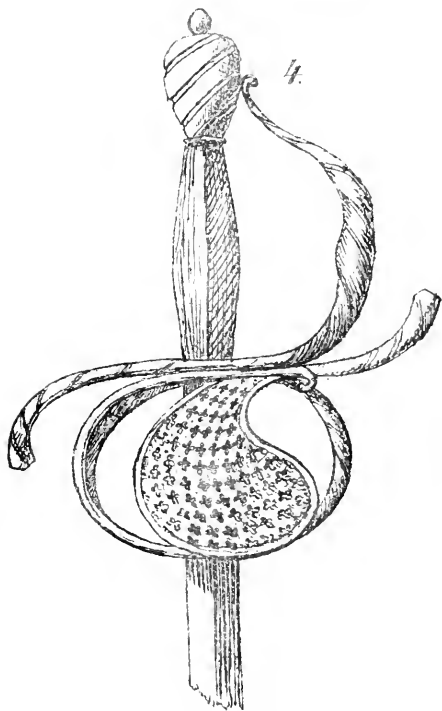
2

3

4

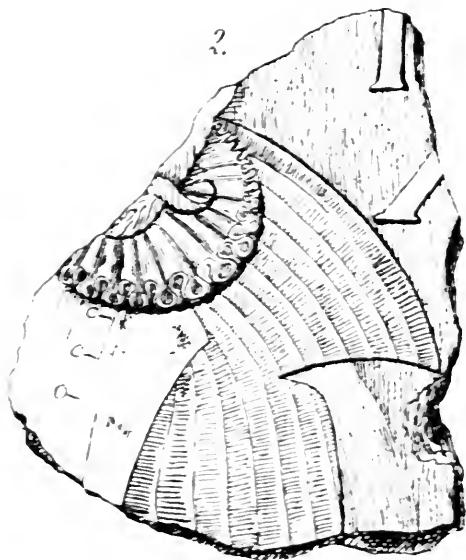
Hallristning i Gerstid (Rystad S.n.)

1.

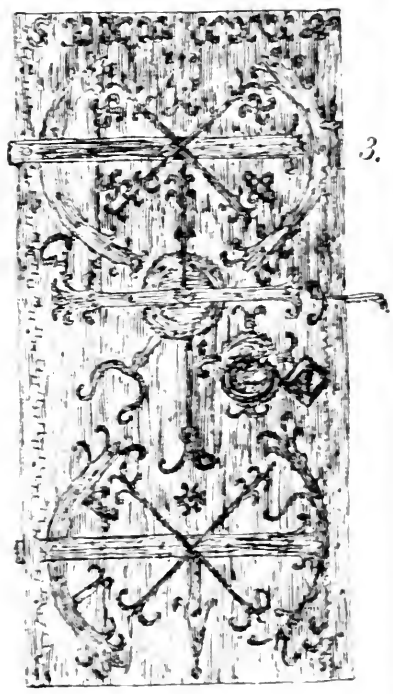

huvudet i hällen

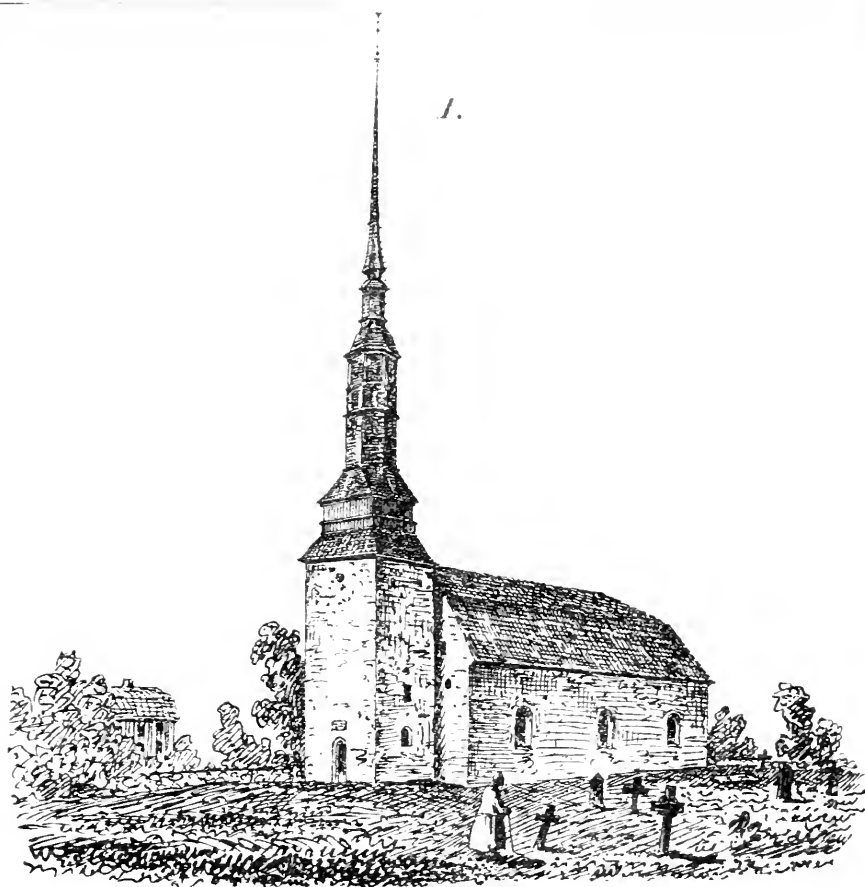
2.

3.

1.

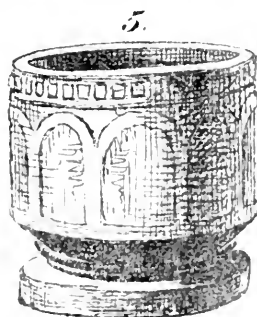
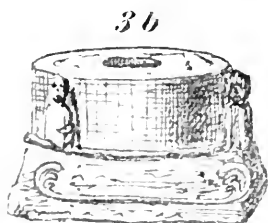
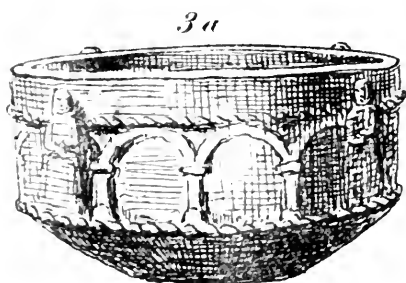
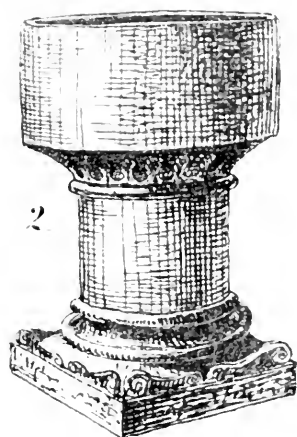
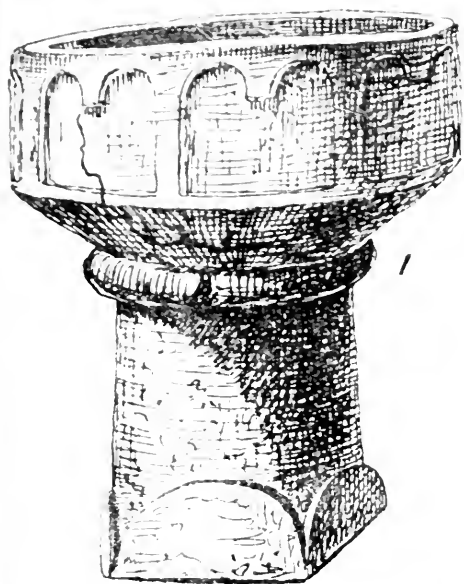

Horn.

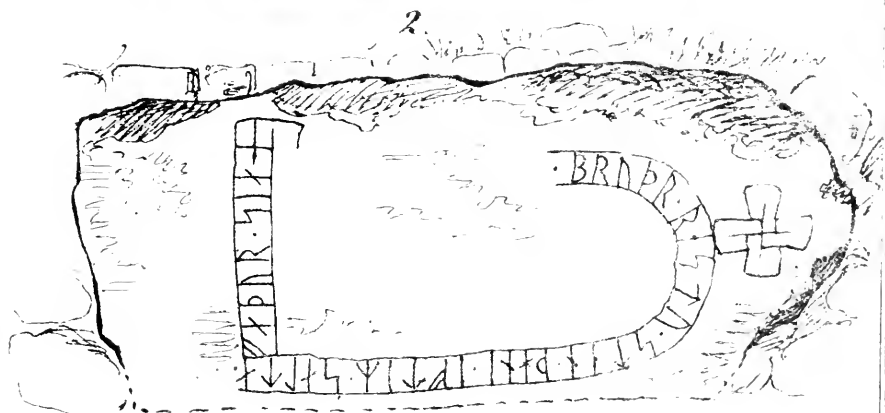
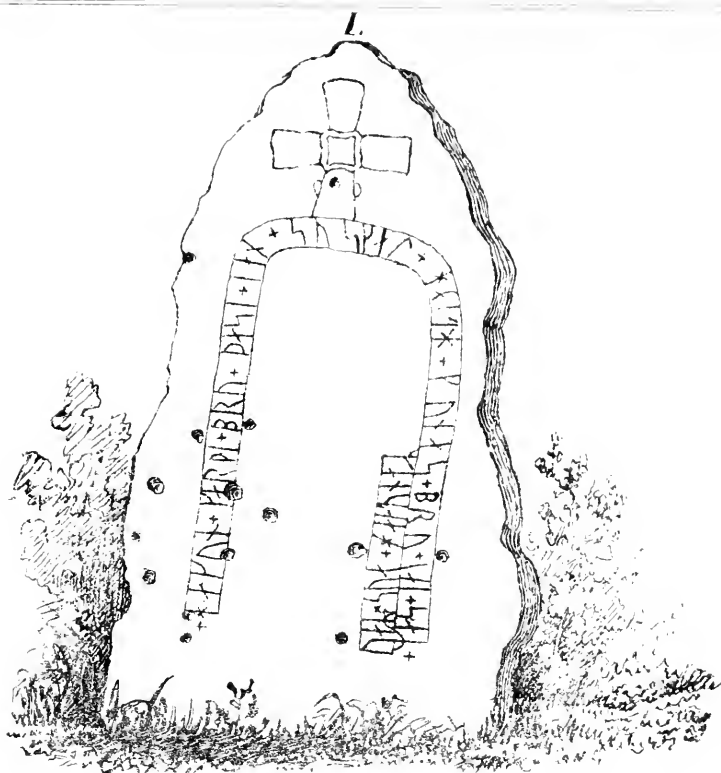
2.

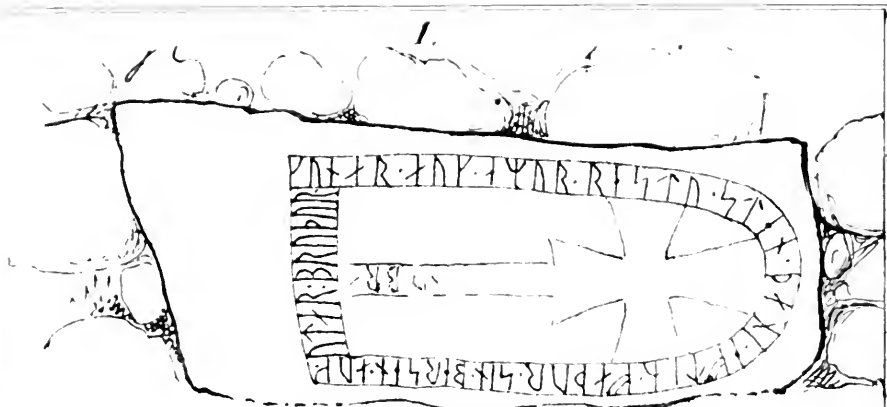
Fornusa.

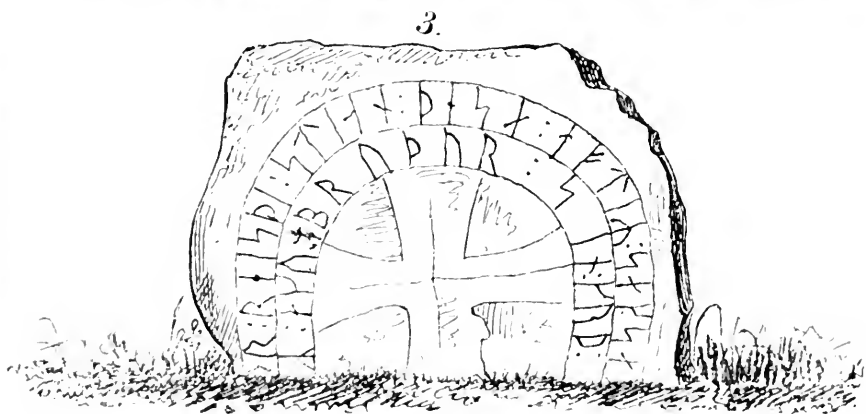
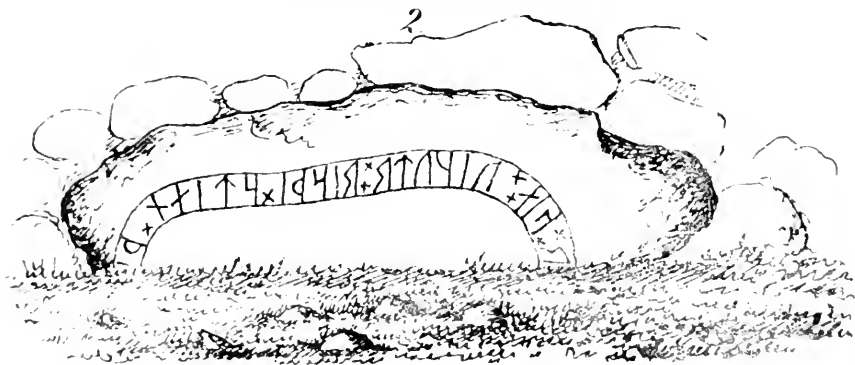

1. Vid Kullerstads kyrka. 2. Slaka kyrkogård.

Slaka kyrkogårdsmur.

2. Sörby kyrkogårdsmur. 3. Higgstad i Heda Sn.

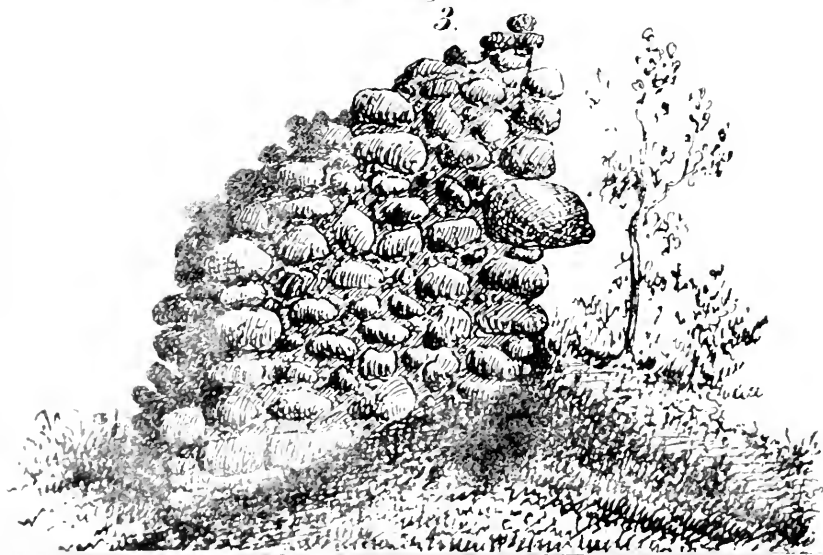

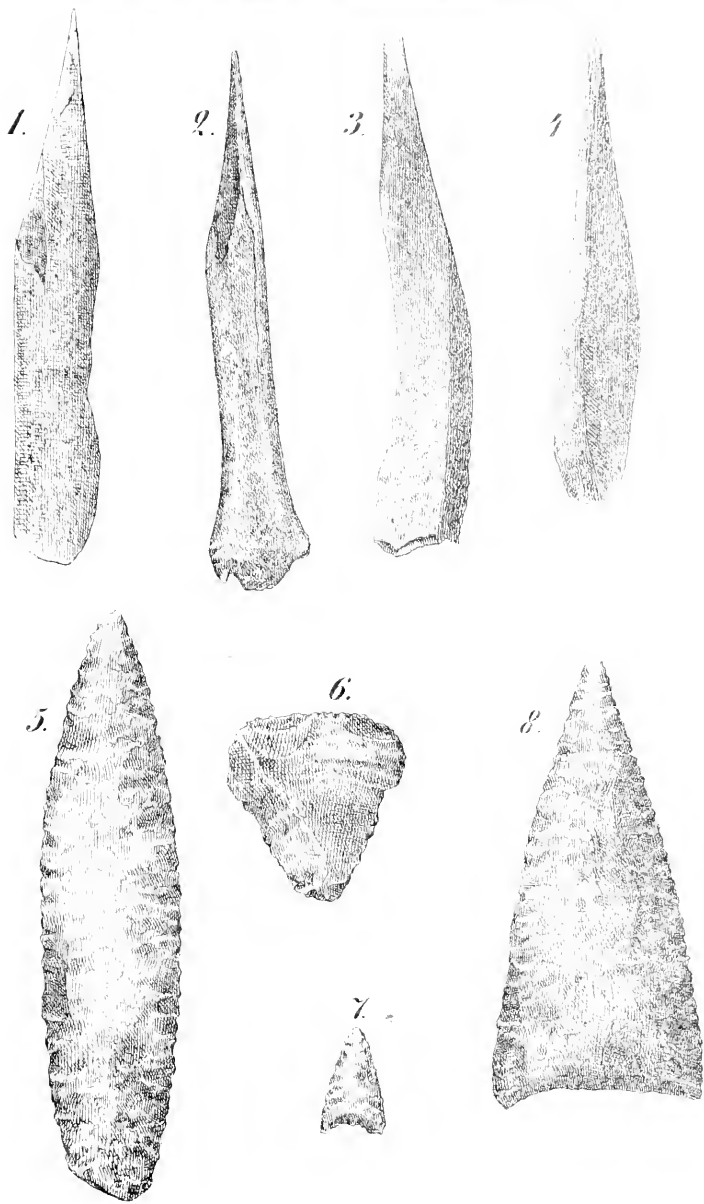
Östra Tollstads kyrka

3.

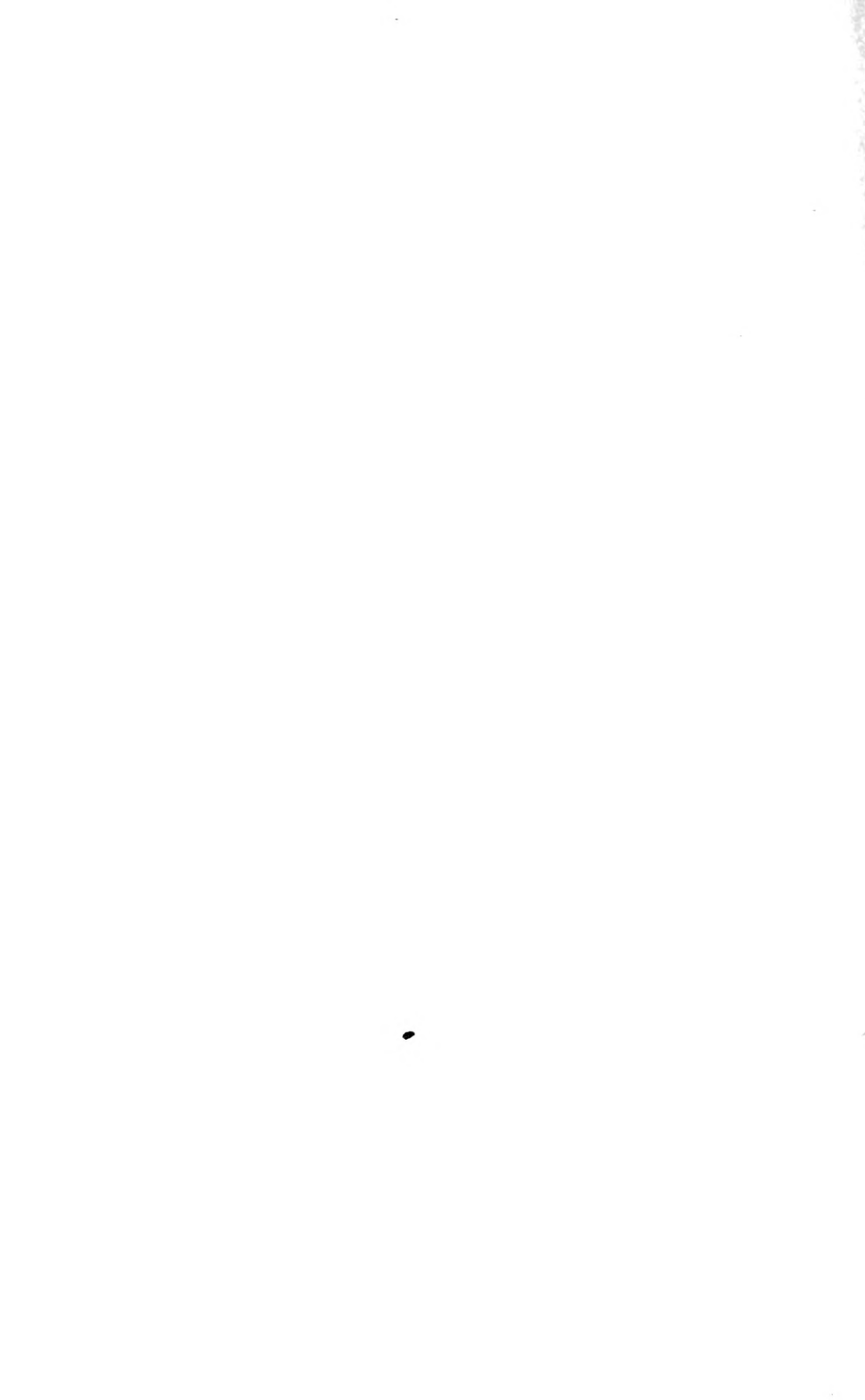

2. Flistads kyrka. 3. Ruin af Klockrike kyrka

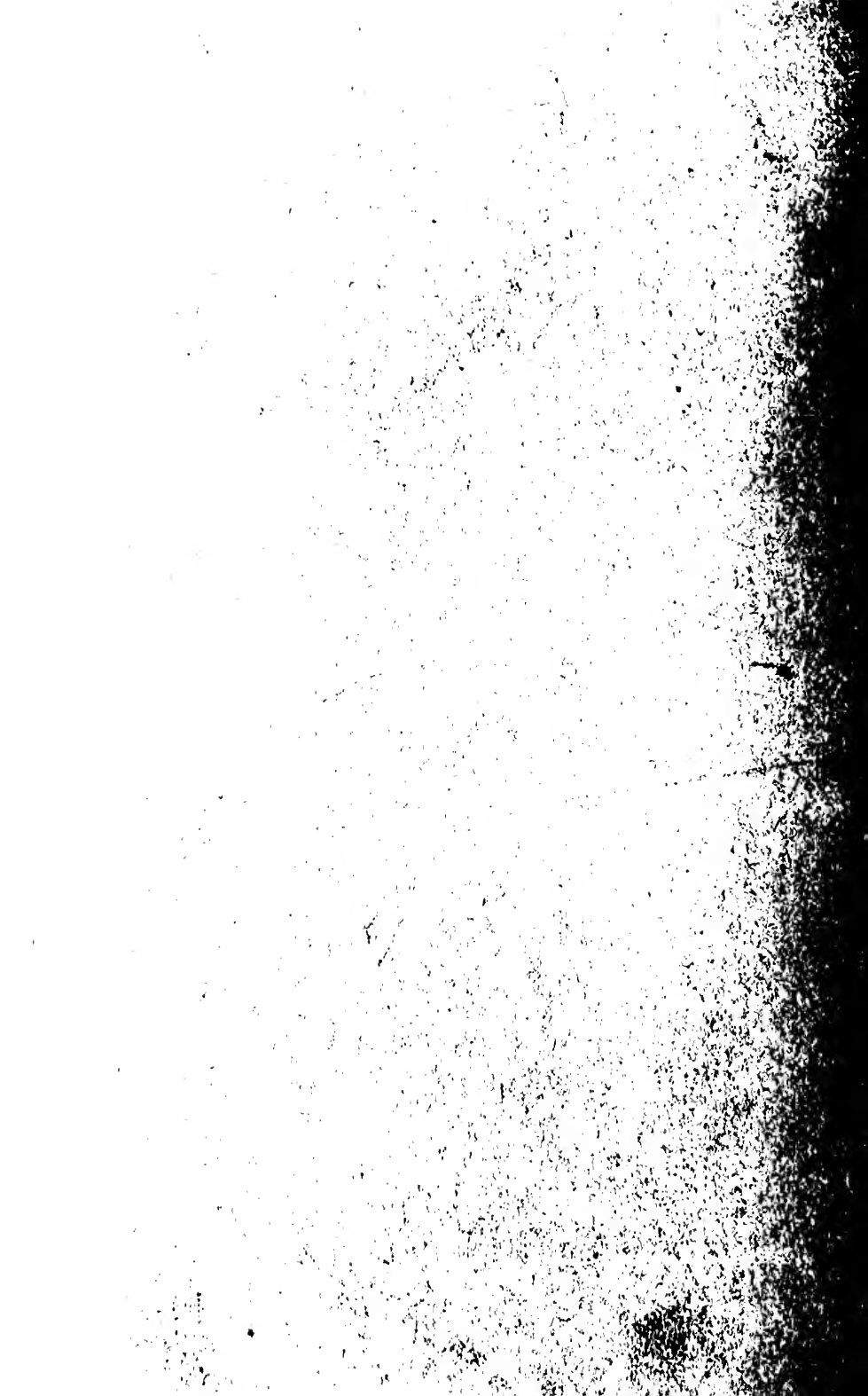

1/2 storlek.

Ur-gång-griften i Luttra, Västergötland.

GETTY CENTER LINRARY

3 3125 00677 2327

